

KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉS

NÉPZENI JELLEGŰ VARIÁLÁSOK
A 18. SZÁZADI MAGYAR ÉNEKEK EN

Bardos Kornel

1965

KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉS

BÁRDOS KORNÉL

NÉPZENEI JELLEGU VARIÁLÁSMÓD

A 15-18. SZÁZADI MAGYAR PASSIÓKBAN

1965

Tartalomjegyzék.

Bevezetés	1
I. Dallamforrásaink és a magyar nyelvű gregorián .	6
II. A dallamok írásmódja és írásos műveltségünk ...	17
III. Passiózás a protestáns egyházakban	30
a./ Küzdelem a passió éneklése körül	31
b./ Előadásmód és előadók	67
c./ Felhasznált levéltári anyag	84
IV. Források	
a./ A moll típus lelőhelyei	91
b./ Összehasonlításra felhasznált források	96
V. A variánsrendszer kidolgozásának módszere	114
VI. Dallamanyag	127
1. Katalógus: variánsok sorrendje szerint	183
2. Katalógus: források szerint	237
VII. Elemzések	
a./ A variánsrendszer áttekintése	272
b./ Variálási elvek az egyes forrásokban	279
c./ Népzenei vonatkozások	293
d./ A típusok időbeli elosztása	302
e./ Tartós változatok	318
f./ Unitárius hagyomány	329
g./ Pentatonizmusok	331
h./ Eli-dallamok	333
VIII. Eredmények	340
Jegyzetek	349
Irodalom	380

A 16 -17. sz-i magyar graduálokkal régebben inkább csak irodalomtörténeti szempontból foglalkoztak. Zenei jelentőségükre Kodály már 1937-ben utalt, amikor a gregoriánból a népzenebe átkerült dallamokról szólt: "Hogy közvetlenül a latinszövegű liturgikus énekből jutottak-e a magyar népdalkincsbe, vagy magyar graduálok közvetítésével, még további részletes kutatás dolga lesz felderíteni." ¹ Ugyanezt hangsúlyozza majd Szabolcsi is: "Hogyan alakult és fejlődött tovább a gregorián gyakorlata Magyarországon: azt legvilágosabban a graduálisok tekintélyes sora mutatja ...melynek gazdag /kétséggel kivül önálló hajtásokban is bővelkedő/ zenei anyaga egyelőre még behatóbb feldolgozásra vár ...a Batthyány-graduál és utódainak dallamaiban eléggé világosan követhető a lokális hajlamok, az önállósulás hajlamának utja." ² Rajeczky pedig értékük miatt az összehasonlítás szükségére hívja fel a figyelmet: "...graduálisaink és protestáns énekeskönyveink kapcsolatai pedig éppen a magyar középkor egyházi zenéje irányában nem tisztázódtak." ³

A felszabadulás után elinduló tervszerű, széleskörű zenetörténeti és népzenei kutatás folyamán természet-szerűleg megérett az idő arra, hogy zenei régmúltunknak ez a számszerűleg is nagy dallamanyaga zenei szempontból is vizsgálat tárgya legyen. Erre sor került is hamarosan, amikor 1953-ban a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Bizottsága Cs. Tóth Kálmánt és e sorok íróját hivatalosan is megbizta a 16-17. sz-i graduálok anyagának összegyűjtésével, feldolgozásával, valamint a hazai és külföldi megfelelő zenei anyaggal való összehasonlításával.

Az elmúlt 10 év alatt végzett tüzetesebb vizsgálat idején mind világosabbá vált, hogy az a folyamat, amely

ezekben a forrásokban tükröződik, zenei életünk annak az ágának tükörképe, mely a magyarság legnehezebb korszakában jelentős volt, és a magyarság történelmi továbbvitelében komoly szerepet játszott. Megbizatásunk szerint feladatunk éppen az, hogy ennek a zenei életnek, dallaméletnek képét rekonstruáljuk.

A graduális-anyag összegyűjtése idején az Eperjesi graduált ismertető tanulmányunkban alkalmunk nyílt már a graduálok főbb vonásainak és szerepének felvázolása mellett a benne található himnuszok és a középkori gregorián kapcsolatának tanulmányozására, a jelenleg első magyar nyelvű többszólamu emlékeink bemutatására, és a népekek vizsgálatára.⁴ A Régi Magyar Dallamok Tára I. megjelenése után nem kétséges, hogy graduáljaink a nemzetivé vált gregorián mellett a magyar népekeknek is jelentős forrásai és továbbvivői.⁵

A graduálok dallamainak összegyűjtése után sor kerülhetett a legbőségesebb anyagnak, a passióknak tanulmányozására. Figyelemre méltók azért is, mert a graduálok 17. sz-i kihalása után mint önálló kéziratok a 18. sz-ban is tovább élnek a protestánsoknál. A kezünkben levő 16-18. sz-i 29 protestáns, magyar nyelvű passió ennél azonban lényegesebb két vonásra hívta fel figyelmünket, a hangnemre és a variánsok bőségére.

Az Eperjesi gr. kivételével forrásaink olyan hangnemet használnak, amelyik a jelenlegi és a régi európai gyakorlatban szokatlan. Az a tény, hogy éppen egyik 15. sz-i hazai emlékünkben megtaláltam ezt a hangnemet, alapot adott feltevésnek, hogy protestáns passióink e középkori típusból merítették hangnemiüket, és hogy itt a középkorból elinduló s a 18. sz-ba is átnyuló folyamatos magyar hagyományról van szó. Ennek igazolására szükségessé vált az európai országok és főként a környező népek passióinak vizsgálata. Ezt a munkát nagyrészt saját tanulmányutaimon végeztem el. Jugoszlávia, Olaszország, Svájc, Ausztria, Csehszlovákia és Lengyelország 87 könyvtárában

és archivumában kutattam és gyűjtöttem össze a talált dallamokat. Szépszámu anyagot kaptam mikrofilmen az MTA és OSZK szivességéből, valamint Rajeczky B, Falvy Z és Szigeti K kutatók segítségével Romániából, Németországból és más országokból. Kiegészíteti mindezeket külföldi kiadványokban és tanulmányokban közölt teljes passiók, ill. számomra fontos adatok. Így összesen 134 külföldi forrás teljes anyagát és 131 forrás lényeges adatait tanulmányozhattam összehasonlítás céljából. Ezekhez járul az a hazai 18 forrás, amelyet szintén csak összehasonlítás végett használtam fel eltérő hangnemük miatt.⁶

A gyűjtőmunka idején is már szembetűnő második lényeges vonás, a variánsbőség a feldolgozás idején mind gazdagabban és érdekesebben bontakozott ki előttem. Ennek az lett a következménye, hogy a variálás alapjául szolgáló középkori latin forrásunkat is belevonva munkámba, 30 forrásból mintegy 1700 dallamváltozat variánsrendszerének kidolgozására, majd variálási módszerének vizsgálatára is vállalkozhattam. Értéküket nem csekély mértékben növeli az, hogy éppen a hangnem szempontjából is figyelemreméltó forrásaink tartalmaznak ilyen sok változatot. Az európai gyakorlatban általános és közismert hangnemmél élő hazai és külföldi passiók ugyanis jóval kisebb mértékben variálnak. Sokkal inkább használnak sematikusán ismétlődő dallamfordulatokat. Kézzelfogható bizonyítékául hasonló módszerrel megvizsgáltam ugyancsak 30 effajta passiónak dallamait, s itt összesen kb. 200 variánst találtam. Ez feltűnő különbség!

A nagyarányu eltérés felvetette bennem a kérdést, mi lehet ennek a magyarázata? Okát nem kereshetjük külső tényezőkben, mert maga a variálás belső zenei folyamat. Eppen ezért érdemesnek tartottam kiterjeszteni munkámat az irányban is, vajon milyen intenzitású, milyen minőségű zenei gyakorlat áll e folyamat mögött, hogy képes volt külföldön nem tapasztalható mértékű variálásra, variánsrendszer létrehozására? Mennyi vonással gazdagítja ezuton éppen annak a kornak zenei ismeretét, amelynek gregorián egyszólamu dallaméletéről, gyakorlatáról jórészt feltevések

alapján ítélünk. Szabolcsi a Tinódi dallamok, a 17. sz-i főuri és 18. sz-i kollégiumi zene tárgyalásával mindegyik időben a legjellemzőbb zenei gyakorlatot vizsgálta meg. Ezekről klasszikus tanulmányokat írt, amelyekre minden kutató hivatkozhat és építhet.⁷ De mind a 3 századon át-huzódó liturgikus zenei gyakorlatot, mind a 3 századra kiterjedően nem vizsgálhattuk eddig, mert nem voltak megfelelő adataink. Komolyabb adataink inkább csak a strófás anyagra vannak eddig Cs. Tóth munkája óta.⁸ Ami azonban ezen kívül esett, amelyik úgy látszik szintén hagyományhoz kötött, és senki sem gondolta, hogy a hagyományt szí-
vósan végig is viszi, ebben nem volt mihez kapcsolódjunk. Ezért elő kellett vennünk az egész hagyományt, és megvizsgálunk ennek is zenei gyakorlatát, amelyet még nem tanulmányoztak eddig nálunk. Tehát éppen a magyar zenetörténetre való tekintettel úgy látszott megéri e dallamvilág életét részletesebben megvizsgálnom. A látszólag talán kis tétel lényeges kérdések megvilágítására és kiderítésére nyújtott reményt, és adott egyben segítséget.

A változatokban gazdag passióink zenetörténeti jelentőségéről és vizsgálataim részleteredményeiről útközben a nyilvánosság előtt már beszámoltam.⁹ Azóta kidolgoztam a teljes variánsrendszert, és befejeztem a szükséges összehasonlítást is. E tanulmány célja részben, hogy bemutassam az összehasonlítás eredményének világánál a hangnem szerint is figyelemreméltó 30 forrás anyagából nyert variánsrendszert, kielemezzem variáló stílusukat és módszerüket. Igyekszem ugyancsak elhelyezni a dallamvilágot a kor művelődéstörténeti keretébe, és az előbb említett szempontok vizsgálata alapján megjelölni helyüket és jelentőségüket zenetörténetünkben. Az európai praxisban megszokott hangnemű és változatokban is szegényebb passiók dallamainak bemutatását mellőzöm e tanulmányban, bár azokkal is részletesen foglalkoztam. Ennek oka az, hogy ezek szorosabb kapcsolatban lévén az általános európai passiózás stílusával, sajátos helyi szint, önállóságot nem igen árulnak el. Ez annál

is fontosabb, mert a magyar népzenei kutatás tanúsága szerint népünk variálós készsége régen és ma is erős. Népzene kutatóink nagyrészt az elmúlt félévszázad élő népzenejéből gyűjtik össze a ma élő és régi hagyomány által megőrzött dallamainkat. A jelzett időkből kevés népzenei adatunk van. Népzenei hagyományőrző erejének ismeretében joggal következtethetünk vissza a ma élő népzeneből a régi idők népzenei gyakorlatára. Épp itt a mi írásos anyagunkban kapunk választ egy, a népzeneben is feltehető zenei gyakorlatról. Ez épp ellentéte annak, amire Kodály mutat rá Dobai énekével kapcsolatban: a vázlatosan írásbafoglalt régi dallamnak későbbi népi hagyományban élő variálására.¹⁰ A mi anyagunk viszont azt jelzi, hogy volt egy korszak, amikor maga a variált forma is dallamképben rögzítődött. Rendelkeztek olyan íráskészséggel, hogy nem csupán a dallamvázatot irták le, hanem a látszólagos primitív írásmóddal az élő gyakorlatban hallott, énekelt változatokat is képesek voltak megörökíteni. Ez a gregorián maga műzene. Ennek a műzenének szabad előadásmódjáról is kapunk e forrásokból felvilágosítást. Ez a szabad előadásmód feltételezhetően nem a 16. sz.-ban kezdődő gyakorlat volt, hanem már előbbi.

Ismeretes, hogy ezekből a századokból műzenei emlékek is aránylag kevés maradt fenn. A kevés között is éppen azok a források - a magyar graduálok és hozzájuk csatlakozó passiók kéziratok - megőrzői és tanúságtevői szabadon virágzó variánsrendszerünknek, amelyeket a bennük élő népének kivételével inkább a középkori dallamvilág lassan kiöregedő emlékeinek véltünk, ha a gregorián magyar nyelvűség szempontjából hangsúlyoztuk is jelentőségüket.

Ha a külföldi anyag intézményes meghonosítása miatt erőszakkal lassankint el is tűnt e graduális dallamvilág, mégis értékes tanulságot szolgáltat számunkra, és a még meg nem vizsgált részében bizonyára növeli is ezt. Megérdemli feltétlenül, hogy a zenekutató továbbra is foglalkozzék vele.

I.

Dallamforrásaink és a magyar nyelvű gregorián.

Feldolgozásra kerülő zenei anyagunk a 15. sz. második felétől a 18. sz. közepéig terjedő időből származik. A kb. három évszázadig tartó időszakot új irodalomtörténetünk kellő alappal a magyar reneszánsz és a barokk korának nevezi.¹¹ Klaniczay kutatásának köszönhető elsősorban, hogy e két kategória elsődleges hangsúlyozása érvényesül ma irodalomtörténetünkben is.¹² E felfogás szerint a humanizmus, reformáció, ellenreformáció - mint másodlagos kategóriák - szervesen illeszkednek bele a reneszánsz és barokk periodusába. Ezáltal megfelelően oldódik meg e történeti jelenségeknek egymáshoz, valamint a reneszánszhoz és a barokkhoz való viszonya, amely megoldatlan problémánk volt már Riedltől kezdve napjainkig. Tolnai tanulmánya pedig a barokk irodalomról alkotott képet módosítja, és egyuttal indításként szolgálhat a magyar barokk zene eddigi értékelésének átvizsgálásához is.¹³

A 16. sz-i reneszánsz "a magyar nyelvű írásbeliség általános elterjedésének és győzelmének a kora lett, mely az irodalomban is uralkodóvá tette az anyanyelvet."¹⁴

E tanulmány keretében részletes vizsgálat alá kerülő passziós anyagunk - az alapul szolgáló 15. sz-i latin forrásunk kivételével - és a magyar reformáció liturgiájának fennmaradt teljes dallamanyaga, a graduálok és népénekeskönyvek is, a reneszánsz-reformációs éiv megvalósulásának tükörképei abban, hogy kivétel nélkül magyar nyelvűek. Tekintettel azonban arra, hogy

csak a 16. sz. utolsó harmadából, a reformációnak a reneszánsz fénykorára eső idejéből maradtak fenn folyamatosan zenei forrásaink, nem tudjuk zenei emlékekkel is bizonyítani azt, hogy a radikális átállás nemzeti nyelvre a reformáció első korszakában is már jellemző vonása-e protestáns liturgiánknak? Gálszécsi István 1536-ban Krakkóban nyomtatott énekeskönyvének töredékén kívül csak gyér adataink vannak kottás egyházi énekeskönyvek létezéséről az első korszakban, akár Székely István 1538-as kiadása, akár Kálmáncsehi Sánta Márton 1550 körüli, vagy Beythe István ismeretlen dátumu énekeskönyvére gondolunk.¹⁵ S ha sikerül is a Nagyheti énekeskönyv elnevezésű passiósz kéziratunkat Huszár Gál 1574-es kiadása énekeskönyve elé helyeznem, akkor is csak egy forrással bővül a 16. sz-i liturgikus anyag.¹⁶ Még így is több évtized marad homályban előttünk. E szempontra a németországi analógia miatt kell utalnunk. Luther ugyanis a népénekek és gregorián területén is általában áttér a nemzeti nyelvre. Ugyanekkor a városi templomok és iskolák énekkara részére viszont megtartja a latin nyelvet, s a Spangenberg-féle /1545/ és a Keuchenthal-féle /1573/ Cationale ennek az intézkedésnek megfelelően latin és német részre oszlik. Nürnbergben még 1755-ben is latin vesperást énekelnek.¹⁷ Mohács után bekövetkezett történelmi helyzet, megosztottság és török közelsége a városi templomok és iskolák énekkari életét erősen gátolhatta. Így ezeknek a latin hagyomány fenntartásában - adatok híján - feltételezhetően sem lehetett szerepük. Gondolva arra, hogy a magyar humanista irodalom 1530 után vált át magyar nyelvre, s a reformáció irodalma kezdettől fogva a magyar nyelvet képviseli akár a bibliafordítás, akár a többi irodalmi forma keretében, zenei anyag híján is a gregorián és a népénekek nemzeti nyelvűségére következtethetünk már az 1530-1570 évek között is. A reformáció egyik fontos jelentőségét a nemzeti nyelvre való gyökeres átállásban

jelölhetjük meg a liturgiában is a 16.sz- ban. Végso következményét vonja le egy, a középkorból már elinduló és a reneszánsz idején mind erősebben kibontakozó folyamatnak, melyben a magyar nyelv több és több helyet kap általában a vallásos, sőt a szorosán vett liturgikus dallamok szövegében is.

Ennek a folyamatnak értékelését nem csökkentheti az a sajnálatos tény, hogy inkább csak következtetni, mint kezünkben levő zenei emlékekkel bizonyítani tudjuk a fejlődésnek ezt az utját. E következtetéseinkben joggal támaszkodhatunk irodalom történéseink kutatásainak eredményére épp azokban az időkben, amikor még a szöveg és dallam, irodalom és zene édestestvérként együtt születnek és élnek.

E kutatások fényénél ismerjük a laikus mozgalmak egyikének a Flandriából a 13. sz-ban hozzánk is eljutott begina mozgalomnak hazai történetét és jelentőségét az anyanyelvűség terjesztésében.¹⁸ Ez a szerepük fontos a 13. sz-ban, amikor az ismert adatok szerint is szépszámu önálló közösségben élnek még, majd idővel szerzetesrendek felügyelete alatt, de történetük későbbi szakaszán is, a közösségeknek begina szellemü apáca kolostorokká való alakulásuk idején is. Közéjük tartozik a nevezetes Nyulak-szigeti kolostor is, a szentéletü Margit királylánynek otthona. Magyar éneklésük szokásának zenei bizonyítéka is akad, a dallamával azonosított Ó magyar Mária siralom, legelső fennmaradt magyar nyelvü versünk.¹⁹ Ezt a cantiót - irodalmunk gyöngyszemét - begina közösség énekelte nagyhéten a 13. sz-ban.²⁰

A flagellánsok és prédikáló ferencesek nemzeti nyelvü éneklésére utal Rajeczky és Mezey.²¹

A középkorban létrejött eretnek mozgalmak közül a husziták jelentősége volt a legnagyobb a 15. sz-ban történeti-ideológiai szempontból is, és az anyanyelvűség tekintetében is.²² Az első ránk maradt magyar bibliafordítás, Tamás és Bálint pap munkája, melynek részleteit a

Bécsi, Müncheneri és Apur kodexeink őrizték meg, ma már nem vitás, hogy a magyar huszitizmus terméke.²³ Bibliái szövegek fordításáról azonban a 13. sz.-ból már vannak adataink.²⁴ A cseh huszitákkal ellentétben a magyar huszitizmus énekeiből semmi sem maradt fenn. Mégis irodalomtörténeti kutatásainkra támaszkodva magyar nyelvű éneklésüket kétségtelennek tartjuk. Adataink alapján a forradalmibb szárnyat a taboriták képviselték, az enyhébbet az árvák /orfanita/ és főleg a kelyhesek, de már 1450 körül mind a taboriták, mind az árvák felekezetének maradványai a kelyhesek között huzódnak meg, mert ebben az időben csak ezek léteztek hivatalosan.²⁵ A régi liturgiához viszonyítva éneklés terén az orfaniták és a kelyhesek hagyománytartóbbak, a taboriták kevésbé.²⁶ Ismeretes Marchiai Jakabnak, az olasz ferences inkvizitornak a husziták éneklésére vonatkozó utalása: "Et uterque sexus cantat in missa cantilenas." E zenei adattal kapcsolatban Kardos idézi a husziták dühödt ellenségének, Andreas de Brodának Tractatusát magyar fordításban: "Ugyanis az isteni zsolozsmákat, mint az introitusok, a gradualia és egyéb, a miséhez tartozó dolgokat megvetve, hetyke, csábító, zendülésre és öldöklésre bujtogató dalokat énekeltek, népi nyelven a mise alatt férfiak és asszonyok, sőt gyermekek is."²⁷ Mindkét idézet, de az utóbbi főleg - ha írójának nyilvánvaló elfogultsága következtében egyáltalán némi objektivitást is tulajdoníthatunk - legfeljebb a taboriták népnyelvű éneklésének stílusára adhatnak gyér útbaigazítást. A kelyhesek és orfaniták nem szakadtak el a liturgikus hagyományoktól. "Figyelembe kell venni, hogy a kelyhes husziták igaz katolikusnak tartották magukat. Az egyház dogmáihoz, a két szin alatti áldozás kivételével ragaszkodtak. Az egyház szertartásait, a mise liturgiáját megtartották, csak a nemzeti nyelvű éneklést, episztola és evangélium olvasást vezették be..."²⁸ Kardos az orfanitákat is a liturgiát megtartó pártnak nevezi, akiknek "nemzeti nyelvű

liturgiájuk volt, és a szentek tiszteletét megtartották."29

A liturgikus hagyományok megtartására vall a cseh huszitáknak számos példányban meglevő cseh nyelvű népénekeket és gregoriánt tartalmazó énekeskönyve, köztük gregorián passióskönyve is, melyeket magam is láttam Prágában. Ott azonban a latin nyelvű hagyomány liturgikus emlékeivel is találkoztam. A prágai egyetemi könyvtárban ugyanis a középkori graduálok vizsgálata közben találtam olyan graduálok is, amelyek csak annyiban különböztek a többiek-től, hogy a juliusi ünnepek között Husz János ünnepének gregorián dallamait is tartalmazzák. Akadtak viszont a kéziratok között olyanok is, amelyekből hiányzik ugyan ez az ünnep, de a foliók későbbi kivágásának nyoma észrevehető. Ebből nyilván következtethetünk arra, hogy a graduált később ismét katolikusok használták. E jellegzetes-ségre a könyvtárosok hívták fel figyelmemet.

Vajon a cseh analógia alapján lehet-e szó a magyar husziták kelyhes vagy orfanita ágánál latin nyelvű éneklésről is, ennek a kérdésnek feltevésére csupán csak Kardos egy megjegyzése készített: "...a ritus a kelyhesek teljes ritusa volt, mely részben vagy egészben nemzeti nyelven folyt." ³⁰ Pozitív irodalmi és zenei adataink nem lévén, ezt és a husziták számos más kérdését is még ma homály fedi. Arra azonban azt hiszem mégis nyugodtan következtethetünk, hogy éppen a cseh husziták példájára, - akiknek hatása a mi zenénkre egyébként is kimutatható - a mi huszitáink is énekeltek gregoriánt liturgiájukban magyar nyelven, köztük passiót is.

Kiegészítésül hadd álljon itt adat a husziták magyar nyelvű liturgiájának szivós hagyományáról a későbbi korból is. Kardos hivatkozik Bandini püspök 1646-1647.-i moldvai vizitációjának jelentésére, amely szerint a moldvai német huszitáktól német nyelvű misekönyv maradt fenn, a Husz városiak pedig még a huszita korból származó szokás alapján magyarul mondták a misét és a vecsernyét. Továbbá az olyan falvakban, ahol csak deák volt, megelé-

gedtek az evangélium magyar nyelvű magyarázatával és magyar énekléssel.³¹ Hogyha ezt az adatot összhangba hozzuk Rajeczky által régebben ismertetett magyar nyelvű praefatio kérdésével, márpedig ezek világosan magyar nyelvű liturgiára utalnak;³² továbbá azzal, amit a prágai compactaták kihirdetésének körülményeiről tudunk, hogy azokat magyar nyelven is kihirdették, jogosan következtetünk a mérsékelt huszitizmus anyanyelvű liturgiát alakító hatására.³³

A huszitizmustól és más eretnek mozgalmaktól függetlenül az egyház keretén belül is mind több helyet keres magának a nemzeti nyelvű ének a középkorban és a reneszánsz kezdetén. Külföldi példák közül most csak a dalmát tengerparti városok és falvak ma is élő horvát nyelvű, katolikus liturgiájára hivatkozom. Ennek tanuja legutóbbi jugoszláv utamon lehettem. Hivatalos római jóváhagyással csak a mise kánonját mondják glagolita nyelven. A liturgia énekei horvát nyelvűek. Ez a szokás folyamatosan a középkorba nyulik vissza. Legelső írásbeli bizonyíték rá III. Sándor pápa 1177.-i zárai látogatásával kapcsolatban maradt fenn: "...processionaliter deduxerunt eum per mediam civitatem...cum immensis laudibus et canticis altisone resonantibus in eorum sclavica lingua." 34

Figyelembe véve egyéb külföldi adatainkat,³⁵ a dalmáciai liturgia hagyománya is annak a jele, hogy a középkorban már a nemzeti nyelvű ének hol kevesebb, hol több helyet foglalt el a liturgiában, és a középkori egyház a nemzeti nyelvű éneklést nem csupán mint "abusus"-t türte el, - mint ahogyan Horváth Cyrill tartja³⁶ - hanem hivatalosan is engedélyezte a latin mellett, sőt van rá példa, hogy bizonyos történelmi hagyományokra való tekintettel helyette is.

Magyar vonatkozásban az a sajnálatos tény, hogy maguktól a huszitáktól, akik biztosan énekeltek magyarul, semmi zenei emlék sincs birtokunkban, óvatosságra int, hogy

a kezünkben lévő csekély számú dallam miatt elmarasztaló ítéletet mondjunk ki a középkori és elsősorban a 15.sz-i egyház magyar nyelvű éneklésére vonatkozólag. Ellenkezőleg mindjobban érezzük, hogy az 1560-as nagyszombati zsinatnak a 100 évvel korábbi magyar nyelvű énekek hagyományára való utalását - mint ezt Rajeczky is hangoztatja³⁷ - komolyan kell értékelnünk: "Cum gravi poena committimus, ne vulgares ullae, aut latinae etiam cantilenae, praeter eas, quas ante centum annos maiores nostros approbasse constet, aut praeter eas, quae posthac a nobis fuerint approbatae, in templis maxime admittantur."³⁸ A háttérbe szorult és védekezésre kényszerült 16. sz-i katolikus egyház a rendelkezésben nyilvánvalóan a liturgiájába átkerült, mindjobban virágzó protestáns énekektől akarja magát elhatárolni, a barokk kori énekeskönyvek tanúsága szerint persze ez nem vált valóra. Ám semmi alapja sem lenne a rendelkezésnek, ha csak egynéhány dallamról, s nem komoly régi hagyományról tudna. Elveszett gyűjteményekből ismerte talán ezt a hagyományt? Nem tudjuk. Ámde a szájhagyománynak a népdalhoz hasonlóan nagy szerepe volt még ebben a korban a népénekek területén is. Ekkor még "a magyarság zöme az énekek szövegét és dallamát /a kettő elválaszthatatlan egymástól/ a népdalhoz hasonlóan hallás után tanulta meg és hagyományozta a fiatalabb nemzedékre. A lejegyzésre nem volt szükség. Így nem csodálkozhatunk, hogy sem a régi népdalok, sem a népénekek nem maradtak ránk."³⁹ Ujra a dalmáciai liturgiára is kell hivatkoznom. Itt a passiókat ma is, régen is csak szöveges könyvekből éneklik. A különböző típusu, sokszor melizmás dallamaikat a hagyomány őrzi nemzedékről nemzedékre. Sibenyikben a ferences kolostor könyvtárában talált 17.sz-i nagyheti szertartáskönyv is csak a szöveget tartalmazza. A könyvtáros szerint kottákra se régen, se ma sincs szükség náluk. Így énekelték egyébként a passiót a középkorban Európaszerte. Kottás passiók kéziratok csak a 15. sz-ban tűnnek fel. Addig általában a

missálékból és lectionáriumokból énekelték. Vagy pusztán szövegesek ezek, vagy betűkkel jelzik az evangelista, Krisztus és turba dallamnak típusát a megfelelő szövegek előtt. E megoldásra nálunk még a 18.sz. elején is akad példa: "Mivel a Passiának három Tonusa vagyon: Tenor, Bassus, Altus, azért a hol Tenor bővül lézen, ott közép-renden: a hol Bassus, alatt: a hol pedig Altus, találtatik, fenn kell énekelni." ⁴⁰ Sok missáléban és lectionáriumban később a szövegek fölé több kevesebb neumát is beírnak, főleg az Eli szövege fölé. Akadnak olyan megoldások nálunk is, de főként a zágrábi anyagban, hogy az Eli melizmatikus dallamát már a szövegsor folytatásaként írt vonalakon, vagy későbbi kézírással a folio szélén találjuk. A korai nyomtatványokban pedig az Eli szövegénél csak a vonalakat nyomtatják be azzal a céllal, hogy a helyi variáns Eli dallamot írják majd oda kézírással. Velencében 1499-ben nyomtatott, és a budai könyvtár révén Pécsre került, s ma is a pécsi székesegyház kincstárában található missáléban például a későbbi beírás elmaradt. A passiók hosszú, biblikus szövege miatt a szövegre az énekeseknek feltétlenül szükségük volt, de a rövid szövegű népének-nél vagy népdaloknál még ezek lejegyzésére sem volt szükség.

Az imént részletezett középkori szokásra utalva, amely szerint lejegyzett dallam nélkül, pusztán szövegből énekelték a passiókat, feltehetjük a kérdést, vajon ilyen módon nem énekelték-e a középkorban nálunk passiót magyar nyelven is?

"Passió irodalmunk az anyaszentegyház azon ősi szokásánál fogva, miszerint az nagyhéten anyanyelven olvastatott a nép előtt, kétségkívül egykor a keresztyénység behozatalával Magyarországra; világos történeti adataink azonban csak a XIII. századig mennek vissza szent Margitunkig, kiről meg van írva, hogy a Passiót magyar nyelven szerette magának olvastatni." ⁴¹ Toldy következtetéseit a liturgia passióira vonatkozólag nem érezzük megalapozottnak. Fennmaradt szépszámú missáléink és

lectionáriumaink s néhány későbbi 15. sz-i kottás passió kéziratunk latin nyelvűek. Nincs semmi támaszpontunk ezek ellenében arra vonatkozólag, hogy a liturgia keretében akár plébániai, akár kolostori templomokban magyarul is passióztak. Ellenben joggal hivatkozik a kolostoroknak nem liturgikus, hanem refektoriumbeli passiózására, melyeknek magyar szövegeit kódex irodalmunkból ismerjük. Mezey megjegyzése ugyancsak erre utal Margittal kapcsolatban: "Magát a passiót a templomban csak latinul hallhatta s a refektoriumban magyarul is." ⁴² Az éneklés lehetőségét ezek közül is csak azoknál vetjük fel, melyek biblikus szövegű passiók, nem pedig elmélkedésszerűek. Ilyen pl. a Döbrentei kódexben őrzött szövegek, vagy pl. az az elveszett "historia passionis", bibliafordítás, amelyet Margit hallott a Nyulak-szigetén. ⁴³ Bodomérei Erzsébet vallomásában szereplő kifejezés szerint Margit "olwastagya vala az passiót." ⁴⁴ Toldy is passió-olvasást említ. Ez a szó azonban nem biztos, hogy a mai értelemben vett felolvasást jelent. Horváth János is figyelmeztet a kódexek e kifejezésének helyes értelmezésére: "Vigyáznunk kell tehát, ahol olvasásról tétetik említés, ott nem mindig a mai értelemben vett olvasásról van szó." ⁴⁵ Lehet szó esetleg recitálásról, zsoltárszerű éneklésről, mely éppen a gregorián passiók sajátos stilusa. A középkorban és azóta is a kolostorok asztali olvasásánál hagyományos szokás, hogy a bibliai szöveget emelkedettebb, éneklő, recitáló hangon mondják részben tiszteletből a szöveg iránt, részben az étkezéssel járó zajban az érthetőség kedvéért. A középkorban az okleveleket is ünnepélyes, recitáló, éneklő tónusban olvasták fel. ⁴⁶ Könnyen lehet, hogy a templomban latinul hallott és megszokott passió tónust, amelyet ott is szövegből énekelvén fülükben volt, átvitték nehézség nélkül a magyar szövegre is. Ily módon nem alaptalan feltevés az, hogy e kódexbeli passió-szöveg másolatok kotta nélkül is az éneklés hagyományának őrzői számunkra ebből az időből.

A hazai középkori misztérium játékok, köztük a passió játékok irodalmát már eléggé ismerjük.⁴⁷ Míg pl. a Tractus stellae, Officium sepulchri II./Gráci antiphonáriumbeli/, az Ó magyar Mária siralom, Sequentia Paschalis dallamaiból is vannak emlékeink, a passió játékokból se latin, se magyar dallamunk nem maradt meg. Pedig feltételezhetjük, hogy énekeltek magyar dallamokat a misztérium és passió játékokban is, mint erre Rajeczky utal is.⁴⁸

A zenetudomány szempontjából nagy kár, hogy még a 15.sz-ból és a 16. sz. elejéről is kevés dallamunk maradt fenn. De azok a dallamok, amelyeket Petró, Papp, Rajeczky említett munkáiból és Schram összefoglalásából⁴⁹ ismerünk, utbaigazitásul szílgálnak e hagyomány létezésére. A Nádor kódex magyar gregoriánja és a Peer kódex teljes dallamával beirt magyar Te Deumja, mely utóbbira Domokos Pál Péter hívta fel a figyelmemet, mutatják, hogy a liturgia hagyományában a magyar gregorián is részt kapott.

A felvázolt folyamattal érzékelnünk akartuk, hogy ez a magyar nyelvű hagyomány egyik előkészítője volt a 16.sz-i protestáns liturgia magyarrá válásának, amelyet a reneszánsz és reformáció elvileg is siettetett. Alapot adott ugyancsak ahhoz, hogy a 16.sz. végétől a katolikus egyház a reformáció hatására a népénekek terén véglegesen áttérjen a nemzeti nyelvre, a liturgia gregorián énekeiben pedig elsősorban a passiók magyar és latin nyelvű, mindmáig szokásos párhuzamos használatára. Azt azonban még nem tudjuk, mikor kezdtek a katolikusok is magyarul passiózni? A turóci jezsuiták rendházából való 17.sz-i passió, a jelenleg első kottás emlékünk nem dönti el ezt a kérdést.⁵⁰ Ezt megelőzőleg a 16. sz. elejétől kezdve ugyanis se latin, se magyar katolikus passió nem maradt fenn. Pedig passiót énekeltek ebben az időben is, bármilyen kis területre szorult is a katolikus liturgia, akár Nagyszombatban, akár a jezsuiták 16.sz-i erdélyi

vagy váraljai, sellyei korszakában. Békefi értesít a 16. sz-i levéltárak pusztulásáról.⁵¹ Szántó István sok műve is a zniováraljai rendház felzulása alkalmával pusztult el.⁵² A latin, esetleg a magyar passiók sorsa is ez lehetett. De eltünésüknek oka lehet egyszerően az is, hogy a használat folytán elszakadtak, és így veszttek el. Meglepő ugyanis általában, hogy azóta is a legujabb időkig nálunk is, külföldön is milyen kevés passió maradt meg könyvtárakban, archivumokban. Pedig hangsulyoznunk kell, ezt a műfajt a liturgia azóta is mindenütt használja. Mikor oka után érdeklődtem kutató utjaimon, azt a választ kaptam mindenütt, hogy használatban tönkrementek, vagy új kiadások bevezetése alkalmával a régiakat kiselejtezték nem lévén már sem gyakorlati céljuk, sem - szemben az értékes kódexekkel - műértékük. Ennek bizonyítéka, hogy az új vatikáni kiadást közvetlen megelőző és a múlt században használatban lévő passióskönyveket is nagyon kevés helyen találtam meg.

Nem tudjuk tehát adatok hiányában eldönteni, mikor tértek át nálunk a katolikusok a magyar nyelvű passiózásra, de a barokk kortól napjainkig a szokás állandóvá vált.

II.

A dallamok írásmódja és írásos műveltségünk.

Közismert tény, hogy a reformáció a nemzeti nyelvű éneknek az igehirdetéssel egyenrangú szerepet szánt és juttatott liturgiájában, új irodalmának kialakításában és új hitelveinek propagálásában egyaránt. Az igaz, hogy a gyülekezeti énekek, amelyeket részben a középkorból vett át, nagyobb részben maga hozott létre, történeti szerepük tekintetében hatásosabb eszköznek bizonyultak. Ezek állandósultak a későbbi történetük folyamán. A 17. sz.-ban ugyanis nálunk is éreztette hatását az Angliából kiinduló puritánizmus, amelynek egyik következménye lett a középkori hagyomány szinte végleges felszámolása, a liturgia egyszerűsödése. Benne a zene a hangszeres zenét is mellőzve, lényegében a gyülekezeti éneklésre, népénekekre, zsoltározásra korlátozódott.

Azonban a 16-17. sz.-i reformáció céljainak eléréséhez alkalmas eszközre talált a középkori gregorián dallamvilágában is azzal, hogy nemzeti nyelven énekelte, és szövegeit hitelveihez alkalmazta. Ezek megfelelő voltát már az is bizonyítja, hogy a svájci kálvinizmust leszámítva a reformáció mindegyik ága, az evangélikus, református és unitárius egyház is egyaránt élnek ebből a hagyományból bőségesen másutt is, nálunk is.

Luther írásai alapján világos, hogy zenei téren a hitujítás az első időkben nem jelentett forradalmi szembefordulást a régivel, hanem elsősorban reformot.⁵³ Ez a felfogás érvényben volt nálunk a 17. sz. utolsó harmadáig, Németországban még tovább. Az Öreg Graduálnak 200 példányos kinyomatásával Geleji Katona

Istvánék még biztosítják az ortodox felfogásnak megfelelő gregorián használatát, de fokozatos kihalását már nem tudják megakadályozni. 1650-ben Lövei Vajda György sopronlövői ev. lelkész levelének részletéből: "holott pedig az Uj Gradualt küldenne általl azonnalis kedvesb dolgot cselekednék..."⁵⁴ még a gregorián élő gyakorlatháról és iránta való rokonszenvről értesülünk. Egy századdal később 1758-ban Bod Péter levélbeli nyilatkozata már a puritánizmus hatására megváltozott, hagyományt tagadó gondolkodás képét tárja elénk. Egy kezeügyébe került, ma már elveszett graduállal kapcsolatban mondja ki a kor felfogásának megfelelő ítéletét: "Láthatjuk ezen énekeskönyvből, hogy a reformáció az éneklésben is lassan lassan ment előre; mert ennek előtte még száz esztendővel megvoltanak az isten tiszteletben az antifonák, responzoriák és egyéb czeremoniás szokások, a mellyek már most Isten kegyelméből elhallgattak."⁵⁵

A kezdeti 150 év ennek ellenére a gregoriánnak virágzásáról tanuskodik. Művelődéstörténeti jelentőségét az elterjedettség szempontjából a ma ismerős és összegyűjtött dallamok nagy száma is jelzi. Ez a szám messze felülmulja a korabeli ismert zenei emlékek számát, a történelmi énekekét, a hangszeres zenéét, a népdalokét és népénekekét is. Hozzájárulnak ehhez a számhoz az azóta már elveszett, de régebben még ismert graduál típusu énekeskönyvek adatai. Am előkerülhetnek és valóságban váratlanul felbukkannak ismeretlen, eddig nem nyilvánított források, mint az a négy korabeli passió kézirata, amelyet az utóbbi néhány év folyamán találtak meg magánosok birtokában.

Messze vagyunk még az összegyűjtött dallamok teljes feldolgozásától, de a himnuszok és passiók részletes tanulmányozása után művelődéstörténeti jelentőségük is kezd előttünk kibontakozni. Most a passiók variánsrendszerének birtokában éppen erre szeretnénk rávilágítani néhány vonás felvázolásával.

Mit tett - kérdezhetjük - a reformáció a középkorból átvett gregoriánnal azonkívül, hogy nemzeti nyelvre fordította? Kiemelte a középkori és korai reneszánszbeli megszokott keretéből azáltal, hogy a mise és zsolozsma gregoriánját kialakuló új liturgiájában átrendezte. Válogatott belőlük, egyes műformákat elhagyott, másoknak nagyobb szerepet juttatott. Az év liturgikus beosztását, az ünnepeket kisebb-nagyobb mértékben megtartja, vagy hitbeli felfogásának megfelelően megváltoztatja. A magyar evangélikus és református egyház a 17. sz.-ban is még nagyjában egy szinten áll a középkori gregorián hagyományának őrzésében és a liturgia elrendezésében a kéziratos Eperjesi /1635/ és a nyomtatott Öreg Graduál / 1636/ tanúsága szerint. Ezekről eléggé eltér az unitárius egyház, de még sok gregoriánt énekel a barokk korban. A 18.sz-i passiók is főleg tőlük származnak. Feltűnő adatunk, hogy ma gregorián passiót nálunk csak ők énekelnek. A régi hagyományból élő, mai passiók anyaguk kezünkben van, de ezek hangneme nem egyezik a 17-18.sz-i, itt közlésre kerülő unitárius passiókéval. ⁵⁶

A liturgikus keret fellazulása, a gregorián dalok szabad válogatása felekezetenként is, de egy vallás keretén belül is változó. Központi irányításról, ellenőrzésről, egységes liturgia kialakulásáról nem beszélhetünk itt úgy, mint a középkori egyházban vagy a római egyházban ugyanezen időben a tridenti zsinattal kapcsolatban. Az ilyen törekvések - legalább is zenei téren - nem érték el a várt eredményt, mert nem volt hozzá kellő tekintélyük. Az Öreg Graduál - mint előszavából kitűnik - ilyen egységesítő törekvés szülötte. A szerkesztéshez mintegy 40 graduált kérnek be. De mint dallamai és számos variánsa is bizonyítja, sematizálás helyett éppen egy újabb válogatást, átrendezést és újabb dallamváltozatokat tartalmazó gyűjteményt alkotott. Igaz, ezt a korabeli nyomdai viszonyokat figyelembe véve említett magas példányszámával rögzítette, és elég széles körben elterjesztette. De célját,

az egységet mégsem érte el, mert nem rendelkezett elég tekintéllyel ahhoz, hogy kivonja a meglevő graduálokat, vagy megakadályozza ujjabaknak tőle független szerkesztését és használatát. Az általunk is ismert későbbi graduálok és passiók ennek kétségtelen tanui.

Ha a helyi zsinatok révén ki is alakultak kisebb zenei centrumok, ám a tőlük való távolság szerint hatásuk szétfoszlott. Az adott történelmi helyzet ezt meg is könnyítette. Az urbanizálódás folyamata a török időkben eléggé elakadt. A magára maradt, vagy elszigetelt egyházak izlésük, igényük és lehetőségük szerint alakították liturgiájukat, gregoriánjukat. Jó példa erre Lövei Vajda György idézett levelének egy korábbi részlete, ahol saját igénye és izlése szerint egy graduált rendel Csepregi Mihály graduál-szerkesztőtől: "Az mi az Gradualnak Quantitassat illeti legien csak négi konc. Compingallya az mint leg jobban tudgia Kegielmed. Az Irassa pedig szép öregén legien. Kotakra valo Lamentatiók Passió előtt legienek, a többi Passio után, s - mindenik eleiben aszt írja Kegielmed, hoc, et hoc. tempore dicenda. Továbbá csak válogatott hymnussokat Antiphonakatt az fő Innepekre valókat irjon Kegielmed beléje, az melly énekeket pedig megh találhatni az Nyomtatt Csepregi Gradualban neis írja Kegielmed belé. Az Adventre és Böjtre valo, tottbul fordított Ennekeket, és minden napi Reggelre valokatis, de ollyakat, mellyek ninczenek az Csepregi Gradualba, legh először irjon Kegielmed...kérem egi Passionalist jó Alkalmatossággal küldgiön az Innepekre..."⁵⁷ A levélben említett Csepregi graduál elveszett. A tőtből fordított énekek nép-énekek lehettek. Ezek a szokás szerint szintén egyik részét képezik a graduálnak.

A fellazulási folyamatnak következő fázisa, valószínűleg érzékelhető következménye, hogy nem csupán szabadon állítja össze a gregorián műformáit, válogatja dallamait, hanem alakítja; vállalja hol jobban, hol

kisebb mértékben magukat a dallamokat is, hiszen ebben senki sem gátolja. E ponton érkezünk el éppen a magyar protestáns gregoriánnak - eddigi megfigyelésünk szerint - legfontosabb vonásához. Nem is önmagában a variálás ténye a döntő jelleg, hanem ennek gyakorisága és változatosága. Variálással ugyanis találkozunk a középkori, majd a külföldi gregoriánban protestánsoknál is. Hazai középkori vonatkozásban Falvy eredményeire hivatkozhatunk.⁵⁸ Már említett pécsi missálé üresen hagyott kottavonalai is azt a célt szolgálják, hogy a magyar helyi variánsokat írják majd oda.⁵⁹ A mi graduális anyagunkból részletesebben tanulmányozott himnuszaink lényegében nem is nyujtanak többet variálásban, mint amennyit a középkorban már megszoktunk.⁶⁰ Vajon az összegyűjtött hatalmas antifónás anyag mit rejt magában, az részletesebb vizsgálatunk alapján fog majd kiderülni. Amde a passiók variálási foka - mint ezt később részletezzük - magasan felül áll a középkori és külföldi passiók variálási szintjén.

Egyenlőre ezekben nem a variálási szintet és módot vizsgáljuk, hanem keressük ennek hátterét többek között éppen azoknál, akik ezt létrehozták.

Bizonyos mértékben a passiók variálását elősegítette az is, hogy variánsbő passióink egy kivételével kéziratossak. Első pillanatban ez még nem mond különöset, hisz a középkori gregorián is kéziratossá formában öröklődött. A nyomtatott könyv - mint az Öreg Graduállal kapcsolatban már említettem - önmagában lerögzíthet változatokat, de saját nyomtatott példányaiban a további variálást már lehetetlenné teszi. Minden újabb kéziratossá passió - központi ellenőrzés hiányában még fokozottabban - új variánsok alkotásának lehetőségét biztosítja. A mi forrásaink kéziratosságában tehát nem okát, hanem a variálásnak könnyen felhasználható lehetőségét találjuk meg, amellyel a mi passióink leirói éltek is bőségesen. Joggal feltételezhetjük, ha ennyi kéziratossá passió helyett e

korból nyomtatott példányaink maradtak volna fenn, sokkal kevesebb változatot tartalmaznának, hiszen egy részük ugyanazon nyomtatott kiadás példányai lennének. Ok helyett csak lehetőséget azért kell hangsúlyoznunk, mert a kéziratos himnuszokban kisebb mértékű a variálás.

Nagyrészt tehát kéziratos formában terjedtek passióink és ugyanígy a többi gregorián műforma is, ha vannak adatok elveszett graduálokról is. A cseh-morva testvérek gregoriánjában is gyakori a kéziratos könyv, viszont a német protestáns anyag jórészt nyomtatott formában élt. Mi az oka, hogy hazánkban ilyen nagy szerepe van még a kéziratosnak, hisz a protestáns nyomdák számottevő szerepét ismerjük e korban irodalmi és zenei téren is? Nádasdy ujszigeti, rövid életű nyomdájának kezdeményezése után nevezetes nyomdák sora veszi ki részét nálunk a műveltség terjesztésében, ha voltak is időnkint súlyos nehézségeik. Hányatott sorsú Huszár Gál debreceni nyomdáját majd a város veszi át. A kolozsvári Hoffgreff-Heltai nyomda a 16. sz-i virágzás után a 17. sz-ban is még kielégíti az unitáriusok igényét. A vizsolyi nyomda 1590-ben Károli bibliafordításával alapította meg hírnevét. Bethlen Gábor gyulafehérvári nyomdája komoly anyagi alappal 1630 körül éppen az Öreg Graduál kinyomásával is fontos szolgálatot tesz a reformátusoknak. Mellette a nyugati részeken a csepregi, Bártfán a Klöszféle és Lőcsén Brewer nyomdája figyelemre méltó eredményeket ér el. Zenei vonatkozásban a történeti énekek és a gyülekezeti énekek jó része is e nyomdákban kerül ki, és így jut a nép közé. Miért éppen a gregorián nyomtatása szorul háttérbe? Okát részben a graduálok nyomtatásának anyagi nehézségeiben látjuk. Ezek előállításá - mint az Öreg Graduál esete is mutatja - sokkal költségesebb a terjedelem és a nyomdai technika követelményei miatt is, mint a kisebb nyomású és terjedelmű, szerényebb kottaigényű gyülekezeti énekeskönyveké. Az akkori gyakran változó, sokszor szegényes anyagi helyzetben

ritkán akad kiadó ezek költségének vállalására. Nem is volt szükség rájuk olyan nagy példányszámban, mint a gyülekezeti énekeskönyvekre. Az utóbbiakat a gyülekezet közössége énekelte, így számos példányban használták. Előbbieket csak a pap, kántor és néhány énekes, tehát egy példány is kielégítette a gyülekezet igényét. Még így is akadtak szegény egyházközségek graduál híján. A tehetősebbek legalább a nélkülözhetetlen zenei anyag ki nyomásával segítettek rajtuk. Erre vonatkozik Harsányi adata is: "1635-ben a reformátusok az olyan ,együgyűbb Ecclesiák kedvéért, a' mellyekben az Gradualnak szerit nem tehetik', a debreceni Psalterium mellé Istenes Hymnuszokat adtak ki egy külön füzetben Lőcsén."⁶¹

Megmaradtak ezek alapján jórészt a kéziratos gyakorlat mellett. A külső kiállítás érthetően általában ebben az időben messze elmarad Mátyás humanista udvarában virágzó műhelyek stilusától, ahol európai híru mesterek dolgoztak megfelelő anyagi megbecsülés fejében. A nivó nem egyenletes az egyes kéziratok között sem. Erősen szembetűnik a különbség, ha csak pl. a Batthyány graduált a Nagydobszaival, az Eperjesit a Bélyeivel, vagy akár a 18.sz-i passióskönyvek közül Vas Mózesét a Miskolcival hasonlítjuk össze. Nem lehet azt mondani, hogy a középkortól való időbeli távolság szerint csökken a kiállítási nivó. A Batthyány és vele közeli kapcsolatban álló Óvári gr. még eléri, az Eperjesi talán még felül is mulja a 15.sz-i kolostori és világi scriptoriumok iráskészségét és kiállításának stilusát, de sok graduál és passióskönyv ezektől messze elmarad.

Kik szerkőztették a graduálokat és passiókat, kik irták le a dallamokat? Nagyon kevés pozitív adatunk van, mert ha gyakran jelzik is nevüket, a helyet és dátumot, foglalkozásukról ritkán szólnak. Lövei Varda György idézett levelét "Csepregi Mihál Deak Uramnak" küldi. Harsányi az általa felfedezett levél lapján általánosítja véleményét. Szerinte a graduálok készítői

szegény deákok voltak, akik ezért tiszteletdíjat kaptak.⁶² Harsányi eleve téved abban, hogy szegény deákok voltak, mert deák és litterátus egyet jelent ebben a korban, az értelmiséget jelöli. Az Eperjesi gr. diszes cimlapjáról kiderül, hogy a szerkesztője kántor. A Lacházai passiót a bejegyzés szerint "Nótárius" szerkesztette.⁶³ Az Öreg Graduál Keserü Dajka János és Geleji Katona István püspök munkája, tehát a papság körében is találunk szerkesztőket. Kik között kereshetjük végeredményben őket? Deákok, kántorok, papok, nótáriusok, iskolamesterek és hasonlók között, azok között, akiknek irodalmi és elsősorban zenei műveltségük is volt. Minden bizonnyal voltak, akik ebből éltek, bérért végezték munkájukat külön műhelyben, miként a középkori scriptoriumokban is szokás volt pl. a pálosok budaszentlőrinczi központi másoló-műhelyében.⁶⁴ Mások - véleményünk szerint - ezzel csak alkalomadtán a szükség szerint foglalkoztak, talán nem is mindig pénzért végezték fontos munkájukat. A mi vizsgálódásaink szempontjából a kérdés lényege az, hogy milyen magas volt zenei műveltségük, hogy erre vállalkozhattak? A vélemény kialakításában óvatosaknak kell lennünk. E források összeállítói és leirói nem csupán válogattak a megrendelő és saját izlésük, szükségletük szerint, és nemcsak másolták a kiválasztott dallamokat, de erősen variálták is. A probléma nem is a világosan kottázó, pontosan lejegyző, szép izléses külsőben leíró szerkesztő körül adódik. Azokkal szemben kell óvatosaknak lennünk az ítéletben, akiknek elnagyolt, felületesnek látszó írásmódjuk miatt zenei műveltségük alacsony szintjére következtetünk az első pillanatban. A mi scriptoraink az un. fecskefarkos, kurziv, metzi stilus formáit használják. E hagyományos írásmód hazánkban a 15. században is szokásos volt, Szalkaiék Sárospatakon is ezzel éltek.⁶⁵ A kurziv írás paleografiai szempontból is egy intenzívebb gyakorlat jele.⁶⁶ A mi passió szerkesztőink ezt az írásmódot viszik tovább hol szebb, hol felüle-

tesnek, elnagyoltnak látszó formában.

Munkánk első részében, a kimásolás alkalmával a nehezebben értelmezhető kottaképeket látva, egyszerűen ezek hanyatló stilusára, leirójuk műveltségének alacsonyabb fokára következtettünk. Ekkor még azt hittük, hogy a felületesen leirt kottaképek egy alapmotívum rendetlenül leirt ismétlődései. Mikor azonban értelmeztük a sokfajta változatban elének kerülő, bizonytalan-nak tűnő dallamfordulatokat, azt tapasztaltuk, hogy ugyanazon homályos képekkel logikusan ismétlődő motívumokat rögzítenek. Eppen e változatos képek ismétlődései kényszerítettek arra is, hogy az egyszer-egyszer megjelenő, értelmezésre szoruló eseteket se egy alapmotívum elnagyolt leírásának, hanem valódi variánsoknak tartsuk. Ezt a véleményt támogatta az is, hogy közülük sokat megtaláltunk más forrásban is egyszeri és többszöri előfordulásban éppen olyan lejegyzésben. E tapasztalatok hatására kénytelenek voltunk régi ítéletünket gyökeresen megváltoztatni leirójukkal szemben, mert rádöbrentünk, hogy e forrásokban egy sajátos írástílussal állunk szemben, nem pedig primitívséggel, zenei tudatlansággal. Mert valaki nehezen olvashatóan írja le szövegét, nem következtethetünk feltétlenül műveltségének alacsony nivójára. E gyorsírásszerű, leegyszerűsödött kottairás jelentheti a külalak szépségének hiányát, de a laza írást ellensúlyozza a zenei fordulatokban és azok lejegyzésében megnyilvánuló következetesség, belső logika. Nem gyakorlatlan kezű embert látok magam előtt, aki képtelen leírni szabatosan dallamait, és talán maga sem tudja elolvasni azokat. Egyszerűen nem törődik a külső formával, számára elég ez a gyorsírásszerű lejegyzés, talán erre az idő is sürgeti. E stílussal viszont megőrökit - a részletes vizsgálat szerint - dusan tenyésző, változatos dallamfordulatokat.

Észre kellett vennünk, hogy passió-szerkesztőink a szöveget másolják csak az előttük fekvő egy vagy

több mintapéldányból. A dallamokat, a variált fordulatokat nem veszik át mindenestül. Egyéni izlése szerint és saját vidékének, iskolájának, mesterének helyi élő gyakorlatából emlékezetébe vésődött változatokat kötöttség nélkül, szabadon írja le a szövegek fölé. Hallja, amit leír, és képes laza írásmódjával is a sokfajta, egyszerűen egyszerű előforduló vagy ismétlődő, átvett és új változatokat megörökíteni.

Találkozunk persze olyan esettel is - mint a Batthyány és Óvári gr. példa rá - hogy inkább másol, jobban törődik a szép külsővel, mint azzal, hogy új variánsokat rögzítsen. E két forrásban a szövegek és sokszor a dallamok azonossága, valamint a betűk és a kották formájának egyezése alapján közös leírójukra következtetünk.⁶⁷ Ám mégsem tekinthető az Óvári a Batthyány egyszerű másolatának, mert variánsrendszerünk katalógusának részletes adatai ezt világosan cáfolják. / 239 2401./ Itt is akadnak a Batthyány-tól elütő változatok nem is kis számmal. Ezt természetesen csak a részletes zenei elemzés és összehasonlítás deríthette ki, nem a külső szempontok vizsgálata. A kéziratos passiók többségének alkotójában ennél azonban sokkal erősebb mértékben él a nép variáló készsége, de ellentétben ezekkel, ők képesek - ha sokszor hevenyészetten is - variánsaikat írásban is megörökíteni, míg az előbbiek csak emlékezetükre támaszkodnak.

Mindezek arra utalnak, hogy passióink szerzői a 17. sz-ban is nem csekély zenei műveltségnek voltak birtokában. Tekintve azt, hogy a két évszázad alatt, mint már a 15. sz-ban is, sok magyar tanult a külföldi egyetemeken, feltételezhető - mint Geleji Katona Istvánnál is - hogy közülük nem egy ott szerezte zeneelméleti tudását. A 16-17. sz-ban már elsősorban Krakó és Wittemberg, majd később Heidelberg és a hollandiai egyetemek biztosítják a hazai főiskolai tanárok és lelkészek megfelelő szellemi nivóját, és pótolják a hazai egyetem - Apáczai Csere János álmának - hiányát. Amde a többség, a deákok, nótáriusok, kántorok,

iskolamesterek és papok zenei jártassága arra mutat, hogy a magyar protestáns főiskolák, akár a gyulafehérvári, a sárospataki, vagy akár a kolozsvári és az eléggé elterjedt hazai középfokú iskolák átvették, megtartották, ha talán nem is fejlesztették tovább azt a zeneelméleti tanítási nivót, amelyről tudomásunk van nálunk a 15. sz. végén Szalkai László jegyzetkönyvéből, valamint Gyöngyösy Gergelynek a gregorián éneklésére vonatkozó praktikus példák-
kal és utasításokkal ellátott művéből.⁶⁸ Ha e kor zeneelméleti tanításáról csak Apáczai Csere János egyetlen rövid fejezetéből van is tudomásunk,⁶⁹ annyit azonban feltételezhetünk, hogy az általános deákműveltség nivója itt is megvolt, amelyhez a középkorhoz hasonlóan a gregorián is hozzátartozott, mert különben Csepregi deák típusra, vagy akár a korabeli nótáriusra nem bízhattak volna ilyen komoly zenei feladatot.

E hagyomány értékének hangsúlyozása mellett a magyar passiókkal és szerzőikkel kapcsolatban még egy lényeges művelődéstörténeti jelenségre tudunk konkrét bizonyítékkal is rávilágítani.

Magától érthetően a 16-17. sz-i magyar reformáció teológiai, liturgiai és művelődési szempontból is sok szállal fűződik a reformáció kiinduló helyeihez, központjaihoz, kezdetben főleg Németországhoz. Az említett külföldi egyetemekkel való szoros kapcsolatunk is segíti ezt. Luther és más szerzők énekei hamarosan népszerűek lesznek, és otthonra találnak a magyar népénekek között. Természetesen tartjuk, ha a zene minden ágában, a gregoriánban ugyancsak él ez a kapcsolat.

Egyetlen erre vonatkozó korabeli irodalmi adatkunk már inkább a hazai középkori hagyomány felé mutat: Szilvás-Ujfalvi Anderkó Imre 1602-es énekeskönyvének az előszava után a hazai protestáns énekgyakorlat jelentős forrásait sorolja fel. Ezek között az első helyen egy esztergomi latin Psalterium áll. Ezt az antifónákat, himnuszokat és zsoltárokat tartalmazó 16. sz. eleji korai

nyomtatványt jól ismerhette, mert címét is pontosan közli: "Psalterium Strigoniense, seu Psalterium secundum ritum almae Ecclesiae Strigoniensis cum Antiphonario, et Hymnario, incerti authoris et temporis, nisi quod Jacobi Schaller librarii Budensis ab initio fiat mentio." ⁷⁰

Megmaradt 29 magyar passiónk hangneme és variánsbősége - eddig legalább is a passiózás terén - zenei bizonyítékokkal a külföldi kapcsolatot cáfolja, és a magyar középkori hagyomány szerves folytatását bizonyítja. A mi passióink hangneme - mint már a bevezetésben is említettük - szokatlan az európai gyakorlatban. Atvizsgáltuk a német kancionálékban levő és más forrásokban található nagyszámu passiót, valamint elsősorban a bennünket környező országok passióit. Ezek hangneme elüt a mieinktől, s nagyrészt az európai passiózás megszokott hangnemét használják. S ha akad is néhány forrás az európai anyagban, melyek hangneme egyeztethető ugyan a mi hangnemünkkel, ám dallamviláguk már teljesen elüt passió melódiáinktól, s így még ezek esetében sem beszélhetünk kapcsolatáról. Valamennyi külföldi passió viszont - mint mondtuk - a variálás mértékében különbözik főként a magyar anyagtól. Dallamanyagunk tehát nem származhat kívülről. Azzal viszont, hogy a 15.sz-i esztergomi latin passióban ugyanez a hangnem él, és dallamai - a variánskülönbségeket leszámítva - egyeznek a hazai protestáns passiókéval, ezek forrását az esztergómiban jelölhetjük meg, azaz a magyar középkori hagyományban. Az esztergomi passiót és minden bizonynyal hozzá hasonló sok más elveszett társát éneklik szerte az országban a 16. sz. elején is. Nem állítjuk ugyan, hogy kizárólag csak ezeket, mert két passiónk maradt a 15. sz-ból, melyek hangneme elüt az esztergomitól. Későbbi hatásukra gondolva mégis széles-körben elterjedteknek kell tartanunk őket.

A reformáció küszöbén ezt a típust és dallamvilágot ismerték meg, szokták meg azok a papok, kántorok,

és énekesek, akik hamarosan protestánssá váltak. Új vallásukban ragaszkodtak a megszokott dallamvilághoz. Nem váltak meg tőlük, nem vették át a német evangélikusok passióit, hanem magyar szöveggel ezeket építették be magyar liturgiájukba. Az első generáció után a következő is átvette, evangélikus után a református, majd az unitárius, s variánsokkal színezve még a 18. sz-ban is énekeltek nagy számban.

Talán kielégítő választ tudunk adni arra is, miért éppen csak az evangélikus Eperjesi graduál magyar nyelvű passiója nem tartozik ebbe a közös magyar hagyományba, és éneklé a németeknél, szlovákoknál, erdélyi szász unitáriusoknál és másutt is szokásos hangnemű passiót kevés variánszal? Cs. Tóth mutat rá a hátterére Eperjes sajátos művelődési képének megrajzolásában: "Eperjes magyarosodásában is sziget maradt a nagy magyar tömb többi iskolai és művelődési központjaihoz képest, az itt készült graduál az ottaniaktól függetlenebb, ugyanakkor a német és szlovák szomszédsággal egy s más tekintetben rokonabb, tőlük talán függőbb is lett." ⁷¹

A katolikusoknál viszont a tridenti zsinat egységesítő hatása miatt szakad meg ennek a típusnak régi hagyománya. Áttérve a szokásos egyszerűbb típusra, még a 17. sz. végén is megelégedhettek a pusztaszövegből való énekléssel. A régi magyar hagyományt őrző protestánsok ellenben tudatosan igényelték a kottát, nem volt elég nekik a szöveg, mert a saját variánsaik szerint énekeltek passiójukat.

A régi hagyománynak - külföldi hatástól független - szívós őrzésével passióink tanui annak, hogy a magyar reformáció nem tagadta meg a hazai középkori hagyományt. Ellenkezőleg ragaszkodott hozzá, és tudott még hozzáadni is saját magából sokat, a másutt nem található és írásban megörökített variánsok gazdagságát.

III.

Passiózás a protestáns egyházakban.

Protestáns gregorián dallamaink közül - mint utaltunk rá - a passiók bizonyultak a legszivósabbaknak, mert a 18. sz.-ból szép számban maradt fenn kottás anyagunk, de tudjuk, hogy még a 19. sz. elején, sőt egy-egy esetben később is élnek a gyakorlatban. Éppen ez a tény veti fel a kérdést, mi ennek a háttere, milyen szerepe van a passiózásnak a korabeli protestáns liturgiában, milyen mértékben ragaszkodik a nép a variánsokban bővelkedő dallamainkhoz?

Tekintettel arra, hogy a kezünkben lévő zenei anyag és az irodalom mindezekről, valamint a passiók előadásmódjáról és előadóiról keveset árul el, ezért e lényeges kérdésekre a korabeli levéltári anyagban kerestünk választ. Mivel kutatásunk folyamán az utóbbiak gyümölcsözőknek bizonyultak, átvizsgáltuk e probléma szempontjából felhasználható, hazánkban hozzáférhető levéltári anyagot. Megkönnyítette munkánkat, hogy a budapesti, pápai, debreceni és sárospataki levéltárakban a korabeli egyházkerületek, egyházmegyék /esperességek/ és gyülekezetek levéltári anyagát nagyrészt összegyűjtve találtuk.⁷²

E kutatásunk folyamán előkerült számos korabeli adat alapján úgy látjuk, hogy a passió /s vele gyakran együttjáró lamentáció/ éneklése a 18. sz.-ban nem kis problémája volt a református és evangélikus egyháznak. A 18. sz.-i puritánus, majd racionalista felfogásu egyházi vezetőségnek hosszú harcába került, míg véglegesen megszüntették ezt a nép körében kedvelt zenei műformát. Sok tiltó rendelkezés ellenére is a reformátusoknál a 18. sz. utolsó évtize-

dében, az evangélikusoknál pedig csak a 19. sz. első felében sikerült általában kiküszöbölni. Utóbbiaknál - mint látni fogjuk - még a 20. sz-ban is akadnak helyek, ahol éneklék a passiót. Az unitáriusoknál a probléma természetesen nem jelentkezik ez időben, mivel ők azóta is folyamatosan élnek e hagyománnyal mind a mai napig. A tiltó rendelkezések hosszú sora mellett előkerültek adatok arra vonatkozólag is, hogy a nép ragaszkodott a passiók énekléséhez. Nem vette egyszerűen tudomásul eltörlésüket, avagy a puritánus és racionalista felfogásnak megfelelőbb megoldást: a passiók felolvasását, melyeknek zeneietlenségét esetleg csak a közbeékelte gyülekezeti népének enyhítették.

A következőkben először e másfél századig elhúzódó küzdelem képét igyekszünk vázolni, majd pedig számot adunk arról, amit kutatásunk közben sikerült megtudnunk a passiók előadására és énekeseire vonatkozólag.

a./ Küzdelem a passió éneklése körül.

A magyar reformátusok körében a 17. sz-ban még nem találunk hivatalos megnyilatkozást a passiózás ellen. Ennek okát abban látjuk, hogy e században, ha a puritánizmusnak Medgyesi Pálék, Tolnai Dali Jánosék korában a század 2. felében heves harc árán komoly eredményeik is vannak már, a hivatalos egyház még nem teszi magáévá álláspontjukat a liturgia reformjára vonatkozólag, hanem ragaszkodik az ortodoxia hagyományos liturgikus énekeihez - tehát a passiókhoz is - a szatmárnémeti 1646-os nemzeti zsinat végzése szerint: "Az énekvezérek hasonlóan az ünnepnapokhoz illő - és a hitszabályokkal egyező énekeket énekellyenek akár a kisebb ugynevezett Nyomtatott Énekeskönyvből, akár a nagyobb Gradual címűből, akár pedig b.e. Molnár Albert ur által magyar nyelvre fordított és francia dallamokra mértékelt vagy legalább verselt Zsoltáros könyvből." 73

A puritánusok azonban "felujították a szertartások egyszerűsítésére és az ezek közé nem való elemek

mellőzésére irányuló törekvéseiket, amelyeknek eredményeül sokan félretették a graduált és beszüntették a lamentációknak nagyheti és a passzionak nagypénteki éneklését." ⁷⁴ Zoványi közli az erre vonatkozó első konkrét adatokat is: "Csaholczi János, ki Fogarasból 1656-ban Vizaknára ment lelkésznek... itt 1660-ban abban hagyatta a passió éneklését, amiért is felháborodott hallgatói nem akarták továbbra megmarasztani, szándékuk teljesítését azonban megelőzte halálával. - A Barcsay fejedelem ebédlőjében 1660 márc 26-án nagypénteki istentiszteletre megjelent urak között is vita tárgya volt a passió éneklésének helyessége és szüksége; mellette a konzervatív reformátusokon kívül a katolikusok szólottak, ellene a többi reformátusok és az unitáriusok. Vásárhelyi Péter, aki végezte az istentiszteleti szertartást, tényleg mellőzte." ⁷⁵

A hagyományos liturgikus ének ellen harcoló puritánizmus markáns képviselője a 17. sz. 2. felében Kabai Bodor Gellért, előbb kecskeméti tanító, majd debreceni lelkész. 1677-ben megjelent munkájában részletesen kifejti álláspontját, és kemény szavakkal ostorozza a régi szokásokat pl. a karácsonyéji összejöveteleket, a karácsonyéji diákkántálást és lövöldözést, a vizkereszti és hushagyókeddi éneklést, a böjttölést és főleg a lamentáció éneklését. ⁷⁶ Szövegeiben ugyan megemlékezik a passiózásról is, kifejezetten a lamentációk ellen kel ki gunyos hangon, de támadásai a passiók ellen is egyértelműek. Bod Péter már így értelmezi gondolatait, mikor Kabai kifogásait foglalja össze: " 5. Hogy a Jeremiás {iralmit éneklük, meg pedig hogy annál ke{erve}ebben e{sék nagy tekergete}el: Jeremias Profetáháháhának Imádságáháháháháhágaha. 6. Hogy a Krisztus {zenvedésének Hi}storiáját éneklük Nagy Pénteken: jobb volna azt értelme{sen elolva}ni" ⁷⁷

Nagy István 1823-ban hasonló értelemben ír Kabairól: "...figyelmetességet érdemel különösen azért, hogy már abban az időben oly helytelen szokások ellen kél ki, melyektől a Reformata Ekklesiak előljárói még a világossabb

18-dik század második felében se egykönnyen tisztithatták meg az Ekklesiai külső Czeremoniákat, a köz népnek régi szokásaihoz való makats ragaszkodása miatt..." A kifogások felsorolásában 4. pont: "Hogy a gyermekek és ifjak Innepek alkalmatosságával ritmizálnak és énekelnek. 5. Hogy a Jeremiás siralmait éneklük, még pedig hogy annál keservebben essék, nagy tekergetéssel. 6. Hogy a Krisztus szenyvedésének historiaját éneklük, mellyet jobb volna értelmesen olvasni." ⁷⁸

Végül Szabolcsi is így értelmezi Kabait: "...szigoruan elítéli, hogy a gyermekek és ifjak ünnepi alkalmakor ritmusokat mondanak, ekhós verseket énekelnek, hogy a passiót és Jeremiás siralmait éneklük, még pedig a siralmakat ,hehengetéssel',- hogy halott felett uton utfélen énekelnek stb." ⁷⁹

Mivel Kabai éleshangu támadásaiban részletesen foglalkozik a lamentációk /és passiók/ korabeli előadasmódjával is, ezért gondolataival majd később a passiók előadásának és előadónak ismertetése alkalmával foglalkozunk bővebben. Most csak azokat emeljük ki, amelyek puritánus gondolkozásából fakadó törekvésére jellemzőek:

"Azt mondod: a lamentációk éneklése annyira csúdalatos módon tetszik a népnek, hogy azoknak megtartása érdekében még karddal is készek lennének hadakozni. Ez igaz. De ezért nagyrésztben a nép pásztorai felelősek, akik ennek a dolognak hiábavalóságáról nem tanítják a népet." ⁸⁰ Nem a biblikus szöveg ellen hadakozik, hanem az éneklés, az előadasmód ellen: "Jeremiás siralmi önmagukban jók, egészen rossz viszont a szokásos, már tudniillik gregorián éneklésük és a babonaság valódi szülöttei." ⁸¹ Világosan hangsúlyozza e szavaival a gregorián dallamok iránt érzett ellen-szenvét. Hivatkozik is később arra, hogy Debrecenben sikerült már megszüntetnie a litániák és antifónák éneklését minden botrány nélkül, úgyhogy már nem is említi senki azokat. Hasonló tanácsot ad a lamentációkra /passiókra/ vonatkozólag is: "Lehetséges ugyan, hogy a lamentációk megszün-

tetése alkalmával kezdetben haragos a nép, éppen ezért a lelkészek feladata odaadón felvilágosítani nyájukat ebben a kérdésben. Azután a hathatósabb eredmény érdekében az egyetemes zsinat hivatalos tekintélyére kell a lelkészeknek támaszkodniok, hogy a dühöngő néppel szemben saját maguk védelmére a helyes ügyben mindig tudják, mit állítsanak szembe." ⁸²

Kabai tanácsa nem lett pusztában kiáltó szó, mert a 17. sz. vége felé a puritánizmus már a ref. egyház vezetőségét is áthatotta. Ennek egyik következménye volt, hogy a hagyományos liturgikus, gregorián műformák fokozatosan eltűnnek, csak a passiók és lamentációk maradtak meg sokfelé használatban a nép ragaszkodása miatt. A 18. sz. elején Kabai vágya valóra válik: hivatalos egyházi tiltó rendelkezéssel harcolnak a passiók éneklése ellen, de bizonyára nem gondolta, hogy majd egy évszázadig fog elhúzódni ez az egyházi tekintélyre támaszkodó passióellenes küzdelem.

Az első tiltó rendelkezést a Tiszántuli kerületben 1705 jun. 21-én Tarpán /Bereg m/ tartott Szent Generalis Synodus határozatai között találjuk: "A' Passio éneklése tolláztatik." ⁸³

A Tiszántuli kerületnek 1711 szept. 20-án Szathmáron tartott közzsinata is hasonlóképpen rendelkezik: "A passió dekantálása eltöröltetik." ⁸⁴

Benedek tud 1711 és 1712-ből való dunántuli rendelkezésről is: " A dunántuli egyházkerület az istentisztelet és éneklés tisztaságáért és egyszerűségéért küzdve hasonló álláspontra helyezkedett s a passió, Jeremiás siralmi és a litánia eléneklését 1711-ben tartott gyűlésében szintén megtiltja. Ezeknek a határozatoknak és tiltó rendelkezéseknek azonban sem a tiszántuli, sem a dunántuli egyházkerületekben nem volt valami nagy hatása, mert ha nem tartották is helyesnek a rosszul és nyakatekert kacsaringókkal eléneklert szertartási énekek fenntartását, és ha az egyházi hatóságok mindjárt ennek megfelelően intéz-

kedtek is, azért igen sok helyen a megszokás erejénél és hatalmánál fogva tovább is ragaszkodtak hozzá, amit legjobban mutat az a tény, hogy 1712-ben tartott egyházkerületi gyűlésnek, mind a passió, mind a lamentáció és litánia eléneklését újból meg kellett tiltania." ⁸⁵

A rendelkezéseknek azonban nem lett tulzott eredménye, hiszen mindjárt 1714 ápr. 15-16-án Madaron /Komárom m/ tartott Synodus Generalis megengedi továbbra is a passió éneklését: "VII. Nem tilalmas a Passionak eléneklése az Egyházi (zolgáktul, a hol Me(ster nincsen, de mivel nem tisztekhez tartozik, jutalma legyen egy forint, a Me(sternek pedig decantálhatták." ⁸⁶

Benedek szerint ez a határozat "ugyan nem oldotta fel az elmúlt években hozott tiltó rendelkezéseket, de nyilván az akkori valláspolitikai és felekezeti helyzetnek megfelelően...megengedi a passió éneklését." ⁸⁷ Az akkori elnyomás és üldöztetésnek tulajdonítja, hogy a következő évtizedekben nem törődnek e problémával hivatalos részről. "Azonban az éneklés tovább romlott, a passió és lamentáció éneklése körül újabb szabálytalanságok mutatkoztak, ami onnan magyarázható, hogy a kántorok már az előbbi időszak szabadságának és sokszor szabadosságának következtében legtöbbszörre nem is ismerték a passió és lamentáció kottáját és így kotta nélkül kigondolt dallamokra énekeltek ezeket nemcsak az ország keleti, hanem nyugati részében is." ⁸⁸

A század 30-50-es éveiben tartott vizitációk és gyűlési jegyzőkönyvek nem foglalkoznak a passiózással. Torokos Jakab dunántúli superintendens 1747-ben tartott vizitációs jegyzőkönyveiben részletesen felsorolja az elején a vizitációs kérdéseket, de passiózásról nincs köztük szó. ⁸⁹ Ez - véleményünk szerint - arra mutat, hogy ebben az időben szabadon énekelhették még Dunántúlon a passiókat.

Benedek szerint a Tiszántúli kerületben is elterjedhetett ebben az időben a passiózás "ahol több gyűlés is foglalkozott e kérdéssel, ...azután megsokallva a dolgot, 1760 körül ezt a szokást újból s most már határozottan eltörölte és megtiltotta." ⁹⁰

A Tiszántuli kerületnek erre vonatkozó határozott tiltó rendelkezését nem találtuk meg. De bizonyára ennek szellemében hozták 1762 jun. 8 és 9-én Debrecenben tartott kerületi gyűlésen a passió éneklése helyett a puritánus felfogásnak megfelelő új rendelkezést: "Annakokáért az Ur Vacsorája előtt való hétköznapi olvasások a Templomban a könyörgés után a Kristus szenvedésének Historiája az Evángelisták szerint..."⁹¹

A tiszántuli döntésnek hatására a Dunántuli kerület is megtiltja ugyanennek éneklését 1763 jun. 8 és 9-én Adász-Tevelen /Veszprém m/ -ahol ebben az időben kb. 10 évig működött az odamenekült pápai főiskola - tartott kerületi gyűlés: "Mivel a Passiónak éneklése igen sikertelen, a több Superintendentiák rationabilis Constitutioik szerént minalunkis el hagyattassék. Jobb lészen hallatós szóval értelmesen a sz. Máté Evangeliumának 26 és 27^{dik} Réseit el-olvasni: úgy Dellyest, mint hogy akkor a Kristus eltemettetéséről kell elmelkedni, a Jeremias síralmának enekeis el hagyattassék. A' Karátsoni ejtszakai Predikatiook abrogatioja felöll való determinatio más időre hallasztatik."⁹² Ugyanezen kerületi gyűlésnek részletesebb megfogalmazását a Tatai egyházmegye jegyzőkönyvében olvassuk: "6to Mivel a passiónak el énekeltetése sikertelen, azértis a több Superintendentiáknak példájok szerént tollaltatik. Epületesebb lészen, ha az Oskola Mesterek a Templomban a köz nép hallására elolvassák sz. Math sz. XXVI és XXVII^{dik} részeit. A Jeremiás síralmának el énekeltetése Nagy Penteken délután el hagyattassék, mivel annak semmi connexioja ninszen a X Js [Krisztus Jézus] sz. testének el temettetésével; melyrül a keresztyén eér [ember] azon esveli órákon tartozik elmelkedni, a predikatiois a szerént alkalmaztatni. NB Ezen 6^{dik} punctum ami földünkön nagy részént eltörültetett." /aláhuzva/ "7mo Mivel a régi megrögzött szokást nehéz hirtelen el törülni a Karátson éjjeli Predikationak eltörültetése más időre halasztatik."⁹³

Jellemző a kerületi gyűlés rendelkezésének

elterjedettségére, hogy nemcsak a Tatai, hanem a Drégelypalánki egyházmegye jegyzőkönyvében is két fogalmazásban megtaláljuk. Figyelemre méltó a 2. fogalmazás kifejezése, hogy "a köznép hallására" helyett itt "az együgyűbb és tudatlanabb Halgatók kedvéért" olvastatják fel a passiót továbbra is, akik természetesen nem szívesen válnak meg éneklésüktől.⁹⁴

A perőcsényi /Drégelypalánki egyházmegye/ jegyzőkönyvből kiderül, hogy 1766-ban kerületi gyűlésen újra foglalkoztak a kérdéssel, és megerősítették az 1763-as rendelkezést: " Ezek a végezejek lettek még 1763^{dik} ejszt. és 1766 dikban meg erősítettetec a [superintendentialis Gyűlésen...II. A Kristus szenvedésének historiaja a mint [szokták nevezni, a Passio enek [szoval ne mondattasék, hanem az Oskola Me[sterek Nagy Penteken dél után a [z. Mate XXVI^{dik} és XXVII^{dik} részeit hallató [zóval olvasa el, a Jeremia [iralma pedig telljeséggel el hagyattasék." ⁹⁵

A Drégelypalánki egyházmegyében azonban a nép nem nyugodott bele a passió éneklésének eltörlésébe. Bizonyítékai ennek az alábbi levelek, melyeket a perőcsényi és szokolyai egyházban irtak 1766-ban.

Az első levélben a perőcsényi hívek megparancsolják kántoruknak, hogy az esperesi rendelkezés ellenére továbbra is énekelje a passiót, mert abban semmi babonát nem találnak:

"Bizodalmas Nagy Jo Urunk Rector Urunk.

Hallyuk hogy Kegyelmed Tiszteletes Senior Urunk parant[olatjához magát alkalmaztatni kívánnya, és a Passio-nak el mondásában hátrállani kíván. De mi egész Ekklesia[stul parant[sollyuk Kegyelmednek mint Ekklesia [zolgájának, mivellátjuk azt, hogy abban babona nem találtatik, hanem egész I[steni Tiszteletek is benne találtatnak, hogy el mulás nélkül el mongya Kegyelmed. És ha az sügségh ugy hozza magával, tehát Kegyelmed Képiben elő álló szemellyeknek lenni készek lé[szünk coeterum Vagyunk Peröt[enyben die 15^a Marty 1766.

Kegyelmednek

mindenkori Jo akaroi
Perótfény Helység
Közönfégessen." 96

Levelet irnak ugyancsak a lelkészüknek is az ügyben. Mivel Gergely napján a szokás szerint megerősítették papjukat állásában a következő évre, lelkészük az esperesi rendelkezés ellenére is megengedte a passió éneklését. Nehezményezik viszont, hogy a passió alatt tüntetőleg ki akar jönni a templomból. Kifejezni akarja ezzel azt, nem ő szegi meg a rendelkezést, csak a kényszernek enged. A hivek állásvesztéssel fenyegetik, ha így cselekszik:

"Tiszteletre melto Erdemes Lelki Atyánk.

Gergely napja után valo Vasárnap, amelly Nap is rendeltetett mind az Helységünk Biráitól: mind pedigh a Közönséges Hely Lakossaitól, a Kegyelmed köztünk lejendő meg maradása felöl obligaltattatásra, a Parochián valo egyben valo lételkor, mi Helységnek Elöljárói a lejendő dolgokrol Kegyelmeddel együtt értekeztünk, midön pedigh már a dolgoknak Kegyelmeddel jo végét láttuk volna, emlékeztünk a többek között, a régi be vett Szokás Szerént, Nagy Pénteken érdemes Mestereinktől ennek elötte elmondattott Passio felöl is. Kegyelmed pedigh adott tellyes Plae-nipotentiat, hogy a Passio el mondattathatik de olly moddal hogy Kegyelmed magát fogja Tiszteletes Senior Urunktol Kegyelmedhez és mindnyájunkhoz érkezett parantfolati-hoz alkalmaztatni. Nem különben Kegyelmed a Passio el mon-dás alatt hogy ki jöne, azt Tiszteletes Jo Urunk mindnyá-junk hallattára promittalta Kegyelmed. De mi, mind ezek felett kötelességünk Szerént valo Szeretetünköl intjük és Kérjük Tiszteletes Jo Urunkat hogy ez elötte lett Tisz-teletes Erdemes Lelki Atyáinknak nyomdokát nyomni ne ter-heltessék. Külömben, az egész Helységnek Végzése Szerént, azon Anya Szent Egyházból lejendő ki jövetelivel, Helysé-günkben valo szolgálatjáról fog Tiszteletes Urunk Kegyel-med le mondani. Ezeknek utánna az Urnak gondos Szereteti-ben ajánlván Tiszteletes Urunkat és Ároni házát Vagyunk

Perötsényben die 26ta Marty 1766.

Tiszteletes Erdemes Jo Urunknak

Kegyelmednek mindenekben Jo akaroi, és engedelmekes szolgai Perötsényi Birák, és egész Helység Közönségessen." 97

Farkas Sámuel, a megfenyegett és kellemetlen helyzetbe került lelkész, aki valóban nem vett részt a passión és lamentáción, levelet ír viszont az esperesnek. Ebben mintegy mossa kezét a passió és lamentáció éneklése miatt, s részletesen elmondja, milyen eréllyel léptek fel ellene hivei. Kéri az esperest, dorgálja meg nyakas és engedetlen hiveit, a kántort pedig függessze fel egy évre állásában. Mivel a Barsi egyházmegyében nem kapták kézhez a rendelkezést, vádolják őt emberei, hogy csak mintegy helyi rendelkezésként a diósjenői esperesi gyűlésen tiltották el a passiót. /Ez tényleg nem így áll, mert - mint tudjuk - egyházkerületi rendelkezés volt ez./ Felháborodott sorai értékes dokumentum a korabeli passiózás kérdésére, valamint a lelkész és hivek jogi helyzetére vonatkozólag is. Kár, hogy az esperes válasza nem maradt fenn. Ugy látszik azonban nem tudtak megbékülni lelkészükkel, mert ismerjük a peröcsényiek hosszú perének iratait Farkas Sámuel ellen, amelynek eredményeként az 1775-ben kelt végzésben elmozdították állásából. 98

Farkas Sámuel 1766-ban írt levelének szövege:

"Tisztelendő Senior Uram

Kedves Nagy Jo Uram!

Valamint néminemű dítsekedéssel irtam Temesvári által küldött levelemet, úgy mostan sok rendbeli panasszal kéntelenittetem ki beszélleni magamat. Melyek közül első ez, hogy a T. Senior Uram által küldött levelekre a Perötsényi Ekklesia Gergely napjan directe azt felelte, hogy azt semmikeppen nem tselekszi, ha T. Senior Uram parantsollya is. 2-o. Minémű illetlen és minden betsülés nélkül vették T. Senior uram által hozzájok küldött Constitutioit a Venerabilis Superintendentiának, bizonyittyá azok

két árku]bul irott remon]trantiájok. Bizonyittya az ők Gergely napi marasztá]omkor mondott beszédek, melly]zerint]em vellem,]em Seniorral,]em Pü]pökkel]emmit nem gondolván, azt parantsolták a Me]sternek, hogy a régi]zokás]zerint meg kell lenni a Passionak és a Jeremiának. En azt feleltem mind a Me]sternek, mind az Ekkle]siának, hogy én plenipotentiát nem adok Mester Uramnak, ő Kegyelme lássa, nem az én kötelességem; reá irtak nem t]sak a Me]sterre és magokra evictiót válaltak, hanem én reám is, hogy ha én a Passiót el nem halgatom, vagy pedig a Passió mondás alatt ki jövök, tehát ezen ki jöve telemmel ezen Helységben való szolgálatomrul fogok le mondani. En minthogy az el.[előző] u]sus]zerint itten a Passio tanítás előtt mondatik reggel, a legatussal praedikáltattam, 's magam ithon készültem. Estve a Jeremias Sira]lma mondatik predikatio előtt, legott ezt ékképpen moderáltam, hogy a Me]steremnek meg parantsoltam, hogy rend]zerint szollyon az isteni ti]zstelet és én az actio után kipublicalom, hogy az is, a parantsolat ellen, a meg rögzött régi]zokás]zerint kivánságokra el mondattatik. El kezdvén a Jeremiát, én ki jöttem, már mostan dulnak fulnak ellenem, hogy az ő parantsolatjuknak nem engedelm]kedtem. A'biro biroi hatalommal jár reám és azért ..tlen]ségbe [kellemetlenségbe(?)e]stem, hogy vagy T. Senior és Pü]pök Uruntul ne függjek, vagy mindenekben az ő kivánságoknak engedelm]kedjek. Kérem annakokáért T. Senior Uramat, méltoztassék vagy maga székire citálni ezeket a nyakas és engedetlen embereket, vagy pedig a]superintendentialis Gyülésre, mellyre hogy ha magais el menne T. Senior Uram és engemet magához adjungálna, igen kedvesen venném. Valamikor a Con]stitutioknak punctumi]zerint kelleetik valamit t]selekednem, mindenkor bet]stelen]seget kén]telettetem szenyvedni, noha még több casus elöl nem adta magát, hanem tsak a Passio és az innep másod napján egy halott. Szeretném igen, ha Me]ster Uramnak irott evictióját az Ekkle]siának T. Senior Uram tölle meg kívánná, hogy el küldené, de bizony illendő volna az is, hogy ő Kegyelmét

meg rettentené a parantsolat ellen valo facilitasáért leg alább esztendeig valo depositioval, így lenne foganatos a parantsolat. Hogy a Barsi Tractusban ezek a Constitutiok el nem érkeztek, ők abból azt concludállyák, hogy mind azokat mi magunk tősináltuk az Jenei conferentiában. Jo helyen tanultam pedig, hogy azokat T. Szetőei Uram ez előtt való Notáriussa annak a Tractusnak el hozta, de supprimalta, ő Kegyelmet pedig az halál opprimálta. Ugyan a Barsi Tractus Notáriussával indorőaltattam T. Senior Uram currensét, hogy ottan minden publicatioért vesznek egy garast, mi nem veszünk, hanem a lehetőség szerint kendőt kívánunk, de az 3 garassalis meg elégőzünk. Ha ezen Constitutiok mellett minden erővel fel nem állunk, úgy látom olyanok leszünk Halgatoink előtt mint a béres conventios szolgák, a kiknek nem mi disponalunk az Ekklesiái dolgokban, hanem ökfognak minket nem tsak igazgatni, hanem mindenekben mi nekünk parantsolni. Nem artalmas a jól el rendelt keménység, de veszedelmes az illetlen engedelmesség. Mi Partialis Conferentiainkban mi nemü dolgokrul be zelgettünk, el hiszem eddig T. Senior Uramnak hirivel vagyon. A' melly punctumok eránt kivanyuk a Venerabilis Superintendentiát informálni, azoknak itten irattam[?] analysisét meg irtuk. Explanatioját T. Kovács Mihály uramra biztuk. Az utolsó punctumon kiváltképpen el tőudálkoztunk és mindnyájan talán azt kérdettük volna, ha őzemben lehettünk volna: Én vagyok é az Meőter? Kivánván mennél hamarább ezen levelemnek válaszsát ajánlván magamat tapasztalt favorába maradtam

T. Senior Uramnak alázatos kész szolgája
Perőt ény 3^a Aprilis 1766 Farkas Samuel mk." 99

Ugyanebben az egyházmegyében a szokolyai hivek 1766 febr. 18-án irnak hosszú beadványszerű levelet az esperesnek, melynek főté mája szintén a passió éneklése. Írásuk azért is értékes, mert elvi sikon is részletesen kifejti, miért ragaszkodnak a régi hagyományhoz. Beadványuk elején sajnálatukat fejezik ki azért, hogy a rendelkezések kiadása előtt nem kérték ki a nép véleményét is:

"Kettős Tiszteletre méltó Senior Urunk! Meg értettük Tiszt. Senior Urunkk Die qua Januar, ezen follyó esztendőben költ Currensebül a fel vett öt Punctumot sajnállyuk, hogy a mult Őszi Visitationának alkalmato{sagaval a Vener. Superintendentianak Vegeze{ei in...[?]nem communicaltattak velünk és az egész Gyülekezetekkel, mellyek vagynak ezen maroknyi négy Ecclesiákbul alló Tár{saságban, minek előtte Diós Jenón a Tiszt. Atyankk serio intimáltattak volna, hogy ezek iránt mind a két részről a kivanságokk meg hányatván vettetvén hadd teezett volna mint régen..." Később azt is kifogásolják, hogy "nem is hívták meg a Presbitereket a diós jenői Sz. Coronára."

Az első pontban a karácsonyéji predikációk mellett szállnak sikra. A 2. pontban szólnak a passiózásról: "Krisztus Urunk szenyvedése Historiájának Ének szóval való mondását, mint más Lelki Enekeket is a {zent{segs öregbitésének Ezközének tartjuk: mert minden Éneklés ama széles tudomány, nagy és boldog emlékezetü Campegius Vitringa¹⁰⁰ tanítása szerint alkalmas arra, hogy az Embert fel indicsa, mely végre is éltenek a régiek az Énekléssel és hogy az Enekek valami indulat nélkül nem {zereztetnek ehez képest sokkal inkább fel indittyák az Embert, ha ének szóval mondatnak, mintha csak olvastatnak. Ez is tulajdonsága a szent Éneklésnek, hogy többnyire bé nyomja az Elmébe a jó indulatoknak és szent Munkák maradványait, mellyek a {zent{ségre való igyekezetet és a tisztaságnak és a Virtusokk gyakorlásat igen, igen segéllik, mint akármi egyéb lelki gyakorlás, azért is ha értelmes kedve{sen hangzó ének {zóval énekeltetik a Passio, igen épületesnek és hasznosnak tartjuk annyival is inkább, mert ez a Keresztről való Tudomány melly az egész Keresztyén vallásnak fundamentuma nem különben Jeremiás {siralmának el mondása noha semmi Connexioja né légyen is Urunk szenyvedésével, hasznosabb az iras tudatlanok közt, mintha addig az időt haszontalanul töltenek."

A beadvány 5. pontja után a befejezés: "várván

mindenek eránt kívánatos és Isten dicősségére szolgáló
jó választ maradjunk Kettős Tiszt méltó Senior Urunkk
Kegyelmednek az Urban fiai és edgyügyü
Szokolya 18va Febr. 1766.

alazatos szolgái." 101

Érdekes összehasonlítani a perőcsényiek két le-
velét a szokolyai beadvánnyal. Az előbbiek természetes
hangjában is érezni lehet a helyi nótárius stílusát, de
az utóbbinak tartalmából, éleslogikájú fogalmazásából fel-
tétlen művelt íróra, nótáriusra következtethetünk, vagy
talán a lelkész, aki hivatalosan természetesen nem állha-
tott ki a falu előljárói mellé e kérdésben, maga fogalmaz-
ta vagy sugalmazta a levelet? Az esperes válaszát, így a
továbbiakat nem ismerjük.

Időrendben következő adatunk a Tiszántuli kerü-
letből való 1770-ből. Ezen a vidéken ekkor már a jelek sze-
rint általában megszűnt a passiónak éneklése. Kitűnik az
1770 aug. 15-én Debrecenben tartott kerületi gyűlés hatá-
rozatából, melynek alapján úgy látszik mint rendkívüli
esetről szólnak a nagybányai passiózás régi hagyományáról.
Érdekes azonban a gyűlésnek egyáltalán nem szigorú, hanem
éppen diplomatikus jellegű állásfoglalása: "A nagybányai
egyház kurátora Marti Sámuel Úr kéri, hogy az egyházukban
élő régi szokást, amely abban áll, hogy a passiót énekelve
recitálják, az egyházkerületi gyűlés szüntesse meg Krisztus
szenvedése történetének előadását. Ugy intézkedtek, hogy
az illető egyház maga döntsön ebben a kérdésben. Ha megszün-
teti, akkor majd a kerületi gyűlés is jóváhagyja végzését."
102

Ha a jelenlegi levéltári anyag tanúsága szerint
a Tiszántuli kerületben megszűnt is ezzel a passiózás, nem
ez a helyzet még ezekben az években a Dunántuli kerületben.
Mivel az előző évek rendelkezései ellenére is számos helyen
éneklik a passiót, 1773 márc. 31-én Dömsödön a kerületi gyű-
lés kénytelen újabb tiltó rendelkezést kiadni, de most már
a karácsonyéji predikációkat is tiltják: "2. Bárhol éneklik
még a mi Urunk Jézus Krisztus szenvedésének történetét

nagypénteken, szüntessék be, helyette predikációs magyarázat keretében olvassák fel az evangélium passió történetét. Éppugy a predikációs karácsonyi összejövetelek hagyományát is, ahol mindezideig még él, teljesen töröljék el." ¹⁰³

Ugy látszik most már komolyan ellenőrzik a határozat megtartását, mert a Tolnai egyházmegyében Bogyiszlón 1776 jan. 27-én tartott vizitációnak jegyzőkönyvében a különböző kérdések között a passió éneklése is szerepel hivatkozással a 1773-as dömsödi rendelkezésre. A válasz: "2um. Passio éneklés nints, hanem olvassa ő Kegyelme az Ur szenvedésenek Historiáját s magyarázza. 3. A Karátson Éjjeli Predikátzio régen el töröltetett." ¹⁰⁴

A Baranyai egyházmegye jegyzőkönyvébe 1776-ban beírják az 1773-as dömsödi gyűlés határozatait tartalmazó körlevelet, melyet Dallos István generális notárius adott ki Fülöpszálláson. A passióról és karácsonyi predikációról szóló rendelkezés szószerint egyezik a fent idézett szöveggel. ¹⁰⁵ A körlevél másolatának végén piros tintával és más kézírással a következő szöveg olvasható, melyből figyelemre méltó, érdekes bonyodalom származik ebben az egyházmegyében: "NB Ezt a circularist Tiszt. Szilágyi István, akkori Kis Csáni Predikátor, gondatlanul az asztalán hevertetvén, ott találta Vajiszlóból hozája ment akkor volt Plébános Keszthelyi György, és magához vévén be adta a Vármegyére; tsak hogy é részben mint egyebekbenis, szokása szerént árthasson." ¹⁰⁶

Keszthelyi István vajiszlói kat. plébános nem hiába adta be a vármegyére a körlevelet, mert onnan a helytartótanácshoz továbbították. A helytartótanács viszont leirattal fordul Virágh Mihály superintendenshez, számonkér tőle jónéhány kérdést, köztük azt is, miért szüntették meg a passió éneklését és a karácsonyi predikációkat? Virágh Mihály 1776 májusában kelt levelében, melyet a baranyai espereshez ír a leirattal kapcsolatban, részletezi ennek tartalmát: "Tisztelendő Senior Kedves Jó Uram! Igen nagy

teher nékem S.V. Preſbyteriumunkk Baranyai V. Tractusunkban lévő némelly engedetlen, vagy vigyázatlan embereink, Midőn Ao 1773. Dömsödi Concursunkban lett, 's currens által publikáltatott Deliberatumunkban, némely Punctumokat a Baranyai N. Vármegye Tisztyeinek kijelentettek, mert N. Baranya Vármegye azt az Excelſ: R.L. Consiliumnak fel adta, azonnall az Excelſ: R.L. Consilium reám Parantsolatot küldött, hogy felellyek ezekre. 1. Miért törlöttük el, vagy meg tiltottuk a' Passionak éneklését, és a' Karátsonyi éttzakán lenni szokott Predikaciokat. 2. Kinek auttoritásával tesszük a Gyüléseket? 3. Hol tésszük? 4. Hányszor egy esztendőben? 5. Kinek költségén élünk akkor? Kik szoktak s hányan lenni a' Concursusban? Ezen Királyi Parantsolatot négyizben kértem a' Fettes Locumtenentialis Fő Kapitány és Consiliarius Urtól; de nékem ki nem adta in extenso, az után kellett recurrálni a T. R. L. Consiliumhoz irás által, és ugy adatott Parantsolat említett Fő Kapitány Urnak, hogy adná ki, így ki adta, és most készül a' feltett kérdésekre a felelet. Mitsoda Deliberatum jó ki az Apologiara, én nállam bizonytalan. Irtam Kün=Szent=Miklósön 21 máj 1776.

Tiſzteletes Senior Uramnak igaz jóakarója
Virágh Mihály D.M. Superintendens." 107

A jegyzőkönyv írója lejjebb világosan közli, hogy a leirat létrejöttének az oka a dömsödi rendelkezések ügyében kiadott körlevél, melynek lényeges 2. pontja a passió eltörléséről, 3. pontja pedig a karácsonyi predikációk megszüntetéséről szól. 108

A részletes választ - mint Virágh Mihály nevezte Apologiát - Borza Gergely és Karantsi János esperesek fogalmazták meg, s a címzés szerint a kerületi gyűlésnek nyújthatták be először. Ennek jóváhagyása után küldték el bizonyára a helytartótanácsához. A szöveg teljes másolata előttünk áll a jegyzőkönyvben. Megszólítása a korabeli barokk stílus jegyeit tükrözi:

"Reverendissime Superintendens

Illustrissime Supreme Curator

Nec non

Admodum Reverendi Clarissimi Seniores!

Itemque

Spectabiles, ac Nobilissimi Viri!

In Sancta hac Sessione Congregati

Salutem in Domino et Pacem!" 109

A két főkérdésről, a passiózás és karácsonyéji predikáció megszüntetéséről a 10. és 11. pontban szólnak részletesen. A karácsonyéji predikációkat a visszaélések miatt szüntették meg:

"10. Miért törölték el a kerületben karácsony éjszakáján mindedig szokásban lévő szent összejöveteleket? Felelem: 1. Mivel a hallgatóság nagy része csaknem az egész éjszakát ivással és mulatozással szokta eltölteni. Éppen ezért 2-szor, ahogy ugyanezek alkalmatlanok a szent predikációk gyümölcsöző hallgatására, éppugy karácsony napján méltatlanokká válnak az urvacsora üdvös vételére is. 3. Mivel különböző babonás szokásoknak hódolnak, különösen a menyecskék, és a templomban s a templom körül divó szokásokkal megszeptségtelenítik a szent éjszakát." 110

A 11. pontban igen általánosító gyakorlati, majd elvi érvekkel válaszol a passió éneklésének eltörléséről:

"11. Miért szüntették meg éppugy a passió éneklését? Felelem: 1. Mivel azok a kántorok, akiknek valamire való szép hangjuk van, a zenében való járatlanságuk következtében sokan rosszul éneklik; akiknek pedig a hangjuk is kellemetlen, hallgatóikban nem kis unalmat, sőt sok esetben nevetést váltanak ki inkább, mint áhítatot gerjesztenek. A passió történetét mégis olvassa fel a lelkész rövid predikációs magyarázat keretében. 2. Mindkét dologra vonatkozólag a tisztelendő superintendens eljárásának az volt a célja, és szándéka, hogy egységet teremtsen az alája tartozó egyházakban. Annál is inkább, mert a mi egyházaink nagy része már emlékezetünk előtt eltörölte az ilyesfajta szokásokat. 3. Tiszt. superintendens maga még egyéb érvekkel is

ki tudja egészíteni a mieinket." 111

A fogalmazás velős összefoglalása a száz év óta hangoztatott puritánus elveknek, de az egységre való törekvés hangoztatásában már racionalista felfogás is tükröződik. Mennyire más mindezekben - mint láttuk - a szokolyai nép véleménye! Vajon - Virágh kifejezésével élve - milyen Deliberatummal reagált az Apologiára a helytartótanács, azt már sajnos nem tudjuk. Mindenesetre figyelemre méltó a tény, hogy Kabai után száz évvel is még nem oldódott meg a probléma, sőt még állami szintre is átkerült a kérdés. A nép viszont nem a helyenkint előforduló visszások miatt, hanem éppen zenei értéke és hangulati tartalma miatt ragaszkodott még ebben az időben is a passió énekléséhez, ahol ebben radikálisan nem akadályozták.

Passiót a jelek szerint még mindig több helyen énekeltek 1770-80 között. Lehetséges, hogy éppen az imént részletezett ügy sarkallta a Dunamelléki egyházkerület vezetőségét, hogy a kérdésre végre pontot tegyen. 1780 márc. 14-én Dunapatajon tartanak kerületi gyűlést, ahol igen kemény, radikális intézkedést hoznak a passió és a karácsonyi predikáció ügyében. Jellemző a gyűlés fontosságára, hogy felsorolják részletesen az egyházmegyét, amelyeknek képviselői itt megjelentek. Ezek: Pest, Tolna, Cserhát, /alsó és felső/Baranya, Kecskemét. Szigorú tiltó rendelkezésükből megtudjuk, hogy a Vértesaljai egyházmegyében újra énekeltek a tiltás ellenére is:

"10. Az Ur szenvedése éneklésének és a karácsonyi összejöveteleknek az egyházakban való egység megőrzése érdekében egyszersmindenkorra megszüntetett szokását - melyet a Vértesaljai egyházmegyében újra felelevenítettek - ismételten eltiltjuk." 112

A rendelkezés általában hathatósan bizonyult, mert 1789. jun. 16-án Etén /Komárom m/ tartott kerületi gyűlésen már kirívó esetként kerül elő Jobbán Istvánnak, a hidvégi /Veszprém m/ kántornak ügye, aki az egyházkerületi határozat ellenére továbbra is merete énekelni a passiót.

Most már tovább nem türik el ezt a rendellenességet. Megfelelő szigorral lépnek fel ellene: nemcsak dorgálásban részesítik, hanem állásának elvesztésével is fenyegetik. Jellemző az intézkedés határozottságára és eltérjedettségére, hogy a Dunántuli kerületben a levéltári anyagban négy helyen is megtaláltuk a szöveget:

"14°. A Hidvegi Oskola Mesternek Jobban István-
nak azon exceſſusa, hogy a Ven. Confistoriumnak Determina-
tioja ellen a P^{ra}ssiot Nagy Pénteken el merte énekelni a
Tiszt Senior Ur által severe reprehendáltassék az Elöljárók
jelenlétekben és hogy többször azt tselekedni sub poena
Amiſſionis officii ne mereſzellye meg intessék. Hasonló-
képpen kell tselekedni azokkal, a' kik a Karátson ejtsza-
kai predikallást mind ez ideig is el nem hagyták." 113

A reformátusok többet hivatalos részről nem foglalkoznak kérdésünkkel. Ezzel lezártunk tarthatjuk - jelen adataink alapján - az 1705-től kezdődő hivatalos küzdelmet.

Feltűnő azonban az, hogy egyetlen tiltó rendelkezést nem találtunk a Tiszáinnyi kerületből /Borsod, Abauj, Zemplén, Gömör stb megyék/, jóllehet a sárospataki levéltár hatalmas anyagát ismerjük. Ugyanakkor viszont tudjuk, hogy ebben a kerületben is énekeltek még a 18. sz-ban passiót, mert kezünkben van az 1732-ben irt, Rimaszombaton használt s 1738-ban készült, Miskolcon énekelt passió kézirata. Erre vonatkozólag Ujszászi Kálmánnak, a Sárospataki Gyűjtemények igazgatójának szóban közölt véleményét fogadjuk el magunk részéről is. Szerinte Lorántffy Zsuzsanna idejében a puritánusok itt még korán diadalt arattak, s a hagyományos liturgikus énekeket általában megszüntették. Az a néhány hely, ahol még élt továbbra is a passiózás, olyan csekély jelentőségű volt azon a vidéken, hogy nem zavarta az egységes új templomi ének gyakorlatát. Nem tartották fontosnak, hogy ellenük hivatalosan is fellépjenek.

A 19. és 20. sz-ban nem tudunk passióéneklésről az anyaországban. 114

Cs. Tóth Kálmán szóbeli közlése alapján tudjuk,

hogy Erdélyben Désen és a kolozsvári Farkas u-i templomban századunk elején is énekelték még a passiót.

Az evangélikusoknál szintén nyomon követhetjük a passiózás megszüntetésére irányuló küzdelmet. Ez a harc azonban - mint látni fogjuk - több szempontból különbözik a reformátusokétól.

Altalánosságban azt tapasztaljuk, hogy a 18. sz. folyamán az evangélikus liturgia és ének még erősebb mértékben konzervatív, mint ebben az időben a református. Sokkal közelebb állnak még Huszár Gál liturgiájához, mint a reformátusok pl. az Öreg Graduáléhoz. Emlékezzünk vissza, a reformátusok a század elején 1705-ben Tarpán már a legszívósabb műforma, a passió ellen is kiadják első hivatalos tiltó rendelkezésüket. Két év múlva az evangélikusok élvén a Rákóczi-szabadságharc adta szabadabb levegővel megtartják a forradalmi Rózsahegyi zsinatot 1707-ben Liptó m-ben, melyet Krmann Dániel, Rákóczi ügyét pártoló püspök szervezett. ¹¹⁵

A zsinat megfogalmaz jónéhány liturgikus változtatást, köztük a latin éneklés ellen is felemeli szavát, de pl. a Gloriát, Credót is meghagyják. A nagyheti passió-éneklés ügyével egyáltalán nem foglalkoznak, pedig különösen a Felvidéken ebben az időben is, de még a század végén is mindenfelé éneklük. Csupán Krisztus szenvedéséről tartott böjti predikációkat kívánják elterjeszteni: "Dicséretreméltó azon szokás is, mely szerint a böjtnapokban szerdán és pénteken beszédek tartatnak az Ur Jezus Krisztus kinszenvedeseiről; ez a szokás mindenütt behozandó, azon kijelentéssel azonban, hogy azon beszédek ne tartssanak tovább egy óránál és a munkás nép ez által az ahitatosagtól el ne idegenitessék." ¹¹⁶ Tudjuk azonban, hogy a Rákóczi-szabadságharc leverése után az 1715-ös országgyűlés törölte a Rózsahegyi zsinat rendelkezéseit, ¹¹⁷ így még a passió predikációról szóló rendelkezés sem vált hivatalossá. Gyakorlatban persze élt tovább, mint eddig is, s majd a század vége felé gyakran találkozunk vele a kerületi

vizitációk alkalmával. A passióéneklés egyébként a század első felében már sokfelé megszűnt - főleg Dunántulon - nem tiltó rendelkezése folytán, hanem egyszerűen azért, mert az ell^{er}reformáció sok evangélikus gyülekezetet elnémitott. Mire aztán újra feléledtek, bizonyára sok helyen nem újították fel az éneklését éppen a század vége felé mindjobban erősödő racionalizmus szellemének következtében. Sem az irodalom, sem a levéltári anyag nem nyújt adatot a kérdésre vonatkozólag - még a megmaradt un. artikulásis egyházakéval foglalkozó sem - a század 80-as éveig.

1783-as kelettel találtunk egy "Schema Liturgicum"-ot, liturgikus reform tervezetet, mely már többek között a passió és lamentáció éneklésének megszüntetését is javasolja. Hivatkozik arra, hogy sokfelé éneklék még őket a gyerekek részvételével - szerinte - színházias módon, és ahogy a lamentációknál említi, nevetséget keltő módon. A lamentációkat teljesen elhagyni szándékozik, helyettük gyülekezeti énekeket ajánl. A passióknak pedig - miként a reformátusoknál tapasztaltuk - felolvasását javasolja, de ő az áhitat és figyelem megőrzése céljából közbeékelte gyülekezeti énekeket ajánl. Ez utóbbi ötlete - mint látni fogjuk - majd jellemző lesz az evangélikusok passió felolvasásának. Természetesen a nagypénteki passió predikációt is javasolja.

Mivel nagypéntek ünneplésének kérdése közben tér ki a mi problémánkra, lássuk a nagypéntekkel kapcsolatos javaslat teljes szövegét:

"Jóllehet az állami törvények szerint nagypéntek nem ünnep, s nem lehet előírni, hogy a nép hétköznapi munkát ne végezzen, mégis a keresztyének számára, különösen az evangélikusok részére mindig nagy és tiszteletre méltó nap volt is és kell is hogy legyen, melyen a mi szer-tartásunk keretében kétségtelenül éppugy megünnepeljük az Ur szenvedésének emlékezetét, miként a római egyház a saját módján ünnepli. Ugy gondolom, a következőket lenne jó elrendelni erre a napra:

1. Hogy ez a nap egységesen böjti nap legyen

az egyházban, és ezt virágvasárnap nyilvánosan hirdessék ki a szószékről.

2. Ezen a napon délelőtt és délután is tartsanak passiók predikációkat a nép számára.

3. Hogy a passiót ne énekeljék többé színházias módon gyerekek közreműködésével, mint ez szokás sok egyházban. Am a lelkész az oltár előtt mégis olvassa fel ezt, s a figyelem és áhitat megőrzése céljából közbeékelve énekeljenek gyülekezeti énekeket.

4. A színházias és nevetséges lamentációk éneklését, melyek még sokfelé élnek, ez alkalommal szüntessék meg, és inkább az egész gyülekezet énekeljen helyettük a szenvedésről szóló /böjti/ jámbor énekeket." ¹¹⁸

Erről a tervezetről Mályusz sem szól, aki pedig részletesen foglalkozik a következő évben, 1784-ben a pozsonyi lelkészek által készített liturgikus tervezettel. ¹¹⁹

Igy ha az előbbi szerzőjének neve és írásának helye továbbra is homályban marad előttünk, keletkezésének elvi háttere éppen az utóbbi tervezettel kapcsolatban válik világossá. Mindkettő, legalább is a passiók és lamentációk kérdésében, hasonló álláspontot képvisel.

Az 1784-es tervezet háttérében - a türelmi rendelet után - II. Józsefnek az a törekvése áll, hogy az egész birodalom területén egységes liturgiát alakítson ki. A szándék célját világosan kimondja majd az 1784 aug. 23-án kelt helytartótanácsi rendelet, mely a már benyújtott pozsonyi tervezetre reagál, és elrendeli bevezetését: "Mivel jóakaratu -császári-királyi - szándékunk arra irányul, hogy az ág. hitv. evangélikusok számára a császári örökös tartományokra vonatkozólag érvényes módon egyforma és közös liturgia dolgoztassék ki, és az így kidolgozottakat mindenütt a lehető leggyorsabban bevezessék és megszilárdítsák." ¹²⁰

E rendelet előtt 1783 szept. 2-án ugyancsak királyi rendelet, - melynek szövegét nem ismerjük, - utasítja a tescheni konzisztóriumot és a pozsonyi kerületet, hogy készítsenek tervezetet az egységes liturgiára vonatkozólag. ¹²¹ Ennek hatására fognak hozzá a pozsonyi lelkészek a

munkához, melyről 1784-ben Pozsonyban és Modorban tanácskoznak. 1784 márc. 31-én Pozsonyban tartott kerületi gyűlés jegyzőkönyvében többek között már a passiók és lamentációk színházias éneklésének megszüntetéséről és a passiók felolvasásának elrendeléséről szóló határozatot is olvasuk: "Az éjszakai összejöveteleket, mint a rorátét és a nagy ünnepek előtt szokásos egyéb hagyományokat, miként a passiónak és lamentációnak színházias éneklését megszüntetjük, csupán amannak a lelkész által történő felolvasását kívánjuk megtartani." 122

A tervezethez a mi szempontunkból figyelemre méltó függelék is csatolnak. Benne felsorolják az evangélikusoknál élő liturgikus helyi szokásokat, közöttük a passiók és lamentációk éneklését is. A passiót virágvasárnap és nagypénteken sok templomban - nem éppen nagyon épületes módon - több személy többszólamu karral énekli, másutt viszont csak felolvassák: "lo. Die Passionsgeschichte pflegt am Palmsonntag und Charfreitag von mehrern Personen mit verschiedenen Stimmen, eben nicht sehr erbaulich, in vielen Kirchen abgesungen; bey andern aber nur vorgelesen zu werden." 123

A szokások felsorolása után közlik a kerület véleményét minden egyes pontra vonatkozólag. A passiót ne énekeljék többet többszólamban, hanem olvassák fel. Itt szólnak a lamentációk élő szokásáról is. Azt kívánják, hogy ezeket is töröljék el, és helyettük inkább épületes énekeket énekeljenek: "Opinion des Superintendenten in Modern und des Pressburger Districts über diese neben stehende Cerimonien...ad lo. Die Passionsgeschichte sollte nirgends figuraliter abgesungen, sondern nur vorgelesen; auch das Absingen der Lamentationen aufgehoben und dafür ein erbauliches Lied gesungen werden." 124

A tervezet és rendelet elvi háttéréül Mályusz világosan a racionalizmust jelöli meg, mely a liturgia területén az egységre is törekedett, és "divattá az egyszerűséget, sallangmentességet tette, ami a liturgiára alkalmazva bizonyos helyi szokások elhagyását, sőt feleslegesnek

tetsző vonások eltörlését jelentette." ¹²⁶

Bár "a közös liturgia terve megfeneklett", ¹²⁷ a helyi szokások ellen való küzdelem, melyek közé a passiózás és a lamentációk éneklése is tartozott, éppen a racionalista gondolkodás erősödése folytán a tervezettel még nem ért véget, sőt csak a 19. sz. elején válik hathatóssá.

A 18. sz. utolsó évtizedében Dunántulon nem találkozunk problémánkkal. Maga a Pesti zsinat sem foglalkozik vele, de más liturgikus kérdéssel sem. ¹²⁸ Az 1805-ben Pozsonyban nyomtatott Uj Énekeskönyv szerkesztése sokkal inkább középponti kérdése ennek az időnek. A 15 évig tartó előkészület idején a konzervatív és racionalista szárnynak ellentéte világosan bontakozik itt ki. Az előbbi az 1805-ös kiadásban érvényesül, az utóbbi majd az 1811-es Nagygyőri énekeskönyvben. ¹²⁹ Ez az ellentét érvényesül a passió és lamentáció szövegének közlésében is, mivel az Uj Énekeskönyv tartalmazza ezeket, a Nagygyőri viszont nem. Ismerjük a 18. sz.-ban elterjedt Zengedező Mennyei Kar c. énekeskönyvnek olyan kiadását, mely tartalmazza a passiónak szerepekre bontott szövegét, az Uj Zengedező Mennyei Kar címűnek pedig több ilyen kiadását is, ¹³⁰ így nem meglepő, hogy az 1795-ös kőszegi Generalis Konvent gyűlésének jegyzőkönyvében a konzervatív álláspontnak megfelelően rendelkezést olvasunk arról, hogy a passiót és a lamentációt ne hagyják ki az új énekeskönyvből, mert ez sértené a népet: "A passiónak és Jeruzsálem pusztulásának történetét ne hagyják ki, sértené ugyanis a népet és nem alaptalanul." ¹³¹ E határozat megfelel a pozsonyi tervezet felfogásának is, azaz a passióknak népénekekkel közbeékelte felolvasásszerű előadásának, mindenesetre figyelemre méltó benne az utalás a nép ragaszkodására vonatkozólag.

Nem esik szó a passió énekléséről az 1788-as Fejér-Komáromi és az 1798-as Soproni esperességben tartott vizitációkban sem, csupán a nagybőjti passiók elmélkedések számonkéréséről olvasunk itt, mint állandóan visszatérő vizitációs kérdésről. ¹³² Jóllehet a pozsonyi tervezet utalt arra, hogy sokfelé éneklék még ebben az időben a

dallamainkat, itt Dunántulon a század utolsó évtizedében a levéltári anyag nem ad a kérdésre felvilágosítást.

Biztosan tudjuk viszont, hogy ugyanekkor sok helyen passióznak a Tiszai kerületben. Erről részletesen az a vizitációs sorozat számol be, melyet Nikolay Sámuel püspök végez a 19. sz. első évtizedében 1803-1806 között kerületében. Ezek keretében mindenfelé eltiltja a passiók éneklésének még élő szokását. A racionalista gondolkodású Nikolay, aki 1792-1807-ig áll a kerület élén, erősen küzd a régi szokások pl. a karácsonyi és husvétai éjszakai predikációk, az adventi roráték s a passiók éneklése ellen. Vizitációját 1803-ban a Gömöri esperességben kezdi, majd 1804-ben ugyanitt folytatja, s a vizitációs jegyzőkönyv elején a számonkérendő kérdések között világosan rögzíti a passióra vonatkozó álláspontját is: "...Urunk szenvedésének mind- eddig szokásban lévő éneklését szüntessék meg, és helyette ugyanennek a felolvasását vezessék be." ¹³³ Elhatározásához következetesen ragaszkodik, s csaknem mindenütt, ahol csak jár, eltiltja ill. igyekszik rábeszélni híveit a passió éneklésének elhagyására, s helyette annak felolvasását ajánlja. A részletesen feljegyzett jegyzőkönyvek nem csupán az eltiltás tényéről szólnak, hanem néhányszor beszámolnak a nép véleményéről is. Ezért különösen érdekesek számunkra.

Mindjárt az első helyen, Sajó-Gömörben van alkalmunk megismerni e véleményt, igaz, hogy inkább az anyagiakra vonatkozik. Mivel a passió éneklésének megszüntetése után csökken a kántortanító elfoglaltsága, ezért kevesebb fizetést is fognak neki adni: "Ugyancsak megparancsoltam, hogy a passió éneklését felolvasásával helyettesítsék; kifejtették véleményüket, és ennek kapcsán azt tapasztaltam, mindkét dolog megszüntetését rosszul értelmezik, és az egyházi alkalmazottak munkájának csökkentéseként fogják fel. Mert - válaszolták - miként más dologban, ebben is az a véleményük: amilyen majd a jövőben a tanítók munkája, aszerint adják ők is a fizetést nekik." ¹³⁴

Gömör-Panyiton Nikolaynak komoly vitája akad a

néppel, s végül is a kérdés függőben marad:

"Nagytitst. Superintendens Ur érveivel és bizonyítékaival igyekezett rábirni őket a karácsonyéli összejövetelek megszüntetésére, ugyancsak a mi Urunk szenvedése éneklésének felolvasással való felcserélésére, először bizony kérték, hogy mindkettőt hagyják meg számukra, később pedig kijelentették, hogy majd tárgyalnak erről a lányegyházbeliekkel." ¹³⁵

Rozsnyón ugyan 1803-ban már nem passióznak, mégis figyelemre méltó a szöveg. Itt tűnik fel először a passiók előadására vonatkozó színészi /comica/ jelző, mely később gyakran ismétlődik: "Hajnali istentisztelet [roráté], valamint a passió színészi éneklése nem él ebben az egyházban, éppen ezért nem is volt szükség megszüntetésükre." ¹³⁶

Berdarka, Felső Sajó, Hankova /Felső Sajó lányegyháza/, Geczelfalva, Csetnek, Bisztró más néven Sebes Patak, Ochtina, Fekete vagy Csetnek Lehota, Gócs /Oláh Patak lányegyháza/, Oláh Patak, Kuntaplocza, Jolsvá, Nagy Rócza és Ratkó községek vizitációin egyforma tiltó szöveget olvasunk. Mindenütt énekeltek eddig a passiót: "Urunk szenvedésének éneklését a passió felolvasásával cseréltük fel." ¹³⁷ A színészi jelző is jelentkezik Sűvete, Vizes Réth és Nandrás egyforma szövegében: "A passió színészi éneklését felolvasásra cseréltük fel." ¹³⁸

A többi gyülekezetenél szereplő szöveg különbözik egymástól. Mivel gyakran rámutatnak egy-egy jellegzetes vonásra, időrendi sorrendben közöljük őket továbbra is magyar fordításban:

Betlér: "A passió színészi éneklését megszüntettük, és helyébe felolvasását ajánlottuk." ¹³⁹

Veszverés: "Urunk passióját ne énekeljék színészi előadásban, hanem a szószékről olvassák." ¹⁴⁰

Henczkó /Alsó Sajó lányegyháza/: "A passiók éneklésére... és más hasonlókra ugyanaz vonatkozik, mint az anyaegyházban, amiként tüstént következik." ¹⁴¹ A következő tiltó szövegből fog tehát kitünni, hogy itt is éneklük.

Alsó Sajó: "Urunk passiójának színészi éneklését itt is abba kell hagyni, helyette ennek a szószékről történő felolvasását kell bevezetni." 142

Kobelár vagy Fekete Patak: "A passiót a jövőben nem színészi énekes előadásban, csak felolvasva hallgatják." 143

Dobsina: "Megparancsoltuk, hogy a passió színészi éneklését felolvasással cseréljék fel." 144

Rédova: "A gyülekezet tagjainak beleegyezésével a passió éneklését felolvasásra változtattuk meg." 145

Márkuska: "A passió éneklését eltöröltük, hasonlóképpen megszüntettük a karácsonyi istentiszteletet is." 146

Kis Szlabos: A tiltó rendelkezés Geczelfalván - szövegét már ismerjük - születik meg. Mivel Kis Szlaboson is aktuális a kérdés, rájuk is érvényes: "A gyülekezet tagjainak jelenlétében az anyaegyházban, Geczelfalván hirdettük ki a passió éneklésére és egyéb hasonlókra vonatkozó üdvös határozatokat és rendelkezéseket." 147

Rostár: "Urunk szenvedésének történetét színészi előadásban ezentul nem fogják énekelni, hanem felolvasva hallgatják meg." 148

Gencs: "A passiót ezentul nem éneklük, hanem felolvasását hallgatják." 149

Rekenye Ujfalu: "A passiót nem fogják a jövőben énekelni, hanem felolvasását hallgatják." 150

Rochfalva /Ochtina lányegyháza/: "Urunk szenvedésének történetét nagypénteken ne énekeljék, hanem a jövőben felolvasását fogják hallgatni." 151

Nagy Szlabor: "A passió éneklését - ellenkezésük nélkül - felolvasással cseréltük fel." 152

Perlacz /Süvete lányegyháza/: "A passióra és egyebekre vonatkozó -Süvetén kiadott - határozatokat és tiltó rendelkezéseket a perlacziak is magukra nézve érvényesnek fogadták el." 153

Jolsva Tapolcza: "A passió éneklésének felolvasással való kötelező cseréjéről úgy rendelkezünk, mint másutt." 154

Mnisány /Hisnyó lányegyháza/: "Urunk passiójára és egyebekre vonatkozólag, mint másutt, itt is úgy döntöttünk ill.

eltöröltük, mindezeket itt is megvalósítják a jövőben." 155

Hisnyó: "Az Ur passióját nem énekelve, hanem felolvasva fogják hallgatni." 156

Jolsva vagy Umro Lehota /Vizes Réth lányegyháza/: "A rendelkezések, melyeket az anyaegyházban a passióra stb. vonatkozólag létrehoztunk, ezt a gyülekezetet is a legszigorubban kötelezik." 157

Murány-Hosszu Réth: "Az Ur passióját ezentul nem éneklük, hanem felolvassák a szószékről." 158

Kövi: "A passió éneklésének felolvasásra való kötelező cseréjére vonatkozóan, miként másutt, itt is úgy rendelkezünk." 159

Ratkó Bisztró: "A passió színészi éneklését megszüntettük, helyébe viszont ennek felolvasását rendeltük el." 160

Szirk: "A gyülekezet beleegyezésével a passió éneklését ennek felolvasásával cseréltük fel." 161

Turcsok /Szirk lányegyháza/: "Az anyaegyházban, Szirken kihirdetett üdvös rendelkezések, melyeket itt újból megismételtünk, őket is igen szigoruan kötelezik a jövőben." 162

Ribnyik vagy Ujvásár: "A passió éneklését felolvasásával fogják helyettesíteni." 163

Ratkó Szuha: 1804 máj. 25-én itt folytatja Nikolay a vizitációt: "A passió éneklését eltöröltük, és megparancsoltuk, hogy felolvasásával cseréljék fel." 164

A következő öt gyülekezetben már régebben vagy legalábbis 1804 nagyhetében abbahagyták a passiózást. Az utóbbiak bizonyára Nikolay 1803-as vizitációinak hatására döntöttek így, mielőtt hozzájuk is eljött.

Hrussó: "A passió színészi éneklését ők már ebben az évben elhagyták. Helyette Urunknak ugyanezt a történetét olvasták fel számukra." 165

Baradna: "Tekintve, hogy Urunk Jézus passiójának színészi éneklését már előzőleg elhagyták, és helyette a felolvasást vezették be, ezért Nagytiszt. Superintendens Ur buzdította a gyülekezet tagjait, hogy elhatározásuk mellett állhatatosan tartsanak ki." 166

Kiette: "A passió színészi éneklését...már elhagyták." 167

Derencsény: "A passió színészi éneklését már ebben az évben abbahagyták, ezért dicséretben részesültek." 168

Bugyikfalva: "Ebben az évben felhagytak a passió éneklésével, és helyébe ennek felolvasását vezették be." 169

Pádár: Miként Ratkó Szuha sem, az utoljára /máj. 31-én/ meglátogatott gyülekezet, Pádár sem osztotta az előbbieik véleményét, hanem még énekelte - legalább utoljára - 1804-ben a passiót. Nem vágott elébe Nikolay rájuk is vonatkozó rendelkezésének: "A karácsonyéji istentiszteletet megtiltottuk, hasonlóképpen megszüntettük a passió éneklését is, és felolvasással cseréltük fel." 170

A vizitációs jegyzőkönyv Rozlozsna, Gatsalk /Rozlozsna lányegyháza/, Mikolcsán, Lipocz és Potok gyülekezeteknél nem érinti kérdésünket. Bizonyára már régebben megszűnt náluk a hagyomány.

1804 máj. 31-én fejezi be Nikolay a Gömöri esperességben vizitációját, máris megkezdí a Kishontiban, ahol jun. 2-19-ig végzi. A jegyzőkönyv elején itt is felsorolja a megszüntetésre szánt abuzusokat. Köztük a passiózásra is kitér: "A passiókat el kell törölni." 171

Rimaszombat: "Nagytiszt. Ur elrendelte...hogy Krisztus szenvedésének történetét a maga idejében csupán olvassák fel, és ne énekeljék. Nagytiszt. Ur jónak látta, hogy itt is, másutt is mindenütt hasonlóképpen rendelkezék." 172

Felső Pokorág: "Mindaddig szokásban levő Krisztus-passió éneklésének eltiltását elfogadták: hasonlóképpen azt is, hogy felolvasással helyettesítik; hogy ez így történjék, mint másutt is, az ügy súlyossága miatt megismétli a rendelkezést." 173

Cserencsény: "Miután azt ajánlottuk, hogy szakítsanak virágvasárnap és nagypénteken szokásban lévő Krisztus szenvedéstörténetének éneklésével, egyuttal tanácsoltuk nekik, hogy ettől kezdve ennek emlékezetét nyilvános felolvasással ünnepeljék meg, és így emlékezzenek meg róla." 174

Alsó Szkálnok: Az előadásmódnak új jelzője tűnik itt fel:

drámai módon /tragico-more/: "Az anyaegyháznak és a lányegyházaknak is azt ajánlottuk, hogy Krisztus szenvedéstörténetének drámai módon való éneklését töröljék el, és csak ennek felolvasásával cseréljék fel. Ugy tapasztaltuk, hogy nem nehezen hajlottak tanácsunk elfogadására." 175

Kraszkó: "Azt a helytelen szokást, mely abban állott, hogy a többi egyház szokása szerint ez a gyülekezet is énekléssel emlékezett meg Krisztus szenvedéséről, ez alkalommal megszüntettük. Egyébként, hogy a Megváltó Krisztus életében ez az oly jelentős esemény emlékezete ne szűnjék meg, megparancsoltuk, hogy ezt felolvasással oldják meg." 176

Ráhó /Hrachow/: "Mehagytuk, hogy Krisztus szenvedésének emlékezetét ne énekléssel, mintahogy eddig szokásban volt, hanem a maga idejében a gyülekezet lelkésze által történő világos és értelmes felolvasással ünnepeljék meg." 177

Rima-Bánya: "Jóllehet meghagytuk, hogy a Megváltó Krisztus szenvedésének énekléssel szokásos ünneplését szüntessék meg: és ugyanazt a jámbor szokást, amely ellenkezőleg ennek felolvasása által jön létre, ismételten elrendeltük, hogy őrizzék meg itt is." 178

Kokova: "Azonkívül, hogy elrendeltük, szüntessék meg a Megváltó Krisztus passiójának énekléssel szokásos megünneplését, és felolvasással helyettesítsék, e rubrikára nézve más teendőnk nem akadt." 179

Klenócz: "A maga idejében szokásos Krisztus-passiónak éneklését már megszüntetve és felolvasással helyettesítve találtuk: s így nem volt egyéb hátra, minthogy erre vonatkozólag buzdítottuk őket." 180

Nyustya: Nikolay is az ismertetett liturgikus tervezetekben használatos színházias /theatralis/ jelzőt alkalmazza az előadás jelzésére: "Megváltó Urunk szenvedésének virágvasárnap szokásos színházias éneklését, melyet mindeddig itt tapasztaltunk, a többi egyházra vonatkozó rendelkezésnek megfelelően eltiltottuk, és helyébe csupán jámbor és üdvös elmélkedésekkel egybekötve ugyanannak a maga idejében történő felolvasását irtuk elő." 181

Pila /Fűrész/: "Meghagytuk, hogy a Megváltó Krisztus passiójának éneklését száműzzék, és helyébe jámbor elmélkedések és buzdító predikációk kíséretében ugyanazon történet megfelelő felolvasását rendeltük el." 182

RimaBrezó: "Krisztus passiójának éneklését már előzőleg felolvasással felcserélve találtuk, erre vonatkozólag más teendők nem akadt, minthogy buzdítottuk őket." 183

Osgyán: "Megváltó Ur Jézus Krisztus szenvedésének emlékeztére vonatkozólag a többi egyházban követett elv alapján rendelkezünk, hogy ennek történetét ne énekeljék, ahogy eddig szokásban volt, hanem olvassák fel, és a hallgatók épülésére szolgáló tanító jellegű jámbor elmélkedéseket kapcsoljanak hozzá." 184

Pongyelok és Tiszolcz gyülekezetében nincs szó e kérdésről, bizonyára már abbahagyták az éneklést.

A Kishonti esperességben is tehát a gyülekezetek nagy részében mindeddig énekeltek a passiót, és Nikolay kénytelen megszüntetni a hagyományt. Alig akad viszont dolga a Hegyaljai esperességben, ahol 1804 őszén tartja a vizitációt. A meglátogatott egyházak közül már csak kettőben, Sajó Arnóthon és Nyiregyházán passióztak még ebben az évben is. Természetesen ezekben is eltiltja.

Sajó Arnóth: "A passió éneklését úgy változtattuk meg, hogy a lelkész olvassa fel." 185

Nyiregyháza: "Ezután a passió éneklését, valamint a szent éjszakai istentiszteleteket, melyek itt mindeddig szokásban voltak, eltiltottuk." 186

Jónéhány helyen pl. Miskolcon, Diósgyőrben, Tályllyán, Tokajon, Nagykárolyban nem esik szó róla, tehát nem élt már ezeken a helyeken a kritikus szokás. Másutt viszont, ahol nem énekeltek már eddig sem, előírja, hogy olvassák fel:

Sajó Kaza: "Ezután figyelmeztette a Nagytiszt. Előjáró Ur őket, hogy a passió történetét, melyet eddig elhanyagoltak, olvassák fel a templomban." 187

Abauj Szántó: "A passiót eddig sem énekeltek, de hogy a jövőben se történjék meg ez, elrendeltük, hogy olvassák fel." 188

Nagybánya: "...elrendeltük, hogy a passiót virágvasárnap és nagypéntek ünnepén a tiszt. lelkész olvassa fel." 189

Sváb Olasz: "Miután végezetül rendelkezünk az évente szokásos áhitatokról hozzákapcsolva a passió felolvasását is, az e napi gyűlést befejeztük." 190

1805 júliusában a Tátraalljai /Sub Carpaticus/ esperességben végzi egyházlátogatásait. Itt is akad még öt gyülekezet, mely még ebben az évben sem hagyta abba önként a passiózást:

Toporcza és lányegyháza:Maldur: "A passió éneklését eltöröltük, helyébe a felolvasását rendeltük el." 191

Viborna: "...a passió éneklését hasonlóképpen eltöröltük, és felolvasását helyeztük helyébe." 192

HollóLomnicz: "...a passió éneklését eltöröltük." 193

Kis Lomnicz: "A gyűlés végén a passió felolvasását illesztettük a szokásos éneklés helyére." 194

Nikolay az utolsó vizitációt 1806 június-július folyamán tartja a Zemplén-Sárosi esperességben. Csak ritkán találkozunk itt már problémánkkal:

Komlós Keresztes: "...a passió éneklését és több hasonló szokást vele együtt eltöröltük." 195

Ránkon és Jakabfalván még éneklük ebben az évben. A kántortanító javadalmából értesülünk erről. A passiózásért ugyanis külön díjazás járt náluk, s ezt a megszüntetés után is megkapják:

Ránk: "A rektor /tanító/ javadalma...5./ A passió éneklésért jár 2 közönséges forint, melyet jóllehet meg kell szüntetni: de a jövedelemnek ez a része nem szűnik meg." 196

Jakabfalva: "A kántor javadalma...7./ Krisztus passiójának énekléséért jár 1 rajna forint. Az ugyan megszűnik: a jövedelemnek ez a része azonban megmarad." 197

Ófalva: "Hasonlóképpen ebben az évben hagyták abba először Krisztus passiójának éneklését." 198

A többi 16 gyülekezetben nem találtunk utalást a passióra, tehát régebben vagy a legutóbbi években szűnt meg náluk a régi hagyomány.

Nikolay vizitációi ezek szerint komoly eredménnyel

jártak, mert 72 gyülekezetben - köztük sok szlovák és néhány német nyelvűben is - szüntette meg a passiók éneklését, 8 gyülekezet pedig értesülvén rendelkezéseiről közvetlenül látogatása előtt hagyta el önként a régi hagyományt. Ilyen nagyarányú passiósharcról sehol másutt az országban nem tudunk. Még azért is jellegzetes az eljárása, mert saját elhatározásából teszi mindezt. A Tiszai kerület kerületi gyűléseinek jegyzőkönyvei szerint ugyanis hivatalos rendelkezés erre vonatkozólag egy sem született meg. ¹⁹⁹

Mivel ezek után a Tiszai kerületben nem találjuk tovább írásos nyomát a passió éneklésének, térjünk vissza Dunántulra, vajon mi a helyzet e tekintetben itt 1800 után? ²⁰⁰ A 19. sz. első felében a vizitációk Dunántulon és Békés m-ben is gyakran foglalkoznak a böjti passió predikációk kérdésével, sokszor a passiók nagyheti felolvasásával is. Az éneklés ügye általában nem kerül szóba. Akadnak azonban helyek, ahol a korabeli írásos adatok szerint is énekelnek továbbra is passiót:

1807 febr. 25-én Alsó-Bükön /Sopron m./ esperesi gyűlést tartanak. E gyűlés 3. és 4. pontjából értesülünk, hogy az alsóbükiek az ugyanitt 1806 jun. 25-26-án tartott kerületi gyűlésen levelet nyújtottak be. Ebben vádat emelnek kántoruk ellen, és kérik, hogy ők továbbra is énekelhessék a passiót. Ez a levél elveszett, s maga az 1806-os gyűlés jegyzőkönyve sem utal a levélre. ²⁰¹ Az 1807-es gyűlés jegyzőkönyvének 3. és 4. pontja:

"Még a mult 1806^{dik} Esztendőben, Sz. Iván havának 25^{dik} és 26^{dik} Napjain, Alsó Bükön tartatott Tek. Fő Tiszt. Superintendentialis Gyűlés alkalmatóságával Tiszt. Pottyondy László Ur ellen, az Alsó Büki Ekklezsiának némelly maga-meghitt Tagjai által bemutatott panaszokodó s' könyörgő Levél, némelly helytelen viszszalkodásokra okot szolgáltattván, Tiszt. T. Bachich István Senior Urnak közbenvetése által barátságos öszve békéltetéssel elvégeztettek, és a' Hallgatósággal meg egygyező akarathól, mint fundamentum nélkül való 's méltatlan panaszok eltöröltettek.

Ezt nyomban követte 4. Ugyan az Alsó-Büki Gyülekezet 'Könyörgő Levelének fel-olvasása, melly szerint már a 3^{dik} punctum elein ki-tett Esztendőben, és Napon a' Fő-Tiszt. Tek. Superintendentialis Gyűlésen is, a' Passionak Nagy-Pénteken való énekléséért, és a' mostani Iskola Mesternek hivataljából való kitettetéséért helytelenül könyörögtek a' most Tisztelt Gyülekezetnek együgyüebb Tagjai." A következőkben részletesen elmondja a tanító ügyének vizsgálatát, melynek folyamán éppen a tanító értékeit ismerték meg, így szó sem lehet elmozdításáról. Majd folytatja, s rendelkezik a passió kérdésében: "A' mi pedig a' Passionak kívánt éneklésivel való el-mondását az Alsó-Büki Gyülekezetben illeti, azt, mivel a Gyülekezetnek okosabb és betűsebb Része, a' békeségnek fenntartásáért nem ellenzette, az együgyű sokaságnak nagy óhajtására, a' Tttes Tisztelendő Senioratus Gyűlés énekeltetni meg-engedte."²⁰²

A passió éneklését továbbra is engedélyezik! Ilyen engedélyről a reformátusoknál nem tudunk, tehát a Dunántuli ev. kerület vezetőségének nem olyan szigorú az álláspontja, mint a Tiszai kerületének, vagy a reformátusokénak. Vajon azután meddig énekeltek valóban a passiót, arra nem kaptunk választ a levéltári anyagban. De nem ez az egyetlen konkrét adat e korból:

Kiss János superintendens 1814.máj. 4-17 között végzi vizitációit a Somogyi esperességben, Tab gyülekezetében máj. 16-án. A jegyzőkönyv tartalmazza a rektor fizetését meghatározó Vocatorialis iratot, híványlevelet azaz díjlevelet is, melyből a tabi passiózásról értesülünk:

"A' Tabi Oskola Mesternek és egyszerűsmind Cantornak Salariumja e' következő pontokban foglaltatik:...

13. Nagy Pénteki Passio énekléséért, ha kedve lészzen azt mondani jár esztendőnkint 2 Rhfl.[rajna forint] ha pedig nem volna kedve azt elmondani arra senki nem kényszeríti, hanem a' két forint is el marad." A végén aláírások és datum: "Anno 1809 d. 4. Juni." Majd utána ott találjuk az esperes jóváhagyásának szövegét: "Anno 1810 die 31^a Martii az érdeemes gyülekezetemet meg látogatván kezembe adatott ezen

meltó Contractus, melyet is minden Isteni áldásának kívánása mellett, kezem s' nevem subscriptiójával erősíttettem. Datum ut supra .

Novák Janos, Senior mp." 203

Kiss János a vizitációs kérdésekre való válaszában nem reflektál erre az ügyre, pedig nyilván látta a díjlevelet, a vizitációs jegyzőkönyv tartalmazza. A szokás ezek szerint 1814-ben nem szűnt meg Tabon. Az 1829-es tabi vizitációs jegyzőkönyv nem említi a dolgot. ²⁰⁴ Am még 1836-os díjlevelben is szerepel az éneklés: "15.pont: Nagy Pénteki Passio-énekléfert tótul jár 2 fl, ha nem énekel, nem jár." ²⁰⁵ Vajon aztán mikor szűnt meg, nem tudjuk, mindenesetre az 1906-os vizitáción a sematikus kérdések között nem találkozunk az üggyel. ²⁰⁶

Kiss János a Zalai esperességben 1815 szeptemberében tartja vizitációit, Kővágóörsön szept. 25-én. /Magyar nyelvű gyülekezet!/. Ennek jegyzőkönyve szerint itt is passióznak még. Az előzőleg kiadott kérdésekben, mint mindenütt, itt is szerepel a kérdés, "vajon tart-e /a lelkes/ a böjtbén passió predikációkat?" ²⁰⁷ Válasz meglepő: igenis tart passió predikációkat, de felhívja a püspök figyelmét a náluk lévő régi, érvényben lévő szokásokra, többek között a passió éneklésére:

"Mindenszentek ünnepétől böjt első vasárnapjáig hétköznapokon reggelenként bibliai részleteket magyaráznak; a böjtbén pedig Jézus Krisztus szenvedésének történetét. Legyen szabad zárójelben megjegyezmem: régi szokás szerint fekete-vasárnap litániát, virágvasárnap délelőtt és délután Jeremiás siralmát, nagypénteken délelőtt a teljes passiót, délután pedig Ádám siralmát éneklük." ²⁰⁸

A jegyzőkönyv részletesen hozza Kiss Jánosnak megjegyzéseit a vizitációval kapcsolatban, de a passiónak eltiltásáról egy szót sem olvasunk köztük. A felsorolt nagyheti énekes szokások tehát zavartalanul éltek tovább. Megszűnésük pontos dátumát nem tudjuk megállapítani, egy biztos támaszpontunk van: 1847-ben már nem éneklük a passiót.

1847 okt 17-én Haubner Máté tartja a vizitációt, s ennek jegyzőkönyvében ezt olvassuk: "... a passio nem énekeltek." ²⁰⁹

A 19. sz. 2. felében és a 20. sz. elején Békésmegyében, Dunántulon és a Dunáninnyi területben /Nógrád, Hont stb. megyék/ a kialakult új szokás szerint általában passió predikációkat tartanak a böjttben, sok helyen virágvasárnap és nagypénteken vagy csak nagypénteken felolvasás a passiót, melyet gyülekezeti énekekkel szakítanak meg. A lelkész predikációt is tart. ²¹⁰

Van néhány adatunk azonban arról is, hogy még századunkban is énekeltek evangélikusok passiót.

Nagybörzsönyben /Hont m./ az 1903-as vizitáció szövegében ezt olvassuk: "Virágvasárnapon és nagy Pénteken énekeltek a passió néhány begyakorolt egyháztaggal, a lelkész ebben nem vesz részt, ő csak prédikál és elmondja az oltártól az áldást." ²¹¹

Prietrž-ben /Nagypetrős, Nyitra m./ Haan szerint 1873-ban még éneklék. ²¹² 1902-ben tartott vizitációs jegyzőkönyvben ez található: "Virágvasárnapon először Nebesky Pán kezdetű ének van orgonakísérettel. A passió első része Máté 26,27 fejez. az 50. versig, majd Jesu Christe Pane ének orgona nélkül. A lelkész az oltártól Miatyánkot és alkalmi beszédet mond. Következik a passió 2. része az 50-66. versig, azután Poděkujmež Kristu Panu ének, ismét predikáció, az utóbbi a szokott módon. Nagypénteken a rend és a mód ugyanaz, csak az énekek mások... A passió János evangélista szerint." ²¹³ Tudja e passiózásról Drobny és Linder is. ²¹⁴ Drobny szerint 1907-ben az új templom felszentelése alkalmával tartott gyűlésen határozta el az egyháztanács az énekes passió megszüntetését, és értesít arról is, hogy régebben a lamentációkat is énekeltek. Ezeknek kottája még fennmaradt.

Jánossy Lajos szóbeli közlése alapján értesülünk arról, hogy a Kemenesaljai egyházmegyében /Vas m./ századunk elején az első világháborúig virágvasárnap és nagypénteken még énekeltek a passiót Máté ill. János szerint

Kemenesmagasi, Kemeneshőgyész, Kemenesmihályfa, Nagysimonyi, Kisssomlyó, Boba, Kemenespálfa, Nemeskocs, Kemenesszentmárton. Csöngé, Ostffyasszonyfa és Vönöck falvakban. Ugyancsak tőle tudjuk, hogy e században 1934-ig Révkomáromban /Komárno, Csehszlovákia/ szintén passióztak. 215

Erdélyben Nagyszebenben is éneklék Brandsch szerint 1922-ben a passiót, és ragaszkodik hozzá a nép. Komoly összeütközésre kerülne a sor, ha a kántor vagy a pap meg akarná változtatni ezt a szokást. Részletesen beszámol azokról a többszólamu turbákkal ellátott passiókról, melyeket ott énekelnek. 216

Az erdélyi passiózás élő hagyományát erősítette meg az elhunyt Lajtha László is. Elmondotta, hogy a két világháború között erdélyi gyűjtő és kutató utjai alkalmával több helyen hallott protestáns templomban nagyhaten hagyományos régi passiót énekelni. Sajnos nem tisztázta, vajon evangélikus, református vagy unitárius templomban hallotta-e a passiókat?

Végül Anton Čiger, tátralomnici zeneiskola - igazgató nemrég beszélgetésünk alkalmával értesített arról, hogy Stara Pazova /Ó-Pázua, Ujvidék környékén, Jugoszlávia/ ev. gyülekezetében 1933 nagyhatén személyesen hallotta a passió éneklését nagypénteken szlovák nyelven. 217

Az evangélikusok passiós harcának áttekintése után összefoglalásul azt mondhatjuk, hogy ez a küzdelem több szempontból különbözik a reformátusokétól:

1./ Időben később játszódik le. A reformátusoknál a 18.sz. elejétől a század utolsó évtizedéig tart, az evangélikusoknál viszont csak a század 80-as éveiben indul el, s a 19. sz. elején bontakozik ki eredményesen.

2./ Míg a reformátusoknál a 18. sz.-ban hivatalos egyházkerületi gyűlések rendelkezéseire támaszkodva folyik a harc, az evangélikusoknál csak egyetlen ilyen határozatról tudunk. Ezek híján inkább egy-egy superintendens kerületi látogatásai szolgálnak alkalmul a passiók és lamentációk éneklésének megszüntetésére.

3./ Mind a reformátusoknál, mind az evangélikusoknál talákoztunk jónéhányszor olyan adattal, amely szerint a nép ragaszkodott a passiózáshoz. Az utóbbiak ilyen esetekben nem jártak el radikális intézkedéssel ellenük, hanem meghagyták hagyományukat, az előbbieknél viszont ilyen engedményről egy esetben sem tudunk.

4./ A küzdelem eszmei háttere a reformátusoknál a puritánizmus, majd a racionalizmus, az evangélikusoknál -mivel később folyik a harc - csak a racionalizmus.

Számunkra mindezek azért is külön érdeklődésre méltóak, mert azt bizonyítják, hogy a hazai protestánsok nem csupán egy Európában egyedülálló zenei hagyományt: a variánsokban bővelkedő passiózást alakították ki és őrizték meg 300 éven át - sőt helyenkint sokkal tovább is - hanem ehhez a hagyományhoz a nép szívesen ragaszkodott is. E hagyománynak - az összes régi templomi szokás között - a legnagyobb szerepe volt a nép életében, s az esetek többségében csak a puritánus ill. racionalista beállítottságu vezetőség kemény fellépésének hatására vált meg kedvelt hagyományától.

b./ Előadásmód és előadók.

Jóllehet, hogy az eddig közölt korabeli adatok alapján nem kétséges, hogy a puritánus ill. racionalista protestáns vezetőség az egyszerűsítésre és közérthetőségre való törekvése alapján elvi síkon is általában a középkori hagyomány - köztük a passiózás - ellen fordult, nyíltan viszont éppen a passiók és lamentációk előadásmódja ellen emeli kifogásait, mert ezek a népszerű zenei formák szerintük egyáltalán nem az áhitatot szolgálják. Már a puritánus Kabai világosan megfogalmazza a vádat, amely szerint éneklésük célja csak a fülek csiklandozása és a testi gyönyörűség: "A nép szándéka csak a fülek csiklandozása és a testi gyönyör, nem pedig a lélek épülése, melyet ezek hallgatásában nem is feltételezhetünk." ²¹⁸ Az evangéli-

kusok tiltó rendelkezéseiben gyakran találkoztunk a racionalista részről is felhangzó váddal: az előadás színházias, színészi, dramatikus, nevetséges, ugyanigy Kabai is az előadás módját pellengérezzi ki: "Amit pedig énekelnek...annyira nem megfelelő módon és színésziiesen teszik, a dallamot kicsavarják és megrontják, úgyhogy végül semmi isteni elem nem marad bennük." ²¹⁹ Később részletezi a lamentáció előadását, s a színjátékok előadási stílusát érzi bennük azáltal, hogy Krisztus szenvedéséről szóló énekek közbeékelésével egy-egy szólista kiáll a gyülekezet elé, s szerinte rosszul éneklí a lamentációt: "Mivel azok éneklésének az egész cselekménye színészi és alakoskodó, mely Isten legszentebb igéjét meggyalázza. Fontold meg, értelmes olvasó, mi az tulajdonképpen, hogy miként a színjátékokban, mielőtt valamelyik személy kilép a középre, felhangzik előzőleg valamilyen éneklés, melyet kissé megszakítva kilép a szereplő, és ahogy tudja, élvégzi a rábizott feladatot; így itt is, mielőtt a lamentációt énekelni szándékozó személy kijönne a középre, előzőleg felhangzik Krisztus szenvedéséről szóló ének, melyet hasonlóan kissé megszakítva előlép az siralmas énekevel, és szörnyűséges módon énekel Jeruzsálem pusztulásáról. Aztán újra kezdődik a muzsika ti. Krisztus szenvedéséről való ének, előlép egy másik személy, aki nem a szöveg szempontjából, hanem az éneklése alapján meglehetősen különbözik az előzőtől ti. nyersebb stílusa szempontjából, és előadja szerepét épp-ugy Jeruzsálem pusztulásáról. Ez leül, és ismételten kezdődik a gyülekezet éneke hasonlóan Krisztus szenvedéséről /akárcsak a színjátékokban mindegyik szereplő után a zene/, majd ennek újabb megszakítása után előlép a 3. szólista, és ő is énekel olyan gyenge hangon, ahogy éppen csak tud Jeruzsálem pusztulásáról. És így telik el egy napnak liturgikus cselekménye." ²²⁰

Tekintve, hogy jelen dolgozatunk dallamanyaga alapján a protestáns passiók zenetörténeti jelentőségét mi éppen a variálás gazdagságában jelöljük meg, ezért nem

érdektelen megvizsgálunk, mit árul el elsősorban a korabeli levéltári anyag az előadókra vonatkozólag, akiknek variáló előadásmódját olyan kemény kritika éri a vezetőség részéről, rokonszenv kíséri viszont a nép oldaláról.

Anélkül, hogy e helyen már részletesen foglalkoznánk a zenei anyaggal, csak annyit bocsátunk előre, hogy dallamaink a passiózás általános szokása szerint 3 dallamtípust tartalmaznak, így ennek megfelelően az evangelista, Krisztus és a tanítvány előadójának részvételét kívánják meg legalább. Am a tanítvány dallamtípusában jóval több szereplő osztozik: Péter, Judás, Pilátus, szolgá-ló, százados, főpap stb. szóló éneke, a tömeg, tanítványok és papok egyszólamu kóruséneke. Az utóbbiak helyettesíthetők többszólamu kórus részletekkel.

Hogy valóban mennyien vesznek részt az előadásban, arra nézve az egykori adatok alapján úgy látjuk, hogy változatosság uralkodott. Ezt sokszor a helyi körülmények határozták meg. Filep Imre szóbeli közlése alapján tudjuk, hogy az erdélyi unitáriusoknál régen is, ma is az a szokás, hogy nagyobb helyeken az énekvezérnek nevezett kántor, aki-nek képesítéséhez a passiózásban való jártasság is hozzátartozik, maga énekli az evangelista szerepét, a többi szó-ló szerepet a gyülekezet férfiaiából válogatják ki. Ezek évek folyamán összeszokott társaságot alkotnak. A tömeg szerepét régebben is, ma is mindig egyszólamban éneklik Erdélyben. Ezek kórusát szintén a gyülekezet népéből válo-gatják ki, ha van énekkar, akkor az adja elő. A falvakban viszont az egész passiót egyedül a kántor énekli a szószék-ről a jelzett 3 dallamtípusnak megfelelően különböző magas-ságokban és stílusban. - Ez utóbbi adata fontos számunkra, mert a korabeli adatokban gyakran találkoztunk ezzel a meg-oldással.²²¹ Érdekes viszont számunkra azért, mert a ha-zai protestáns gyakorlat ezzel a passiózás ősi előadásmód-ját ujította fel: a 13. sz. előtt ugyanis Európában általá-nos szokás volt még, hogy egy személy énekelte a passiót 3 magasságban a 3 dallamtípus szerint, különböző tempóban

és stilusban. ²²²

A passió előadói közül tehát elsősorban a kántorról kell szólnunk, aki vagy vezeti a passió éneklését, vagy maga énekli az egészet.

A kántori tisztséget legtöbb esetben, főleg a falvakban, a tanítók: rektorok, mesterek, oskolamesterek töltik be. A korabeli szóhasználat - mint láttuk - az elnevezéseket vegyesen alkalmazza a 18-19. sz.-ban is. Barcsa teológiai műveltségüket is hangsúlyozza: "A kántori teendőket a rektorok végezték, akiknek tiszteletes címe onnan ered, hogy theológiát végeztek." ²²³ Előfordult, hogy idősebb deákok is ellátták a kántori teendőket. ²²⁴ Nem egy helyen a lelkész, tanító és kántor is egy személy volt. ²²⁵ Am a tanító tisztségéhez nem csupán a kántorság, hanem a notáriusi állás is gyakran hozzátartozott: Perőcsényben 1757-ben a beteg Etsedi István oskolamester állandó helyettesének ifju Varga Jakabot fogadják fel "oly egy ide való Iffjat, a ki a Tiszán tul való Oskolákban a Syntaxisig tanult, hogy akár éllyen, akár meghallyon mellette és helyette eştendeig şzolgállyon, mind a Templomban énekellyen, mind a gyermekeket a Scholában tanitşa, mind a Notáriában forgolodjon." Miután már egyanebben az évben Etsedi meghalt, Vargától elveszik a notáriusságot, hogy bebizonyitşa értékeit a tanításban és kántorságban, de aztán visszahelyezik a notáriusi hivatalba is: "...annyival inkább, hogy kitşimtől fogva nagyig meg edgyezett az Helyşég abban, hogy ez Eştendő el mulván a Notariat az Oskola Meşterşegtől el şzakasztja, és ha ezen haza fija, ugymint Varga Jakab Tiszteletes Predikator Urunknak igéreti şzerint való şegedelme, és más jó emberek şuccurşusa által el kéşzül, és Gergely napjaig az idöt moştani şzolgálatjában hüşégeşsen el tölti, a Notáriára fel véşzi." ²²⁶ A bogyzslói /Tolnai egyházmegye/ 1763-as vizitáció intézkedik arról is, hogy a notáriusi hivatalért külön díjazást is kapjon: "A Mester Notariusi hivatalt is vişel, azért két hivataláért fizetése ez: 18 Flor, 18 mérő buza, 5 mérő allgabona." ²²⁷ Viszont arról is értesülünk, hogy a két tisztség összeférhe-

tetlen: "Sehol meg nem engedtetik, hogy az Iskola Mester egyszer{mind Notáriussagot is vi}elleyen." ²²⁸

A felsorolt adatokat azért tartjuk fontosnak idézni, mert az előző fejezetben a graduálok, a passiók szerkesztőiként, leiróiként - a korabeli bejegyzések alapján - a deákokat, kántorokat, papokat, notáriusokat és iskolamestereket jelöltük meg. Levéltári adataink szerint most világosabban tárul elénk a kép: notárius, kántor, iskolamester nem egyszer ugyanazon személy is lehet. Ezek alapján viszont az sem vitás, hogy a passiók szerkesztői, leirói nem egyszer egyeznek az előadókkal is, s amit megállapítottunk az előbbiekre vonatkozólag, az az utóbbiakra, az előadókra is értelmezhető.

Jelen fejezetünk első részében a tiltó rendelkezések felsorolása és a korabeli levelek közlése közben gyakran találoztunk konkrét utalásokkal arra vonatkozólag, hogy a passió éneklése kifejezetten a kántor /mester/ kötelességéhez tartozik. De a legkorábbi adatra Szabolcsi utal, amikor Csorba Mátyás sátoraljaujhelyi ref. kántor hivatali "conditioi" között 1619 körül ezt is említi: "...itt már a közénékről, passió-éneklésről, lamentációk betanításáról, temetési részvételről s a rendszeres szerdai és szombati énektanításról is szó esik." ²²⁹ Kabai viszont 1677-ben hibájául rója fel a kántoroknak, hogy gyakran maguk helyett másokat fogadnak fel pénzért a passiók és lamentációk éneklésére: "A tanítók és kántorok ugyanis nem ritkán pénzért fogadnak fel másokat, akik helyettesítik őket a lamentáció és a passió éneklésében, amikor ők akadályozva vannak." ²³⁰ Ez a helyettesítés feltehetőleg csak nagyobb helyeken, mezővárosokban fordulhatott elő, ahol partikuláré is volt. Bármennyire is hivatalához tartozott a passió éneklése, gyakran előfordult, hogy ezért külön díjazásban részesült. ²³¹ Idéztük már a szövegeket, melyek szerint Sajógömörben hangsúlyozta a nép, ha nem fog énekelni a kántor passiót, kevesebbet is fizetnek neki. Ránkon 2 közönséges forint járt a passiózásért, Jakabfalván 1 rajna forint, Tabon 2 rajna forint. Am jóval szegényebb egyház lehetett Csetnek

/Gömöri egyházmegye/, ahol csak 50 krajcárt kap a kántor e munkájáért 1803-ban: "A kántor jövedelme:...a mi Urunk Jézus Krisztus szenvedésének énekléséért [jár neki] 50 krajcár." ²³² Ugy látszik az is szokás volt, hogy - mint egyéb munkájáért - a passiók énekléséért természetbeni járandósága is volt. Ez kitűnik abból a nem éppen jóindulatu szövegből, melyet a ref. Kiss Bálint jegyzett fel 1836-ban irt kéziratban: "Böjti napokon délben is volt istentisztelet, különösen nagypénteken a passió éneklésére, mit a kántor keserves óbégatással és cikornyázással énekelt el, ezért kapott egy kakast és egy kulacs bort, mit éneklés közben ivott meg." ²³³ Tudunk arról, hogy kakas és bor szerepelt a kántor járandóságai között. ²³⁴ Bármennyire is a passiók előadásában jelentkező elfajulásra szándékozik a szöveg rámutatni, számunkra mégis figyelemre méltó vonásra mutat rá. A gunyos "cikornyázás" kifejezés éppen passióink nagymértékű variálására utal, melyet persze időnkint a bor hatására tulzásba is vihettek. Am a számunkra fontos vonást mégiscsak észreveszi!

Hasonlóképpen nem hagyhatjuk figyelmen kívül Barcsa' elitélő jellegű megjegyzését, mely szerint a kántorok "a passiót minden kóta nélkül, kigondolt cikornyázással énekelték el." ²³⁵ Bár nem jelzi, mire alapozza megállapítását, mégis elgondolkoztatóak szavai. A kezünkben levő, írásban rögzített variánsdallamok nagy száma nem zárja ki, sőt talán éppen feltételezi azt az időnkint jelentkező népi gyakorlatot, hogy nem csupán újabb rögtönzött variánsokkal, diszitésekkel toldja meg a kántor a passiókat, hanem talán már az évek gyakorlata folytán ismervén jól a dallamokat, nem használ kottákat - legfeljebb a bibliai szöveget - s szabadon rögtönzi változatait. Ez az előadásmód a népi énekes variáló stílusában egyáltalán nem szokatlan. Természetesnek tartjuk, hogy a puritánus vagy racionalista egyházi vezetőség ezt az előadásmódot elitélte, de hogy a nép szívesen vette, abban nem kételkedünk.

Nem vonjuk kétségbe, hogy akadtak a passiózás terén a 18. sz.-ban visszásságok is. Voltak bizonyára kántorok,

akik nevetést váltottak ki hallgatóikban. Mégsem fogadjuk el általánosságban Borza Gergely és Karantsi János véleményét, akik szerint - mint idéztük - a kántorok vagy széphanguak és nem értenek a zenéhez, vagy rossz a hangjuk, s ezáltal unalmat vagy nevetést keltenek énekükkel a gyülekezetben. Nem fogadjuk el, s tulzottnak tartjuk Brassay véleményét is, aki századunk elején nyilatkozik a 18. sz-i ref. kántorok passiózásáról: "Később azonban csak a kántor teendője volt az egész, kik - zeneismeretük nem igen lévén - inkább csak szájhagyomány után örökölték. Ijesztő réme is volt szegény kántoroknak a nagypéntek, midőn passziót énekelniök kellett. Egyik nehézséget a szöveg hosszúsága okozta s a másikat a szólamok által elfoglalt hangterjedelem. Ha a kántor kelleténél véletlenül feljebb vagy alább kezdte, könnyen zátonyra juthatott." ²³⁶ Ha mindezek általánosak lettek volna, képtelenek lettek volna elénekelni az általunk ismert, fennmaradt variánsdallamokat, s a nép sem ragaszkodott volna annyira a passiók énekléséhez.

Utaltunk már Cs. Tóth Kálmán adataira, melyek szerint Erdélyben Désen és Kolozsvárott a 19. és 20. sz. fordulóján még élt a passiózás a reformátusoknál. Kérésére Incze János, dési ref. orgonista-karnagy levélben közölte, hogy Désen "van egy 93 éves presbiterünk, aki elmondja, hogy az 1800-as évek vége felé egy Nagy Benedek nevű kántor énekelt passiót a templomban...sőt ennek a fia is, aki 1935-ben ment nyugdíjba, s az így megüresedett állásba éppen én kerültem mint ifju tanerő. Az azóta eltelt 30 év alatt sohasem hallottam sem Désen, sem környékén passió éneklésről..." Incze levelében szól a kolozsvári Farkas u-i templomban élt szokásról is: "...a Farkas utcán boldogult Imreh Zsiga bácsi -fő részeges korsó - haláláig énekelt passiót, még nagykézláb is felment az orgonához /szilvavapálinkával ,böjtölt' nagypénteken/ mert a perselypénz az övé volt. Senki sem tudja mit és hogyan énekelt, irás, kotta nem maradt a passióról. Halála után a segédlelkész /szintén perselypénzért/ a szószékről olvasta fel a történetet." ²³⁷

Végül magára csak a kántorra vonatkozó adatainkat egészítse ki az a két népies vers, melyet az egykori kántorok irtak be az Oreg Graduál gyöngyösi és hajdunánási példányába. A gyöngyösi példányban ezt olvassuk:

"Si non erraret Cantor quandoq' Canendo
Rusticus hanc artem diceret esse leu'em [levem]
Scripsit Michel V. Deb.

Passio mondása vajha nem lett volna
Szegény Mesterek [nek] kisseb gondjok volna
De mivel ez torok tisztitto be juta
Szegény Cantorokat nem kicsiny gond fogta." 238

Brassay idézi az általa használt hajdunánási példányból a passió végén található sorokat:

"Ez nagy Históriát négy evangelista
Irtá, bár ugy tudd meg Csalafurdi Pista
Hogy ha sipod rossz van dudolnia ista
Ne kezd, vagy ha kezded usque finem praesta.
Eldudolására mert kevés egy óra,
Boldog ki tehet szert dudolóra jóra.
Reám ne haragudgy jó tanács adóra
Passiótul mentsen hogy Istent adóra." 239

Idéztük az 1714-es Madar-i gyűlés rendelkezését, amelynek értelmében engedélyezik a ref. egyházban, hogy kántor híján a lelkész is elénekelheti a passiót. Mivel azonban ez nem hivatali kötelessége, egy forint díjazásban kell részesíteni. A Tatai egyházmegye jegyzőkönyve is idézi ezt a rendelkezést, de pár lappal előtte hozza ugyanennek az egyházmegyének 1713 ápr. 1-én tartott gyűlésén hozott határozatát is: "3. A hol a Predikator a Mejsleri vagy Cantori Tisztet hordozza, méltán annak fizetését kívánhattya." 240

A kántorságot tehát szükség esetén a lelkész is elláthatta, a passiót is elénekelhette. Találtunk konkrét adatokat, hogy - valószínűleg egyedül is - valóban énekelte:

A Bélyei graduál dallamait Angyalosi Demjén irta le. Saját bejegyzése szerint a passiót 1643-ban fejezte be.

Angyalosi Bélyén /Délbaranya/ volt ref. lelkész. Kálmán Farkas szerint mintegy 50 évig működött itt. Ugyancsak ő ismerteti azt a két 18. és 19. sz-i forrást, melynek alapján tudjuk, hogy Angyalosi énekelte a graduál dallamait, az általa szerkesztett és leirt passiót is. ²⁴¹

A Nagydobszai graduált Szentlaci István nagydobszai /Szigetvár mellett/ ref. lelkész szerkesztette és írta le. Erről a passió végén olvasható saját bejegyzése tanuskodik. A 331. lapon megtaláljuk azoknak a predikátoroknak neveit, akik a 17. és 18. sz-ban énekeltek a graduál dallamai között a passiót is: "Szentlaci István elénekelte 1681. esztendőben N.Dobszában. Kulcsár János elénekelte 1692-ben és annak utánna is nagyon sokszor haláláig minden esztendőben közel 30 esztendeig, vagy tovább is. Veres - Marti Péter elénekelte. Szőnyi András elénekelte 7 eszten. Dobszában. Sós Dániel elénekelte két esztendőben. Komáromi Joseph 5 esztendőben. Debreczeni István 3 esztendőben. Szölösi András 1746-1750 énekelte Dobszában." ²⁴² Az utóbbi dátumból arra következtethetünk, hogy a 18. sz. közepén szűnt meg Nagydobszán a passió éneklése.

Payrtól tudjuk, hogy az evangélikusoknál is énekelte a lelkész a passiót a 17. sz-ban: "Ebben az időben a lelkésznek még a passiót is kellett énekelnie." ²⁴³ Konkrét esetre is hivatkozik: "Kovács István széplaki lelkésznek is 1658. évi meghívó levele szerint énekelnie kellett a passiót." ²⁴⁴ Mivel Payr csak utal a szerződésre, kérésünkre Pröhle Jenő megkereste az iratot, és az ő másolata alapján közöljük a korabeli, érdekes dokumentumot:

"My Czenky Pdikator Hidegh Mihály, Sz. Miklosi Dimiskovicz Peter, Rőitöky Aczádi Pall. Jöttünk ide Széplakra Sopron Vármegyében lévő faluban Püspök Urunk Musai Gergel paranczolattyából, hogy ezen föllyül specificalt falubeli keresztyen halgatósággh és Hegyküy fárában levő villongást az Iñi [Isteni] szolgálatban is rendben állathatnánk és Pdikatorok Kováciz István fizetést s illendőképpen közöttök el igazéthatnánk. Minekokaért mind az kett rész előttünk, mind az Iñi szolgálatnak rend tartása s

mind Pdikatorok felől ekképpen convenialtanak, magok szabad akarattyokbul, hogy karacson napián Husvét napián és Pünkösöd napián mind regvel s. mind dellest az Anyai fárában Széplakó légyen az Pdicatio, ezenkívül Sz: György napiannis; Az Nagy Pénteki regveli és dellesti Praedicatio Passio éneklés Hegykün lészen, Nagy Czötörtökön penigh dellest Széplakon tartozzék az Minister az Passio éneklést végre viselny, és pdikálny az tób vasárnapi és közzenséges Innepnapi Praedicatiok egyyenlők légyenek. Az Praedikatori házō [házon] és az körül valo munka sározás s. kertölés egyyenlő lészen. Az szőlő munkát akar mi nevel neveztezzék Széplaky keresztyen halgatoságh viseli végre éppen mindenestül. Az négy holdnak háromszor valo megh szántását be vetését és el boronálását Hegyküiek pstallyak [?] fogyatkozás nélkül, gabona és szena hordas közzenséges lészen. Az mi az kett fárában valo fizetést illeti, gabona, kész pénz, esküttetéstül, betegh gyontatásátul, keresztelestül, be avatastul, halot temetéstül előbeni szokások szerint mind az kett farabeliek fogyatkozás nélkül megh adgyák. Az faizás Séplakō [Széplakon] előbeni rend tartás szerint megh lészen az Széplaky szőlő hegyrül járandó hegyvámval. Hegyküiek penigh hozatnak az Ministernek 6 szekér fát. Mind ezekre az be irt dolgozasokra, fizetésre és Inni szolgálatnak rend tartására mind az kett farabeliek minekünk föllyül megh irt Egyházi személyekk [nek] kezét adtanak, és végezéseket városokk [nak] és faluiokk [nak] élő pöczetivel megis erősétettek.

Actum in Széplak die
ultima Junij 1658."

fol.1.v.: kiegészítő toldalék a papi járandóságokra vonatkozólag; fol. 2. v. más kézírással:

"Anno 1658.
Széplakjnak Hegyküj-
ekel valo transactiojok
az Ministernek szolgál-
lattya felöl." 245

Az elmondottak folyamán azokat az adatokat csoportosítottuk, melyek szerint a kántor ill. a lelkész bizonyára

egyedül énekelte a passiót. Szóljunk most arról az előadás-
módról is, melyben több szólista és kórus, felnőttek és
gyerekek is résztvettek. Brassay is ír erről: "Hajdan va-
gyonosabb egyházakban mindent elkövettek a passzio elő-
adásának emelésére. Hihetőleg a magyar protestánsoknál is
kezdetben, a német protestánsok példájára, több személy
müködött közre az előadásban s mivel fizetett karszemély-
zetet nem tartottak, mint a katolikusok, a pap vagy kántor
személyesítette Jézust, egy iskolás gyermek Pétert, egy
másik Judást, harmadik a főpap szolgáloját, negyedik Pilá-
tust, s a többi a zsidó népet, sőt néha valamelyik az or-
gona mögöl a kakasszót is utánozta." ²⁴⁶ Brassay épp a leg-
fontosabbról, az evangélista szerepéről felejtkezík el,
melyet bizonyára sokszor a kántor énekelte. Zsilinszky is
megemlékezik erről: "Virágvasárnapon sok helyen énekeltek
az ugynevezett passiókat, és pedig színésziiesen, olyformán,
hogy egy ember képviselte a Krisztus személyét, másik az
evangélistákat, ismét más valaki Judást stb." ²⁴⁷

Mályusz idézi a német racionalista Seybold Dávid
Kristófot, aki 1784-ben megjelent munkájában erősen bírálja
az elmaradott és barbár magyarokat, mert még abban az idő-
ben is - szerinte - helytelen szokásokat őriznek. Idézzük
azért, mivel éppen a magyar evangélikusok passiójának elő-
adásáról, szereplőiről szól részletesebben: "Man hat den
Bayern getadelt, der in der Karwoche nur in verstecktern
Winkeln, alberne Scenen aufführte. Und man sehe und höre!
Die Leute, die dabey über Barbarey und Unwissenheit eines
ganzen Landes schrien - die Lutheraner in Ungarn - schämen
sich nicht in eben der Leidenswoche, an vielen Oertern
aus der Rührendesten Leidensgeschichte eine elende Farce
von einem Trauerspiele zu machen, dem sie Reden, die in
dieser Geschichte vorkommenden Personen führten, einem und
dem andern und mehrern Choralisten in dem Mund legen; man
könnte einen Ort nennen, wo ein Bassist den Pilatus, ein
Knabe, der den erbärmlichsten Discant sang, die Magd welche
Petrum ansprach, ein Tenorist Christum und s.f. vorstellen.
Wie? auf der Schaubühne duldet man keinen Harlekin? Und in

der Kirche und in der ehrwürdigsten Zeit will man drolligste Rollen spielen lassen." ²⁴⁸ Seybold úgy látszik elfogultságában sem a katolikusok passiózásáról, de evangélikus létére még a 16. sz-i német káncionálék passióiról sem tud. Zenei járatlansága is kitűnik, mert felületesen azt írja, hogy tenorista énekelte Krisztus szerepét és basszus Pilátusét. Számunkra mégis figyelemre méltó az írása, mert tud a korabeli magyar passiók énekléséről, melyeket szereplőkre osztva adtak elő a 18. sz-ban.

A sokszor hangoztatott theatralis, comicus, tragico-more azaz színházias, színészi, drámai jelzők éppen az effajta passióéneklésre vonatkoznak. Am ez az előadásmód nem nevezhető passiójátéknak, mert csupán a bibliai szöveget éneklik, költött vagy népies szövegek nem szerepelnek bennük, legfeljebb gyülekezeti énekekkel egészítik ki őket. Esetleg átmenetnek tekinthetők a passiójáték felé, amennyiben drámai jelleg él bennük. Ebben lehet szó középkori hagyomány folytatásáról is, de a barokk előadói stílus hatásáról is. ²⁴⁹ Passiójátékról a hazai protestánsoknál nem is tudunk, mint ahogy ellenkezőleg ismerjük a katolikusoknál pl. a korabeli csikksomlyói nagypénteki misztériumjátékokat. ²⁵⁰ Dömötör szerint a protestáns felfogás helytelenítette is a passiójátékot. ²⁵¹

A 16-19. sz-i levéltári anyagban az előbb említett és sok helyen idézett jelzőkön kívül csak két helyen találtunk még utalást a passiónak több személy által való előadására. Az ismeretes 1783-as liturgia tervezet a gyerekek részvételére utalt: "...theatrali Modo per Pueros.", az 1784-es tervezet függelékének német szövege pedig világosan elmondja, hogy sok gyülekezetben éneklik a passiót több személy előadásában különböző hangon. A lo. pontra való válasz pedig kimondja - mint már idéztük - ne énekeljék ezután már többszólamu turbákkal azaz "figuraliter". A korabeli előadásmód megállapításához viszont segítségünkre vannak a 19. és 20. sz-i passiók adataink:

A nagybörzsönyi vizitációs szövegünk 1903-ban arról értesített, hogy virágvasárnap és nagypénteken

néhány begyakorolt egyházztaggal adják elő de hangsúlyozza, hogy náluk a lelkész nem vesz részt az éneklésben. Magát a kántort sem említi, bár szerintünk bizonyára ő is résztvett benne, és ő gyakorolta be évről évre a szólistákkal. Náluk tehát a falubeli férfiak adták elő.

A nagypetrósi /Prietrž/ passiózásról közölt vizitációs jegyzőkönyv csak a passió s istentisztelet rendjét írja le. Haan ír elsőnek az előadásmódjáról is 1873-ban: "Virágvasárnap sok helyen énekelték az un. passiókat színházias módon, úgyhogy egy adta elő Krisztust, másik az evangelistát, 3-dik Judást stb. Ilyen passiók mostanáig használatban vannak Prietrž-ben, Nyitra megyében, mint az ottani testvéruram Pavlinyi László írja, a vallásos népek ezrei jönnek össze a szomszéd egyházakból. Egy ilyen kézirat a multszázadból, melyben kották is vannak, passió volt a kezében a fent nevezett testvéruram jóvoltából, a másik a pozsonyi liceum könyvtárából való." ²⁵²

Drobny 1908-ban nem csupán a passiózás megszűntetésének időpontjáról tud, hanem szól a nagypetrósi előadásmódról is: "Legkülönösebbek voltak a passiók, melyeket virágvasárnap és nagypénteken dramatikusan énekelték. A jobb énekesek között ki voltak osztva a szerepek. Így az utolsó passió s istentiszteleten az evangelista szerepét a tanító, Jézus szerepét Pavel Rehus Basnarcin, a többieket kiegészítő gyerekek ["mendi"-kok] Martin Mudroch, Pavel Haba és Jan Slany iskolások adták elő. Egyes szerepeket néha ketten, néha hárman énekelték. A többszólamu partitúra megmaradt és közreadjuk kezdetét. Mivel az énekesek évről évre váltakoztak, a tanulásra nem volt se kedvük, se idejük, el lehet képzelni, hogy ment ez az éneklés, és bizony soha nem fakasztott a hivekben áhítatot. Többnyire a templomba nem való elemek arcán mosoly volt. Maga a dallam nagyon monoton, hasonlítanak a zsoltárok dallamára a zsinagógákban. Ezekre a passiókra különösen virágvasárnapra megtelt a templom a környékbéli hivekből, akik kíváncsiságból vagy talán szórakozásból látogattak meg minket. Azért az uj

templom felszentelése alkalmával [1907 szept. 8] az egyházi konvent elhatározta, hogy a pozsonyi rendhez kell alkalmazkodni, mint ez a környékbeli egyházakban szokásban van, a délutáni istentiszteleteket a nagy ünnepek előtt kizárólag liturgikus módon kell végezni Krman agendája szerint." ²⁵³

Linder idézi a nagypetrósi hagyományra vonatkozólag Haant, de tud még további érdekes epizódokról is: 1917-ben óturai /vojtrai/ segédlelkész korában principálisa, aki előzőleg Nagypetrósön volt lelkész, a következőt mesélte neki: "Elmondta, hogy néhány évvel annak előtte, működésének előző helyén, a nyitramegyei Nagypetrósön hagyományos passió-játékokkal volt szokás Virágvasárnapját megünnepelni. A falu fiataljai kiosztották maguk között a bibliatörténet szerepeit, amikor azonban egy alkalommal a Pilátus szerepét játszó egyik fiatalembernek azt kellett felelnie: „Amit megírtam, megírtam”, ezt fölényes gesztussal kísérve oly félszegen adta elő, hogy a templomban levő fiatalság elnevette magát. Principálisom a szenvedéstörténet profanizálását látta e passió-játékban s azt véglegesen beszüntette." ²⁵⁴ Ezekután jobban megértjük, hogy az ilyen érdekes epizódok készítették a 17-18. sz-i hallgatóságot is mosolyra, s nem csodáljuk, hogy élvezte is az előadásokat. Természetesen nem gondolunk itt valóságos passiójátékra, mert az előbbieknél is tudjuk, hogy a bibliai szöveg szerint énekeltek, s maga Linder is szóbeli közlése alapján így értelmezi sorait. Egyébként az ének nem a kóruson, hanem a padokban történt Nagypetrósön.

Jánossy Lajos szóbeli közlése szerint a Kemenesaljai egyházmegyében századunk elején a lelkész énekelte az egész passiót a nép gyülekezeti énekeinek közbeékelésével, ugyanigy Révkomáromban is. Am az előbbieknél még a mult században több szereplővel adták elő, de akkor is a pap énekelte az evangélista szerepét, a nép pedig gyülekezeti énekeket.

A Stara Pazova-i nagypénteki passió előadásáról Anton Ciger részletesebben is beszámolt beszélgetésünk alkalmával. Az összes szereplőket /evangélista, Krisztus,

Judás, Péter, Pilátus, főpap stb/ falubeli felnőtt paraszti emberek énekelték, és a kántor vezetésével ugyancsak paraszti emberekből álló kórus 4 szólamu turbákat énekelt. A kántor a kórus szólamait külön-külön tanította be úgy, hogy ne hallják egymás szólamait. Mikor már jól tudták a dallamokat, a nagy szoba négy sarkában helyezte el a szólamokat. A kántor a közepén a lámpa alatt állott. Intésére egyszerre kezdtek teljes erővel énekelni a szólamokat, hogy egymást nem is hallották. Többszöri ismétlés után fokozatosan közelebb vonta őket a lámpa alá maga köré, s mindjobban halkította éneküket, míg végül is biztosan és élvezhetően énekeltek. Egyébként - mint mondotta - nagyon szívesen énekeltek kórusban, és egész évben nagyon várták az énekesek is és a nép is a nagypénteki passiót. ²⁵⁵

A kolozsvári unitárius templomban - mint ahogy Erdélyben nagyobb helyeken szokás - szintén szerepekre szétosztva adják elő a passiót. Ezzel kapcsolatban Filep Imre egy érdekes helyi szokást mesélt el. A templom ajtajánál egy kendő volt elhelyezve a nagypénteki passió sistentisztelet alkalmával. Ide helyezte a nép a pénzt az un. Judás batyujába. A neve onnan származik, hogy a passió végén a Judás szerepét éneklő férfi összekötötte a kendőt bátyunak, a pénzzel együtt magához vette. Utána az egész énekes társaság bement a korcsmába s az összeg árából áldomást csapott a jól végzett éneklés megünneplésére.

Hogy a passiókban és lamentációkban - több szereplő esetén - komoly szerepe volt a kórusnak, így a gyerekeknek is, azt az eddigiek alapján világosan láthatjuk, de erre következtethetünk a graduális dallamok előadásának szokásos stílusából is. E dallamokat ugyanis - hacsak a helyi körülmények miatt nem egyedül a kántor ill. a lelkész énekelte - általában a középkorból örökölt hagyománynak megfelelően az un. váltó-éneklés módján adták elő. ²⁵⁶ Ez abban állott, hogy a kántor ill. a lelkész a kórusal vagy az előénekes gyerekek a kórusal váltogatva énekelték őket. Sokszor találunk erre vonatkozólag utalásokat is a dallamok felett. Az Eperjesi gr.-ban a responzoriumok, a litánia

maiorok és litánia minorok, invitatoriumok és introitusok dallamainál rendszeresen ott találjuk a "Pueri-Chor" felírásokat. Huszár Gál is következetesen él e jelzésekkel. A passiók ill. a lamentációk előtt szokás volt az un. Kyrie Puerorum, Krisztus szenvedésével kapcsolatos rövid litánia-szerű ének előadása. Az Óvári gr. jelzi is, hogy a passió előtt kell ezt énekelni: "Kyrie puerorum ante passionem canenda." A Sárospataki gr. beírása szerint a kántor és a kórus, a Csáti gr. utalásának megfelelően az előénekes fiú "puer" és a kórus, a Spáczay gr. jelzése alapján viszont a pap "Minister" és a kórus énekelte egymást váltogatva. Hogy a passióknál nem találunk hasonló konkrét utalásokat, annak oka egyszerűen az, hogy itt a passió sajátos szerepeit jelzik: evangélista, Krisztus, Judás, tanítvány, zsidók, főpap, szolga stb.

Az iskolás gyerekek kórusának templomi szerepéről Szabolcsi közöl korabeli értékes adatokat, idézi többek között a sárospataki főiskola 1621-es törvényét: "... [a kántor] ne szólaltasson meg henye módon a templomban olyan énekeket, himnuszokat és zsoltárokat, melyeket előzetesen az iskolában kellően be nem tanított." ²⁵⁷ Hasonló rendelkezést találtunk a Zempléni egyházmegye jegyzőkönyvében is, melyet 1632 jan. 7-én Ujlakon tartott Synodus generalis adott ki: "A zsinat végén ünnepélyesen figyelmeztettem az iskolák rektorait, hogy... a hagyományos énekeket énekeljék, és ne engedjenek a szokatlan énekek csábításának: hogy ennek a rendelkezésnek annál inkább eleget tudjanak tenni, minden egyes éneket az iskolában gyakoroltassanak, mielőtt ismét a templomban éneklük." ²⁵⁸

Tudjuk, hogy a puritánusok csak a 17. sz. 2. felében szüntették meg a passió éneklését Sárospatakon és azon a vidéken, tehát a század első felében természetesnek tartjuk, hogy az iskolás gyerekek az idézett rendelkezések értelmében résztvettek a passiók és lamentációk éneklésében is. Debrecenben is hasonló a helyzet. Ezt Kabai megrovó jellegű utalásai bizonyítják, melyek ugyan kifejezetten a lamentációkat éneklő gyerekeket érintik, de a passiókban

való részvételüket is alátámasztják. Több helyen is szól róluk becsmérelő hangon, idézzük szavait: "...nem önként és szabad lélekkel énekelnek, hanem kényszerből /kényszerítettnek ugyanis a lamentáló fiuk/, sőt gyakran pénzért."²⁵⁹

Kifogásolja az áhitat hiányát, majd folytatja: "Ilyenek a lamentáló gyerekek, akik vajmi keveset értenek mindabból, amit nem a saját karzatukról, hanem a lelkész szószékéről énekelnek nagy lámpalázzal, hogy ne süljenek bele."²⁶⁰

Az előadásmód ellen emelt kifogásainak egyik alapja: "Ha a lamentációt éneklő fiu valami hibát ejt, a nép nevetésben tör ki."²⁶¹ Mikor végül a gyülekezet közös éneklése mellett száll sikra, akkor is utal a lamentációt éneklő iskolás fiura: "Ha egy fiu énekel a szószékről, énekeljen vele együtt az egész gyülekezet, mert az éneklés az egész gyülekezet feladata vagy legalábbis mindazoké, akik tudnak énekelni."²⁶²

Kabai adatai a 17. sz. 2. felére vonatkoznak. Ismeretes viszont előttünk már, hogy Debrecenben csak a 18. sz. közepén szüntették meg a passiók éneklését. A kollégium ifjusága tehát - akiknek kötelességei között egyébként is szerepelt a templomi és temetési énekes szolgálat - mindvégig résztvett a passiók éneklésében is. Azokon a vidékeken viszont -Dunántulon - ahol a passiók gyakorlat még tovább tartott, részvételüket a 18. sz. 2. felében is feltételezhetjük. Seybold, valamint az 1783-as és 1784-es liturgia tervezet ismertetett konkrét utalásai alapján az evangélikusoknál is szerepük volt a gyerekeknek a passió éneklésében a 18. sz-ban is, de a nagypetrősi adataink szerint később is.

Maga a kórus - akár csupán felnőttek, akár iskolás gyerekek is vettek benne részt - úgy látjuk, hogy a reformátusoknál és unitáriusoknál a passió turbáit egyszólamban énekelte. Többszólamu gyakorlatról nem került elő adat. Utóbbiról csak az evangélikusoknál tudunk az Eperjesi gr. fennmaradt dallamanyaga alapján, Seybold és az 1784-es liturgia tervezet utalásai nyomán, valamint a későbbi nagypetrősi és Stara Pazova-i adatok tanúsága szerint. Am itt

sem mondhatjuk kizárólagosnak, mert tanulmányunk anyagához tartozó két evangélikus passió, a 16. sz-i Nagyheti és 17. sz-i Vanyolai kézirat dallamanyaga egyszólamu turbákat tartalmaz.

A passiók előadásmódjáról és előadóiról szóló adataink áttekintése után meg kell jegyeznünk, hogy ebben a fejezetben a korabeli teljes magyarországi protestáns gyakorlatot vizsgáltuk, tehát a szlovák és német nyelvűt is. Majd az V. fejezetben részletesen szólunk a passiók un. dur és moll típusáról. A szlovák és német nyelvű, valamint az egyetlen magyar nyelvű az Eperjesi gr. passiói a dur típusba tartoznak. A mi zenei vizsgálatunk szoros területe viszont a moll típusra korlátozódik, melynek egyszólamu énekei hangnemükkel is, népzenei jellegű variálásmódjukkal is elütnek az európai gyakorlattól. Ez utóbbi körülmény azonban semmit sem változtat azon a tényen, hogy társadalmi funkcióját tekintve a magyarországi protestáns passiózás bármelyik dallamtípus esetén is azonos volt. Együttes vizsgálatuk tehát zenei tanulmányunk szempontjából hasznos és szükséges is volt.

c./ Felhasznált levéltári anyag.

/Csak ott jelzünk jelzetet zárójelben, ahol találtunk./

Debrecen: Ref. Egyházkerületi Levéltár:

- 1./ Tiszántuli ref. Egyházkerület jegyzőkönyve 1567-1765. /Tárgymutatóját Révész Imre készítette 1878-ban./
- 2./ Legrégibb jegyzőkönyvek 1736-1793. I-IV. k. /Tárgymutatóját Tóth Sámuel készítette 1888-ban./
- 3./ Tiszántuli egyházkerület közgyűléseiről vezetett jegyzőkönyv, V. k. /Tárgymutatóját Tóth Sámuel készítette./
- 4./ Protocollum Superintendiae Trans-Tibycinae de Anno 1768 -á 16. Augusti et Sequentibus.
- 5./ A Debreczeni Reformata Egyháztanács Jegyzőkönyve 1739 évtől 1762-ig bezárólag. /3654/.
- 6./ Cim nélkül ugyanaz 1763-1780. /3655/.
- 7./ Cim nélkül ugyanaz 1787-1789. /3656/.

- 8./ Protocollum Venerabilis Superintendentiae Transtibicinae 1736-1759. /Z. 75b/.
- 9./ Protocollum Vbis Superintendentiae Cis-Tibicinae 1759. A 72. laptól kezdve: Protocollum Vbis Superdtiae Trans-Tibicinae 1765-. /Z. 75b/.
- 10./ Protocollum Tractus Debreczinensis Anno 1615-1655. /Z. 31/.
- 11./ Protocollum Trans Tibicinae Sup. 1656-1686. /Z. 32a/
- 12./ Archivum Eccl. in sancto et Ven. Tractu Debrecinensi 1736-1771. /Z. 32b/
- 13./ Acta Synodi Partialis 1657-1741. /Szabolcsi egyházmegye jegyzőkönyvei/.
- 14./ Dr Nagy Sándor: Miscellanea Historico Hungarica. /A kéziratárban található egyéb anyagnak részletes kivonatos ismertetése, 1955-ben készítette./ /Z. 28c/.

Sárospatak: Ref. Egyházkerületi Levéltár:

- 15./ Protocollum V T Zemplen T.I.A 1629-1645. /I/1./.
- 16./ Protocollum V T Zemplen T. II.A 1638-1651. /I/2./.
- 17./ Protocollum V T Zemplen T. III. 1653-1672. /I/3./.
- 18./ Protocollum Venerabilis Tractus Ecclesiarum Reformatorum Borsodiensis Acta Concūsuum prefati V. Tractus tam publicorum et Generalium, quam etiam particularium continentis Procuratum Anno 1792. /1792-1806-ig tartalmaz anyagot/.
- 19./ Protocollum, mellyben a Borsodi V. Tractusban levő Ekklesiáknak Visitatioja az 1753^{dik} Esztendő^{dik}től fogva az 1764^{dikig} benn foglaltatik.
- 20./ Protocollum, mellyben a Borsodi Tractus Visitatioja az 1665^k Esztendő^ktul fogva bé foglaltatik. /1665-1711-ig tartalmaz anyagot/.
- 21./ Protocollum...A Borsodi V. Tractus Gyüllésének munkái az 1730^{dik}vEsztendő^{dik}től fogva az 1791^{dikig} bé foglaltatnak.
- 22./ Egyházlátogatási jegyzőkönyvek a Borsodi Tractusban 1736, 1756-57, 1793, 1798-99 esztendő^kben. /Valóságban 1814-ig tartalmazza a jegyzőkönyveket/.

- 23./ Abauji Egyházmegyei gyűlések Jegyzőkönyvei 1689-1759.
24./ Annales Venerabilis Fraternalitatis Abaunariensis.
/Abauj egyházmegye gyűléseinek jegyzőkönyvei/. 1759-1810.
25./ A Hanvai egyház és leányegyházainak jegyzőkönyvei
1735-1761.
26./ Gömöri egyházmegye visitációk jegyzőkönyvei 1680-
1740.
27./ Az alsó-borsodi egyházmegye gyűléseinek jegyzőkönyve
1799-1824.
28./ A tiszáninneri ev.ref. egyházkerület és sárospataki
ev.ref. főiskola levéltári anyagából, a "Zsoldos anyag"-
ból 1820-ig terjedő válogatott anyag Zsoldos katalógusa
alapján. /Zsoldos Sándor: A tiszáninneri ev.ref. egyházke-
rület és sárospataki ev. ref. főiskola levéltári okmányai-
nak katalógusa, kéziratban./

Pápa: Ref. Egyházkerületi Levéltár:

- 29./ Protocollum Partiale Tractus Tatensis...Eccl.Helv.
Conf. 1711-1791. /1799-ig tartalmaz anyagot/.
30./ Tatai Tractus visitációi 1736-37.: A 'Visitaciónak
rendi Mellyet szokott gyakorolni az Ekklesiak Visitatioja-
ban Komaromi Pál a tatai Ven Tractusnak akkorbéli Seniora.
/1795-ig tartalmaz anyagot/. /3./
31./ Egyházmegyei pénztárnoki számadások 1738-1791. /Tatai
Tractus/, /4./
32./ Protocollum Generale a clarissimo ac Celeberrimo Dno
Petro Magyar...Episcopo Inquo Res memorabiles Ecclesiarum
et Ecclesiasticorum Helv. Conf. addictorum in Superatten-
dentia Comaromiensis /alias Somorjaiensi/ Superexistentium
...Anno 1712.
33./ Lepsényi egyház jegyzőkönyvei, anyakönyvei és feljegy-
zései 1677-1741.
34./ A barsi Tractus gyűléseinek jegyzőkönyvei és visita-
ciói 1688-1786.
35./ Protocollum Ecclesiarum juxta Conf. Helv. ref. in
dioecesi Veszpremiensi 1693-1756. /134./
36./ Gál Imre Kánon és eskü szöveg gyűjteménye 1567-1823.

- 37./ Diarium Presbyteriale V. Tractus Campestris, aliter Peremartoniensis 1743. /Mezőföldi egyházmegye/.
- 38./ Barsi Tractus vizitációs feljegyzései 1655-1742.
- 39./ Processus Visitationis extra-ordinariae...Anno 1747 ...per Jacobum Torkos V. Superintendentiae Trans Danubianae. /Veszprémi és Peremartoni azaz Mezőföldi egyházmegyében./
- 40./ Balatonszabadi egyházközségi jegyzőkönyvek 1776-.
- 41./ A Belső-Somogyi egyházmegye iratai 1721-1832.
- 42./ Egyházkerületi iratok 1585-1749. /3.sz. köteg/.
- 43./ Egyházkerületi iratok 1750-1779. /4. sz. köteg/.

Budapest: Ref. Egyházkerületi Levéltár /"Ráday"/:

- 44./ A Perótsényi Helv. Conf. Szent Eccl Protocolluma... kezdetett 1775-dik esztendőben. /1./
- 45./ Drégelypalánk Egyházközigazgatási iratok 1707-1845.
- 46./ Drégely-Palánki jegyzőkönyvek 1726-1829. /37/.
- 47./ Matricula Venerabilis Tractus Solthiensis...Anno 1758. /P 7/.
- 48./ Solti egyházi lt. esperesi iratok 1726-1834. /14./.
- 49./ Protocollum Venerabilis Superintendentiae cis et ultra Danubiae RTAE /1341/.
- 50./ Nevezetes egyháztörténeti adatok, Tata 1573-1822. /III 90 /4/./
- 51./ A Tatai Ref. Sz. Ekklésia 1744^{dik} eszt. való Fatuma.
- 52./ Liber Matricularis V. Districtus Pestiensis Eccl. Ref. 1719-1829. /17/.
- 53./ In V. Districtu Tolnensi exsistentium Ecclesiarum Reformatorum Liber causarum ...1723-1802. /95/.
- 54./ Protocollum Eccl Ref Tractus Superioris Baranyaiensis ...1758-1799. /A 2. részben újra kezdi a lapszámozást/.
- 55./ A Tiszteletes Szaboltsi Tractus Matriculája 1696-1810.
- 56./ Liber Matricularis Venerabilis Districtus Vertes-Allyensis ab Anno 1740.

Budapest: Ev. Egyházi Levéltár:

- a./ Ev. Egyetemes Egyházi Levéltár:

- /E csoportban a jelzeteket GóbiJegy szerint közöljük./
- 57./ 1652-es bártfai gyűlés jegyzőkönyve. /I a 4;1/.
- 58./ 1673-as Szilvas-i gyűlés jegyzőkönyve. /I a 4;25/.
- 59./ Kivonat az 1695-1761 között tartott kemenesaljai esperesi jegyzőkönyvekből. /I a 8;6/.
- 60./ 1727-1733-ig tartott pozsonyi gyűlések. /I a 11;16/.
- 61./ 1546-1729 évek gyűléseinek jegyzőkönyvei /Eperjes, Bártfa, Kisszeben, Kassa, Lőcse városokban/. /I a 11;19/;
- 62./ 1735-1785 évek között tartott gyűlések jegyzőkönyvei. /I a 12;7/.
- 63./ Soproni lelkészek és kántorok jegyzéke 1565-1771-ig. /I a 19;16/.
- 64./ Bugyi /ref/ egyház gyűlésének jegyzőkönyve 1773. /I a 19;28/.
- 65./ Acsa-Bugy-i jegyzőkönyv 1773-74. /I a 20;2/.
- 66./ 1773-i csécsei gyűlés jegyzőkönyve. /I a 20;12/.
- 67./ 1783. Schema Liturgicum /Liturgikus tervezet/. /I b 11;36/.
- 68./ 1783. Cis és Trans Tibicianum szláv egyházak Synopsis. A szlavoniai egyházakban divó szertartások jegyzéke. /I b 11;40/.
- 69./ 1785. Bánya-i egyházkerület Besztercebánya-i gyűlésének jegyzőkönyve. /I b 14;28/.
- 70./ Dunántuli egyházkerületi gyűlés 1786. /I b 18;1/.
- 71./ 1791-i csetneki gyűlés jegyzőkönyve /Ic 2;1/.
- 72./ Vegyes gyűjtemény 1688-1750 között. A felvidéki rendelkezések és gyűlések anyaga. /I e 11c/.
- 73./ Protocollum Visitationis 1631-1654. A dunántuli egyházak vizitációs jegyzőkönyvei. /III e 11/.
- 74./ Dobay gyűjteménye az ev. egyházra vonatkozó documentumokból 1484-1788-ig. /III e 9/.
- 75./ Continuatio Protocolli Anno 1724 coepti. Memorialium in Negotio Religionis nomine Evangelicorum in Hungaria de gentium praesentatorum ac aliorum in eodem Negotio interventorum Actorum, Fratrumque incipiens ab Anno 1741. /1741-1747-ig/ /II f 2/
- 76./ Projectum Liturgiae ex D B Mandato Regio secundum

Institutiones D. Sajler per Districtus Posoniensis Evangelicarum Eccliarum Superattendentem ejusq Nominis Conventum concionatum et suaetti Reae exhibitum Ao 1784...Juny. /Liturgia tervezet egy függeléssel/. /I b 13;25/.

77./ 1784 jul. 4. felterjesztett liturgikus tervezet végleges szövegének másolata. /I b 12;27/.

78./ 1784 márc. 31-én Pozsonyban tartott ker. gyűlés jegyzőkönyve a liturgia ügyében. /I b 13;27/.

79./ A helytartótanács 1784 aug. 23-i rendelete. /I b 13;21/.

80./ Agens iratok 1783-1784. /I b 13;26/.

b./ Dunántuli Ev. Egyházkerület Levéltára:

81./ Egyetemes gyűlések jegyzőkönyvei 1773-1820. /B α Ia 1. és 2./.

82./ A dunántuli kerület egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1786-1813. /B α Ib 1. és 2. /.

83./ Dunántuli ev. egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyvei 1766-1805-1820 között. /B α Ia 3./.

84./ Esperességi jegyzőkönyvek 1791-1820. /B α Ia 4./.

85./ Dunántuli kerületi vizitációk 1814-15. /6./.

86./ Dunántuli kerületi vizitációk 1816-20. /7./.

87./ Egyházlátogatási jegyzőkönyvek 1829.

88./ Egyházlátogatási jegyzőkönyvek 1841.

89./ Egyházlátogatási jegyzőkönyvek 1847.

90./ Egyházlátogatási jegyzőkönyvek 1906.

91./ Mesteri híványok /díjlevelek/ 1836.

92./ A kemenesaljai ev. egyházmegye püspöklátogatási jegyzőkönyve 1904. A 131. laptól az egyházközségek története. /18./

93./ Esperesi vizitációk 1911 és 12-ben a Kemenesaljai egyházmegyében.

c./ A Tiszai Ev. Egyházkerület Levéltára:

94./ Visitatio Nicolaiana Senior. Gömöriensis 1803. /Gömöri esperesség/ /I. nro 1./.

95./ Incl. et Ven. Senioratus Kis-Honthani Eccl. Ev. Aug. Conf. Visitatio Superint...a Samuele Nicolay, 1804. /Kishonti

esperesség/. /I. Nr 2/.

96./ Protocollum Visitationis...per Samuelem Nicolay 1804.
/Hegyaljai esperesség/. /I nro 3/.

97./ Protocollum Visitationis Eccl. Ev. Superint. Nicolayanae per ...Senioratum Sub Carpaticum ano 1805 susceptae.
/Tátraaljai esperesség/. /I nro 4./.

98./ Superintendentialis Visitatio...per Samuelem Nicolai
...in Contubernio Zemplino-Sarosiensi instituta anno 1806.
/Sáros-Zempléni esperesség./, /I nro 8/.

99./ Egyházkerületi közgyűlések jegyzőkönyvei, iratok és levelek 1791-1830.

d./ Bányakerületi Ev. Levéltár:

100./ Liber Visitationis Saec. XVII /1613-1693/. /Zólyom, Turoc, Nógrád, Nagyhont/. /Num V./

e./ Békési Ev. Esperesség Levéltára:

101./ Püspök-látogatási irományok 1798-1836; 1868. /XXI. 1-40.sz./.

f./ Dunáninneri Ev. Egyházkerület Levéltára:

102./ Vizitációk jegyzőkönyvei a Barsi, Fehér-Komáromi, Hont egyházmegyékben 1900 /1897/-1906.

103./ Vizitációk jegyzőkönyvei a Mosoni és Nográdi egyházmegyékben 1899.

104./ Vizitációk jegyzőkönyvei a Nógrád-i egyházmegyében 1900.

105./ Vizitációk jegyzőkönyvei Nyitrai egyházmegyében 1900, 1902. 1903.

106./ Vizitációk jegyzőkönyvei Pozsonyi egyházmegyében 1901-1904.

107./ Vizitációk jegyzőkönyvei Pozsonyvárosban 1901.

108./ Vizitációk jegyzőkönyvei Trencsén-i egyházmegyében 1901-1902.

IV.

Források.

a./ A moll típus lelőhelyei.

/ Mindegyik forrás előtt jelzem nevének rövidítését, melyet gyakorlati szempontból használunk tanulmányunkban./

1./ MS 178: Máté, Márk és János passió, 15. sz., Esztergom Főszékesegyházi Könyvtár /"Bibliotheca"/ MS I 178 sz., latin nyelvű, kéziratos, a végén többszólamu turba részletet is tartalmaz. RadóInd 138. sz., ism: RadóEsz 86 kk.

2./ NH /Nagyheti/: Máté és János passió, 16.sz., Nagyheti énekeskönyv, OSZK zeneműtár M.S. Mus. 190 sz., magyar nyelvű, vszinü evangélikus, kéziratos. SzabóKéz 120. sz.

3./ Ba /Batthyány/: Máté passió, 16. sz., Batthyány graduál, eredetije a gyulafehérvári Batthyány könyvtárban, fénykép másolatát Domokos Pál Pétertől kaptam, másolata az MTA kézirattárában, magyar nyelvű, református, kéziratos. SzabóKéz 12.sz., StollKéz 6. sz.

4./ Óv /Óvári/: Máté passió, 16. sz., Óvári graduál, debreceni ref. kollégium könyvtárában R 504 sz., mikrofilmje OSZK zeneműtárban, magyar nyelvű, ref., kéziratos. SzabóKéz 124. sz., StollKéz 10. sz.

5./ Csá /Csáti/: Máté passió, 1602, Csáti graduál, elveszett 1944-ben, másolata MTA kézirattárában Magy. Kód.2 r 70 sz., magyar nyelvű, ref., kéziratos. SzabóKéz 27. sz., StollKéz 15. sz.

6./ Sá /Sárospataki/: Máté passió, 17. sz. eleje, Sárospataki-Patay graduál, elveszett 1944-ben, másolata MTA kézirattárában Magy.Kód. 2 r 71 sz., magyar nyelvű

- ref., kéziratos. SzabóKéz 157.sz., StollKéz 12.sz.
- 7./ Nd /Nagydobszai/: Máté passió, 17.sz. eleje, Nagy-
dobszai graduál, nagydobszai /Somogy m/ ref. egyház
tulajdona, mikrofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar
nyelvü, ref., kéziratos. SzabóKéz 117.sz., StollKéz
9.sz.
- 8./ Spá /Spáczay/: Máté passió, 17. sz. eleje, Spáczay
graduál, debreceni ref. kollégium könyvtárában R 505
sz., mikrofilmje OSZK zeneműtárban, magyar nyelvü, ref.,
kéziratos. SzabóKéz 158.sz., StollKéz 38.sz.
- 9./ Ká /Kálmáncsai/: Máté passió, 1620, Kálmáncsai
graduál, csurgói volt ref. gimnázium könyvtárában,
mikrofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar nyelvü, ref.,
kéziratos. SzabóKéz 76.sz., StollKéz 41.sz.
- 10./ Ap /Apostagi/: Máté passió, 17.sz. eleje, Apos-
tagi graduál, OSZK kéziratárában Fol.Hung. 1216.sz.,
magyar nyelvü, ref., kéziratos. SzabóKéz 5.sz., Stoll-
Kéz 8.sz.
- 11./ Ög /Öreg/: Máté és négy evangélista szerint kom-
pilált passió, 1636, Öreg Graduál, OSZK -ban RMK I
658 sz., magyar nyelvü, ref., nyomtatott.
- 12./ Ke /Kecskeméti/: Máté passió, 1637, Kecskeméti
graduál, MTA kéziratárban Magy. Kód.2 r 76 sz., ma-
gyar nyelvü, ref., kéziratos. SzabóKéz 78.sz., Stoll-
Kéz 58.sz.
- 13./ Csu /Csurgói/: Máté passió, 1639, Csurgói gra-
duál, csurgói volt ref. gimnázium könyvtárában, mik-
rofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar nyelvü, ref.,
kéziratos. SzabóKéz 34.sz., StollKéz 62.sz.
- 14./ Bé /Béllyei/: Máté passió, 1642-53, Béllyei gra-
duál, debreceni ref. kollégium könyvtárában R 507 sz.,
mikrofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar nyelvü, ref.,
kéziratos. SzabóKéz 15.sz., StollKéz 64.sz.
- 15./ Vany /Vanyolai/: Máté passió, 1692, cím nélküli
kötet, OSZK-ban Quart.Hung. 1971 sz., magyar nyelvü,
evangélikus, kéziratos. Trajtler Gábor találta meg a

passiót, aki Cs.Tóth Kálmánnak hívta fel rá figyelmét. 3-78.folión "Conciones de Passione Christi" c. alatt prózai szövegü énekek szerepelnek. Az utolsó ének után 1706, majd 1826 bejegyzés található. Ezután a 80-108. foliókon egybekötve találjuk a passiót. Látszik, hogy eredetileg két, egymástól független könyvet kötöttek egybe. A borítólapok kopottak, ragasztásuk elernyedt. A borítás tömitésére szolgáló lapok is elolvashatóak. Az elől levő lapokon verses, de csak szöveggel szereplő cantio-k láthatók vasárnapokra elosztva, a hátsó borítólapban pedig kéziratos filozófiai szövegek, szélük szakadozott. A 80. folián diszes nagybetűkkel a passió címe: "PASSIO DOMINI NRI JESV CHRISTI MATTH 26 ". A passió végén a 108. folió versóján olvashatók a keletkezésére vonatkozó adatok: " Soli Deo Gloria in sempiterna secula Ego Gregorig Göndör perfecti in pago Vanyola Anno 1692 Die i.. Marcii". A 109. folián "Cantio de passione Chri" címen prózai szöveget látunk. A hátsó borítólap belső oldalán bejegyzés: "Conciones De Passione Dn Nri J Christi scripsit in hoc libello Gregorius Göndör Minister Eccle . Te-tien-sis".- A passió tanítvány-dallamtípusa kottái felett az összes mellékszereplőket is jelzi. Kadenciák nála erősen cifrázottak, diszítették. ²⁶³

16./ Pó /Pókai/: négy evangélista szerint kompilált passió, 1696, Pókai passionálé, kolozsvári unitárius könyvtárban kéz. 1297 sz., mikrofilmje MTA mikrofilm-tárban, magyar nyelvű, unitárius, kéziratos. SzabóKéz 141.sz.

17./ Rá /Ráday/: Máté passió, vszinü 17.sz. vége, "Graduale töredék, Máté ev. szerinti passió töredék", budapesti ref. Ráday-levéltárban K.O. 292 sz., magyar nyelvű, ref., kéziratos. Nem egyezik SzabóKéz 143.sz, és StollKéz 11.sz. Ráday graduállal, melyben nincs passió. A csonkán fennmaradt kéziratra Cs.Tóth Kálmán

hivta fel figyelmemet. A 2. lapon kezdő szövege: "... vele nagy sok fereg fegyverekkel", a 28. lapon befejező szavai: "...magzatitokat, mert ime el". Keletkezésére vonatkozólag semmi adatot nem tartalmaz.

18./ Tor /Torockói/: Máté passió, vszinü 17.sz. vége, "Historia Jesu Christi", magyar nyelvü, vszinü ref., kéziratos. Falvay Károly erdélyi Torockón írta ki a passió részletét az ottani kéziratból. A teljes anyagot még nem kaptam meg.

19./ Erd I /Erdélyi I.sz./: Négy evangelista szerint kompilált passió, vszinü 17.sz. vége, Unitárius Passionale, MTA kézirattárában Ms 10496 sz., magyar nyelvü, unit., kéziratos. Dr Filep Imre budapesti unit. lelkész családi hagyatékából került nemrég jelenlegi helyére. Erdélyi Torda Aranyos m-ből, vszinü Aranyos-székről származik. MTA kézirattárának felkérésére a rendezetlen, szétesett papir lapokból álló anyagot én rendeztem. A kézirat a passió és lamentációk teljes anyagát tartalmazza. Azóta már restauráltatták. Bejegyzést nem találunk benne.

20./ Erd II /Erdélyi II. sz./: Négy evangelista szerint kompilált passió, vszinü 17.sz. vége, Unitárius Passionale, MTA kézirattárában Ms 10496 sz., magyar nyelvü, unit., kéziratos. Ez is Dr Filep Imrétől került MTA tulajdonába. Csonkán maradt fenn a kézirat, lamentációkat nem tartalmaz. Szintén én rendeztem a restaurálás előtt. Bejegyzést itt sem találunk.

21./ Szathm /Szathmári/: Máté passió, 1703, Szathmári passionale, debreceni ref. kollégiumi könyvtárban R 538 sz., MTA mikrofilmtárban a filmje, magyar nyelvü, ref., kéziratos. Pontos címe: "Passio Christi cum Melodia, scripsit Mich Szathmári". Alább: "Scripsit Michael Szathmari in Rectoratu Rakosjensi Anno 1703. Valet Tall /?/". Tartalmaz még Kyrie Puerorum c. litániát, lamentációkat és kották nélkül énekek

szövegét.

22./ Nagy /Nagyajtai/: Négy evangélista szerint kompilált passió, 1708, Nagyajtai Gergely család énekeskönyve, kolozsvári Erdélyi Múzeum könyvtárában 2888 sz., mikrofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar nyelvű, unit., kéziratos. SzabóKéz 116.sz.

23./ Kol /Kolozsvári/: Négy evangélista szerint kompilált passió, 1709, "Passió és lamentáció", kolozsvári unit. könyvtárban 1152 sz., mikrofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar nyelvű, unit., kéziratos. SzabóKéz 127.sz.

24./ Lach /Lacházai/: Máté passió, 1716, Lacházai passionális, sárospataki ref. egyházkerületi könyvtárban 13,Z 154 sz., mikrofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar nyelvű, ref., kéziratos. SzabóKéz 101.sz.

25./ Vas: Négy evangélista szerint kompilált passió, 1725, Vas Mózes passionáléja, kolozsvári unit. könyvtárban kéz. 1293 sz., mikrofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar nyelvű, unit., kéziratos. SzabóKéz 188.sz.

26./ Sp 14 /Sárospataki 14. sz./: Máté passió, 1732, Sárospataki 14. sz. passionálé, sárospataki ref. egyházkerület könyvtárában M IX 805 sz., mikrofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar nyelvű, ref., kéziratos. Bejegyzés a 34. lapon: "Descripta per me Johannem Osvári A^o 1732 Finita Die 1 Aprilis In Sch R. Rima(zom)." Tartalmaz még Irgalmazz felirásu Litania Maior-t, de a dallam hiányzik a vonalokról. Hasonlóképpen hiányzik a dallam a vonalokról a passió 2. részétől kezdve, csupán hullámos vonalakkal jelzi a kadenciákat. Jeremiás imádsága zárja a kézirat anyagát.

27./ Misk /Miskolci/: Máté passió, 1738, "Miskolci Máté passió", miskolci áll. levéltárban a volt ref. gimnázium anyagából, magyar nyelvű, ref., kéziratos. Kilián István és Murányi R Arpád hívta fel rá figyelmemet.

Ism: MurányiMisk 5/79 kk.

28./ Kol M /Kolozsvári Mihály/: Négy evangélista szerint kompilált passió, 1750, Kolozsvári Mihály passionáléja, kolozsvári unit. könyvtárban kéz. 1294 sz., mikrofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar nyelvű, unit., kéziratós. SzabóKéz 86. sz.

29./ Köv /Kövendi/: Négy evangélista szerint kompilált passió, 1750, Kövendi Tamás passionáléja, kolozsvári unit. könyvtárban kéz. 1296 sz., mikrofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar nyelvű, unit., kéziratós. SzabóKéz 100. sz.

30./ Kisk /Kiskadácsi/: Négy evangélista szerint kompilált passió, vszinü 18. sz. vége, Kiskadácsi Simén passionáléja, kolozsvári unit. könyvtárban kt. 1333 sz., mikrofilmje MTA mikrofilmtárában, magyar nyelvű, unit., kéziratós. 1875 beírás - véleményünk szerint - inkább csak a későbbi tulajdonosára vonatkozhat. SzabóKéz 81. sz.

b./ Összehasonlításra felhasznált források.

/Századunk közismert, használatban levő kiadásait nem sorolom fel. A források előtt jelzem hangneveket./

1./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, 14. sz., Missale Ord. Pred., OSZK kéziratárában Cod lat m ae 318 sz., latin nyelvű, kéziratós. Máténak Eli dallamai vonalakon találhatóak, egyébként csak szövegesek.

2./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, 15. sz., OSZK kéziratárában C l m ae 24 sz., latin nyelvű, kéziratós. RadóInd 69. sz.

3./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, 15. sz., OSZK kéziratárában C l m ae 398 sz., latin nyelvű, kéziratós. RadóInd 70. sz.

4./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, 15. sz., OSZK kéziratárában C l m ae 102 sz., latin nyelvű

kéziratos.

5./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, 1620, Passionale, győri szeminárium könyvtárában A 5 /Ant 27o/ sz., latin nyelvű, kat., kéziratos. RadóInd 120. sz.

6./ Dur: Máté és János passió, 1635, Eperjesi Graduál, OSZK kéziratárában Fol Hung 2155 sz., magyar nyelvű, evang., kéziratos, többszólamu turbákkal. StollKéz 57.sz.

7./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, 17.sz., Cationale Passionale Hung. Soc. J. Res. Turocensis, budapesti Egyetemi Könyvtárban A 113 sz., latin nyelvű, kat., kéziratos. SzabóKéz 179.sz., StollKéz 157. sz.

8./ Dur: Máté és János passió, 1725, Tihanyi passióskönyv, OSZK kéziratárában Fol Hung 2309 sz., latin nyelvű, kéziratos, kat.

9./ Dur: Máté és János passió, 1739, Liber Choralis, Pannonhalma Főapátsági Könyvtárban B K 123 sz., latin nyelvű, kat., kéziratos.

10./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus Eccl. S. Hist. Passionis...Viennae 1743, Eger Érseki Papnevelőintézet Könyvtárában P VII 2 sz., latin nyelvű, kat., nyomtatott.

11./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus Eccl. S.Hist. Passionis... Viennae 1764, uo. P VII 1 sz., latin nyelvű, kat., nyomtatott. Többszólamu turba részlet is található benne kézírással.

12./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus Eccl.S. Hist. Passionis...Campidonensi Typ...1794, Esztergom Főszékesegyházi Könyvtárban 32451 sz., latin nyelvű, kat., nyomtatott. Domokos Pál Péter találta meg, szivességéből kaptam meg.

13./ Dur: Máté passió /részlet/, vszinü 18.sz., OSZK zeneműtárban jelzet nélkül, magyar nyelvű, kat., kéz-iratos. Falvy Zoltán szivességéből kaptam meg. Az OSZK

zeneműtárában olvastották ki az RMK I 1009 és 1054 sz. alatt szereplő kötetek borítólapjaiból. Két lap 4 oldalnyi teljes kottaanyagot tartalmaz, még 6 töredék lapon is található dallam.

14./ Dur: Máté passió, 1834, "Tirpák passió", nyiregyházi kat. plébánia tulajdona, szlovák nyelvű, kézirat.

15./ Dur: Máté és János passió, Fr. Zsasskovszky: Manuale Musico Liturgicum /Karénekes kézikönyv/Agriae 1853, OSZK -ban 112107 Lit 558 sz., latin és magyar nyelvű, kat., nyomtatott. Többszólamu turbákat is tartalmaz magyar nyelven.

16./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus Passionis...Westmalle 1899, saját tulajdonom, latin nyelvű, kat., nyomtatott.

17./ Dur: Négy evangélista szerint kompilált passió, budapesti Nagy Ignác u-i unitárius egyház tulajdona, magyar nyelvű, unit., kézírásos, régi hagyományból örökölt passió újabb leírása.

18./ Dur: Négy evangélista szerint kompilált passió. Az előbbinek rövidített, praktikus átírása Nagy Sándor által, ma ezt használják a Nagy Ignác u-i templomban és a vidéki egyházakban az unitáriusok.

Jugoszlávia

Zágráb:

19./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale notatum, 13.sz., egyetemi könyvtár: MR 70 sz., latin nyelvű, kézirat, mikrofilmje Budapesten MTA mikrofilmtárban. Szövegesek, csak Máténak Héli dallamai találhatóak vonalakon.

20./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Lectio-narium conventuali Sancti Nicolai, 14.sz., uo.: MR 33 sz., latin nyelvű, kézirat. Csak Máténak Éli és Márknak Heloy dallamai vannak vonalakon, egyébként szövegesek.

21./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Lectio-

narium Zagrabiense, 14.sz., uo.: MR 118 sz., latin nyelvü, kéziratós. Csak Máté, Márk és János Eli típusu dallamai vonalakon, egyébként szövegesek.

22./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale Georgii de Topusco, 1495, uo.: MR 170 sz., latin nyelvü, kéziratós. Csak Máté, Márk és János Eli típusu dallamai vonalakon, egyébként szövegesek.

23./ Dur: Máté /horvát nyelvü/, Márk, Lukács és János /latin nyelvü/ passió, Passionale Latino-croaticum ecclesiae Cathedralis Zagrabiensis, 17.sz., uo.: R 4098 sz., kéziratós.

24./ Dur: Máté és János passió, Passionale croaticum Almae Eccl Zagrabie, 1683, uo.: R 3006 sz., horvát nyelvü, kéziratós.

25./ Dur: Máté és János passió, Passionale croaticum, 1724, uo.: MR 189 sz., horvát nyelvü, kéziratós.

26./ Dur: Máté és János passió, Passionale croaticum Cathedr.Zagr., 1725, uo.: MR 188 sz., horvát nyelvü, kéziratós.

27./ Dur: Máté és János passió, Passionale croaticum Cathedr. Zagr. 1736, uo.: MR 3 sz., horvát nyelvü, kéziratós.

28./ Dur: Márk és Lukács passió, Passionale latinum Cathed. Zagr. 1740, uo.: MR 162 sz., latin nyelvü, kéziratós.

29./ Dur: Máté és János passió, 1764, uo.: R II D-4-7 sz., horvát nyelvü, Zágrábban nyomtatták.

/Zeneakadémiai, szemináriumi könyvtárban, székesegyházi kincstárban nem találtam anyagot/

Trogir:

30./ Frig: Máté passió, ismeretlen időből, ma is használják a székesegyházban, horvát nyelvü, kéziratós.

/Székesegyházi archivumban nincs./

Dubrovnik:

31./ Dur: Máté passió, 15.sz., latin nyelvü, kéziratós.

A. Zazinovic tulajdona, aki Stanigrad-i /Hvar sziget/
dominikánus kolostorban találta. Van benne egy Dies
irae horvát nyelvű gregorián dallam is.

/Franciskánus, dominikánus, székesegyházi archi-
vumban és városi könyvtárban nincs./

Split: /Székesegyházi archivumban, dominikánus, Poljud
franciskánus és conventuális franciskánus könyvtárban
nincs./

Sibenjik: /Székesegyházi archivumban, conventuális
franciskánus könyvtárban nincs./

Zadar: / Tudományos, székesegyházi, állami archivumban,
franciskánus könyvtárban nincs./

Ljubjana:

32./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Passio
Domini nostri...Cathedr Eccl Labacensis, 1620, Egyete-
mi könyvtár: Ms 248 sz., latin nyelvű, kéziratos.

/Székesegyházi archivumban nincs./

Sticna: /Apátsági könyvtárban nincs./

Olaszország.

Nápoly:

33./ Dur: Máté passió, Passio Dni nri yhu xpi sec.
Matheum, Veneti 1495, Bibl. Nazionale Napoli: MS XII
F 46 sz., latin nyelvű, kéziratos.

Roma:

34./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, 15-16.sz.,
BIBL. AP. VAT.: Palat Lat 1878 sz., latin nyelvű, kéz-
iratos. Mikrofilmje Falvy Zoltán szivességéből az OSZK
zeneműtárban.

35./ Dur: János passió, 1663, uo.: Cod Cap Sixt 384 sz.,
latin nyelvű, kéziratos.

36./ Dur: Máté passió, 1663, uo.: Cod Cap Sixt 385 sz.,
latin nyelvű, kéziratos.

37./ Dur: Victoria: Máté és János passió, 1737, uo.:
Cap Sixt 322 sz., latin nyelvű, kéziratos, a turbák
szólamanyagát tartalmazza.

Dni Nostri J Chr...Romae Typis J Bapt Marini et socii 1838, uo.: Lit 89 sz., latin nyelvü, nyomtatott.
/Bibl. Communale: nincs./

Pádua:

47./ Dur: Soriano: Máté és János passió. 19.sz., Bibl. Anton. Archivo Musicae: jelzet nélkül . latin nyelvü, kéziratós, turbákat tartalmazza.

48./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, 1877-es Pustet kiad., Bibl. Antonianae: jelzet nélkül, latin nyelvü, nyomtatott.

/Egyetemi, szemináriumi könyvtárban, káptalani archivumban nincs./

Velence: /Bibl. Marciana, Bibl. Inst. Musicale St. Giorgio: nincs./

Verona: /Káptalani archivumban nincs./

Miláno:

49./ DurJános passió, 15. sz., káptalani könyvtár: D. 1. 4. sz., latin nyelvü, kéziratós. Ambróziánus dallam, Krisztus és tanítvány szövegeket is az evangelista dallam szerint éneklik.

50./ Dur: Márk passió, 15.sz., uo.: D. 1.5. sz., latin nyelvü, kéziratós. Ambróziánus dallam, csak az elején van dallam.

51./ Dur: Lukács passió, 15.sz., uo.: D.1.6. sz., latin nyelvü, kéziratós. Ambróziánus dallam, csak az elején van dallam.

52./ Dur: János passió, 15.sz., uo.: D.1.7. sz., latin nyelvü, kéziratós, ambróziánus dallam, csak az elején van dallam.

53./ Dur: Máté passió, Antiphonae Missarum juxta ritum S Eccl Mediolanensis Romae 1935, S Gregorio templom jelenleg használatos ambróziánus passiója, latin nyelvü, nyomtatott. Dallam itt is csak az elején szerepel.

/ Bibl. Ambrosiana, Bibl. Chiaravalle: nincs./

Svájc

St Gallen:

54./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus Eccl S Hist Passionis... Ex duc. Campidonensi Typogr. per A Stadler 1763, apátsági könyvtár: 3109 sz., latin nyelvű, nyomtatott.

/Magdenau apátsági könyvtárban nincs./

Ausztria

Bregenz-Mehrerau:

55./ Dur: Máté és János passió, 16.sz., apátsági könyvtár: C 207 sz., latin nyelvű, kéziratos, Salemban irták.

56./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus eccl s hist Passionis... Campidonae R Dreher 1666, uo: LLL 74 pa sz., latin nyelvű, nyomtatott.

57./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus passionis... Campudoni Koesel 1847, uo.: LLL 74 pi sz., latin nyelvű, nyomtatott.

Insbruck:

58./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus eccl S Hist Passionis... Campidoni 1727, jezsuiták kolégiumának könyvtára: Num 36340 sz., latin nyelvű, nyomtatott.

/Egyetemi, kapucinus és Wilten apátsági könyvtárban nincs./

Salzburg:

59./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus passionis... Paderbornae 1875, egyetemi könyvtár: 89004 II sz., latin nyelvű, nyomtatott.

/Mozarteum, Nonnberg kolostori és Szt. Péter apátsági könyvtárban nincs./

Linz: /Bundesstaatliche Studien Bibl.; és Wilhering apátsági könyvtárban nincs./

St Florian:

60./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale St Florian, 14.sz., apátsági könyvtár: XI 392 sz., latin nyelvű, kéziratos. A pssiók is neumasak.

A kódex elején megtaláltuk az Eli dallamát vonalakon. Ez a beírás a következő 5 kézirat passióinak hangnemét is eldönti.

61./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Missale St Florian, 14.sz., uo.: XI 394 sz., latin nyelvű, kézirat.

62./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Missale St Florian, 14 sz., uo.: XI 391 sz., latin nyelvű, kézirat.

63./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Missale St Florian, 14. sz., latin nyelvű, kézirat, uo.: XI 396 sz.

64./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Missale St Florian, 13. sz., uo.: XI 390 sz., latin nyelvű, kézirat.

65./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Lectionarium, 12. sz., uo.: XI 408 sz., latin nyelvű, kézirat.

66./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale Pataviense... J Winterburger 1512, uo.: VII 5136 sz., latin nyelvű. Korai nyomtatvány missale kiadás, a 4 passió dallamát végig közli vonalakon.

67./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus Eccl S Hist Passionis... Campidoni 1726, uo.: VII 4846 sz., latin nyelvű, nyomtatott.

68./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus Eccl S Hist Passionis... Campidonensi Typ 1763, uo.: VII 4846 K sz., latin nyelvű, nyomtatott.

Schlierbach:

69./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale Pataviense... J Winterburger 1512, apátsági könyvtár: XII 22 sz., latin nyelvű. Ugyanaz a korai nyomtatvány, mint a közölt 66. számú.

Kremsmünster:

70./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale sec usum eccl Cremifanensis, 14. sz., apátsági könyvtár:

Cod 378 sz., latin nyelvű, kéziratos. A Heli dallamok vonalakon találhatóak, egyébként szövegesek csak.

71./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Missale diocesis Pataviensis, 14.sz., uo.: Cod 373 sz., latin nyelvű, kéziratos.

72./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Missale Pfarrkirchner, 14. sz., uo.: Cod 132 sz., latin nyelvű, kéziratos.

73./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Plenarium, 9.sz., uo.: Cod mill minor Cod 2 sz., latin nyelvű, kéziratos.

74./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Missale Pataviense...Augsburg 1494, uo.: Ink 2 lo9 a sz., latin nyelvű, korai nyomtatvány.

75./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Missale Romanum...Venetia 1497, uo.: Ink 2 llo sz., latin nyelvű, korai nyomtatvány.

76./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale Pataviense...1514, uo.: 2 Bi 4 sz., latin nyelvű, korai nyomtatvány. Mint az 1512-es kiadás, ez is a teljes dallamanyagot közli.

77./Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale Pataviense... J Winterburger 1512, uo.: 2 Bi 71 sz., latin nyelvű, ismert korai nyomtatvány.

Admont: /Apátsági könyvtárban nincs./

Göttweig:

78./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Missale Ord. Hung. Eremitarum, 14. sz.,/magyar pálosok misekönyve/, apátsági könyvtár: Ms 79 /rot/ sz., latin nyelvű, kéziratos. Az Eli dallamokat Máté, Márk és Lukácsnál beirták vonalakra.

79./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió neumákkal, Missale Hungaricum Eremitarum S Pauli, 15. sz., /magyar pálosok misekönyve/, uo.: Ms 234 /rot/ sz., latin nyelvű, kéziratos. Az Eli dallamokat Máté, Márk és Lukácsnál itt is beirták vonalakra.

80./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale Pataviense...Wien 1512, uo.: LVII I b 4 sz., latin nyelvü, korai nyomtatvány. A teljes dallamanyagot közli.

81./Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale Pataviense cum additionibus Vienna 1512, uo.: LVII I b 8 sz., latin nyelvü, korai nyomtatvány. A teljes dallamanyagot közli.

82./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale fratrum heremitarum Ordinis divi Pauli...Venetiis Stph Heckel 1514 libri Bude-sis, /magyar pálosoké Mátyás könyvtárából/, uo.: LVII K b 46 sz., latin nyelvü, korai nyomtatvány. Máté, Márk és Lukácsnál az Eli dallamokat beirták vonalakra, egyébként csak szövegesek.

Melk:

83./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale Pataviense...1514, apátsági könyvtár: P 139 sz., latin nyelvü, korai nyomtatvány. A teljes dallamanyagot közli.

84./ Dur: Márk, Lukács, János és Máté passió, 16.sz., uo.: Ms 229 sz., latin nyelvü, kéziratós.

Bécs:

85./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale Pataviense... Vienna 1512, Bibl. National Musiksamm-lung: MS 4281 sz., latin nyelvü, korai nyomtatvány. A teljes dallamanyagot közli.

86./ Moll: Máté, Márk, Lukács és János passió, Passio-narum Dromense nowiter excu(ss)um...Burgo Dromensi 1562, uo.: S A 83 B 4 sz., latin nyelvü, nyomtatott.

87./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus Eccl S Hist Passionis...Ingolstadt 1620, uo.: MS 39511 sz., latin nyelvü, nyomtatott.

88./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus Eccl S Hist Passionis...Campidoni 1666, uo.: MS 35176 sz., latin nyelvü, nyomtatott.

89./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Lamenta-tiones Jeremiae proph et Passiones...Moguntiae 1671 Sec. cantum Gregoriano- Moguntinum, uo.: MS 30223 sz.,

latin nyelvü, nyomtatott. Szokatlan dur típusu dal-
lamokat közöl.

90./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus
Eccl S Hist Passionis...Campidoni 1738, uo.: MS 50181
sz., latin nyelvü, nyomtatott.

91./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus
Eccl S Hist Passionis...Vienna 1761, uo.: S A 79 A
25 sz., latin nyelvü, nyomtatott.

92./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus
Eccl S Hist Passionis... Campidoni 1794, uo.: MS 3507
sz., latin nyelvü, nyomtatott.

93./ Dur: Máté és János passió, Deutsche Passion...
M Welcher Augsburg-Wien, kiadása dátumát nem közli,
/ujabb lehet/, uo.: MS 14235 sz., német nyelvü, nyom-
tatott. Többszólamu turbákat is közöl.

94./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus
Eccl S Hist Passionis...Vienne 1660, Schotten apátsá-
gi könyvtár: jelzés nélkül, latin nyelvü, nyomtatott.

95./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus
Eccl S Hist Passionis... Viennae 1764, uo.: jelzés nél-
kül, latin nyelvü, nyomtatott.

/Egyetemi könyvtárban nincs./

Heiligenkreutz in Baden: /Apátsági könyvtárban nincs./
Lilienfeld:

96./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus
Eccl S Hist Passionis...Viennae 1660, apátsági könyv-
tár zenemütára: 34 sz., latin nyelvü, nyomtatott.

97./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus
Eccl S Hist Passionis...Campidoni 1726, uo.: 36 sz.,
latin nyelvü, nyomtatott.

98./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus
Eccl S Hist Passionis...Viennae 1743, uo.: 35 sz., la-
tin nyelvü, nyomtatott.

Rein:

99./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus
passionis...15.sz., apátsági könyvtár: MS 102 sz.,

latin nyelvű, kéziratos. Többszólamu turbákat is tartalmaz.

100./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus passionis...17.sz., uo.: MS 103 sz., latin nyelvű, kéziratos.

Graz: /Egyetemi és zeneakadémiai könyvtárban nincs./
Klosterneuburg:

101./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale Pataviense... Viennae 1512, apátsági könyvtár: 471 /643a/ sz., latin nyelvű, korai nyomtatvány. A teljes dallamanyagot közli.

102./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale Pataviense... Nurem /Nürnberg/1514, uo.: 472 /660/ sz., latin nyelvű, korai nyomtatvány. A teljes dallamanyagot közli.

103./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus Eccl S Hist Passionis...Viennae 1660, uo.: B i III 22 sz., latin nyelvű, nyomtatott.

104./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Cantus Eccl S Hist Passionis...Viennae 1743, uo.: B i III 23 és 23a /két példány/ sz., latin nyelvű, nyomtatott.

Franciaország

Párizs:

105./ Moll: Máté passió, Passio D N J Chr sec Mattheum 14-15. sz., Bibl. Arsenal: 250 210, 165 625 sz., latin nyelvű, kéziratos. Rajeczky B szivességéből kaptam.

Csehszlovákia

Prága:

106./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, vszinü 17.sz., Strahov apátsági könyvtár: FL III 14 sz., latin nyelvű, nyomtatott. Cím lapja hiányzik, ezért kiadásának adatait nem ismerjük.

107./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Passiones D N J Chr...ex Typ Ballard 1683, uo.: ACH V 31,

- FP III 15 /két példány/ sz., latin nyelvű, nyomtatott.
108./ Dur: Máté és János, majd zsoltárok után: Márk, János, Máté és Lukács passió, 16.sz., Egyetemi könyvtár: VIII G 16 sz., latin nyelvű, kéziratos.
109./ Dur: Máté és János passió, Passige... 1571, uo.: 54 a 41 sz., cseh nyelvű, nyomtatott, cseh-morva testvéreké Jan Blahoslav előszavával.
110./ Dur: Máté és János passió, vszinü 17-18. sz., állami könyvtár és egyetemi könyvtár zeneműtára: 59 E 5814 sz., cseh nyelvű, nyomtatott.
111./ Dur: Máté és János passió, B Kašpar: Pašije ceske na Kvetnou neděli a Velky patek...1690 c. műnek újabb, ismeretlen dátumu kiadása, Nemzeti Múzeum zeneműtára: XXIX C 58 sz., cseh nyelvű, nyomtatott.
112./ Dur: Máté és János passió, Passige...Wytisstenaw welk'e Karlowé Kollegiv Girvjho Labama 1692, uo.: XXIX D 126 sz., cseh nyelvű, nyomtatott. Többszólamu turbákat is közöl.
113./ Dur: Máté és János passió, Passige... 1721, uo.: III B 136 sz., cseh nyelvű, nyomtatott.
114./ Dur: János passió, Passio D N J Chr in Parasceve Anno 1764, uo.: XXIX D 168 sz., cseh nyelvű, kéziratos.
115./ Dur: Máté passió, Passyge...1772, uo.: XIV B 272 sz., cseh nyelvű, kéziratos.
116./ Dur: Máté és János passió, Passie... 1778, uo.: XI C 222 sz., cseh nyelvű, kéziratos.
117./ Dur: János passió, Passige...1788, uo.: XII B 92 sz., /két példány/, cseh nyelvű, kéziratos. Többszólamu turbákat is tartalmaz.
118./ Dur: Máté passió, Pasije P Jezise Krista...1791, uo.: VII A 7 sz., cseh nyelvű, kéziratos.
119./ Dur: Máté és János passió, Passige... 1792, uo.: XI C 224 sz., cseh nyelvű, kéziratos.
120./ Dur: Máté passió, Pasije... 1796, uo.: X D 374 sz., cseh nyelvű, kéziratos.

- 121./ Dur: János és Máté passió, Passige... 18. sz.,
uo.: III D 160 sz., cseh nyelvü, kéziratós.
- 122./ Dur: János passió, Passige... 18. sz., uo.: XX
D 81 sz., cseh nyelvü, kéziratós.
- 123./ Dur: Máté passió, Passige...18. sz., uo.: XX D
82 sz., cseh nyelvü, kéziratós.
- 124./ Dur: Máté passió, Passige...18.sz., uo.: XIV B
271 sz., cseh nyelvü, kéziratós.
- 125./ Dur: Máté és János passió, Passyge ...18. sz.,
uo.: XXII F 237 sz., cseh nyelvü, kéziratós.
- 126./ Dur: Máté és János passió, Passiones...Palmarum
et Parasceve 18. sz., uo.: XXII F 255 sz., cseh nyelvü,
kéziratós.
- 127./ Dur: Máté passió többszólamu turbákkal, majd
Máté és János passió, Passige... 1800 eleje, uo.: XXIX
D 157 sz., cseh nyelvü, kéziratós /két fajta irással./
- 128./ Dur: Máté passió, Pasige...1801, uo.: XX B 226
sz., cseh nyelvü, kéziratós.
- 129./ Dur: Máté passió, Passige...1802, uo.: VIII C 45
sz., cseh nyelvü, kéziratós. Más kézirással a passió
kétszer szerepel a kéziratban, első esetben többszóla-
mu turbákat is mellékel hozzá.
- 130./ Dur: Máté passió, Passige...1817, uo.: XIV B 270
sz., cseh nyelvü, kéziratós, két példányban írták le.
- 131./ Dur: Máté és János passió, Passige...1828, uo.:
XIV B 256 sz., cseh nyelvü, kéziratós, többszólamu tur-
bákkal.
- 132./ Dur: Máté és János passió, Passige...1835, uo.:
XIII F 289 sz., cseh nyelvü, kéziratós.
- 133./ Dur: Máté és János passió, Passige...1838, uo.:
XIII E 126 sz., cseh nyelvü, kéziratós, többszólamu
turbákkal. Jánosnál nem írták ki végig a dallamot.
- 134./ Dur: Máté és János passió, Passige... pro Stefa-
na Schuberta 1842, uo.: III E 183 sz., cseh nyelvü, kéz-
iratós. A kottákat csak Máté első részében írták ki.

- 135./ Dur: János passió, Passige...1850, uo.: XVI D 22 sz., cseh nyelvü, kéziratot.
- 136./ Dur: Máté és János passió, Pasije...1860, uo.: III C 55 sz., cseh nyelvü, nyomtatott.
- 137./ Dur: János passió, Pasije velky patek... 19. sz. közepe, uo.: XIV E 224 sz., cseh nyelvü, kéziratot. Többszólamu turbákat is tartalmaz.
- 138./ Dur: Máté és János passió, Pasie na Kvetnu Nedel' u a vel'ky Piatik Spolok SV Vojtecha 1950, uo.: XX-c-205 sz., cseh nyelvü, nyomtatott. Többszólamu turbákat is közöl.
- 139./ Dur: Máté passió, Kancional Jistebnicky 15.sz. cseh nyelvü, cseh-huszita. Kritikai kiadása: Zdenen Nejedly, Dejiny husitskeho zpehu /Praha 1956, VI k. 105-125 l./Az eredetinek mikrofilmje MTA mikrofilmtárban Budapesten.

Lengyelország.

Krakkó:

- 140./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Quattuor Passiones...15. sz., Wawel székesegyházi kéziratár: num. 89 sz., latin nyelvü, kéziratot.
- 141./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Passionale, 15. sz., uo.: num. 90 sz., latin nyelvü, kéziratot.
- 142./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Passionale, 15-16. sz., uo.: num. 91 sz., latin nyelvü, kéziratot.
- 143./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, Missale, 15. sz., uo.: num. 7 sz., latin nyelvü, kéziratot. Máté és Márknál az Eli dallamok vonalakon található, egyébként csak szövegesek.
- 144./ Dur: Máté és Márk passió, Rituale Sacramentorum... Brunsbergae /Braniewo/ 1733, Karol Mrowiec professzor tulajdona, szivességéből kaptam meg, latin nyelvü, nyomtatott.

145./ Dur: Máté, Márk, Lukács és János passió, 1875-ös Pustet kiad., konventuálisok könyvtára: jelzés nélkül, latin nyelvű, nyomtatott.

/Jagelló egyetemi, dominikánusok, ferencesek, ferences apácák, klarisszák, Mogila apátsági könyvtárban és Mária templom archivumában nincs./

Németország

146./ Dur: Máté passió, 15.sz., Aachen monostori könyvtár kézírata, latin nyelvű. A motivumok teljes anyagát közli BöckelerPass 27 kk.

147./ Dur: Johann Walter: Máté passió, 1530, német nyelvű, evang., nyomtatott. A többszólamu turbákkal együtt közli KadePass 274 kk.

148./ Dur: Antonius Scandellus: János passió, 1561 előtt, német nyelvű, evang. Csak az evangelista dallamanyaga gregorián, a többi többszólamu. Közli KadePass 307 kk.

149./ Dur: Máté passió, Johannes Keuchenthal: Kirchen Gesenge Lateinisch und Deutsch, Wittemberg 1573, Bibl. Göttingen, német nyelvű, evang., nyomtatott, többszólamu turbákkal. Mikrofilmje OSZK zeneműtárban.

150./ Dur: Két latin nyelvű Máté passió és egy német nyelvű Máté passió többszólamu turbákkal, Mattheus Ludacus: Missale, hoc est Cantica, preces et lectiones sacrae ...1573, Stadtbibl. Leipzig, evang., nyomtatott. A többi passiók csak szövegesek. Mikrofilmje OSZK zeneműtárban.

151./ Dur: Máté és János passió, Nicolaus Selnecker: Christliche Psalmen, Lieder und Kirchengesenge...1587, Bibl. München, német nyelvű, evang., nyomtatott, többszólamu turbákkal. Mikrofilmje OSZK zeneműtárban.

Románia

152./ Dur: Máté passió, Szász unitáriusok énekeskönyve, 1622, kolozsvári unitárius könyvtár: kéz. 1042 sz.,

német nyelvü, unit., kéziratos, többszólamu turbákkal.
Mikrofilmje MTA mikrofilmtárban.

153./ Dur: négy evangelista szerint kompilált passió,
Passionale... vszinü 18. sz., Székelyudvarhely /Ödor-
hei/ Raioni muzeum, magyar nyelvü, prot., kéziratos.
A teljes anyag még nem érkezett meg. A részleteket
Szigeti K szivességéből kaptam.

154./ Dur: négy evangelista szerint kompilált passió,
magyar nyelvü, unit. Péterffy Gyula átdolgozásában a
kolozsvári unit. teológiai kar 1957-ben sokszorosítás-
ban adta ki. Többszólamu turbákat is közöl. Tartalmaz
még egy gépelt, kissé variált passió példányt is tur-
bák nélkül. Ma ezt ott éneklik.

V.

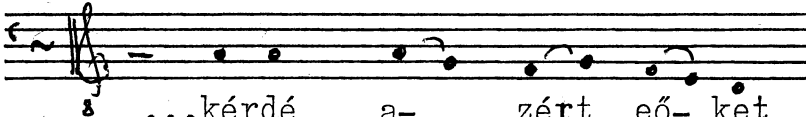
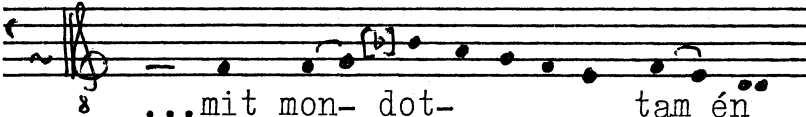
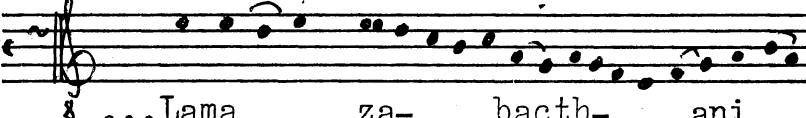
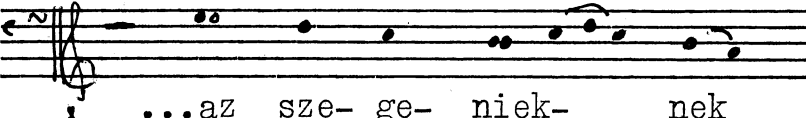
A variánsrendszer kidolgozásának módszere.

A felsorolt források mindegyike a középkorból örökölt hagyományos egyszólamu, gregorián-korális passió. Kade felosztása szerint a choral passiók csoportjába tartoznak.²⁶⁴ Kutatásunk területén kívül esnek a passió játékok, a teljes anyagukban többszólamu motetta passiók, valamint az oratórium jellegűek, mert ezekben gregorián^{passió} dallamok nem szerepelnek. Azzal az alternatív megoldással, hogy a turba gregorián dallamait akár egyszerű homofon, akár a 16. sz-i klasszikus polifonia mestereinek művészi többszólamu tételeivel helyettesítik, tanulmányunk anyagát képező magyar nyelvű passiók a jelek szerint nem éltek. A német kancionálék és a hangnemben velük egyező Eperjesi graduálunk ezeket is közlik. Az esztergomi latin kéziratunk végén találunk rövid többszólamu turba részletet bizonyosságául annak, hogy a 15. sz-ban már nálunk is szokásban volt ezek éneklése. Tekintettel arra, hogy a graduálok a teljes liturgiát foglalják magukban, joggal vélhetjük, hogy nem is énekeltek többszólamu turbákat, mert akkor legalább az Öreg Graduál közölné őket. De arra is következtethetünk, hogy a korai ortodox liturgiában nálunk nem is volt komoly szerepe a többszólamuságnak. Nem véletlen, hogy a hazai általános gyakorlattól függetlenül látszó Eperjesi őrizte meg a jelenleg ismert első magyar nyelvű többszólamu emlékeket.

A 16- 18. sz-i magyar passióink első jellegzetességének a hangnemet jelöltük meg. Moll típusnak neveztük el ezt, mert dallamszerkezetében a modális dór

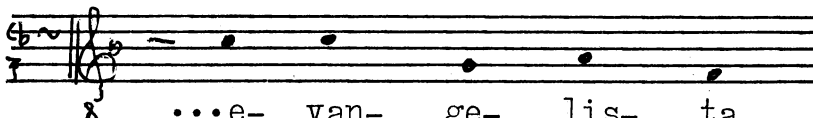
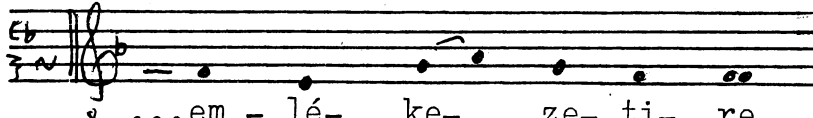
/ill. b-vel eol/ hangnemet őrzi. A dallamok váza általában a záróhangra építhető moll alaphármas. E hangnem él a szokásos három szereplő dallamcsoportjaiban: az evangelistában, Krisztusban és tanítványban/ egyszólamu turbában/ is. Ugyanezen hangnemen belül a Krisztus csoportban külön tipust képez az "Eli Eli"erősen melizmás dallama.

A Terminatióra / záradékra/ példa a Nagyheti énekeskönyvből:

27.1.
1./ Ev.
31.1.
2./ Kr.a./
22.1.
Kr.b./
1.1.
3./Tan.

A moll típus elüt az európaszerte közismert hangnemtől. Ez utóbbit dur típusnak neveztük el, mert dallamaiban viszont a modális lid, de legtöbbször már a dur él./Jelzi is a C kulcs alatt a b-t./A dallamok váza itt a záróhangra építhető dur alapkármas.

A Terminatióra példa a Turóci kancionáléből:

1.1.
1./Ev.
3.1.
2./Kr. a./

27.1.

Kr.b./

8 ...lamma sa- bac-ta- ni

2.1.

3./Tan.

8 lé- gyen a nép kö- zött

A moll típusnak a középkorban hazánkban egyetlen forrása az MS 178 sz. esztergomi passió. Terminációira példák:

fol.1.

1./Ev.

8 ...tri- gin- ta ar- gen- te- os

fol.1.

2./Kr.a./

8 ad se- pe- li- en- -- dum me fecit

fol.16.

Kr.b./

8 ...La- ma Sa- ba- ta- ni

fol.1.

3./Tan.

8 ...da - ri pau- pe- ri- bus

Külföldi anyagban ezt a hangnemet Rajeczky B szivességéből ismerjük egy párizsi középkori passióból./Összehasonlító anyagunkban 108 l., 105 sz./:

1./Ev.

8 .discipulis suis ...emisit spi- ri- tum

2./Kr.a./

8 ..et quid haec fuit in memoriam eius

Kr. b.
 8...E- li lamma sa-bach-ta-ni

3./ Tan.
 8 ... et da-ri pauperi-bus

Bécsben talált 16. sz-i passióban is ez a hangnem él, bár dallamai különböznek a mieinktől. A kéziratban kvarttal feljebb találjuk a dallamokat. / Összehasonlító anyagunkban 106 l., 86 sz./:

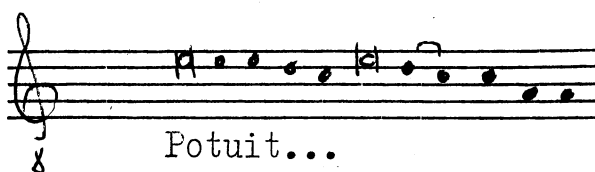
Ev.
 8 Passio nos|tri ie|su Chri|sti secun-dum
 8 mattheum. In illo tempore Dixit...

Stäblein pedig az MGG 10. kötetében 3 moll típusu passió Terminatióit közli.²⁶⁵ A Krisztus és tanítvány részlet világossá teszi a hangnemet. Az evangelista egy hangon recitál. Ennek következtében nem szerepel itt a tenor alatti kvint ambitusu dallam, de a tenor magassága megegyezik a típus szokásos tenorjával. A Barcelona-i kéziratból hiányzik az evangelista recitáló hangja, Stäblein bizonyára ezért nem közli.

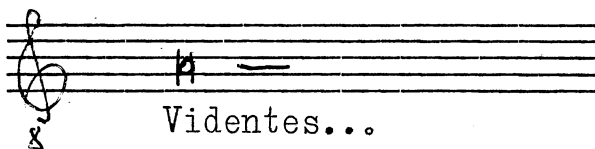
13./ Paris Bibl.Arsenal, 165 /16/17.sz./ és 210 sz. kisebb variánssal:

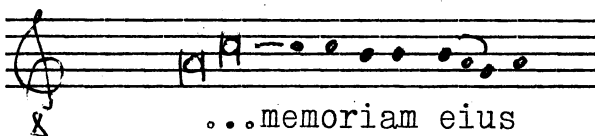
Ev.
 8 Videntes...

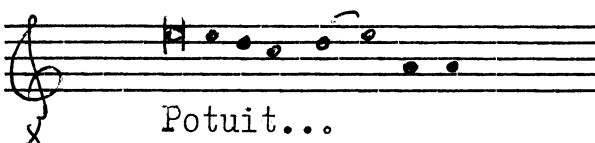
Kr.
 8 ...memoriam eius

Tan.
Potuit...

14./ Hss. Gerona, Erseki szeminárium 148 sz., 15.sz.:

Ev.
Videntes...

Kr.
...memoriam eius

Tan.
Potuit...

15./ Barcelóna Bibl. Central Ms 556 sz., 15.sz.:

Kr.
...memoriam eius

Tan.
Potuit...

Más írásos forrásból egyelőre nem ismerjük ezt a hangnemet.²⁶⁶ Tekintve, hogy a bemutatott források dallamai eléggé elütnek a mieinktől, még nem tudjuk, honnan származhat, hogyan került hozzánk a moll típus. Abban azonban már biztosak vagyunk, hogy a típus élt Európában. Nem kell arra gondolnunk, hogy a típus jelenlétére a kéziratok helytelen kulcs használatából következettünk. A mi esztergomi kéziratunk világosan írja ki végig a kulcsot, majd ugyanígy a Nagyheti és Lacházai is. A többi kéziratot graduál és passió egyáltalán nem ír ki kulcsot. Dallamaikat az előbbiekkal egyező hangmagasságban írják le, s mint a graduálok himnusz és egyéb anyagában is, a hangnem biztosan értelmezhető. Sajnos éppen a nyomtatott Öreg Graduál hibás a kulcs alkalmazásában. A passió elején

szabályosan jelzi több sorban, majd minden értelem nélkül végig rossz helyre teszi. Pedig dallamai ugyan-
ugy moll típusúak, ugyanazon magasságban, mint az ele-
jén. Már a himnuszoknál és egyéb műformáknál is tapaszt-
altuk e téren súlyos felületességét. Természetesen
az Eli-nél is hibás kulcsának elhelyezése.

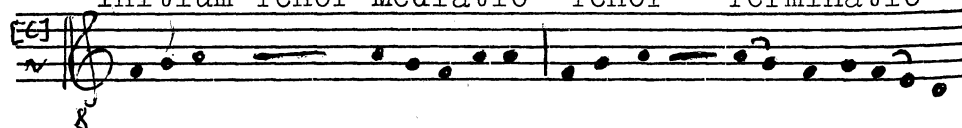
Mivel a passiók szövege prózai, mondataik hol
hosszabbak, hol rövidebbek. Leginkább a zsoltározás
ősi formája ismerhető fel bennük, azért ennek alapján
csoportosítottuk anyagunkat.²⁶⁷ Krisztus /b: Eli/ meliz-
matikus dallamában a zsoltárforma nem él, emiatt külön
foglalkozunk vele.²⁶⁸

A moll és dur típusban is bemutatunk a három
dallamcsoport zsoltárformájára egy-egy példát:

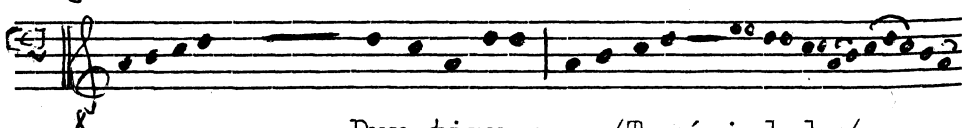
Moll típus:

/Batthyány:297 1/

Initium Tenor Mediatio Tenor Terminatio

Ev.

Kr.

Tan.

Dur típus: /Turóci:1 1./

Ev.

Kr.

Tan.

A tenor a moll típusban Krisztusnál általában e, evangelistánál a, tanítványnál d'. /Némi ingadozás
Krisztusnál e-g között, tanítványnál c'-e' között

adódik. A dur típusban a tenor ennek megfelelően f, c', f'.²⁶⁹ Variálás szempontjából a recitáló tenor nem fontos hely. Annál inkább lényeges az indító jellegű Initium, középen a pihenő jellegű félzárás: Mediatio, és a dallam záradéka: Terminatio. A Mediatio után közvetlenül újra jelentkezik az Initium kezdő formulája. Az Initium csoportba helyeztük ezeket is, de pontos megkülönböztetés végett Med u rövidítéssel jelezzük előfordulási helyüket katalógusainkban.

Variánsrendszerünk szerkesztésében munkánk módszere részletesen a következő volt:

Először a teljes dallamsort forrásonként külön-külön az előbb bemutatott séma szerint táblázatokban egy sorban irtuk le. Az újabb változatokat a megfelelő helyek /Initium stb./ alá irtuk a következő kottasorba. Ez a módszer nem vált be. Így egyetlen dallamsorban nem tudtuk egyszerre vizsgálni az Initiumot, Mediatiót és Terminatiót, mert a három hely variálási foka nem arányos, és az arány szerepenként, sőt forrásonként is változik. Ezért a következő fázisban külön-külön foglalkoztunk az Initium, Mediatio és Terminatio motivumaival.

E csoportosításban a rendelkezésünkre álló forrásokból együttesen minden változatot jelzéssel láttunk el, és dallamrokonság alapján rendeztük őket. Így jött létre munkánk e részében a moll típusainak is, és ugyancsak 30 hazai és külföldi dur típusu forrásnak is variánsgyűjteménye. Két katalógust is készítettünk. Az egyikből kiviláglott, hogy milyen variánsok találhatóak egy-egy forrásban, a másik jelezte, hogy egy-egy változat mely passiókban található. Utóbbi már segítségünkre volt annak megállapításában, vajon mely változatok inkább egyéni alkotások, melyek több passiónak közös motivumai, tehát esetleg átvételek korábbi forrásból. E gyűjtemények alapján számszerűleg is világossá vált a moll és dur típusok variá-

lásának nagyarányu különbsége. A dur típusu passiókkal feltűnően kevés variánsuk miatt tovább nem foglalkoztunk. A moll típusuaknak további részletes vizsgálatában újabb módszerhez folyamodtunk.

Eszrevettük, hogy egy-egy változat nem egyforma számban ismétlődik forrásonkint. Értékelésükhöz fontos szempontot ad, ha tudjuk azt, hogy egy változat egyszer vagy sokszor található ugyanabban a forrásban, és ugyanaz egyik passióban ritkán, másokban gyakran szerepel. Ezért vállalkoznunk kellett arra, hogy 30 forrásunk dallamanyagát szereplőnkint és Initium, Mediatio, Terminatio szerint újra végigvizsgáljuk, és megszámoljuk a variánsokat. Ez a lényeges munka nagyon hosszadalmas volt részben a terjedelmes dallamok miatt, hisz a passió a szövege miatt leghosszabb a gregorián műformák között. Részben viszont azért igényelt sok időt, mert ellenőriznünk kellett az első fázisban végzett munkánkat és értelmezésünket. Utóbbi nagy szerepére már utaltam szerkesztőink írásstílusának értékelése alkalmával. Am szükséges volt, hogy magukban a homályos helyek értelmezésében is körültekintők legyünk, szinte a filológus pontosságával voltunk kénytelenek dolgozni. A kopott kéziratok vagy nehezen olvasható mikrofilmek dallamainak minden egyes hangját pontosan úgy irtuk le, ahogy ott szerepeltek. Valóságos vagy látszólagos elírást is a kottaképek magasságában rögzítettünk. Tartózkodtunk attól, hogy kijavítsunk, "értelmezzünk" elírásnak tűnő helyeket. Kiderült ugyanis, hogy ilyen elírásnak látszó hangmagasságok nem is azok, hanem gyakori ismétlésük által tudatosan használt variánsok. Csupán a teljesen bizonytalan eseteket értelmeztük legbiztosabbnak tartott véleményünk szerint. Éppen ezért az ilyen értelmezett eseteket a motivumok számolásánál külön jeleztük. Biztos olvasást + - el, értelmezést x -el jelöltük minden alkalommal.

Felvetődött a kérdés, vajon a passiók szer-

kesztőinek variálásában észrevehető-e bizonyos variálási módszer? Meglévő gyűjteményünk ennek megállapítására még nem adott lehetőséget. A valódi és vélt rokonság szerint egymás mellé kerülhettek ebben külsőleg ugyan hasonló, de szerkezetükben eltérő, kisebb- nagyobb ambitusu, különböző záróhangu és dallamuk iránya szerint is egymástól fokozatosan eltérő motívumok. Mindjobban éreztük, hogy ez a csoportosítás eléggé külsőséges, a változatok valódi kapcsolatát sem tükrözi hiven, s akadályozza variálásuk módszerének elemzését is. Átrendeztük tehát egész anyagunkat. Záróhangjuk ill. kezdő motívumok esetén kezdőhangjuk, dallamambitusuk, dallamivük iránya szerint és belső szerkezetükben megfigyelhető jellegzetességeik alapján helyeztük egymás mellé a motívumokat az Initium, Mediatio és Terminatio keretén belül. Osszeállított új gyűjteményünk már valóban variánsrendszer. Benne zenei felépítésük rokonsága alapján állnak egymás mellett dallamaink, de minden csoportjában megfigyelhető a variálás módja is, amely forrásainkban legkevésbé sematikus.

Dallamanyagunk bemutatása előtt még két kérdést kell érintenünk, melyet a későbbiek szempontjából nem mellőzhetünk.

Forrásaink felsorolása alkalmával leírásuk időpontját és jelenlegi lelőhelyüket jeleztük. Dallamhagyományuk vizsgálatához azonban tudnunk kell azt is, hogy hol irták ill. hol használták a jelzett időben. Foglaljuk össze, amit jelen ismereteink alapján erre vonatkozólag tudunk. Tájankint csoportosítjuk őket.²⁷⁰

Dunántul:

MS 178 /15. sz./: Esztergom

Óv /16.sz., ref./: Magyaróvár

Nd /17.sz., ref./: Nagydobsza, Szigetvár mellett.

Ká /17.sz., ref./: Kálmánca, Kaposvártól délre.

Csu /17.sz.,ref./: Csurgó

Bé /17.sz., ref./: (vszinü) Bélye, Dél-Baranyában.

Vany /17.sz.vége, ev./: Vanyola, Pápa közelében.

Duna-Tisza köze:

NH /16.sz., evang./: Dunapataj, Kalocsa közelében

Ap /17.sz., ref./: Apostag, Kunszentmiklóstól délre

Ke /17.sz., ref./: Kecskemét

Lach /18.sz., ref./: Kiskunlacháza

Észak-Magyarország:

Csá /17.sz.,ref./: Mezőcsát, Miskolc közelében

Sá /17.sz., ref./: nincs adatunk, lehet, hogy Sáros-
patak környékéről való.

Rá /17.sz.,ref./: nincs adatunk, jelenleg Budapesten
van.

Szathm /18.sz.,ref./: csak annyit tudunk, hogy "in
Rectoratu Rakosiensi" készült.

Lehetséges, hogy az itteni Rákos-
ról való, de Baranyában ^{és Pápa közelében} is van
Rákos nevü régi falu.

Sp 14 /18.sz., ref./: Rimaszombat

Misk /18.sz.,ref./: Miskolc ill. környéke

Tiszántul:

Spá / 17.sz.,ref./: vszinü Debrecen környéke.

Erdély:

Ba /16.sz.,ref./ és Ög /17.sz., ref./: Gyulafehérvár.

Tor /17.sz.,vszinü ref./: Torockó, Torda-Aranyos m.

Erd I és II./17.sz.vége, unit./: vszinü Aranyosszék,
Torda-Aranyos m.

Köv /18.sz., unit./: Torda

Kol M /18.sz., unit./: Szent Gerice, vszinü Kolozsvár
vidékén

Pó, Nagy, Kol, Vas és Kisk /18.sz., unit./: Kolozsvár.

Forrásaink adatai alapján úgy látjuk, hogy a
17.sz. végétől fennmaradt unitáriusok valamennyien
Erdélyben tömörülnek, a reformátusok viszont szerte
az országban terjedtek el a 16-18. sz. folyamán.

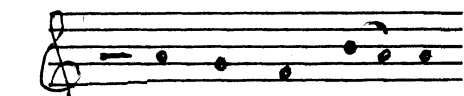
Szólnunk kell arról is, hogy miért hagytuk el rendszerünkben a szövegek közlését. Bár több kísérletet tettünk, hogy a szövegeket is meghagyjuk, de a későbbi rendezésben kénytelenek voltunk nélkülözni őket, mert a zenei alapon történő részletes rendezést akadályozták. Egy forrásban egyszer előforduló variánsnál elképzelhető, hogy szövegével együtt szerepeljen, de több forrásbeli előfordulásnál már nem tudjuk ezt megoldani. Am az előbbi esetnél is probléma az, hogy ugyanazon motívum egy passión belül is gyakran található más és más szöveg fölött. Melyik szöveget választjuk ebben az esetben is? Ez csak a kérdés gyakorlati oldala. Fontosabb az elvi alapja annak, hogy miért nem tartjuk lényegesnek a szövegek közlését rendszerünkben.

A mi anyagunk recitált prózai és nem verses szövegekből áll. Magán az azonos recitáló hangon érvényesül ugyan a magyar szöveg hangsulya, de ezt a recitáló kottakép nem fejezi ki, magától adódik. A dallamfordulatoknál azonban a szöveg hangsulyának semmi különös szerep nem jut. Egyszerűen a középkori hagyomány alapján szótagot számol, tehát mechanikusan kezeli a szöveget. A zenei hangsúly nem tudatosan esik egybe a magyar szöveg hangsulyával. Ugyanazon motívum alá különböző hangsúlyu szavakat helyez el gépiesen.

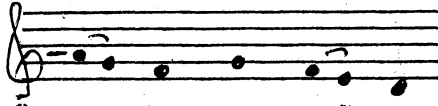
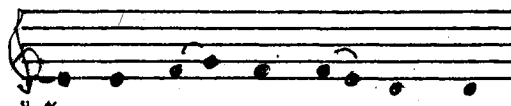
Nézzünk néhány példát erre a Ba -ból:

x ki ra- ll'a
ő- tet
megfe-zi-tej- sek
fi-a in- kon
ár-tatlan vert
ha-lal- ra

x in-ne-pe nap-ia
papi fe-ie-del-mek
fejede-lemnek házá- ba
megsomo-rod-uan
olaj-fa-nak heg'e-re

 <p>E- uan-ge- li- ta Je- su- nak fe- ie- re rai- ta ezt monduan kez- ben ad- hat- na- ia Je- sus ezt monduan a - ru- la ezt monduan ne- ki- e Je- sus</p>	 <p>ő em- le- ke- ze- ti- re en- ge- met -- el- a- rul wa- g' on ő fe- lő- le bo- csa -- natt' a- ra Att' am- nak or- szága- ban bűn- ő- sőknek -- ke- ssekben e- geknek föl- hő- i- ben</p>
---	--

Már a középkori gregoriánban is gyakori, hogy a melizmák hangsulya ellentétbe kerül a humanista szóhangsullal. A mi magyar passióink gregoriánjában sem a hangsulyok, sem a rövid és hosszú szótagok nem befolyásolják a dallamot. Nem himnusz és nem mértékes dallamról van itt szó. A zenei forma mint zenei formula helyezkedik el, és szövege megelégszik a szótagok számolásával. Ennek a zenei formának elhelyezése a szöveg fölött éppoly független, mint a cifrázott, diszitéses népdal-forma a saját szövege felett. Itt ugyanis éppigy nem számít a szöveg hangsulya. Jó példa erre Kodály által közölt -már említett- Dobai éneke, vagy Rajeczky által közölt Mónár Anna és Hegyen füldön járogatok kezdetű diszitéses dallamok.²⁷⁴ A mi passió szerkesztőink variálási módszerüket, variálási szabadságukat nem a szöveg belső törvényszerűségei irányítják, hanem csakis a zenei emlékeik és zenei ötleteik. Márpedig a mi célunk éppen a variálás vizsgálata, így zenei szempontu vizsgálatunk -ugy érezzük - nem veszt eredményeiből, ha eltekintünk a szövegek és dallamok együttes tanulmányozásától.

Bemutatásra kerülő variánsrendszerünket a passiók teljes dallamanyagából állítottuk össze. A legkisebb fordulatok módosulását is beleépítettük. Első helyen az evangelista dallamai állnak Initium, Mediatio és Terminatio sorrendben, majd ugyanilyen hármastagolásban Krisztusé és tanítványé is. Az evangelista csoportjait az abc

kis betűivel, Krisztusét nagy betűkkel, tanítványét pedig számokkal neveztük el folyamatosan. A csoportokon belül minden egyes változat még külön részletesebb jelzést is kapott. Ennek alapján találjuk meg őket a katalógusokban. Két katalógust készítettünk. Az 1.sz-ban rendszerünk mindegyik motivumát felsoroljuk. Nevük után a források időrendi sorrendjében jelezzük hol és hány-szor fordulnak elő. A 2. sz-ban egy-egy forrás variáns-készletét mutatjuk be szereplőnkint elosztva. A források időrendi sorrendben következnek egymásután. Ennek megfelelően a 2.sz. katalógus után táblázatban is összeállítottuk a források variánsainak számát. Tudnunk kell azonban, hogy jónéhány kéziratunk kisebb-nagyobb mértékben hiányos. MS 178, NH, Csá, Sá, Ap, Bé, Rá, Erd II elején ill. végén egy-két lap hiányzik. Ezeket lényegében teljes forrásokként kezelhetjük. Sajnos azonban a Spá, Ká, Csu, Sp 14 anyagának kb. fele elveszett./Sp 14 esetében a kézirat ugyan teljes, de valami oknál fogva a 2. résztől kezdve a vonalakra nem irták rá a dallamokat, csak hullámos vonalakkal jelzi a kadenciákat későbbi beíró/. Emiatt variánsaikból sokat kell nélkülöznünk. Tor anyagából pedig csak néhány lapnyi kimásolt részlet áll jelenleg rendelkezésünkre, így változatainak száma egyáltalán nem valószínű. Akad két kéziratunk, melyet romlott forrásnak tartunk; a Szathm és Kisk. Számos variánsukat képtelenek vagyunk értelmezni, s ezért ezeket elhagyjuk. Mindkettőben a tanítvány Terminatiói értelmezhetetlenek. Táblázatunkban ? jellel jelezzük az effajta helyeket. Ugyanitt a források variánsainak száma szerint közöljük variánsbőségük rangsorát is. Hogy képünk eléggé reális legyen, az erősebb mértékben hiányos kéziratok változatainak számát hozzávetőlegesen kiegészítettük, s így soroltuk be őket.

VI. -127-
EVANGELISTA: INITIUM.

① a → a ② g → b ③ f → a1 ④ f → g1 d

The musical score consists of eight staves, each beginning with a treble clef and a common time signature (C). The notation is rhythmic, using dots for notes and horizontal lines for stems. The score is divided into four measures by vertical bar lines. Above the staves, four boxes contain the following text: ① a →, ② g →, ③ f → a1, and ④ f → g1 d. Below the staves, labels a1, b1, c1, c2, c3, c4, c5, c6, and c7 are placed at various points, often corresponding to the end of a staff or a measure. The notes are generally placed on the first four lines of the staves, with some notes on the fifth line. The overall structure suggests a sequence of rhythmic patterns or motifs.

Handwritten musical score for guitar, consisting of six staves. The first staff contains circled numbers 5 and 6, and boxed notes 'e' and 'd' with arrows. The second staff has notes labeled 'e1' and 'f1'. The third staff has 'e2' and 'f2'. The fourth staff has 'e4' and 'f3'. The fifth staff has 'e5'. The sixth staff has 'e6'. The score is divided into two measures by a vertical line.

① osztály: CLIVISES ZÁRÓK. [••]

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "CLIVISES ZÁRÓK" (Clivise Endings). The score is written on 11 staves, each with a treble clef and a common time signature (C). The music is organized into three measures. Above the first measure, there are two boxed annotations: "1 a →" and "2 q →". Above the third measure, there is a boxed annotation: "3 (a) q f →". The notes are grouped into measures labeled "gy 1" through "gy 11" and "h 1" through "h 11". The notation includes various note values, rests, and slurs. The score is written in a clear, legible hand.

Handwritten musical score on ten staves. The notation includes treble clefs, stems, and notes. A circled number '4' and a box containing '(a) f' with an arrow are present in the first measure of the top staff. The score is organized into four measures across the staves. Handwritten labels 'h' and 'i' with numbers are placed above the notes in each measure.

Staff	Measure 1	Measure 2	Measure 3	Measure 4
1	h 12	(4) (a) f →	i	i 12
2	h 13	i 1	i 13	i 25
3	h 14	i 2	i 14	i 26
4	h 15	i 3	i 15	i 27
5	h 16	i 4	i 16	i 28
6	h 17	i 5	i 17	i 29
7	h 18	i 6	i 18	i 30
8	h 19	i 7	i 19	i 31
9	h 20	i 8	i 20	i 32
10	h 21	i 9	i 21	i 33
11	h 22	i 10	i 22	i 34
12	h 23	i 11	i 23	i 35

Handwritten musical score for guitar, page 131. The score consists of 12 staves, each with a treble clef and a 6/8 time signature. The music is written in a single melodic line across the staves. The first staff has a circled '5' and a box containing 'e7' above it, and a circled '6' and a box containing 'd7' above it. The second staff has a circled '5' and a box containing 'e7' above it. The score is divided into three measures by vertical bar lines. The notes are mostly eighth and sixteenth notes, often beamed together. There are various annotations above the notes, including 'i.36', 'i.37', and 'k1', 'k2'. The notes are labeled with 'j' followed by a number (j1 through j11) and 'k' followed by a number (k1, k2). The first measure contains notes j1 through j4. The second measure contains notes j5 through j11. The third measure contains notes j12 through j18. The notes are written on a six-line staff, with some notes extending to the top or bottom lines. The handwriting is clear and legible.

② asztály: CLIVIS NÉLKÜL ZÁRÓK.

① g → ② (a)g → ③ (a) → ④ e →

l1 l2 l3 l4 l5 l6 l7 l8 l9

m1 m2 m3 m4 m5 m6 m7 m8 m9 m10 m11

Handwritten musical notation on ten staves. The notation consists of notes and rests on a five-line staff. Above the first staff, there is a circled '5' and a box containing 'd' with an arrow pointing to the right. The exercises are labeled as follows:

- Staff 1: n 12 (5) d → my
- Staff 2: n 13 my 1
- Staff 3: n 14 my 2
- Staff 4: n 15 my 3
- Staff 5: n 16 my 4
- Staff 6: n 17 my 5
- Staff 7: my 6
- Staff 8: my 7
- Staff 9: my 8

① oritaly: ② ZAROHANGUAK.

① g-a(g-h) p1

② f-g p2

p 1/1 p 1/12 p 2/1 p 2/11

p 1/1 p 1/13 p 2/2 p 2/12

p 1/2 p 1/14 p 2/1 p 2/13

p 1/3 p 1/15 p 2/2 p 2/14

p 1/4 p 1/16 p 2/3 p 2/15

p 1/5 p 1/17 p 2/4 p 2/16

p 1/6 p 1/18 p 2/5 p 2/17

p 1/7 p 1/19 p 2/6 p 2/18

p 1/8 p 1/20 p 2/7 p 2/19

p 1/9 p 1/21 p 2/8 p 2/20

p 1/10 p 1/22 p 2/9 p 2/21

p 1/11 p 2/10 p 2/22

Handwritten musical score on ten staves, numbered 1 to 10. The notation includes treble clefs, a key signature of one flat (B-flat), and a 4/4 time signature. The score is divided into four measures per staff. Measure numbers are written above the notes. A circled '3' and a box containing '4-a' are present in the first measure of the first staff.

Staff	Measure 1	Measure 2	Measure 3	Measure 4
1	p 2/23 (3) 4-a	p 3	p 3/12	p 3/24
2	p 2/24	p 3/11	p 3/13	p 3/25
3	p 2/25	p 3/12	p 3/14	p 3/26
4	p 2/26	p 3/13	p 3/15	p 3/27
5	p 2/27	p 3/14	p 3/16	p 3/28
6	p 2/28	p 3/15	p 3/17	p 3/29
7	p 2/29	p 3/16	p 3/18	p 3/30
8	p 2/30	p 3/17	p 3/19	p 3/31
9		p 3/18	p 3/20	p 3/32
10		p 3/19	p 3/21	p 3/33
11		p 3/20	p 3/22	p 3/34
12		p 3/21	p 3/23	p 3/35

Handwritten musical score for guitar, consisting of 12 staves and 4 measures. The score includes chord diagrams and various musical notations such as notes, stems, and slurs. The first measure contains two chord diagrams: (4) e-a and (5) e-g. The notation includes various intervals and chords, such as p 3/36, p 3/37, p 3/38, p 4/1, p 4/2, p 4/3, p 4/4, p 4/5, p 4/6, p 4/7, p 4/8, p 4/9, p 5, p 5/1, p 5/2, p 5/3, p 5/4, p 5/5, p 5/6, p 5/7, p 5/8, p 5/9, p 5/10, p 5/11, p 5/12, p 5/13, p 5/14, p 5/15, p 5/16, p 5/17, p 5/18, p 5/19, p 5/20, p 5/21, p 5/22, p 5/23, and p 5/24.

Handwritten musical score consisting of 12 staves and 4 measures. The notation includes notes, rests, and various chord symbols. The first measure contains circled numbers 6 and 7, and the second measure contains a circled number 7. The chord symbols are as follows:

Staff	Measure 1	Measure 2	Measure 3	Measure 4
1	p5/24	p6	p6/12	p7
2	p5/25	p6/1	p6/13	p7/1
3	p5/26	p6/2	p6/14	p7/2
4	p5/27	p6/3	p6/15	
5	p5/28	p6/4	p6/16	
6	p5/29	p6/5	p6/17	
7	p5/30	p6/6	p6/18	
8	p5/31	p6/7	p6/19	
9	p5/32	p6/8	p6/20	
10	p5/33	p6/9	p6/21	
11		p6/10		
12		p6/11		

8 d-2 p8

8/12 9 d-1 p9

p8/1 p8/13 p9/1 p9/13

p8/2 p8/14 p9/2 p9/14

p8/3 p8/15 p9/3 p9/15

p8/4 p9/4 p9/16

p8/5 p9/5 p9/17

p8/6 p9/6

p8/7 p9/7

p8/8 p9/8

p8/9 p9/9

p8/10 p9/10

p8/11 p9/11

Handwritten musical score for guitar, page 139. The score consists of 12 staves of music, each with a circled number and a box containing a diagram. The diagrams show fret positions for chords p10 and p11. The music consists of eighth-note patterns with slurs. The first staff has a circled '10' and a box with 'd-e'. The second staff has a circled '11' and a box with 'a(hi)'. The staves are labeled with 'p10/1' through 'p10/6' and 'p11/1' through 'p11/11'.

2) aritaly. 3) ZAROHANGUAK.

(a) $\begin{matrix} \square \\ \square \\ \square \end{matrix}$ (b) $\begin{matrix} \square \\ \square \\ \square \end{matrix}$ (c) $\begin{matrix} \square \\ \square \\ \square \end{matrix}$

q1 q2 q3 q4

① $\begin{matrix} \square \\ \square \\ \square \end{matrix}$ ② $\begin{matrix} \square \\ \square \\ \square \end{matrix}$

q1/1 q2/1 q3/1 q4/1

q2/2 q3/2 q4/2

q2/3 q3/3 q4/3

q2/4 q4/4

q2/5 q4/5

q4/6

q4/7

q4/8

q4/9

q4/10

q4/11

Handwritten musical score consisting of 12 staves and 4 measures. The notation includes time signatures, circled numbers, and boxed chord diagrams.

Measure 1: Time signature $q\ 4/12$. Circled number 3. Boxed chord diagram: $e-a$ over $e-g$.

Measure 2: Time signature $q\ 5$. Circled number 4. Boxed chord diagram: $d-a$ over $d-g$.

Measure 3: Time signature $q\ 6$. Circled number 5. Boxed chord diagram: \downarrow .

Measure 4: Time signature $q\ 7$.

Staff 1 (Melody): $q\ 4/12$, $q\ 5/11$, $q\ 6/7$, $q\ 7/1$

Staff 2: $q\ 4/13$, $q\ 5/11$, $q\ 6/7$, $q\ 7/1$

Staff 3: $q\ 4/14$, $q\ 5/20$, $q\ 6/20$, $q\ 7/20$

Staff 4: $q\ 5/3$, $q\ 6/3$, $q\ 7/3$

Staff 5: $q\ 5/4$, $q\ 6/4$

Staff 6: $q\ 5/5$, $q\ 6/5$

Staff 7: $q\ 5/6$

Staff 8: $q\ 5/4$

Staff 9: $q\ 5/8$

Staff 10: $q\ 5/8$

Staff 11: $q\ 5/10$

Staff 12: $q\ 5/11$

③ osztály ④ ZÁROHANGŰAK.

@: CLIVIS NÉLKÜL ZÁRÓK.

Handwritten musical notation on ten staves, organized into four columns. The notation includes notes, rests, and various time signature markings above the staves.

Column 1: $d' \rightarrow f$, $+1$

Column 2: $e' \rightarrow f$, $+2$

Column 3: $+2/12$, $h \rightarrow f$, $+3$

Staff 1: $+1/1$, $+2/1$, $+2/13$, $+3/1$

Staff 2: $+1/2$, $+2/2$, $+2/4$, $+3/2$

Staff 3: $+2/3$, $+2/15$, $+3/3$

Staff 4: $+2/4$, $+3/4$

Staff 5: $+2/5$, $+3/5$

Staff 6: $+2/6$, $+3/6$

Staff 7: $+2/7$, $+3/7$

Staff 8: $+2/8$, $+3/8$

Staff 9: $+2/9$, $+3/9$

Staff 10: $+2/10$, $+3/10$

Staff 11: $+2/11$, $+3/11$

Handwritten musical score consisting of 12 staves and 4 measures. The notation includes various time signatures and rhythmic markings. A circled '4' is present in the first measure of the top staff, with a box containing a wavy line and a downward-pointing arrow below it. The notes are primarily eighth and sixteenth notes, often beamed together. The time signatures for the measures are: Measure 1: 3/12, 3/13, 3/14, 3/15, 3/16, 3/17, 3/18, 3/19, 3/20, 3/21, 3/22, 3/23; Measure 2: 3/24, 3/25, 3/26, 3/27, 3/28, 3/29, 3/30, 3/31; Measure 3: 4/1, 4/2, 4/3, 4/4, 4/5, 4/6, 4/7, 4/8, 4/9, 4/10, 4/11; Measure 4: 4/20, 4/13, 4/14, 4/15, 4/16, 4/17, 4/18, 4/19, 4/22, 4/23.

+4/24

8

+4/25

8

+4/26

8

+4/27

8

+4/28

8

+4/29

8

+4/30

8

+4/31

8

+4/32

8

+4/33

8

Ⓟ: CLIVISES ZÁRÓK. -145-

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "CLIVISES ZÁRÓK" (numbered -145-). The score is organized into four systems, each corresponding to a circled number in a box at the top: 1, 2, 3, and 4. Each system consists of a main staff and several lower staves. The first system (1) has a circled '1' in a box, followed by a circled '1' and a circled '8'. The second system (2) has a circled '2' in a box, followed by a circled '2' and a circled '8'. The third system (3) has a circled '3' in a box, followed by a circled '3' and a circled '8'. The fourth system (4) has a circled '4' in a box, followed by a circled '4' and a circled '8'. The notation includes various notes, rests, and accidentals. There are also several annotations in the form of ratios: s1/1, s2/1, s3/1, s4/1, s2/2, s2/3, s2/4, s2/5, s2/6, s2/7, and s2/8. The score is written on a series of five-line staves.

-146-
④ osztály: ⑨ ZÁROHANGÚAK.

The musical score is written in 9/8 time and consists of four systems of staves. The first system contains four measures, each with a circled number and a boxed chord symbol: ① d' > 9, ② c' > 9, ③ h > 9, and ④ a > 9. The notes are written in a treble clef with a common time signature. The second system contains four measures labeled t1/1, t2/1, t3/1, and t4/1. The third system contains three measures labeled t2/2, t3/2, and t4/2. The fourth system contains three measures labeled t2/3, t3/3, and t4/3. The fifth system contains two measures labeled t3/4 and t4/4. The notes are written in a treble clef with a common time signature. The bottom of the page shows several empty staves.

-147
⑤ osztály: @ ZÁRÓHANGÚAK.

The image shows a handwritten musical score on 11 staves. The notation is in treble clef with a common time signature (C). The score is organized into three columns, each representing a different interval or scale type. The first column is labeled '1) f' > a', the second '2) e' > a', and the third '3) d' > a'. Above the first staff, there are labels 'u 1', 'u 2', and 'u 3' corresponding to the columns. The staves contain various musical notations, including notes, rests, and accidentals. The intervals are labeled as follows:

- Staff 1: f' > a' (u 1), e' > a' (u 2), d' > a' (u 3)
- Staff 2: u 1/1, u 2/1, u 3/1, u 3/1a
- Staff 3: u 2/2, u 3/2
- Staff 4: u 2/3, u 3/3
- Staff 5: u 2/4, u 3/4
- Staff 6: u 2/5, u 3/5
- Staff 7: u 3/6
- Staff 8: u 3/7
- Staff 9: u 3/8
- Staff 10: u 3/9
- Staff 11: u 3/10, u 3/11

The image shows a handwritten musical score for guitar, consisting of 10 staves and 3 measures. The notation is in treble clef with a common time signature (C). The first measure is labeled with a circled '4' and the letters 'c' and 'a' in a box. The second measure is labeled with a circled '5' and 'h' and 'a' in a box. The third measure is labeled with a circled '6' and 'e' and 'a' in a box. The notes are written in a sequence of eighth and sixteenth notes, often beamed together. The staves are numbered 4 through 13. The notes in each measure are as follows:

Staff	Measure 1	Measure 2	Measure 3
4	c4, a4, g4, f4, e4, d4	h4, a4, g4, f4, e4, d4	e4, a4, g4, f4, e4, d4
5	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5
6	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5
7	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5
8	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5
9	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5
10	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5
11	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5
12	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5
13	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5	e4, f4, g4, a4, b4, c5

KRISZTUS. INITIUM.

① osztály: EMELKEDŐK.

① $\rightarrow d$ A1 ② $\rightarrow e$ A2 ③ $\rightarrow f$ A3 ④ $\rightarrow g$ A4 ⑤ $\rightarrow a$ A5

2. osztály: ÉRESZKEDŐK.

Handwritten musical score for 2nd grade students, titled "ÉRESZKEDŐK". The score is organized into three main sections: B1, B2, and B3, each with a circled number (1, 2, 3) and a box containing a musical symbol (C2, kv, a). The music is written on 12 staves, each with a treble clef and a common time signature (C). The notation includes eighth and sixteenth notes, often beamed together, and rests. The score is divided into measures by vertical bar lines, with specific measure numbers labeled at the beginning of each staff line.

Staff	Section	Measure
1	B1	1
2	B1	1
3	B2	1
4	B2	1
5	B2	1
6	B2	1
7	B2	1
8	B2	1
9	B2	1
10	B2	1
11	B2	1
12	B3	1

Handwritten musical score for 12 staves, organized into four measures. The first measure is labeled $B3/24$, the second $B4$, the third $B4/12$, and the fourth $B5$. Each staff contains a sequence of notes with slurs and accents. Above the first and third measures are circled numbers 4 and 5 respectively, with arrows pointing to the right. The staves are numbered 3, 8, 8, 8, 8, 8, 8, 8, 8, 8, 8, 8 from top to bottom.

Staff	Measure 1	Measure 2	Measure 3	Measure 4
1	$B3/24$	$B4$	$B4/12$	$B5$
2	$B3/25$	$B4/1$	$B4/13$	$B5/1$
3	$B3/26$	$B4/2$	$B4/14$	$B5/2$
4	$B3/27$	$B4/3$	$B4/15$	$B5/3$
5	$B3/28$	$B4/4$		$B5/4$
6	$B3/29$	$B4/5$		$B5/5$
7	$B3/30$	$B4/6$		$B5/6$
8	$B3/31$	$B4/7$		
9	$B3/32$	$B4/8$		
10	$B3/33$	$B4/9$		
11	$B3/34$	$B4/10$		
12	$B3/35$	$B4/11$		

-152-
③ osztály: KUPOLÁSOK.

The image shows a handwritten musical score for chromatic scales in C major, titled "KUPOLÁSOK" (Cupolas) for the 3rd class. The score is organized into three groups of four scales each, labeled C1, C2, and C3. Each group contains scales in both the right and left hands. The scales are numbered 1 through 12. The notation includes treble clefs, a common time signature (C), and various note values (quarter, eighth, and sixteenth notes) with slurs and ties. The scales are written on a grand staff with two staves per system. The first group (C1) includes scales 1-4, the second group (C2) includes scales 5-8, and the third group (C3) includes scales 9-12. The scales are chromatic, moving up and down the scale in half steps.

Group	Scale	Hand	Notes
C1	1	Right	C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8, C9, C10, C11, C12
	2	Left	C12, C11, C10, C9, C8, C7, C6, C5, C4, C3, C2, C1
	3	Right	C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8, C9, C10, C11, C12
	4	Left	C12, C11, C10, C9, C8, C7, C6, C5, C4, C3, C2, C1
C2	5	Right	C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8, C9, C10, C11, C12
	6	Left	C12, C11, C10, C9, C8, C7, C6, C5, C4, C3, C2, C1
	7	Right	C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8, C9, C10, C11, C12
	8	Left	C12, C11, C10, C9, C8, C7, C6, C5, C4, C3, C2, C1
C3	9	Right	C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8, C9, C10, C11, C12
	10	Left	C12, C11, C10, C9, C8, C7, C6, C5, C4, C3, C2, C1
	11	Right	C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8, C9, C10, C11, C12
	12	Left	C12, C11, C10, C9, C8, C7, C6, C5, C4, C3, C2, C1

This page contains a handwritten musical score for guitar, consisting of 12 staves. The music is written in treble clef with a common time signature (C). Each staff begins with a circled number (1-12) and a chord diagram. The notes are primarily eighth and sixteenth notes, often beamed together. Above each staff, a sequence of chord names is written, indicating the harmonic structure of the piece. The chords are as follows:

Staff	Staff 1	Staff 2	Staff 3	Staff 4
1	C3/24	C4	C4/12	C4/24
2	C3/25	C4/1	C4/13	C4/25
3	C3/26	C4/2	C4/14	C4/26
4	C3/27	C4/3	C4/15	C4/27
5	C3/28	C4/4	C4/16	C4/28
6	C3/29	C4/5	C4/17	C4/29
7	C3/30	C4/6	C4/18	C4/30
8		C4/7	C4/19	C4/31
9		C4/8	C4/20	C4/32
10		C4/9	C4/21	C4/33
11		C4/10	C4/22	C4/34
12		C4/11	C4/23	C4/35

This page contains a handwritten musical score for guitar, consisting of 12 staves of music. The score is organized into four measures, with chord numbers written above each staff. The first measure contains chords C4/36, C4/37, C4/38, C4/39, C4/40, C4/41, C4/42, C4/43, C4/44, C4/45, C4/46, and C4/47. The second measure contains chords C4/48, C4/49, C4/50, C4/51, C4/52, C4/53, C4/54, C4/55, C4/56, C4/57, C4/58, and C4/59. The third measure contains chords C4/60, C4/61, C4/62, C4/63, C4/64, and a boxed '5' and '9'. The fourth measure contains chords C5, C5/1, C5/2, C5/3, C5/4, C5/5, C5/6, C5/7, C5/8, C5/9, C5/10, and C5/11. Each staff begins with a treble clef and a 'G' in a circle, and has an '8' written below the staff. The music consists of eighth-note patterns with slurs and ties.

This page contains a handwritten musical score for guitar, organized into 12 staves. Each staff begins with a treble clef and a '3' indicating a triplet. The music is divided into four measures per staff, with chord numbers written above each measure. The chords progress sequentially from C5/12 to C5/59. The notation includes eighth notes, quarter notes, and slurs, with some notes beamed together. The overall structure is a continuous sequence of chords across the page.

Staff	Measure 1	Measure 2	Measure 3	Measure 4
1	C5/12	C5/24	C5/36	C5/48
2	C5/13	C5/25	C5/37	C5/49
3	C5/14	C5/26	C5/38	C5/50
4	C5/15	C5/27	C5/39	C5/51
5	C5/16	C5/28	C5/40	C5/52
6	C5/17	C5/29	C5/41	C5/53
7	C5/18	C5/30	C5/42	C5/54
8	C5/19	C5/31	C5/43	C5/55
9	C5/20	C5/32	C5/44	C5/56
10	C5/21	C5/33	C5/45	C5/57
11	C5/22	C5/34	C5/46	C5/58
12	C5/23	C5/35	C5/47	C5/59

Handwritten musical score on 12 staves, organized into 5 measures. The notation includes notes, rests, and various chord labels. Above the first measure, there are circled numbers 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

Chord labels: C5/60, C5/61, C5/62, C5/63, C5/64, C5/65, C5/66, C5/67, C5/68, C5/69, C5/70, C5/71, C5/72, C5/73, C5/74, C5/75, C6, C6/1, C6/2, C6/3, C6/4, C6/5, C6/6, C6/7, C6/8, C6/9, C6/10, C6/11, C6/12, C6/13, C6/14, C6/15, C6/16, C6/17, C6/18, C6/19, C6/20, C6/21, C6/22, C6/23, C7/1, C7/2.

KRISZTUS: MEDIATIO.

① osztály: ZÁRADÉK FORMULÁK.

① d záradék D ② e E E 12 ③ f F

The image displays a handwritten musical score for 'KRISZTUS: MEDIATIO.' in the 'ZÁRADÉK FORMULÁK' (Closing Formulas) section, specifically for the first class (① osztály). The score is organized into 11 rows, each representing a different formula. Each row consists of three staves of music. The first staff of each row contains a sequence of notes, with a circled number (1, 2, or 3) indicating the formula type. The second and third staves of each row contain notes with stems, and some have slurs. Below each row, there are labels for the formulas: D1 through D11 and E1 through E11. The labels E12, E13, E14, E15, E16, E17, E18, E19, and E20 are also present, corresponding to the second and third staves of the rows. The notes are written on a five-line staff with a treble clef and a 3/8 time signature. The handwriting is in black ink on white paper.

Formula	Staff 1	Staff 2	Staff 3
D1	①	E1	E13
D2	②	E2	E14
D3	③	E3	E15
D4	①	E4	E16
D5	②	E5	E17
D6	③	E6	E18
D7	①	E7	E19
D8	②	E8	F8
D9	③	E9	F9
D10	①	E10	F10
D11	②	E11	F11

A handwritten musical score consisting of 12 staves. The notation is primarily rhythmic, using eighth and quarter notes, often grouped with beams. Above the staves, there are various alphanumeric labels: F12, F13, F14, F15, F16, F17, F18, F19, F20, F21, F22, F23, F24, F25, F26, F27, F28, G, G1, G2, G3, G4, H, H1, H2, H3, H4, H5, H6. Some of these labels are enclosed in boxes or circles. For example, F24 is in a circle with the number 4, and G is in a box with the number 5. The score is organized into four measures, with the first measure containing staves 1-6 and the subsequent measures containing staves 7-12. The notation is dense and appears to be a study or a specific exercise.

-159-
② osztály: KÉRDÉS FORMULÁK.

a) EMELKEDŐK.

The musical score consists of 12 staves, each representing a different time signature. The staves are organized into four groups of three, corresponding to the four columns of time signatures. The first column contains time signatures I 1/1, I 1/2, I 1/3, I 1/4, and I 1/5. The second column contains I 2/1, I 2/2, I 2/3, I 2/4, I 2/6, I 2/7, I 2/8, I 2/9, and I 2/10. The third column contains I 3/1, I 3/2, I 3/3, I 3/4, I 3/5, I 3/6, I 3/7, I 3/8, I 3/9, and I 3/10. The fourth column contains I 4/1, I 4/2, I 4/3, I 4/4, I 4/5, I 4/6, I 4/7, and I 4/8. Above the first staff, there are four boxes containing the numbers 1, 2, 3, and 4, each with an arrow pointing to the right. Above the second staff, there are four boxes containing the numbers 1, 2, 3, and 4, each with an arrow pointing to the right. Above the third staff, there are four boxes containing the numbers 1, 2, 3, and 4, each with an arrow pointing to the right. Above the fourth staff, there are four boxes containing the numbers 1, 2, 3, and 4, each with an arrow pointing to the right. The music is written in a single melodic line on a treble clef staff. The notes are mostly quarter and eighth notes, with some rests. The time signatures are indicated by the number of beams and the number of notes per measure. The legend at the bottom right states: ⊗ = INITIUM KÉNT IS ÉRTELMEZHETŐ.

CLIVISESEK.

Handwritten musical score for "CLIVISESEK." The score is written on a treble clef staff with a key signature of one flat (B-flat). The first two measures contain notes with a circled 'X' above them. Above the first measure is a box containing "5" and a box containing "I 5". Above the second measure is a box containing "6" and a box containing "7 d²".

The score is divided into three measures, each containing a vertical grid of lower staves. The first measure is labeled "J1" and contains two staves labeled "J1/1" and "J1/2". The second measure is labeled "J2" and contains two staves labeled "J2/1" and "J2/2". The third measure is labeled "J3" and contains four staves labeled "J3/1", "J3/2", "J3/3", and "J3/4".

A circled 'X' symbol is placed above the first measure of the J3 section. Below the first measure of the J3 section, there is a handwritten note: "X=INITIUM KENT IS ERTELMEZHETŐK."

A series of empty musical staves at the bottom of the page, consisting of ten blank staves with a treble clef and a key signature of one flat.

KRISZTUS: TERMINATIO.

① osztály: ④ ZÁRÓHANG. ② osztály: ③ ZÁRÓHANG

Handwritten musical score for "KRISZTUS: TERMINATIO." The score is organized into three main sections: K, L1, and L2, with a final section L3. Section K contains two staves (K1 and K2). Section L1 contains two staves (L1/1 and L1/2). Section L2 contains two staves (L2/1 and L2/2). Section L3 contains eleven staves (L3/1 through L3/11). Above the first staff, there are three boxed annotations: ① d' → d, ② c' → d, and ③ f' → d. The music is written in treble clef with a common time signature (C). The notation includes various note values, rests, and slurs. The staves are numbered 8, 8, 8, 8, 8, 8, 8, 8, 8, 8, 8, 8 from top to bottom.

Handwritten musical score on 12 staves. The notation includes treble clefs, a key signature of one flat (Bb), and a common time signature (C). The score is organized into four measures, each containing four staves. The notation consists of eighth and sixteenth notes, often beamed together, with various rests and articulation marks. Above the first staff, there is a circled number '4' and a box containing the letters 'a' and 'd'. Above the second staff, the letters 'L4' are written. Above the third staff, 'L4/12' is written. Above the fourth staff, 'L4/124' is written. Each staff has a label indicating its measure and staff number, such as 'L3/12' for the first staff of the first measure, and 'L4/124' for the fourth staff of the fourth measure. The labels for the first three staves of each measure are: L3/12, L3/13, L3/14, L3/15, L3/16, L3/17, L3/18, L3/19, L3/20; L4/1, L4/2, L4/3, L4/4, L4/5, L4/6, L4/7, L4/8; L4/9, L4/10, L4/11; L4/12, L4/13, L4/14, L4/15, L4/16, L4/17, L4/18, L4/19, L4/20, L4/21, L4/22, L4/23.

⑤ $\frac{9}{4}$ \searrow d

Staff	Measure 1	Measure 2	Measure 3	Measure 4
1	L5	L5/12	L5/24	L5/36
2	L5/1	L5/13	L5/25	L5/37
3	L5/2	L5/14	L5/26	L5/38
4	L5/3	L5/15	L5/27	L5/39
5	L5/4	L5/16	L5/28	L5/40
6	L5/5	L5/17	L5/29	L5/41
7	L5/6	L5/18	L5/30	
8	L5/7	L5/19	L5/31	
9	L5/8	L5/20	L5/32	
10	L5/9	L5/21	L5/33	
11	L5/10	L5/22	L5/34	
12	L5/11	L5/23	L5/35	

Handwritten musical score for guitar, page 164. The score is organized into three measures. The first measure is marked with a circled '6' and a box containing 'e v d'. The second measure is marked with 'L6/12' and a circled '7' with a box containing 'e v d'. The third measure is marked with 'L7'. Each staff contains a sequence of notes with slurs and accents, and is labeled with a specific guitar fingering notation such as L6/1, L6/2, L6/3, L6/4, L6/5, L6/6, L6/7, L6/8, L6/9, L6/10, L6/11, L6/13, L6/14, L6/15, L6/16, L6/17, L6/18, L6/19, and L7/1.

-165-
③. osztály: © ZÁROHANG.

① hve M1 ② wve M2 ③ gve M3 ④ fve M4

M1/1 M2/1 M3/1 M4/1

M1/2 M2/2 M3/2 M4/2

M1/3 M2/3 M3/3 M4/3

M2/4 M3/4 M4/4

M2/5 M3/5 M4/5

M2/6 M3/6 M4/6

M2/7

M2/8

M2/9

④ orx'taly: ① ZAROHANG

① $\text{h} \searrow \text{f}$ N1 ② $\text{a} \searrow \text{f}$ N2 ③ $\text{g} \searrow \text{f}$ N3 ④ $\text{e} \searrow \text{f}$ N4

The musical score consists of 12 staves, each with a treble clef and a common time signature. The notation is organized into four measures, labeled N1, N2, N3, and N4 at the top. Measure N1 contains the first staff and the first two staves of the second system. Measure N2 contains the second and third staves of the second system, the first two staves of the third system, and the first two staves of the fourth system. Measure N3 contains the third and fourth staves of the second system, the third and fourth staves of the third system, and the third and fourth staves of the fourth system. Measure N4 contains the fourth and fifth staves of the second system, the fifth and sixth staves of the third system, and the fifth and sixth staves of the fourth system. The notes are primarily eighth and sixteenth notes, often beamed together. The dynamics are indicated by 'f' (forte) and 'p' (piano) markings. The notation includes various accidentals and articulation marks.

167 -
TANITYÁNY: INITIUM.

① EMELKEDŐK

(c, h, a, g, f, e, d)
KEZDŐHANG-SZERINT) 1

② ERESZKEDŐK.

(e, d, c, b, a, g, f, e, d)
KEZDŐHANG-SZERINT) 2

1/12 1/13 2/1 2/13

1/2 1/14 2/2 2/14

1/3 1/15 2/3 2/15

1/4 1/16 2/4 2/16

1/5 1/17 2/5 2/17

1/6 1/18 2/6

1/7 1/19 2/7

1/8 1/20 2/8

1/9 1/21 2/9

1/10 1/22 2/10

1/11 2/11

③ KUPOLÁSOK

(e, d, c, b
CSÚCSPONT SZERINT)

④ VÖLGYESEK.

(a, g
MÉLYPONT SZERINT)

3

3/12

4

3/1

3/13

4/1

3/2

3/14

4/2

3/3

3/15

4/3

3/4

3/16

4/4

3/5

3/17

3/6

3/18

3/7

3/19

3/8

3/20

3/9

3/21

3/10

3/22

3/11

⑤ KÚPOLA+VÖLGY

(a, f)
CSÚCSPONTOK SZERINT)

-169- ⑥ VÖLGY+KÚPOLA.

(a, f)
MÉLYPONTOK SZERINT)

⑦ PRIM KEZDÉS.

5	5/12	6	7
5/1	5/13	6/1	7/1
5/2		6/2	7/2
5/3			7/3
5/4			
5/5			
5/6			
5/7			
5/8			
5/9			
5/10			
5/11			

TANITVÁNY: MEDIATIO.

① osztály: KÉRDÉS FORMULÁK.

① V₁ (MÉLYPONT)

sa ② V₂ sb ③ V₃ sc

sc 11 sc 12 sc 13 sc 14 sc 15 sc 16 sc 17 sc 18 sc 19 sc 20 sc 21 sc 22 sc 23

Handwritten musical score for guitar, consisting of 11 staves. The notation includes treble clefs, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/4 time signature. The music is organized into measures, with labels above each measure indicating measure numbers: Pc 24, Pc 25, Pc 26, Pc 27, Pc 28, Pc 29, Pc 30, Pc 31, Pc 32, Pc 33, Pc 34, Pc 35, Pc 36, Pc 37, Pc 38, Pc 39, Pc 40, Pc 41, Pc 42, Pc 43, Pc 44, Pc 45, Pc 46, Pc 47, Pc 48, Pc 49, Pc 50, Pc 51, Pc 52, Pc 53, Pc 54, Sd 1, Sd 2, Sd 3, Sd 4, Sd 5, Sd 6, Sd 7, Sd 8, Sd 9, Sd 10, and Sd 11. A circled number '4' and a boxed letter 'V' are positioned above the fourth measure. The notation includes various rhythmic values (quarter, eighth, and sixteenth notes), rests, and slurs. The staves are numbered 1 through 11 on the left side.

2) ostály: CLIVISES ZÁRÓK

(d'c'a
ZÁRÁS SZERINTE)

Handwritten musical score for ten staves. The notation includes treble clefs, a key signature of one sharp (F#), and a time signature of 8/8. The score is organized into three columns of measures. The first column contains measures 8d 12 through 8d 19. The second column contains measures 8e 1 through 8e 9. The third column contains measures 9/1 through 9/10. A circled number '5' is written above the first measure of the first staff. A box containing a 'V' is written above the first measure of the second staff. Each measure is labeled with its corresponding measure number.

Staff	Measure 1	Measure 2	Measure 3
1	8d 12	8e 1	9/1
2	8d 13	8e 2	9/2
3	8d 14	8e 3	9/3
4	8d 15	8e 4	9/4
5	8d 16	8e 5	9/5
6	8d 17	8e 6	9/6
7	8d 18	8e 7	9/7
8	8d 19	8e 8	9/8
9		8e 9	9/9
10		8e 10	

-173-
③ osztály: CLIVIS NÉLKÜL ZÁRÓK.

The image shows a handwritten musical score for 12 staves. The notation is organized into three main sections, each starting with a circled number and a box containing a letter and a symbol:

- Section 1:** Labeled with a circled '1' and a box containing 'V' over 'c1' and '(MÉLYPONT)'. It contains a single staff with a series of notes.
- Section 2:** Labeled with a circled '2' and a box containing 'V' over 'h'. It contains 11 staves, each with a label: 10a, 10b1, 10b2, 10b3, 10b4, 10c1, 10c2, 10c3, 10c4, 10c5, 10c6, 10c7, 10c8, 10c9, 10c10, and 10c11. Each staff contains a series of notes.
- Section 3:** Labeled with a circled '3' and a box containing 'V' over 'a'. It contains 5 staves, each with a label: 10c12, 10c13, 10c14, 10c15, and 10c16. Each staff contains a series of notes.

Each staff begins with a treble clef and a common time signature (C). The notes are mostly quarter notes and half notes, with some rests. The staves are numbered 1 through 12 on the left side.

Handwritten musical score for guitar, page 174. The score is organized into two systems of staves. The first system consists of two measures, each with a circled number (4 and 5) and a 'V' in a box above the staff. The notes are labeled 10d1 through 10d8 and 10e1 through 10e9. The second system is empty.

Staff	Measure 4	Measure 5
1	10d1	10e1
2	10d1	10e1
3	10d2	10e2
4	10d3	10e3
5	10d4	10e4
6	10d5	10e5
7	10d6	10e6
8	10d7	10e7
9	10d8	10e8
10		10e9

TANITVANY: TERMINATIO.

① *art.*: ERESZKEDŐK. ② *art.*: PRIMZÁROK. ③ *art.*: MOTIVUMMAGOS TÍPUSOK.

11 12 13 14

11/1 14/1

11/2 14/2

11/3 14/3

11/4 14/4

11/5 14/5

14/6

③ $h \rightarrow d^1$

(h, a, g, d
ZAROHANG)

④ $h \rightarrow c^1$

(h, a, f
ZAROHANG)

⑤ $a \rightarrow f^1$

The musical score consists of 11 staves, each with a treble clef and a common time signature (C). The notation includes various rhythmic values (quarter, eighth, and sixteenth notes) and rests. The score is organized into three systems of measures:

- System 1 (Measures 15-16):** The first staff is labeled with measure numbers 15 and 16. The second staff has measure numbers 15/1 and 16/1. The third staff has 15/2 and 16/2. The fourth staff has 15/3 and 16/3. The fifth staff has 15/4 and 16/4. The sixth staff has 15/5 and 16/5. The seventh staff has 15/6 and 16/6. The eighth staff has 15/7 and 16/7. The ninth staff has 15/8 and 15/20. The tenth staff has 15/9 and 15/21. The eleventh staff has 15/10 and 15/11.
- System 2 (Measures 17-18):** The first staff is labeled with measure numbers 17 and 18. The second staff has measure numbers 15/12 and 16/1. The third staff has 15/12 and 16/2. The fourth staff has 15/13 and 16/3. The fifth staff has 15/14 and 16/4. The sixth staff has 15/15 and 16/5. The seventh staff has 15/16 and 16/6. The eighth staff has 15/17 and 16/7. The ninth staff has 15/18 and 16/8. The tenth staff has 15/19 and 16/9. The eleventh staff has 15/20 and 16/10.
- System 3 (Measures 19-20):** The first staff is labeled with measure numbers 19 and 20. The second staff has measure numbers 15/11 and 16/1. The third staff has 15/11 and 16/2. The fourth staff has 15/12 and 16/3. The fifth staff has 15/13 and 16/4. The sixth staff has 15/14 and 16/5. The seventh staff has 15/15 and 16/6. The eighth staff has 15/16 and 16/7. The ninth staff has 15/17 and 16/8. The tenth staff has 15/18 and 16/9. The eleventh staff has 15/19 and 16/10.

6 a 7 e 1
(h, a, g, f
ZAROHANG)

4 a 7 d 1
(c, h, a, g, f, e, d
ZAROHANG)

-177-

The musical score consists of 12 staves of music, each with a treble clef and a common time signature (C). The music is organized into four columns of measures. The first column contains measures 18/1 through 18/6. The second column contains measures 19/1 through 19/8. The third column contains measures 19/9 through 19/21. The fourth column contains measures 19/22 through 19/35. The notation includes eighth notes, quarter notes, and half notes, often grouped with slurs. The notes are primarily in the range of G4 to D5. The score is handwritten and shows signs of being a working draft.

⑧ a 7c1

(a, q, f, d
ZAROHANG)

20

A handwritten musical score consisting of 12 staves of music, organized into four measures. Each staff begins with a treble clef and a common time signature (C). The notes are primarily eighth and sixteenth notes, often grouped with slurs. The score is annotated with handwritten numbers in the top right of each staff, indicating measure numbers. The first three measures are numbered 19/36, 19/48, and 19/60. The fourth measure is numbered 20, with sub-measure numbers 20/1 through 20/11 written below the staff. The text 'ZAROHANG' is written in the top right corner of the first measure.

Staff	Measure 1 (19)	Measure 2 (19)	Measure 3 (19)	Measure 4 (20)
1	19/36	19/48	19/60	20
2	19/37	19/49	19/61	20/1
3	19/38	19/50	19/62	20/2
4	19/39	19/51	19/63	20/3
5	19/40	19/52	19/64	20/4
6	19/41	19/53	19/65	20/5
7	19/42	19/54	19/66	20/6
8	19/43	19/55		20/7
9	19/44	19/56		20/8
10	19/45	19/57		20/9
11	19/46	19/58		20/10
12	19/47	19/59		20/11

9 $\text{a} \rightarrow \text{b}$

($\text{hu}, \text{a}, \text{g}$)
ZAROHANG

10 $\text{g} \rightarrow \text{e}^1$

The musical score consists of 13 staves, each with a treble clef and a common time signature 'C'. The notation includes various note values (quarter, eighth, and sixteenth notes), rests, and slurs. The staves are numbered sequentially from 20/12 to 20/23. The first three staves (20/12-20/14) are grouped under the circled number '9'. The next four staves (20/15-20/18) are grouped under the circled number '10'. The remaining five staves (20/19-20/23) are not grouped. The score is divided into three measures by vertical bar lines. The first measure contains staves 20/12-20/14, the second measure contains staves 20/15-20/18, and the third measure contains staves 20/19-20/23. The notation is handwritten and appears to be a transcription of a vocal or instrumental piece.

⑪ $g \rightarrow d^1$
(h, a, g, f, d)
ZAROHANG)

⑫ $g \rightarrow c^1$
(h, a, g, f)
ZAROHANG)

⑬ $g \rightarrow h$
(a, f, e)
ZAROHANG)

The musical score consists of 13 systems, each with a main staff and four smaller staves below it. The systems are organized into four columns corresponding to the circled numbers 11, 12, 13, and 25. Each system contains rhythmic markings above the staves, such as 2/3, 2/4, 2/4/12, 2/5/1, 2/3/2, 2/4/2, 2/4/14, 2/5/2, 2/3/3, 2/4/3, 2/4/15, 2/5/3, 2/3/4, 2/4/4, 2/4/16, 2/5/4, 2/3/5, 2/4/5, 2/4/17, 2/5/5, 2/3/6, 2/4/6, 2/4/18, 2/5/6, 2/3/7, 2/4/7, 2/4/19, 2/5/7, 2/3/8, 2/4/8, 2/4/20, 2/5/8, 2/3/9, 2/4/9, 2/4/21, 2/3/10, 2/4/10, and 2/3/11, 2/4/11. The notation includes notes, rests, and slurs on a treble clef staff.

14 $\frac{7}{4}$
(a, g, f, e, d)
ZAROHANG

15 $\frac{7}{4}$
(c, a, g, f, e)
ZAROHANG

16 $\frac{7}{4}$
(a, g, f, e, d)
ZAROHANG

The musical score consists of 11 staves, each with a treble clef and a common time signature of 7/4. The score is divided into three measures corresponding to measures 26, 27, and 28 of the piece. Each measure contains a sequence of notes with slurs and stems. The notes are primarily eighth and sixteenth notes. Above the staves, there are handwritten labels for each measure: 26/1 through 26/11, 27/1 through 27/11, and 28/1 through 28/11. The notes in each measure are grouped into pairs, with the first note of each pair being a half note and the second being a quarter note. The overall melody is a simple, repetitive pattern of notes.

17 $\uparrow a$

18 $e \uparrow c^1$

-182-

19 $e \uparrow a$

29 29/1 30 31

1.sz. Katalógus: variánsok sorrendje szerint.

Jelzések: áll= állandóan csak ezt használja
ált= általában ezt használja
gyak= gyakran él vele, de másokkal is
+ = biztos olvasás
x = értelmezett olvasás
Med u = Initiumnak a Mediatio után való
előfordulása.

Evangelista: Initium.

a: MS 178 /Med u +10/, NH /Med u +18/, Csá /Med u +18/
Sá /+1, Med u +3/, Nd /+2, Med u +11/, Spá /Med u +4/,
Ká /Med u +4/, Ap /Med u +7/, Ög /Med u +10/, Bé
/Med u +7/, Pó /Med u +20/, Erd I /+3, Med u +2/,
Erd II / Med u +8/, Vas /+21, Med u +7/, Köv. /+2,
Med u +5/

al: Ög /Med u +1/, Ke /Med u +8/

b: MS 178 /Med u +3/, Csá /Med u +1/, Sá /+2/, Spá /+1/,
Ká /+1/, Csu /Med u +1/, Nagy /+1/, Lach /+1/, Vas
/Med u +2/, Misk /+1/

b 1: Ke /+1/

c: MS 178 /+127, Med u +53/, NH /+2/, Csá /Med u +3/, Sá
/+8, Med u +15/, Nd /+1, Med u +2/, Ap /+1, Med u +2/,
Ög /+1/, Ke /+18, Med u +40/, Csu /+1/, Bé /+35, Med u
+39/, Vany /+4, Med u +2/, Pó /+ált, Med u +gyak/,
Rá /+ált, Med u +áll/, Tor /+4, Med u +5/, Erd I /+ált,
Med u +ált/, Erd II /+áll, Med u +ált/, Nagy /+ált,
Med u +áll/, Kol /+ált, Med u +áll/, Vas /+gyak, Med u
+ált/, Sp 14 /+1, Med u +1/, Misk /+6, Med u +7/,
Kol M /+áll, Med u +áll/, Köv /+ált, Med u +ált/, Kisk
/+áll, Med u +áll/

c1: MS 178 /+gyak,Med u +gyak/, NH /+ált,Med u +ált/,
Ba /+áll,Med u +áll/, Óv /+áll,Med u +áll/, Csá
/+áll,Med u +ált/, Sá /+ált,Med u +ált/, Nd /+
ált,Med u +ált/, Spá /+ált,Med u +ált/, Ká /+ált,
Med u +ált/, Ap /+ált,Med u +ált/, Ög /+ált,Med u
+ált/, Ke /+ált,Med u +ált/, Csu /+ált,Med u +ált/,
Bé /+ált,Med u +gyak/, Vany /+ált,Med u +ált/,Pó
/+7,Med u +4/, Erd I/+2/, Szathm /+1,Med u +3/,
Kol /+1/, Lach /+ált,Med u +áll/, Vas /+60,Med u
+8/, Sp 14 /+ált,Med u +ált/, Misk /+ált,Med u
+ált/, Köv /+5,Med u +3/

c2: Sá /+1/

c3: Misk /+1/

c4: Rá /+1/

c5: Ke /+3/

c6: Ke /+3/, Bé /Med u +1/, Rá /+2/

c7: Rá /+1/

d: NH /+1/, Sá /+1,Med u +1/, Misk /+1/

e: MS 178 /Med u +9/, NH /+1,Med u +1/, Misk /+1/

e1: MS 178 /Med u +7/, Nd /Med u +1/, Misk /+1/

e2: Sá /+1/, Bé /+1/, Vany /+1/, Misk /+1/

e3: Vany /+1/

e4: Misk /Med u +2/

e5: Misk /+3, Med u +1/

e6: Ög /+1/, Ke /+1/

f: Sp 14 /+1/

f1: Ke /+2/

f2: Ke /+2/

f3: Tor /Med u +1/, Köv /+2/

Evangelista: Mediatio.

- g: MS 178 /+2/, Ke /+1/, Csu /+1/, Pó /+1/, Erd II /+1/, Nagy /+8 x2/, Szathm /x2/, Kol /+2 xl/,
g1: Ög /+1/
g2: Kol /+1/
gy: Csá /+1/, Sá /+3 x4/, Ög /+1/, Pó /+1/, Nagy /+3 xl/, Kol /+4 xl/, Sp 14 /+1 xl/, Köv /+2/
gyl: Sá /+1/
gy2: Sá /xl/
gy3: Kol /+1/
gy4: Ba /+1/, Nagy /+1 xl/
gy5: Pó /+1/, Erd II /+2/
gy6: NH /+1/
gy7: MS 178 /+15/, NH /+1/
gy8: MS 178 /+3/
gy9: Sá /+6 xl/, Nd /+2/, Erd II /+1/, Sp 14 /+1/
gy10: Nd /+2/
gy11: Nd /+1/
gy12: Nd /+1/
gy13: Kol /x4/
gy14: Kol /+1/
gy15: Pó /+1/, Nagy /+1 xl/
gy16: NH /+2o/
gy17: NH /+1/
h: MS 178 /+13/, NH /+145 xl/, Csá /+14/, Pó /+15 x2/, Erd I /+4o/, Nagy /+2 x2/, Vas /+47/, Kol M /+56/
h1: Pó /+4 xl/, Erd I /+1/, Köv /+1/
h2: NH /+5/
h3: MS 178 /+1/
h4: Csá /+1/, Köv /+15 x7/
h5: MS 178 /+4o/, NH /+82/, Ba /+53/, Óv /+58/, Csá /+73/, Sá /+3 xl/, Nd /+7 x5/, Spá /+7 x2/, Ká /+7 x5/, Ög /+66/, Ke /+3 /, Vany /+1/, Pó /+7o/ Tor /+1/, Erd II /+8/, Nagy /+7/, Kol /+3 xl/, Lach /+43/, Vas /+1o4/, Sp 14 /+2/, Kol M /+117/, Köv /+31/

- h6: Erd I /+71/
h7: Ke /+1/, Erd II /+1/
h8: Ke /+1/, Pó /+5/, Köv /+3/
h9: Köv /+1/
h10: Pó /+4 x1/, Erd II /+2/, Kol /x7/
h11: Erd II /+1/
h12: Spá /+8 x6/, Ög /+1/, Kol /+1/
h13: Kol /x1/
h14: Sá /+4 x1/, Nd /+14/, Ap /+1/, Ke /+6/, Bé /+1 x7/,
Erd I /+6/, Lach /+1/, Misk /+2 x1/, Köv /+26/
h15: Nd /+1/, Vany /+1/, Köv /+5 /
h16: Bé /x1/, Misk /+1/, Köv /+3/
h17: Nd /+14 x4/, Ap /+10/, Erd I /+8/
h18: Csá /+1/, Erd I /+3/, Sp 14 /+1/
h19: Vany /+1/
h20: Ap /+3/, Ke /+1/, Erd II /+1/, Szathm /x1/, Misk
/+1/, Köv /+1/
h21: Köv /+2/
h22: Sp 14 /+1/
h23: Misk /x2/
i: MS 178 /+4/, NH /+4/, Csá /+1/, Ke /+2/, Pó /+24/
Tor /+1/, Erd I /x2/, Erd II /+43/, Nagy /+53 x13/,
Kol /+47 x14/, Lach /+2/, Vas /+1/, Köv /+10/, Kisk
/+1/
i1: Pó /+5/, Kol /+1/
i2: Kol M /+1/
i3: Nagy /+1/, Köv /+2/
i4: Ke /+1/, Erd II /+1/, Nagy /+1 x1/, Köv /+1/
i5: Erd II /+1/
i6: NH /+1/, Rá /+1/, Erd II /+1/, Nagy /+4/, Köv /+2/
i7: Nagy /+1/
i8: Ba /+1/, Ög /+1/, Pó /+1/, Erd II /+1/, Nagy /+3/,
Sp 14 /+1/
i9: Ke /x1/
ilo: NH /+3/, Csá /+3/, Pó /+17/, Erd I /+1/, Erd II
/+1/, Nagy /+12 x8/, Kol /+1 x2/

- i11: Nagy /+1 x4/, Kol /+1/
- i12: Csá /+1/, Kol /x1/
- i13: Nagy /x1/, Kol /x2/, Köv /+2/
- i14: Sá /+13 x3/, Ke /+6 x1/, Bé /+2/, Erd II /+7 x1/,
Kol /+1/, Köv /+1/
- i15: Ke /+2/, Köv /+1/
- i16: Sp 14 /+2/
- i17: Ke /+1 x1/, Köv /+1/
- i18: Sp 14 /+5/, Köv /+3/
- i19: Sá /+1/, Nagy /+1/, Köv /+2/
- i20: Köv /+1/
- i21: Nagy /+2 x1/, Kol /x3/
- i22: Kol /+1/
- i23: Kol /+1/
- i24: Kol /+1 x1/
- i25: Kol /+2/
- i26: Kol /+1/
- i27: Rá /+1/
- i28: Nagy /+1/
- i29: Kol /+2/
- i30: Erd II /+1/
- i31: Erd II /+2/
- i32: Erd II /+2/
- i33: Pó /+3/, Erd II /+5 x1/, Nagy /x5/, Kol /+1 x26/
- i34: Köv /+2/
- i35: Kol /+1/
- i36: Kol /x1/
- i37: Pó /+1/,
- j: Nagy /+1/
- j1: Erd II /+1/
- j2: Tor /+1/, Köv /+1/
- j3: Nagy /x1/
- j4: Erd II /+1/, Köv /+1/
- j5: Ap /x1/
- j6: Ke /+1/
- j7: Köv /+1/

- j8: Köv /+2/
j9: Ke /+1/
j10: Misk /+1/
j11: Köv /+1/
j12: Ke /+1/
j13: Szathm /xl/
j14: Ap /+1/
j15: Sp 14 /+1/
j16: Ap /+1/, Köv /+1/
j17: Sp 14 /+1/
j18: Erd II /+1/
k: Pó /+1/
k1: Kisk /+1/
k2: Tor /+1/
l: MS 178 /+6/, Csá /+2/, Sá /+42 xl/, Nd /+11/, Ap /+3/, Ög /+1/, Ke /+6/, Csu /+1/, Bé /+9/, Vany /+6/, Erd II /+1/, Szathm /+2 x7/, Nagy /+1/, Kol /+1/, Lach /+1/, Sp 14 /+4/, Köv /+4/, Kisk /+1/
l/1: Misk /+1/
l/2: Lach /+1/, Köv /+1/
l/3: Erd I /+1/, Kol /+1/
ly: MS 178 /+ált/, NH /+7/, Ba /+6/, Öv /+12o/, Csá /+27/, Sá /+28/, Nd /+94/, Spá /+36/, Ká /+28/, Ap /+88 x7/, Ke /+74/, Csu /+ált/, Bé /+31/, Vany /+125/, Pó /+21/, Tor /+1/, Erd I, /+73/, Erd II /+7/, Szathm /+4 x21/, Nagy /+4/, Kol /+2/, Lach /+ált/, Vas /+72/, Sp 14 /+12 x4/, Misk /+2 xl/ Kol M, /+65/, Köv /+49/, Kisk /+4/
ly1: MS 178 /+1/
ly2: Spá /+3/, Nagy /+1/, Kisk /+1/
ly3: Spá /+1/
ly4: Szathm /x2/
ly5: Sá /+1/
ly6: Szathm /xl/
ly7: MS 178 /+1/, Nd /+1/, Misk /+78/, Köv /+2/
ly8: MS178 /+7/, Ap /+3/, Ke /+1/, Erd I /+1/, Sp 14 /+1/

- ly9: Nd /+1/, Ög /+1/, Vany /+1/, Szathm /+1 xl/, Lach /+1/,
- m: MS 178 /+18/, NH /+1/, Csá /+1/, Sá /+50/, Nd /+10/
Ap /+1/, Ke /+29/, Bé /+55/, Vany /+11/, Pó /+61/,
Rá /+ált/, Tor /+3/, Erd II /+39/, Szathm /+6 x22/,
Nagy /+62/, Kol /+59/, Lach /+1/, Vas /+2/, Sp 14
/+31/, Misk /+3/, Köv /+29/, Kisk /+ált/
- m1: Nd /+1/, Pó /+3/, Erd II /+2/, Nagy /+1/, Kol /+2/,
Köv /+2/
- m2: Pó /+2/, Nagy /+8/, Kol /+8/
- m3: Spá /+1/
- m4: Csá /+1/, Nd /+2/, Spá /+1/, Bé /+1/, Szathm /x5/,
Misk /+9/, Köv /+1/, Kisk /+1/
- m5: Erd II /+2/
- m6: Csá /+1/
- m7: MS178 /+4/, Nagy /+1/
- m8: Misk /+1/
- m9: Misk /+2 xl/
- m10: Szathm /+1/
- n: Ap /+2/, Ke /+1/
- n1: Ög /+1/, Ke /+1/, Szathm /xl/, Lach /+1/
- n2: Sá /+2/, Nd /+1/, Ke /+1/, Vas /+1/, Sp 14 /+3 xl/,
Köv /+3/
- n3: Nd /+1/, Ap /+1/
- n4: Bé /+3/, Kol /+2/
- n5: Szathm /x34/
- n6: Misk /+2/
- n7: Misk /xl/, Köv /+1/
- n8: Misk /xl/
- n9: Sp 14 /+1/
- n10: Bé /+1/, Misk /x2/
- n11: Szathm /xl2/
- n12: Vas /+1/
- n13: Szathm /+1/
- n14: Misk /+1/
- n15: Misk /+1/

nl6: Ap /+1/
nl7: Misk /+1/
ny: Ap /+1/, Vas /+1/
ny1: Vas /+1/
ny2: Szathm /xl/
ny3: Szathm /xl/
ny4: Szathm /xl/
ny5: Pó /xl/, Erd I /+1/
ny6: Nagy /xl/, Kol /+1/
ny7: Misk /+1/
ny8: Misk /+1/

Evangelista: Terminatio

pl: Csá /xl/, Csu /+2/, Bé /+1/, Szathm /xl/, Köv /+1/
pl/1: Bé /+2 x4/, Pó /+1/, Szathm /xl/, Sp 14 /+3/
pl/2: Erd II /+1/
pl/3: Nagy /+1/
pl/4: Sp 14 /+1/
pl/5: Csá /+2/, Csu /+1/, Bé /+2/, Pó /xl/
pl/6: Sp 14 /xl/
pl/7: Bé /x2/
pl/8: Bé /xl/
pl/9: Erd II /+1/, Vas /+1/
pl/10: Szathm /+1/
pl/11: Csá /xl/
pl/12: Csá /+1/
pl/13: Ká /+1/, Ke /+1/, Bé /+1/, Vany /+1/
pl/14: Csá /xl/
pl/15: Bé /+1/
pl/16: Bé /xl/
pl/17: Sp 14 /+1/
pl/18: Csá /xl/
pl/19: Bé /+1/
pl/20: Misk /+1/

p1/21: Erd II /+1/

p1/22: Sp 14 /+1/

p2: MS 178 /+2/, NH /+3/, Nd /=2/, Spá /x3/, Ap
/+60 x8/, Ke /+3/, Csu /+1/, Vany /+4/, Pó
/126 x2/, Tor /+4/, Erd I /+171/, Nagy /+53 xl/
Kol /+116 x3/, Lach /+2/, Vas /+192/, Kol M /+ált/
Köv /+22/, Kisk /x5/

p2a: MS 178 /+81/, NH /+1/, Ög /+1/, Ke /+1/, Vany /+1/
Pó /+13 xl/, Tor /+1/, Nagy /+5/, Kol /+6/, Lach
/+2/

p2/1: Sp 14 /xl/

p2/2: NH /+51/

p2/3: MS 178 /+2/

p2/4: Nagy /+1/

p2/5: Lach /+1/

p2/6: Ke /+1/

p2/7: Lach /+1/

p2/8: Bé /+1/, Erd II /+42 x3/, Nagy /+19 xl2/, Kol /+54/
Köv /+70 x4/, Kisk /+1/

p2/9: Sá /+1/, Nagy /+2 x2/, Kol /+2 xl/, Sp 14 /+2 x2/

p2/10: Erd II /+1/, Szathm /xl/, Lach /+4/, Vas /+1/

p2/11: Pó /+2/, Nagy /+2/, Köv /+56/

p2/12: Bé /+1/

p2/13: Ap /+1/, Nagy /+51 x2/, Kol /+10 xl/

p2/14: Vany /+1/

p2/15: Nd /+1/

p2/16: Szathm /xl/

p2/17: Ög /+1/

p2/18: MS 178 /+55/, NH /+21/, Ba /+ált/, Öv /+ált/, Csá
/+62 x9/, Sá /+84 x7/, Spá /+1 xl/, Ká /+17 xl/,
Ap /+10 x2/, Ög /+108 /, Ke /+44 x5/, Csu /+14xl/
Bé /+11 xl5/, Vany /+86 x6/, Pó /+50 xl/, Erd II
/+8/, Nagy /+3/, Kol /+16 xl/, Lach /+82/, Sp 14
/+3 x2/, Misk /+10/

p2/19: Nd /+1/, Bé /+1/

p2/20: Vany /+2/

- p3/20: Bé /+1/
p3/21: Kisk /+1 xl/
p3/22: Sp 14 /+1/
p3/23: Csá /+1/, Nd /+1/, Bé /+1/
p3/24: Ke /+2/
p3/25: MS 178 /+1/
p3/26: NH /+20/
p3/27: MS 178 /+25/
p3/28: MS 178 /+8/, Ap /+1/, Misk /xl/
p3/29: MS 178 /+12/, Vany /+1/
p3/30: MS 178 /+1/
p3/31: MS 178 /+1/
p3/32: Nd /+1/, Ap /xl/, Ke /+1/
p3/33: Nd /+1/, Száthm /xl/
p3/34: Bé /+4/, Vany /+1/
p3/35: Og /+1/, Vany /+1/, Kol /+2/, Lach /+1/, Köv /+1/
p3/36: Nagy /+1/, Köv /+2/
p3/37: MS 178 /+1/
p3/38: MS 178 /+1/
p4: Sá /+2/, Nd /+2/
p4/1: Nd /+1/
p4/2: Bé /+1/
p4/3: Nd /+1/
p4/4: MS 178 /+73/
p4/5: MS 178 /+28/
p4/6: MS 178 /+1/
p4/7: MS 178 /+1/
p4/8: MS 178 /+2/
p4/9: MS 178 /+41/
p5: Pó /+2/, Kol /+1/
p5/1: Csá /+1/, Sá /+1/, Nd /+12 xl/, Ög /+1/
p5/2: MS 178 /+1/
p5/3: Sá /+1/, Ap /+1 x2/
p5/4: Nd /+2/
p5/5: Nd /+2/
p5/6: Nd /+1/

- p5/7: Nd /+1/
p5/8: Ap /+1/, Nagy /+1/, Misk //+1 x3/
p5/9: Misk /xl/
p5/10: Erd II /+1/
p5/11: Sá /+1 xl/, Nd /+8 x2/, Ög /+9/, Pó /+5/, Kol /+1/, Lach /+7/, Sp 14 /+1/, Misk /+46 x6/
p5/12: Sp 14 /xl/
p5/13: Nd /xl/, Kol /+2/, Lach /+1/
p5/14: Vany /+1/
p5/15: Ke /+1/
p5/16: Kol /+1/
p5/17: Misk /+1/
p5/18: Lach /+1/, Misk /xl/
p5/19: Erd II /+1/
p5/20: Nagy /+3/, Kol /+1/
p5/21: Misk /xl/
p5/22: MS 178 /+1/, Erd II /+1/, Kol /xl/
p5/23: Ap /+2/
p5/24: Nd /+1/, Nagy /+1/
p5/25: Nd /+3/
p5/26: Nd /xl/
p5/27: Vany /+1/
p5/28: Nd /+1/
p5/29: Sp 14 /xl/
p5/30: Pó /+1/
p5/31: Nd /+1/, Köv /+4/
p5/32: MS 178 /+2/, NH /+ált/
p5/33: MS178 /+1/
p6: Misk /xl/
p6/1: Csá /+1/, Sá /+4/, Nd /+5 xl/, Misk /+5/
p6/2: Nd /+2 xl/
p6/3: Lach /+1/
p6/4: Nd /+4/
p6/5: Nagy /+1/
p6/6: Bé /+1/, Vany /xl/
p6/7: Nd /+1/, Bé /+2/

- p6/8: Nd /xl/
- p6/9: Pó /+1/, Nagy /+1/
- p6/10: Nd /+1/
- p6/11: Ap /+1/
- p6/12: Bé /+1/
- p6/13: Nd /+15 x5/
- p6/14: Nd /+2/
- p6/15: Nd /+2/, Bé /+1/
- p6/16: Nd /+4 xl/
- p6/17: Nd /+4/
- p6/18: Bé /xl/
- p6/19: Csá /+1/, Nd /+3 xl/, Ká /+1/, Bé /+1/, Pó /+1/,
Nagy /+1/, Sp 14:/+1/
- p6/20: Sp 14 /+1/
- p6/21: Pó /+1/, Kol /+1/, Misk /+1/
- p7: Nd /+1/
- p7/1: Erd II /+1/
- p7/2: Vany /xl/
- p8: Kol /+1/
- p8/1: Nagy /+1/, Kol /+2/
- p8/2: Nagy /+1/
- p8/3: Nd /+1/, Nagy /+1/, Misk /+3/
- p8/4: Nagy /+1/
- p8/5: Nagy /+1/
- p8/6: Erd II /+2/, Nagy /+1/
- p8/7: Erd II /+1/
- p8/8: Kol /+1/
- p8/9: Nd /+1/
- p8/10: Nagy /+1/
- p8/11: Misk /xl/
- p8/12: Bé /+1/
- p8/13: Nagy /+1/
- p8/14: Ká /+1/
- p8/15: MS 178 /+18/
- p9: Sp 14 /+1/
- p9/1: Sá /+1/

- p9/2: Nagy /+1/
p9/3: Bé /+1/
p9/4: Nd /+2/
p9/5: Pó /+1/
p9/6: Misk /+1/
p9/7: Nd /+1/
p9/8: Nd /+1/
p9/9: Nd /+1/
p9/10: Nd /+2/, Pó /+5/, Kol /+1/, Misk /+2/
p9/11: Kol /+1/
p9/12: Nd /+1/
p9/13: Szathm /xl/
p9/14: Kol /+1/
p9/15: Nd /+2 xl/, Kol /+1/
p9/16: Nd /+1/
p9/17: Nagy /+1/
p10: Nagy /+7 xl/
p10/1: Nagy /+1/
p10/2: Nagy /+1/
p10/3: Nagy /+1/
p10/4: Nagy /+1/, Kisk /xl/
p10/5: Nagy /+5/
p10/6: Bé /+1/
p11: MS 178 /+1/, Csá /+2 xl/, Sá /+2 xl/, Bé /xl/,
Vany /+1/, Kol M /+3/, Kisk /xl/
p11/1: MS 178 /+1/, Csá /+2 x2/, Sá /xl/, Ká /+1/, Ap
/+2/, Csu /+1/, Bé /+3 x4/, Vany /+5/, Pó /+1/,
Kol /+1/, Vas /+1/, Kol M /+1/
p11/2: Szathm /xl/, Sp 14 /+1/
p11/3: Erd II /+1/
p11/4: Csá /+1 xl/, Kol /+1/
p11/5: Vany /+1/, Misk /+2/
p11/6: Og /+1/, Pó /+1/, Lach /+1/
p11/7: Nd /+1/
p11/8: Nd /xl/, Nagy /+4/, Köv /+6 xl/
p11/9: Kol /+2/

- pll/10: Bé /+2/, Erd II /+3/, Kisk /x3/
pll/11: Nd /+1/, Vany /+1/, Szathm /xl/
pll/12: Bé /+1/
pll/13: Vany /+1/, Nagy /+6/, Kol /+2/
pll/14: Csá /+1/, Ke /xl/, Erd II /+4/, Szathm /xl/
Nagy /+5/, Köv /+13/
pll/15: Misk /+1/
pll/16: Nd /+4 xl/
pll/17: Nagy /+1/, Kisk /xl/
pll/18: Szathm /xl/
q1: Vas /+1/
q1/1: Kisk /xl/
q2: Ke /+1/
q2/1: Ke /+1/, Erd II /+1/
q2/2: Ke /+1/
q2/3: Ke /xl/
q2/4: Misk /+1/
q2/5: Sá /+1/
q3: Ög /+2/
q3/1: Ke /+1/
q3/2: Sp 14 /+2/, Köv /+1/
q3/3: Csu /xl/, Bé /+1/
q4: Ap /+1/, Ke /+1/
q4/1: Csu /+1/
q4/2: Csu /+3 xl/
q4/3: Kisk /xl/
q4/4: Kisk /xl/
q4/5: Kisk /xl/
q4/6: Ke /+2 xl/, Erd II /+3/
q4/7: Szathm /xl/
q4/8: Erd II /+1/, Vas /+1/, Kisk /xl/
q4/9: Lach /+1/
q4/10: Sá /+4 x2/, Ke /+3 xl/, Csu /+2 xl/, Vany /+1/
Nagy /+1/, Sp 14 /+1 xl/, Köv /+3/, Kisk /xl/
q4/11: Ke /+2/, Nagy /x2/
q4/12: Szathm /xl/
q4/13: Nagy /+1/

- q4/14: Köv /+3l/
- q5: Misk /+l/,
- q5/1: Lach /+l/
- q5/2: Kisk /xl/
- q5/3: Sp 14 /+l/
- q5/4: Ká /+l/, Ke /xl/, Misk /+l/
- q5/5: Misk /xl/
- q5/6: Lach /+l/
- q5/7: Szathm /xl/
- q5/8: Nd /+l/
- q5/9: Nd /+l/
- q5/10: Sá /+l/
- q5/11: Nd /+l/
- q6: Szathm /xl/
- q6/1: Szathm /xl/
- q6/2: Szathm 7x2/
- q6/3: Szathm /xl/
- q6/4: Szathm /xl/
- q6/5: Nd /+l/
- q7: Bé /+l/
- q7/1: Ke /+l/, Erd II /+l/, Szathm /+4/
- q7/2: Ke /xl/, Köv /+l/
- q7/3: Erd II /+l/
- r1: Nagy /xl/
- r1/1: Kol /+l/
- r1/2: Ög /+l/, Lach /+l/
- r2: Pó /+2/
- r2/1: Pó /+l/
- r2/2: Misk /+l/
- r2/3: Pó /+l/
- r2/4: Erd I /+l/
- r2/5: Erd II /+l/, Kol /+l/
- r2/6: Szathm /xl/
- r2/7: Köv /xl/
- r2/8: Rá /+4/
- r2/9: Rá /+l/

r2/10: Rá /+2/
r2/11: Rá /+7/
r2/12: Rá /+2/
r2/13: Rá /+1/
r2/14: Rá /+1/
r2/15: Rá /+1/
r3: Nagy /+3/
r3/1: Rá /+1/
r3/2: Nagy /+1/
r3/3: Kol /+1/
r3/4: Sá /+1/
r3/5: Szathm /xl /
r3/6: Misk /+1/
r3/7: Erd I /+1/
r3/8: Rá /+1/
r3/9: Szathm /xl/
r3/10: Rá /+2/
r3/11: Szathm /xl/
r3/12: Csu /xl/
r3/13: Köv /+1/
r3/14: Rá /xl/
r3/15: Ke /+1/
r3/16: Rá /+5/
r3/17: Rá /xl/, Szathm /xl/
r3/18: Rá /+2/
r3/19: Rá /+2/
r3/20: Rá /+2/
r3/21: Rá /+1/
r3/22: Rá /+1/
r3/23: Rá /+1/
r3/24: Rá /+2/
r3/25: Rá /+1/
r3/26: Ke /+1/
r3/27: Rá /+1/
r3/28: Rá /xl/
r3/29: Sá /xl/

- r3/30: Szathm /+1 xl/
r3/31: Rá /+1/
r4: Bé /xl/, Köv /+1/
r4/1: Sá /+1/, Ög /+2/, Misk /+1/
r4/2: Ke /+4 xl/, Csu /+2/, Vany /+1/
r4/3: Bé /+1/
r4/4: Ke /+1/
r4/5: Sp 14 /xl/
r4/6: Sp 14 /xl/
r4/7: Köv /+3/
r4/8: Kisk /x3/
r4/9: Erd II /+1/, Köv /+1/
r4/10: Kol /+1/, Szathm /x7/, Köv /+3/, Kisk /xl/
r4/11: Szathm /x3/
r4/12: Nagy /+2/
r4/13: Erd II /+2/, Nagy /+8/
r4/14: Misk /xl/
r4/15: Ke /+1 x2/, Bé /+1/, Vany /+1/
r4/16: Szathm /x3/
r4/17: Vany/+1/, Rá /+2/, Szathm /x2/, Nagy /+1/
r4/18: Szathm /xl/
r4/19: Misk /xl/
r4/20: Szathm /+1/
r4/21: Szathm /xl/
r4/22: Ke /xl/
r4/23: Nagy /+1/
r4/24: Ke /+2/
r4/25: Nagy /+1/
r4/26: Lach /+1/
r4/27: Ká /xl/
r4/28: Ke /+1/
r4/29: Sá /+1/, Ke /+4 xl/, Sp 14 /+1/
r4/30: Ke /+1/
r4/31: Köv /+1/
r4/32: Kol /+1/
r4/33: Szathm /xl/

s1: NH /+5/
s1/1: NH /+2/
s2: MS 178 /+13/
s2/1: MS 178 /+4/
s2/2: MS 178 /+1/
s2/3: MS 178 /+1/
s2/4: MS 178 /+1/
s2/5: MS 178 /+19/
s2/6: MS 178 /+6/
s2/7: MS 178 /+5/
s2/8: MS 178 /+14/
s3: MS 178 /+1/
s3/1: MS 178 /+1/
s4: MS 178 /+1/
s4/1: Szathm /xl/
t1: Szathm /xl/
t1/1: Rá /+1/
t2: Ke /+1/
t2/1: Nd /xl/
t2/2: Rá /+1/
t2/3: Rá /+2/
t3: Sá /xl/
t3/1: Kőv /xl/
t3/2: Rá /+2/
t3/3: Szathm /+1 xl/
t3/4: Ög /+1/
t4: Szathm /+1/
t4/1: Szathm /+3/
t4/2: Misk /xl/
t4/3: Kisk /xl/
t4/4: Ap /+1/
u1: NH /+1/
u1/1: NH /+3/
u2: Ba /+1/
u2/1: Ba /xl/
u2/2: Öv /x4/
u2/3: Kisk /xl/

u2/4: Nd /xl/
u2/5: Nd /xl/
u3: MS 178 /+5/
u3/1: MS 178 /+3/
u3/2: Csá /+1/
u3/3: Ög /+1/
u3/4: Vas /+1/
u3/5: Csá /+1/
u3/6: Lach /+1/
u3/7: Bé /+1/
u3/8: Sá /xl/
u3/9: Sá /xl/
u3/10: Bé /xl/
u3/11: Bé /xl/
u3/12: Bé /xl/
u3/13: Nd /xl/
u4: Kol M /+1/
u4/1: Kol M /+1/
u4/2: Ap /+1/
u4/3: Vany /+1/
u4/4: Vany /+1/
u4/5: Sá /+1/
u4/6: Rá /+1/
u4/7: Rá /+1/
u4/8: Rá /+1/
u4/9: Ke /+1/
u5: Sá /+1/, Ke /xl/, Rá /+1/
u5/1: Rá /+1/
u5/2: Lach /+1/
u5/3: Nagy /xl/
u6: Ke /+1/
u6/1: Ke /+1/
u6/2: Szathm /+1/

Krisztus: Initium

- A1: NH /Med u +ált/
A2: MS 178 /Med u +3/
A2/1: MS 178 /Med u +4/
A2/2: Pó /+1/
A2/3: MS 178 /Med u +1/, Csá /Med u +1/, Vany /Med u +2/, Pó /Med u +3/
A2/4: MS 178 /Med u +ált/, NH /+2, Med u +8/, Ba /Med u +áll/, Ov /Med u + ált/, Csá /Med u +ált/, Sá /+1, Med u +ált/, Nd /Med u +ált/, Spá /Med u +áll/, Ká /Med u +áll/, Ap /Med u +ált/, Og /+2, Med u +ált/, Ke /Med u +21/, Csu /Med u +24/, Bé /Med u +26/, Vany /Med u +26/, Pó /Med u + 56/, Tor / Med u +2/, Szathm /Med u +6/, Kol /Med u +2/, Lach /Med u +áll/, Sp 14 /+1, Med u +22 x2/, Misk /Med u +áll/
A2/5: Misk /+1/
A3: Bé /+7 xl, Med u +1/, Erd I /+3/, Szathm /x4/, Nagy /+8/, Kol /+1/, Vas /+2/
A3/1: Pó /Med u +lo/, Rá /+1/, Med u +áll/, Erd I /+6, Med u +áll/, Erd II /Med u +28/, Szathm /Med u +lo/, Nagy /Med u +ált/, Kol /+3, Med u +ált/, Vas /+2, Med u +áll/, Kol M /Med u +áll/, Köv /+2, Med u +áll/, Kisk /Med u +áll/
A3/2: Erd I /+1/
A3/3: Nd /+1/
A3/4: Nagy /+1/
A3/5: Vany /+1/, Pó /+2/, Szathm /+9/, Misk /+2/
A4: Kol /x2/
A4/1: Szathm /Med u +1/
A4/2: Szathm /Med u +12/
A5: Szathm /xl/
A5/1: Erd II /Med u +1/, Szathm /Med u xl/
A5/2: Szathm /Med u +2/
B1: MS 178 /+1/

- B1/1: Erd II /+1/
B2: MS 178 /+1/
B2/1: Pó /x1/
B2/2: MS 178 /+8/
B2/3: Bé /+1/
B2/4: Misk /x1/
B2/5: MS 178 /+2/
B2/6: MS 178 /+10/
B2/7: MS 178 /+8/
B2/8: NH /+2/
B2/9: NH /+3/
B2/10: MS 178 /+1/
B3: Csá /+1/
B3/1: Ba /+3/, Csá /+1/
B3/2: Ba /+3/
B3/3: Csá /+1/
B3/4: Ke /+1/
B3/5: Vany /+1/
B3/6: Vany /+2/
B3/7: Csá /+2/, Ká /+1/
B3/8: Erd II /+2/
B3/9: Vany /+2/
B3/10: Nd /+1/
B3/11: Ke /+1/
B3/12: Ká /+1/
B3/13: Misk /x1/
B3/14: Sp 14 /x1/
B3/15: Vany /+1/
B3/16: Ov /+2/, Sá /+2/, Ke /+2/, Lach /+1/
B3/17: Nd /+1/
B3/18: NH /+1/, Ov /+6/, Csá /+2/, Ká /+3/, Ög /+7/, Csu
/x2/, Lach /+4/
B3/19: Ke /+1/, Pó /+1/, Lach /+1/
B3/20: Misk /+1/
B3/21: Kol /+1/
B3/22: Erd I /+1/

- B3/23: Nd /+3/, Ap /+5 xl/, Misk /xl/
B3/24: Sá /+l/
B3/25: Vany /+l/
B3/26: Vany /xl/
B3/27: Vany /+l/
B3/28: Misk /+3/
B3/29: Spá /+l/, Misk /+l/
B3/30: Sá /+l/
B3/31: Sá /+l xl/
B3/32: Sá /+l/
B3/33: Misk /+l/
B3/34: Csá /+l/
B3/35: Szathm /xl/
B4: MS 178 /+l/
B4/1: Sá /+l/
B4/2: Sá /+l/
B4/3: Csu /+3 xl/, Sp 14 /xl/
B4/4: Spá /+l/
B4/5: Kol /xl/, Köv /+2/
B4/6: Nagy /xl/, Kol /+l xl/
B4/7: Pó /+4 xl/
B4/8: Erd I /+7/, Vas /+4/, Kol M /+l/ , Köv /+l/
B4/9: Spá /+2/, Nagy /xl/
B4/10: Spá /+3/, Ká /+l/, Bé /+5 x3/, Sp 14 /+l/
B4/11: Kol /xl/
B4/12: Sá /xl/, Pó /+l/
B4/13: Misk /+l/
B4/14: NH /+l/
B4/15: Vany /xl/
B5: MS 178 /+l/
B5/1: Szathm /xl/
B5/2: Lach /+l/
B5/3: Pó /+l/
B5/4: Misk /+l/
B5/5: Misk /+l/
B5/6: Erd I /+6/

- C1: Nd /xl/
- C2: MS 178 /+6/
- C2/1: Erd II /+2/
- C2/2: Bé /xl/
- C2/3: Rá /+1/
- C2/4: Rá /+1/
- C3: MS 178 /+13/
- C3/1: NH /+1/
- C3/2: NH /+2/
- C3/3: NH /+1/
- C3/4: NH /+1/
- C3/5: Nagy /xl/
- C3/6: Ke /+1/
- C3/7: Rá /+1/
- C3/8: Rá /+1/
- C3/9: Nd /xl/
- C3/10: Nagy /xl/
- C3/11: Köv /+1 xl/
- C3/12: NH /+1/
- C3/13: NH /+1/
- C3/14: MS 178 /+3/
- C3 /15: MS 178 /+1/
- C3/16: Erd II /+1/
- C3/17: Erd II /+1/
- C3/18: Erd II /+5/
- C3/19: Erd II /+8/
- C3/20: Kol /+1/
- C3/21: Kol /xl/
- C3/22: Erd II /+1/
- C3/23: Erd II /xl/
- C3/24: Erd II /+1/
- C3/25: Erd II /+1/
- C3/26: Erd II /xl/
- C3/27: Erd II /xl/
- C3/28: Kol /xl/
- C3/29: Kol /xl/

- C3/30: Kol /x1/
C4: NH /+2/, Nd /+1/
C4/1: NH /+1/
C4/2: Köv /+4/
C4/3: Ba /+1/
C4/4: Sá /x2/
C4/5: Ba /+7/
C4/6: Sá /x1/, Erd I /+1/, Köv /+6/
C4/7: Vas /+1/
C4/8: MS 178 /+1/
C4/9: Köv /+1/
C4/10: Óv /+3/
C4/11: Vany /+1/
C4/12: Óv /+9/, Nd /x1/, Ap /+4/, Ke /+3/, Kol /x1/
C4/13: Óv /+1/
C4/14: Erd I /+10/
C4/15: Nagy /x2/, Kol /x2/
C4/16: Szathm /x1/
C4/17: Vas /x1/
C4/18: Nagy /x2/
C4/19: NH /+7/
C4/20: NH /+1/, Köv /+2/
C4/21: Bé /x2/
C4/22: Nagy /x1/
C4/23: Vas /+1/
C4/24: Vas /+17/
C4/25: Vas /+1/
C4/26: Ke /+1/
C4/27: Ap /+9 x1/, Ke /+5/, Bé /+1 x2/, Vany /+3/, Sp 14
/ +1/
C4/28: Rá /+5/, Köv /+9/
C4/29: Köv /x1/
C4/30: Köv /+7 x2/
C4/31: Köv /x1/
C4/32: MS 178 /+4/
C4/33: Ba /+2/

- C4/34: Nd /xl/
C4/35: Ba /+1/
C4/36: Ba /+1/
C4/37: Ba /+2/
C4/38: Szathm /xl/, Sp 14 /+1/
C4/39: Erd II /+1/
C4/40: Csá /+1/, Pó /xl/, Erd II /+9/, Sp 14 /+2/
C4/41: Erd II /+1/
C4/42: Nagy /xl/
C4/43: Kol /+3 xl/
C4/44: Nd /+1 xl/
C4/45: Szathm /x3/
C4/46: Szathm /xl/
C4/47: Ke /+3 xl/, Pó /+2/
C4/48: Erd II /+5/, Nagy /x11/, Kol /+9 x6/
C4/49: Szathm /x3/
C4/50: Bé /+1/
C4 /51: Erd II /Med U+1/
C4/52: Köv /+1/
C4/53: Csu /xl/
C4/54: Pó /xl/
C4/55: Nagy /xl/
C4/56: Szathm /xl/
C4/57: MS 178 /+3/, Ke /+1/, Kol /+1/, Köv /+2/
C4/58: Ke /+1/, Szathm /+2 xl/
C4/59: Ap /+2/, Ke /+1/
C4/60: Ap /+3/, Ke /+7/, Pó /+2/, Kol /+1 x1/
C4/61: MS 178 /+2/
C4/62: Kol /x3/
C4/63: Kol /+4 x3/
C4/64: Sp 14 /xl/
C5: NH /+1/
C5/1: NH /+5/
C5/2: NH /+1/
C5/3: NH /+1/
C5/4: NH /+1/

- C5/5: NH /+1/
C5/6: NH /+1/
C5/7: NH /+1/
C5/8: NH /+1/
C5/9: NH /+13/
C5/10: NH /+1/
C5/11: Og /+1/, Lach /+1/
C5/12: Og /+1/
C5/13: MS 178 /+7/, Ba /+13/, Óv /+7/, Csá /xl/, Sá /+1 x2/, Spá /+7 xl/, Ká /+11/, Nd /+2/, Ap /+2/, Og /+6/, Bé /+3 x2/, Lach /+7/, Vas /+19/ Sp 14 /+4 xl/
C5/14: Vany /+3/
C5/15: Ba /+1/, Óv /+1/, Sá /+2/, Spá /+3/
C5/16: Vany /+1/
C5/17: Ba /+1/
C5/18: Sá /+1 xl/, Nd /+2/, Spá /+1/, Sp 14 /xl/
C5/19: Nd /+1/, Ká /+1/
C5/20: Erd I /+3/, Nagy /+1/, Lach /+3/, Kol M /+53 x7/ Köv /+6/
C5/21: Csá /xl/
C5/22: Vany /+1/
C5/23: Erd I /+20/
C5/24: Erd I /+6/, Kol M /+1/
C5/25: Nagy /x4/
C5/26: Og /+5/
C5/27: Bé /+1 x2/, Vany /+1/, Nagy /xl/, Kol M /+2/
C5/28: Csá /+1 x2/, Nd /+4 x2/, Ap /+2/, Pó /+4/, Kol /+4/, Lach /+4/
C5/29: Sp 14 /+7 x4/
C5/30: Erd I /+11/, Nagy /+1 x6/, Vas /+1/
C5/31: MS 178 /+31/, Óv /+9/, Csá /+3/, Sá /+8/, Ká /+5/, Ap /+6 xl/, Og /+5/, Ke /+2/, Vany /+5/ Lach /+6/
C5/32: Bé /+1/, Nagy /+2 x2/, Vas /+10 x2/, Köv /+10 x3/
C5/33: Szathm /xl/
C5/34: Nagy /x3/

- C5/35: MS 178 /+2/, Nd /+1/, Ög /+1/, Lach /+1/
C5/36: Pó /xl/, Köv /+1 xl/
C5/37: Ba /+1/, Sá /xl/
C5/38: Lach /+1/
C5/39: Sá /xl/
C5/40: Kol /xl/
C5/41: Erd I /xl/
C5/42: Ög /+1/, Nagy /xl/, Lach /+1/
C5/43: Köv /x3/
C5/44: Nd /+1/
C5/45: Vas /+2/, Köv /+2/
C5/46: Nd /+2/
C5/47: Nd /+2/, Lach /+1/, Sp 14 /+1/
C5/48: Nd /+2/
C5/49: Csá /+1/
C5/50: Csu /xl/
C5/51: Sá /+1/
C5/52: Erd II /+1o/, Pó /+2/, Szathm /x3/, Sp 14 /+3/
C5/53: Csá /+1l/, Ög /+2/, Ke /+1 xl/, Tor /+1/, Pó
/ +14 xl/, Szathm /xl/, Kol /+8 x2/
C5/54: Misk /+1/
C5/55: Sá /+1/
C5/56: Vany /+1/
C5/57: Pó /+1/
C5/58: Csá /+1 xl/
C5/59: Nagy /x4/
C5/60: Pó /x2/
C5/61: Pó /x6/
C5/62: Csu /xl/
C5/63: Nd /+1/, Csu /+1/, Pó /+6 x2/, Sp 14 /+2/
C5/64: Csá /+1/, Csu /xl/
C5/65: Vany /+1/
C5/66: Vany /+2/
C5/67: Nd /xl/
C5/68: Pó /+1/, Nagy /xl/
C5/69: Szathm /xl/

- C5/70: Köv /xl/
C5/71: MS 178 /+29/, ÖV /+5/, Ká /+2/, Ög /+4/, Lach
/+4/, Sp 14 /+1/
C5/72: Szathm /xl/
C5/73: Ap /+1/, Vany /+6/
C5/74: Ká /+1/
C5/75: MS 178 /+1/, Sá /+1/, Ög /+1/
C5/76: Lach /+1/
C6: NH /+7/
C6/1: Nd /+1/
C6/2: NH /+1/
C6/3: Csá /+4, Med u +1/, Sá /+2/, Spá /+3/, Ap /+1/
Csu /+11 x3/, Vany /+2, MED u +6/, Lach /+1/,
Sp 14 /+1, Med u +2/, Misk /+5/
C6/4: Spá /+6/, Ög /+1/, Pó /+10 xl/
C6/5: Sá /+2/, Pó /xl/
C6/6: Sá /+1/, Nd /+1 xl/, Spá /+3/, Vany /+1/
C6/7: Csá /+1/
C6/8: Nd /+1/
C6/9: Spá /+3/
C6/10: Sá /+1/
C6/11: Ke /Med u +3/, Csu /Med u +1/, Misk /+7 xl/
C6/12: Spá /+1/, Ke /+1/, Pó /+2/, Szathm /+1 xl/
Sp 14 /+1/
C6/13: Spá /+4/
C6/14: Nd /+4/
C6/15: Nd /+1/
C6/16: Spá /+1/
C6/17: Bé /+1/
C6/18: Csá /+2/, Sá /+1/, Vas /+1/
C6/19: Spá /+1/
C6/20: Csu /+7 x2/
C6/21: Ke /+1/
C6/22: Csu /xl/, Szathm /+1/
C6/23: Pó /+7 xl/, Misk /+6/
C7: MS 178 /Med u +7/, NH /MED u +2/, Öv /Med u +2/
Csá /Med u +3/, Sá /Med u +1/, Nd /Med u +2/,

Ap /Med u +6/, Ög /Med u +1/, Ke /Med u +8/,
Csu /Med u +1/, Bé /Med u +5/, Vany /Med u +7/,
Pó /Med u +3/

C7/1: Bé /Med u +1/, Erd II /Med u +2/, Nagy /Med u +8/
C7/2: NH /Med u +7/

Krisztus : Mediatio

- D: NH /+9/, Nd /+2/
D1: NH /+4/, Csu /+4/, Bé /+1/
D2: Vany /+1/
D3: NH /+1/
D4: Bé /+1/, Kol /+1/
D5: Kol /+1/
E: MS 178 /+10/, Csá /+3/, Sá /+3/, Nd /+3/, Ap /+2/,
Ke /+2/, Vany /+2/, Pó /+10/, Misk /+4/
E1: MS 178 /+59/, NH /+1/, Ba /+ált/, Öv /+áll/, Csá
/+11/, Sá /+33 xl/, Nd /+ált /, Spá /+gyak/, Ká
/+29/, Ap /+ált/, Ög /+ált /, Ke /+11/, Bé /+21/,
Vany /+18/, Pó /+33/, Kol /+1/, Lach /+43/,
Sp 14 /+22 x2/, Misk /+26/
E2: MS 178 /+49/, Ba /+2/, Csá /+19/, Sá /+5/, Nd
/+6/, Spá /+20/, Ká /+8/, Ap /+12/, Ög /+2/,
Ke /+5/, Csu /+1/, Bé /+4/, Vany /+3/, Pó /+30/,
Lach /+2/, Sp 14 /+3/, Misk /+12/
E3: Vany /+1/
E4: Vany /+1/, Szathm /+2 xl/
E5: Tor /+1/
E6: Csá /+1/
E7: Vany /+1/
E8: Szathm /xl/
E9: Ke /+3/, Csu /+31/, Bé /+4/, Vany /+4/, Pó /+5/,
Szathm /+3 x2/, Sp 14 /+3/,
E10: Csu /+10/, Sp 14 /+4/
E11: Pó /+1/, Lach /+1/, Misk +1/
E12: Sá /+3/, Ká /+1/
E13: Ká /+1/, Ke /+1/

- E14: Ap /+1/
E15: Ög /+1/, Lach /+4/
E16: Misk /+1/
E17: Nd /xl/
E18: Tor /+2/
E19: Szathm /xl/
F: MS 178 /+2/, Misk /+2/, Köv /+1/
F1: Ká /+1/, Ke /+1/
F2: Ke /+5/, Erd II /+2/, Nagy /+1/, Kol /+2/, Köv /+8/
F3: Ke /+1/
F4: Bé /+1/, Pó /+1/, Kol /+3/
F5: Ke /+1/, Misk /+1/
F6: Ke /+2/, Bé /+2/, Pó /+1/, Rá /+ált/, Erd I /+5/,
Erd II /+17 xl/, Nagy /+19 xl/, Köv /+6/, Kol
/+17/, Kisk /+7/
F7: Nagy /+1/
F8: Kol /+1/
F9: Kol /+1/
F10: MS 178 /+1/
F11: Erd II /+1/, Nagy /+7/, Kol /+3/, Köv /+6/
F12: Rá /+1/, Erd I /+8/, Erd II /+12/, Nagy /+19/,
Kol /+15/, Vas /+6/, Kol M /+19/, Köv /+36/,
Kisk /+5 xl/
F13: Kol /+4/
F14: Erd I /+1/, Erd II /+6/, Nagy /+10/, Kol /+14/,
Kol M /+4/, Köv /+3/, Kisk /xl/
F15: Rá /+1/
F16: NH /+2/, Nagy /+9/, Kol /+1/, Vas /+2/, Kisk /xl/
F17: NH /+2/, Sá /+2/, Ká /+1/, Pó /+1/, Erd II /+5/,
Nagy /+6 xl/, Vas /+2 /, Köv /+2/
F18: Erd I /+1/, Vas /+2/
F19: Kisk /+1/
F20: Erd I /+69/, Erd II /+2/, Kol /+5/, Vas /+46/,
Kol M /+50/, Köv /+10/, Kisk /+18 x4/
F21: Erd I /+3/, Erd II /+3/
F22: Kisk /+1/
F23: Szathm /+2/

- F24: Pó /+1/, Nagy /+3/, Kol /+4/
- F25: Erd II /+1/, Kisk /+2/
- F26: Rá /+1/
- F27: Erd II /+1/
- F28: Kol /+1/
- G: Erd II /+1/
- G1: Szathm /x4/
- G2: Köv /+1/, Kisk /+1/
- G3: Szathm /x2/
- G4: Szathm /x1/
- H: Szathm /x1/
- H1: Kisk /+4 x1/
- H2: Kisk /+1/
- H3: Erd II /+2/
- H4: Köv /+1/
- H5: Köv /x1/
- H6: Kisk /+1/
- I1: NH /+4/
- I1/1: NH /+1/
- I1/2: MS 178 /+1/
- I1/3: Pó /+1/
- I1/4: Nd /+1/
- I1/5: Erd I /+1/
- I2: MS 178 /+4/, Ög /+1/, Pó /+1/
- I2/1: Vas /+1/
- I2/2: Vas /+1/
- I2/3: Sá /+1/
- I2/4: Köv /+1/
- I2/5: Nagy /+1/
- I2/6: Erd II /+1/
- I2/7: Pó /+3/, Nagy /+1/
- I2/8: Kol /+1/
- I2/9: Kol M /+1/
- I2/10: Erd II /+1/
- I2/11: Vas /+1/
- I3: Pó /+1/, Kol /x1/

- I3/1: Pó /+1 xl/
- I3/2: Kol /+1/
- I3/3: Kol /+1/
- I3/4: Köv /+1/
- I3/5: Köv /+1/
- I3/6: Pó /+1/
- I3/7: Erd I /+1/
- I3/8: Vas /+1/
- I3/9: Kol M /+1/
- I3/10: Erd I /+1/
- I3/11: Vas /+1/, Kol M /+1/
- I3/12: Kol /+1/
- I3/13: Vas /+2/, Kol M /+2/
- I3/14: Erd I /+1/
- I4: Vas /+1/
- I4/1: Nagy /xl/
- I4/2: Erd II /+1/
- I4/3: Kol M /xl/
- I4/4: Kol /xl/
- I4/5: Köv /+1/
- I4/6: Köv /+1/
- I4/7: Nagy /+1/
- I4/8: Erd II /+1/
- I5: Nagy /xl/, Kol /+1 xl/
- I6: Erd II /+1/
- J1: NH /+4/
- J1/1: MS 178 /+5/, NH /+24/,
- J1/2: NH /+11/
- J2: Bé /xl/
- J2/1: Ká /+1/
- J2/2: Ká /+1/
- J3: MS 178 /+3/
- J3/1: MS 178 /+3/
- J3/2: NH /+1/
- J3/3: NH /+6/
- J3/4: MS 178 /+6/

J3/5: MS 178 /+6/

J3/6: NH /+3/

Krisztus: Terminatio

K: NH /+7/

K1: NH /+1/, Sá /+1/

K2: NH /+1/

L1: MS 178 /+1 xl/

L1/1: MS 178 /+5/

L1/2: MS 178 /+5/

L2: MS 178 /+1/

L2/1: Kisk /xl/

L2/2: Kisk /xl/

L3: MS178 /+1/

L3/1: MS 178 /+24/

L3/2: MS 178 /+1/

L3/3: MS 178 /+3/

L3/4: MS 178 /+2/

L3/5: MS 178 /+1/

L3/6: NH /+1/

L3/7: Köv /+2/

L3/8: NH /+2/

L3/9: NH /+1/

L3/10: NH /+1/

L3/11: Kol /xl/

L3/12: Köv /+2/

L3/13: Köv /+1/

L3/14: Erd I /+1/

L3/15: MS 178 /+2/

L3/16: Ke /+1/

L3/17: Nagy /+1/

L3/18: Kisk /xl/

L3/19: Kisk /xl/

L3/20: Erd II /+2/

L4: MS 178 /+1/

- L4/1: MS 178 /+12/
L4/2: MS 178 /+1/
L4/3: Csá /x1/
L4/4: Csá /+1/
L4/5: Vany /+1/
L4/6: Sá /x2/
L4/7: Nd /+1/
L4/8: Misk /+1/
L4/9: Kol /+1 x1/
L4/10: Erd I /+6/, Köv /+9/
L4/11: Ap /+11/, Ke /+8/, Bé /+2/, Pó /+1/, Erd I /+58/
Erd II /+1/, Kol /+2 x2/, Köv /+13/
L4/12: Csá /+1/, Nagy /+1x1/, Kol /x1/, Vas /+46 x3/,
Kol M /+21/
L4/13: Bé /x1/
L4/14: Kol /+5 x1/, Köv /+1/
L4/15: Pó /+1/
L4/16: Köv /+1/
L4/17: Köv /+1/
L4/18: Sp 14 /x1/
L4/19: Ke /+1/
L4/20: Erd II /+1/
L4/21: NH /+1/
L4/22: Sá /+1/, Erd II /+2/
L4/23: Ke /+1/, Erd II /+2/, Köv /+25 x1/
L4/24: Pó /+3/, Erd II /+3/, Nagy /+1/, Vas /+3/
L4/25: Nd /+1/,
L4/26: Nd /+2/, Nagy /x1/
L4/27: Csá /+1/
L4/28: Erd II /+1/
L4/29: Erd II /+4/
L4/30: Szathm /x1/
L4/31: Kol /+1/
L5: MS 178 /+1/
L5/1: MS 178 /+24/, Ba /+35/, Ov /+36/, Csá /+18 x4/,
Sá /+3/, Ká /+16/, Ap /+16 x2/, Og /+38/,

Ke /+5/, Bé /+1/, Pó /+3 x2/, Tor /+1/, Nagy
/+19 x6/, Kol /+17 x11/, Lach /+33/, Vas /+9/,
Sp 14 /+1/, Kol M /+46/

L5/2: Erd II /+1/

L5/3: Óv /+1/, Spá. /+1/, Vany /+17/, Erd I /+1/,
Erd II /+4/

L5/4: Sá /+4 x2/

L5/5: MS 178 /+1/, Lach /+1/

L5/6: MS 178 /+2/

L5/7: Ká /+1/

L5/8: Erd II /+2/

L5/9: Ke /+1/, Kol M /+1/

L5/10: Nagy /+1/

L5/11: Sá /+1/, Sp 14 /+1/

L5/12: Nagy /+5/

L5/13: Nagy /+1/

L5/14: Vany /+2/

L5/15: Vany /+1/

L5/16: Bé /+1/, Vany /+6/, Lach /+1/

L5/17: Ká /+1/, Bé /+1 x1/

L5/18: Erd II /+1/, Nagy /+6 x1/, Köv /+3/

L5/19: Kol /+2 x1/

L5/20: Nagy /+6 x7/, Kol /+4 x2/

L5/21: Nagy /+1/

L5/22: Nagy /+1/

L5/23: Óv /+1/, Nd /+9/, Vany /+1/ , Erd II /+1/, Szathm
/x2/, Sp 14 /+11 x4/

L5/24: Nd /+1/

L5/25: Nagy /x1/

L5/26: Nd /+1/, Nagy /+1/

L5/27: Ke /+1/

L5/28: Vany /+1/

L5/29: MS 178 /+9/

L5/30: Csu /x2/

L5/31: MS 178 /+1/, Ap /+4 x2/, Csu /+1/, Pó /+17 x1/

L5/32: NH /+3/

- L5/33: MS 178 /+1/
L5/34: Ba /+2/, Ov /+4/, Ká /+1/, Ög /+1/, Sp 14 /+2/
L5/35: Ke /+1/
L5/36: NH /+22/
L5/37: Nd /+2/
L5/38: Nd /+1/
L5/39: Nd /+1/
L5/40: Szathm /xl/
L5/41: Nagy /+1/
L6: MS 178 /+3/, NH /+6/, Ba /+2/, Csá /+7/, Sá /+2/,
Nd /+10/, Spá /+33/, Ap /x2/, Og /+1/, Ke /+1/,
Csu /+23 xl2/, Bé /+16 x3/, Erd II /+9/, Pó
/+41 x2/, Szathm /x4/, Kol /+1 x2/, Lach /+3/,
Vas /+1/, Sp 14 /+3 x3/, Misk /+20/
L6/1: Csá /+3/
L6/2: Erd I /+2/, Nagy /+5 xl/
L6/3: Csá /+1/, Ká /+1/
L6/4: Sá /+4/
L6/5: Nd /+4/
L6/6: Misk /+1/
L6/7: Sá /+2 xl/, Misk /+2/
L6/8: Misk /+1/
L6/9: Ap /+1/, Misk /+8/
L6/10: Misk /+1/
L6/11: Csá /xl/
L6/12: Nd /+2/
L6/13: Sá /x2/, Nd /+1/, Vany /+1/
L6/14: Nd /+1/
L6/15: Nd /+1/, Ke /+1/, Bé /+1/, Kol /+1/
L6/16: Nd /+1/
L6/17: Spá /+2 xl/
L6/18: Lach /+1/
L6/19: Misk /+1/
L7: Misk /+1/
L7/1: Misk /+1/
M1: Erd II /+1/

- M1/1: Ke /+1/
- M1/2: Szathm /xl/
- M1/3: Rá /+1/
- M2: Szathm /xl/
- M2/1: Rá /xl/
- M2/2: Sá /xl/, Ká /+1/, Ap /+1/, Ke /+4 xl/, Köv /+2 xl/
- M2/3: Ke /+1/
- M2/4: Ap /+2/
- M2/5: Ke /+1/
- M2/6: Ke /+1/
- M2/7: Ke /+1/
- M2/8: Ke /+1/
- M2/9: Szathm/+1/
- M3: Csu /+1/, Vany /+1/, Sp 14 /+1 x2/
- M3/1: Vany /+1/
- M3/2: Sá /+1 x3/, Ká /+1/, Ke /+1/
- M3/3: Lach /+1/
- M3/4: Sp 14 /+1/
- M3/5: Csá /+1/, Sá /+8 xl/, Ká /xl/
- M3/6: Szathm /x2/
- M4: Sá /+2 xl/, Spá /+1/, Ke /+1/
- M4/1: Vany /+2/
- M4/2: Vany /+1/
- M4/3: Csu /+1/
- M4/4: Misk /xl/
- M4/5: Szathm /xl/
- M4/6: Vany /+1/
- N1: Sá /xl/
- N1/1: Rá /+1/, Szathm /xl/
- N1/2: Szathm /xl/
- N2: Ke /xl/
- N2/1: Ke /+2/
- N2/2: Ke /+1/
- N2/3: Nagy /xl/
- N2/4: Szathm /xl/
- N2/5: Ke /xl/

N2/6: Ke /xl/
N2/7: Szathm /xl/
N2/8: Szathm /xl/
N2/9: Szthm /xl/
N2/10: Rá /+1/
N2/11: Rá /xl/
N3: Lach /+1/
N3/1: Rá /+1/
N3/2: Szathm /xl/
N3/3: Sp 14 /xl/
N3/4: Vany /+1/
N4: Ká /+1/
N4/1: Szathm /xl/

Tanitvány: Initium

1: NH /Med u +2/
1/1: Kisk /+1/
1/2: MS 178 /+4, Med u +27/, NH /Med u +8/, Csá /+11/
1/3: MS 178 /+1, Med u +1/, Csá /Med u +1/, Lach
/Med u +1/
1/4: Sá /+2, Med u +1/, Ap /Med u +1/, Ke /+2/, Csu
/+2, Med u +2/, Szathm /+1, Med u +3/, Nagy /+5,
Med u +2/, Kol /+4, Med u +2/, Vas /+2/, Kisk
/+12, Medu +11/
1/5: MS 178 /+69, Med u +2/, NH /+21, Med u +3/, Ba
/+34, Med u +18/, Öv /+31, Med u +15/, Csá /+6,
Med u +4/, Nd /+22, Med u +13/, Ká /+6, Med u +3/,
Ög /+31, Med u +10/, Bé /+9, Med u +2/, Pó /+2/,
Lach /+25, Med u +15/, Misk /+1/
1/6: NH /+2/
1/7: NH /+25, Med u +8/, Ba /+2/, Csá /+7 Med u +7/,
Nd /+4, Med u +3/, Ög /+3, Med u +1/, Bé /+3,
Med u +1/
1/8: Csá /+4, Med u +4/, Nd /+3, Med u +5/, Ká /+1/,
Bé /+1/

1/9: Csá /+1/

1/10: MS 178 /+3/, NH /+1/, SÁ /+27,Med u +14/, Nd /+7,Med u +4/, Spá /+ált,Med u +ált/, Ká /+1/, Ap /+ált,Med u +ált /, Og /+1/, Ke /+21,Med u +9/, Csu /+13,Med u +9/, Bé /+16,Med u +7/, Vany /+24,Med u +13/, Pó /+30,Med u +17/, Tor /Med u +1/, Erd I /+3,Med u +2/, Szathm /+3, Med u +2/, Nagy /+2/, Kol /+3/, Lach /+2/, Vas /+22/, Sp 14 /+11,Med u +9/, Kol M /+1/, Misk /+26,Med u +16/, Kisk /+3,Med u +3/

1/11: MS 178 /+1/, SÁ /+3,Med u +6/, Nd /Med u +1/, Ap /+3/, Ke /+6,Med u +3/, Csu /+3,Med u +5/, Bé /+3,Med u+6/, Vany /+2,Med u +1/, Pó /+25, Med u +22/, Rá /+17,Medu +ált/, Erd I /+49, Med u +19/, Erd II /+33,Med u +20/, Szathm /+16 xl/, Nagy /+38,Med u +15/, Kol /+44,Med u +35/, Vas /+20,Med u +26/,Sp 14 /+3,Med u +2/ Kol M /+52,Med u +36/, Köv /+26,Med u +áll/, Kisk /+23,Med u +14/

1/12: SÁ /+2,Med u+1/, Vany /+1/

1/13: Köv/+1/

1/14: Vany /+2,Med u +1/, Szathm +3/, Kisk /+1/

1/15: SÁ /Med u +1/, Szathm /+4,Med u +2 xl/, Köv +1/

1/16: SÁ /+1/

1/17: Ap /Med u +1/, Bé /+1/

1/18: Ap /Med u +1/

1/19: SÁ /+1,Med u +1/, Ke /+3,Med u +2/, Bé /Med u +1/ Rá /+2/, Erd II /+1/,Szathm /+2 x2 ,Med u +1/, Nagy /+1/, Kol /+1/, Köv /+1/, Kisk /+1/

1/20: Erd II /+3/, Szathm /Med u +1/

1/21: Szathm /+1 xl/

1/22: SÁ /+1/

2: MS 178 /+2,Med u +1/, NH /+4,Med u +1/

2/1: MS 178 /+7/, NH /+5/, Ba /+4/, Ov /+4/, Nd /+1/, Spá /+4/, Bé /+1/

2/2: Ba /+1/, Ov /+1/, Bé /+3/

- 2/3: Csá /+2/, Nd /+1/, Vany /+6/, Pó /+1/,
2/4: Bé /+2/
2/5: Nd /+1/
2/6: Ög /+1/, Lach /+1/
2/7: MS 178 /+3/, Ba /+1/, Óv /+2/, Sá /+5/, Nd /+4/,
Ög /+2/, Lach /+2/, Cas /+1/, Misk /+1/
2/8: Misk /+2/
2/9: MS 178 /+4/, Ap /+1/, Vas /+2/, Misk /+3/
2/10: Sp 14 /xl/
2/11: Csá /+1/
2/12: Sá /+1/, Ap /+3/, Ke /+2/, Csu /+2/, Bé /+1/,
Vany /+1/, Pó /+7/, Tor /+1/, Erd I /+6/, Nagy
/+2/, Vas /+9/, Sp 14 /+2/, Kol M /+1/, Kisk /+2/
2/13: Pó /+4/, Erd II /+3/, Nagy /+1/, Köv /+1/
2/14: Nagy /+1/,
2/15: Ke /+1/, Köv /+2/, Kisk /+1/
2/16: Köv /+2/, Kisk /+1/
2/17: Ap /+1/
3: MS 178 /+8, Med u +12/, NH /+2, Med u +1/, Ba /
Med u +11/, Óv /Med u +4/
3/1: Óv /+1/, Csá /Med u +1/
3/2: MS 178 /+2/
3/3: Óv /+1/
3/4: Vany /+1/
3/5: NH /+1/
3/6: Ba /+1/
3/7: Rá /+1/
3/8: Kisk /+1/
3/9: NH /+8/, Nd /+1/, Lach /+1/, Med u +1/
3/10: Ap /+1/
3/11: Ba /+4/, Óv /+2/, Ög /+2/, Lach /+1/, Sp 14
/+1 xl/, Misk /+1/
3/12: Sá /xl/
3/13: Misk /+2/
3/14: Ke /+1/
3/15: Nd /+1/
3/16: Ke /+1/, Kisk /+1/

- 3/17: Szathm /xl/
3/18: Szathm /xl/
3/19: Köv /+1/
3/20: Szathm /xl/
3/21: Szathm /xl/
3/22: Nd /+1/, Spá /+1/, Ke /Med u +1/
4: MS 178 /+8/, NH /+6/, Csá /+2/, Ká /+1/, Ög /+1/,
Bé /+1/, Vany /+1/, Erd I /+2/, Lach /+2/, Vas
/+3/, Kol M /+3/,
4/1: Kol M /+6/
4/2: Rá /+1/, Nagy /+2/, Kol /+2/, Kisk /+3/, Med u +1/
4/3: Nagy /+1/, Kol /+1/
4/4: Ke /+1/,
5: Pó /+1/, Kol M /+3/
5/1: Lach /+1/
5/2: Csá /+1/
5/3: Rá /+1/
5/4: Rá /+1/
5/5: Rá /+1/
5/6: MS 178 /+5/
5/7: Kisk /+1/
5/8: Vany /xl/, Sp 14 /+1/, Köv /+1/
5/9: Vany /+1/
5/10: Rá /+1/
5/11: Rá /+1/
5/12: Sp 14 /+1/
5/13: Rá /+1/
6: Kol /Med u +1/
6/1: Vany /+1/
6/2: Köv /+1/
7: Bé /+1/
7/1: MS 178 /+3/, Med u +5/, NH /Med u +8/, Ba /Med u +2/,
Öv /Med u +2/, Csá /Med u +6/, Nd /+1/, Og /+1/, Med
u +3/, Lach /+1/, Med u +7/
7/2: Sá /+1/, Med u +2/, Spá /Med u +1/, Ap /Med u +2/,
Ke /Med u +2/, Vany /+1/, Pó /+2/, Erd I /+2/,

Erd II /+3/, Međ u +1/, Nagy /+10/, Međ u +5/, Kol
/+14/, Međ u +7/, Sp 14 /Međ u +1/

7/3: Erd II /Međ u +6/

Tanitvány: Mediatio

8a: Sá /+2/, Ke /+2/, Bé /+1/, Kisk /+1/

8a1: Sá /x1/

8b: Lach /+1/

8b1: NH /+6/, Óv /+1/

8b2: NH /+4/, Csá /+5/, Nd /+1/, Og /+ 2/

8b3: Sá /+3/

8b4: Ká /x1/, Lach /+1/

8b5: Sá /+5/, Nd /+1/, Csu /+2/, Bé /+1/ , Vany /+2/,
Rá /+3/, Misk /+2/, Kisk /+2 x1/

8b6: Nagy /+1 x1/, Kol /+1/

8b7: Ap /+1/, Kol /+1/

8b8: Nd /+1/

8c: Nd /+1/

8c1: Nd /+1/

8c2: Nd /+2/

8c3: Nd /+1/

8c4: Nd /+1/

8c5: MS 178 /+12/

8c6: MS 178 /+35/, NH /+16/, Ba /+15/, Óv /+12/, Csá
/+4/, Ká /+2/, Ög /+14/, Lach /+13/

8c7: NH /+1/, Vas /+2/

8c8: Ba /+6/, Óv /+1/, Bé /+1 x1/

8c9: Lach /+1/

8c10: MS 178 /+2/, Csá /+1/, Ög /+2/, Lach /+1/

8c11: NH /+1/, Sá /+1/, Ap /+2/, Ke /+1/, Erd II /+1/,
Vas /+16/, Kol M /+33/, Köv /+2/, Kisk /x3/

8c12: Sá /+1/, Spá /+3/, Ög /+1/, Ke /+1/, Erd II /+4/
Lach /+2/

8c13: Sá /+8/, Erd II /+2/, Nagy /+1/, Kol /+1/

8c14: Kol /+3/

8c15: Erd II /+1/

- 8c16: Sá /+2/
8c17: Ke /xl/, Bé /+2 xl/
8c18: Sá /+1/
8c19: Bé /+1/
8c20: Óv /+4/, Csá /+1/
8c21: Csá /+1/, Pó /+1/
8c22: Bé /+1 xl/
8c23: Nagy /+4/, Kol /+1/
8c24: Nd /xl/, Erd II /+1/
8c25: Nagy /+1/
8c26: Nd /+1/
8c27: Nd /+1/
8c28: Nd /xl/
8c29: Nd /+1/
8c30: Nd /+5/
8c31: Erd II /+1/
8c32: Kisk /xl/
8c33: Ká /+1/
8c34: Nagy /+4/, Kol /+9/
8c35: Csu /+1/, Bé /+3 xl/, Pó /+7 x2/, Nagy /+2/, Kol /+1/, Sp 14 /+1/
8c36: Ke /+1/
8c37: Spá /+1/, Csu /+1/, Pó /+18 xl/, Erd I /+3/, Nagy /+2/, Kol /+4/, Misk /+4/, Köv /+16/, Kisk /+1/
8c38: Ap /+1/
8c39: Vas /+5/
8c40: Nagy /+1/
8c41: Sá /xl/, Spá /+3/, Ke /+1/, Csu /+4/, Erd I +27/, Erd II /+3/, Nagy /+/, Kol /xl/
8c42: Ke /xl/, Nagy /+1/
8c43: Sá /+1/, Nd /+1/, Ke /+2/, Erd II /+4/, Köv /xl/
8c44: Ke /xl/
8c45: Ke /+1/, Nagy /+4/
8c46: Szathm /xl/
8c47: Rá /+1/

- 8c48: Rá /+1/, Sp 14 /xl/
8c49: Bé /+1/
8c50: Csu /+1/
8c51: Ke /+1/, Csu /+4/, Sp 14 /+1/, Köv /+1/
8c52: Csu /+1/
8c53: Kol /xl/
8c54: Ke /+1/
8d: Erd II /+1/
8d1: Kisk /xl/
8d2: Erd II /+1/
8d3: Ap /+1/
8d4: Pó /+1/
8d5: Ke /+1/
8d6: Kol /+1/
8d7: Köv /+1/
8d8: Ke /+1/
8d9: Vany /+1/
8d10: Ke /xl/, Kisk /xl/
8d11: Ke /+1/, Nagy /xl/
8d12: Nagy /+1/
8d13: Misk /+1/, Köv /+3/
8d14: Spá /+1/
8d15: Nagy /xl/
8d16: Nagy /+1/
8d17: Bé /+1/
8d18: Misk /+2/
8d19: Csu /+1/, Sp 14 /+1 xl/
8e: Ke /+1/
8e1: Tor /+1/
8e2: Ap /+1/
8e3: Erd II /+1/
8e4: Ke /+1/
8e5: Ap /+1/
8e6: Sp 14 /+1/
8e7: Ap /+1/
8e8: Köv /+1/

- 8e9: Köv /+1/
8elo: Szathm /xl/
9: NH' /+24/
9/1: NH /+14/
9/2: NH /+1/
9/3: Kisk /xl/
9/4: NH /+2/
9/5: Szathm /+1/
9/6: Kisk /xl/
9/7: Misk /+1/
9/8: Vany /+1/
9/9: Misk /+1/
loa: Nd /+5/
lob: MS 178 /+36/, NH /+1/, Csá /+11/, Nd /+12/, Ká /+4/, Ög /+26/, Lach /+21/
lob1: Nd /+2/
lob2: Csá /+2/, Nd /+2/, Ög /+1/, Lach /+2/
lob3: Vany /+1/, Lach /+1/
lob4: MS 178 /+2/
loc: Kisk /xl/
loc1: MS 178 /+1/, Ba /+30/, Óv /+29/, Csá /+4/, Nd /+1/, Ká /+1/, Ög /+1/, Bé /+4/, Lach /+1/
loc2: Csá /+2/
loc3: Csá /+4/, Bé /+2/
loc4: Csá /+1/, Nd /+1/
loc5: Nd /+1/, Bé /+1/
loc6: Óv /+1/, Csá /+1/
loc7: Vany /+2/
loc8: Bé /+1/, Pó /+3/
loc9: Nd /+1/
loc 10: Pó /+2/, Nagy /+1/, Kol M /+4/
loc 11: Nd /+1/, Erd I /+1/
loc 12: Sá /+6/, Nd /+5/, Spá /+10/, Ap /+15/, Ke /+8/, Csu /+8/, Bé /+3/, Vany /+21/, Pó /+16/, Erd I /+45/, Erd II /+2/, Szathm /+3 xl/, Kol /+2/, Vas /+36/, Sp 14 /+2/, Kol M /+55/, Köv /+23/, Kisk /+9/

loc 13: Sá /+15/, Ke /+6/, Bé /+8/, Vany /+4/, Pó /+25/,
Rá /+2/, Erd I /+5/, Erd II /+35/, Szathm /+1/,
Nagy /+38/, Kol /+49/, Sp 14 /+5/, Köv /+14/,
Kisk /+16/

loc 14: Csu /+1/, Misk /+2/, Köv /+1/, Kisk /+7/

loc 15: Kisk /+2 xl/

loc 16: Sá /+1/

lod: Nd /+1/

lod1: Kisk /xl/

lod2: Nd /+2/

lod3: Vany /+1/

lod4: Sá /+1/, Bé /+2/, Misk /+21/, Köv /+2/

lod5: Ap /+1/, Vany /+1/, Szathm /xl/

lod6: Szathm /+1/

lod7: Szathm /xl/

lod8: Szathm /xl/

loe: Kisk /xl/

loe1: Szathm /x2/, Spol4 /+1/

loe2: Kol /+1/

loe3: Szathm /x2/, Kisk /+1/

loe4: Ke /xl/

loe5: Ke /+1/

loe6: Kisk /+1/

loe7: Ap /+1/

loe8: Ke /+1/

loe9: Misk /+1/

Tanitvány: Terminatio

11: NH /+1/

11/1: MS 178 /+1/

11/2: MS 178 /+13/

11/3: Ba /+1/, Óv /+1/

11/4: MS 178 /+1/

11/5: MS 178 /+1/

12: Rá /+3/

13: Sá /xl/

14: Rá /+1/

14/1: Csá /xl/

- 14/2: Rá /+1/
14/3: Rá /+2/, Erd I /+1/
14/4: MS 178 /+5/
14/5: MS 178 /+1/
14/6: MS 178 /+2/
15: Csá /+7 xl/
15/1: Lach /+2/
15/2: Bé /xl/
15/3: Lach /+1/
15/4: MS 178 /+1/
15/5: MS 178 /+25/, Csá /+10 x3/, Ká /xl/, Ög /+10/,
Lach /+6/
15/6: MS 178 /+18/
15/7: MS 178 /+5/
15/8: MS 178 /+2/
15/9: MS 178 /+10/
15/10: NH /+19/
15/11: NH /+12/
15/12: NH /+9/
15/13: NH /+11/
15/14: MS 178 /+2/, Ká /+1/, Ög /+2/
15/15: Ká /xl/
15/16: MS 178 /+2/
15/17: NH /+1/
15/18: NH /+1/
15/19: Rá /+1/
15/20: Ap /+2/
15/21: Vany /xl/
16: Misk /+2 x3/
16/1: MS 178 /+1/
16/2: MS 178 /+1/
16/3: Misk /xl/
16/4: Misk /xl/
16/5: Rá /+1/
16/6: Rá /+1/
16/7: Misk /+1/

- 17: Bé /x1/
18: Csá /+1/
18/1: Nd /x3/
18/2: Nd /x6/, Spá /+1/, Bé /+1/
18/3: Nd /+1/
18/4: Bé /x3/
18/5: Bé /+1/
18/6: Vany /x3/
18/7: Vany /x1/
19: Kol /+3 x2/
19/1: Ke /x1/
19/2: Erd II /+1/
19/3: Nd /x1/
19/4: Rá /x1/
19/5: Óv /+1/, Nagy /x6/
19/6: Sá /x1/
19/7: Csu /x1/
19/8: Misk /x1/
19/9: Sá /x1/
19/10: MS 178 /+3/
19/11: MS 178 /+1/
19/12: MS 178 /+4/, Ba /+29/, Óv /+21/, Sá /+1/, Nd /+3/
Ká /x1/, Ap /x2/, Pó /+25 x15/, Nagy /x12/, Kol
/+2 x10/
19/13: Óv /+2/
19/14: Nd /x2/, Nagy /x3/
19/15: MS 178 /+1/
19/16: Csá /+2/, Ap /x2/
19/17: Ög /+3/, Erd I /+8/, Lach /+5/, Misk /x1/
19/18: Nd /x3/
19/19: Ke /x1/
19/20: Erd I /+4/
19/21: Lach /+1/
19/22: Sá /x1/
19/23: Ba /+1/, Sá /+2 x11/, Ög /+10/, Lach /+6/
19/24: Erd I /+1/

- 19/25: Ög /+1/, Lach /+2/
19/26: Ká /x1/
19/27: Öv /+1/, Sá /x2/, Ög /+1/
19/28: **MS** 178 /+3/
19/29: Ög /+1/
19/30: Lach /+1/
19/31: Ög /+1/
19/32: Erd I /+1/, Erd II /+9/, Vas /+32 x2/, Kol M
/+44/, Köv /+3/
19/33: Erd II /+1/
19/34: Ke /x1/
19/35: Bé /+1/
19/36: Kol M /x3/
19/37: Erd II /+1/
19/38: Erd I /+1/
19/39: Sá /+1/, Nd /x1/, Spá /+4 x2/
19/40: Sá /x2/, Nd /x1/
19/41: Nagy /x9/, Kol /+12 x5/
19/42: Bé /+1 x1/
19/43: Rá /+1/
19/44: Ke /+1 x1/, Erd II /+1/
19/45: Ap /x1/
19/46: Erd II +2/
19/47: Erd II /+1/
19/48: Nd /+1/
19/49: Nd /x1/
19/50: Bé /+1/, Erd II /+2/
19/51: Nd /x2/
19/52: Köv /+2/
19/53: Vany /x1/
19/54: Vany /x3/
19/55: Vany /x1/
19/56: Vany /x1/
19/57: Vany /x3/
19/58: Vany /x1/
19/59: Vany /x1/
19/60: Vany /x1/

- 19/61: Vany /xl/
19/62: Vany /x2/
19/63: Vany /xl/
19/64: Vany /xl/
19/65: Vany /xl/
19/66: Vany /xl/
20: Sá /+1/, Misk /+3 x5/
20/1: Sá /+2/, Misk /+1/
20/2: Misk /+3/, Köv /+6/
20/3: Sá /xl/, Nd /+1 xl/, Erd I /+7/, Misk /+3/
20/4: Erd I /+6/
20/5: Misk /+2/
20/6: Erd I /+21/
20/7: Misk /+1/
20/8: Vas /xl/
20/9: Köv /x2/
20/10: Rá /+1/
20/11: Misk /+3/
20/12: Sá /xl/, Ap /+7 x4/, Erd II /+1/, Nagy /x2/
20/13: Erd I /+1/
20/14: Bé /xl/
20/15: Vany /xl/
20/16: Vany /xl/
20/17: Misk /+1/
20/18: Misk /xl/
20/19: Vany /x4/
20/20: Erd II /+1/, Misk /xl/, Köv /+3 x2/
20/21: Erd II /+1/
20/22: Kol /xl/
20/23: Rá /+1/
20/24: Rá /+1/
20/25: Vany /xl/
20/26: Vany /+1/
20/27: Erd I /+1/
20/28: Vany /xl/
21: Misk /xl/
21/1: Ke /xl/

- 21/2: Misk /+1/
21/3: Köv /+1/
21/4: Sp 14 /xl/
22: Bé /xl/
23: Erd II /+1/
23/1: Lach /+1/
23/2: Pó /xl/, Vas /+1 xl/
23/3: Tor /+1/
23/4: Erd II /+1/
23/5: Erd I /+1/
23/6: Nagy /xl/
23/7: Bé /x5/
23/8: Vany /xl/
23/9: Erd II /+1/
23/10: Bé /x5/
23/11: Vany /x2/
24: Nagy /xl/
24/1: Csu /x7/
24/2: Csu /xl/
24/3: Pó /+1/, Nagy /x3/
24/4: Pó /+1/, Nagy /xl/
24/5: Köv /+1/
24/6: Erd II /+2/
24/7: Erd II /+1/
24/8: Erd II /+1/
24/9: Ke /+1 xl/
24/10: Ap /xl/, Ke /xl/, Erd II /x2/, Nagy /x2/
24/11: Kol /x3/
24/12: Ap /xl/
24/13: Erd II /+5/
24/14▲p /xl/
24/15: Ke /+1/
24/16: Ke /x3/,
24/17: Köv /+1/
24/18: Erd II /xl/
24/19: Sp 14 /xl/
24/20: Ap /+1/

- 24/21: Bé /x1/
25: Csu /x9/
25/1: Köv /+1/
25/2: Köv /x1/
25/3: Köv /+1 x1/
25/4: Kol /x1/
25/5: Köv /+1 x1/
25/6: Sp 14 /+1 x1/
25/7: Köv /+1/
25/8: Sp 14 /x1/
26: Pó /+1/
26/1: Kol /x1/
26/2: Rá /+1/
27: Kol /x2/
27/1: Nd /x1/
27/2: Nd /x1/
27/3: Pó /+1/
27/4: Ke /x1/
27/5: Sá /x1/, Erd II /+2/
27/6: Nd /x2/
27/7: Bé /x1/
27/8: Sp 14 /+1/
27/9: Köv /+1/
27/10: Vany /x1/
27/11: Rá /+1/
27/12: Ke /+1 x1/, Köv /x1/
27/13: Ke /x2/
27/14: Ke /x1/
27/15: Ke /x1/
27/16: Ke /x1/
27/17: Ke /x1/
28: Nd /+1/
28/1: Nd /+1/
28/2: Csu /+1/
28/3: Köv /+1 x1/
28/4: Sá /x2/, Ke /x1/, Sp 14 /x1/

28/5: Sp 14 /x1/

28/6: Sp 14 /x4/

28/7: Erd II /+1/

28/8: Ke /+1/

29: Köv /+1/

29/1: Sp 14 /+1/

30: Vany /x1/

31: Sp 14 /+1/

2.sz. Katalógus: források szerint

1. MS 178

Evangelista: Initium

c /+127/, cl /+gyak/. Med u: a /+10/, b /+3/, c /+53/,
cl /+gyak/, e /+9/, el /+7/

Mediatio

g /+2/, gy7 /+15/, gy8 /+3/, h /+13/, h3 /+1/, h5 /+40/,
i /+4/, l /+6/, ly /+ált/, ly1 /+1/, ly7 /+1/, ly8 /+7/,
m /+18/, m7 /+4/

Terminatio

p2 /+2/, p2a /+81/, p2/3 /+2/, p2/18 /+55/, p2/21 /+1/,
p3/1 /+1/, p3/25 /+1/, p3/27 /+25/, p3/28 /+8/, p3/29
/+12/, p3/30 /+1/, p3/31 /+1/, p3/37 /+1/, p3/38 /+1/,
p4/4 /+73/, p4/5 /+28/, p4/6 /+1/, p4/7 /+1/, p4/8
/+2/, p4/9 /+41/, p5/2 /+1/, p5/22 /+1/, p5/32 /+2/,
p5/33 /+1/, p8/15 /+18/, p11 /+1/, p11/1 /+1/, s2 /+13/,
s2/1 /+4/, s2/2 /+1/, s2/3 /+1/, s2/4 /+1/, s2/5 /+19/,
s2/6 /+6/, s2/7 /+5/. s2/8 /+14/, s3 /+1/, s3/1 /+1/,
s4 /+1/, u3 /+5/, u3/1 /+3/

Krisztus: Initium

B1 /+1/, B2 /+1/, B2/2 /+8/, B2/5 /+2/, B2/6 /+10/,
B2/7 /+8/, B2/10 /+1/, B4 /+1/, B5 /+1/, C2 /+6/, C3
/+13/, C3/14 /+3/, C3/15 /+1/, C4/8 /+1/, C4/32 /+4/,
C4/61 /+2/, C5/13 /+7/, C5/31 /+31/, C5/35 /+2/, C5/71
/+29/, C5/75 /+1/ Med u: A2 /+3/, A2/1 /+4/, A2/3 /+1/,
A2/4 /+ált/, C7 /+7/

Mediatio

E /+10/, E1 /+59/, E2 /+49/, F /+2/, Flo /+1/, I1/2 /+1/,
I2 /+4/, J1/1 /+5/, J3 /+3/, J3/1 /+3/, J3/4 /+6/, J3/5
/+6/

Terminatio

L1 /+1 xl/, L1/1 /+5/, L2 /+1/, L3 /+1/, L3/1 /+24/,
L3/2 /+1/, L3/3 /+3/, L3/4 /+2/, L3/5 /+1/, L3/15 /+2/,
L4 /+1/, L4/1 /+12/, L4/2 /+1/, L5 /+1/, L5/1 /+24/,
L5/5 /+1/, L5/6 /+2/, L5/29 /+9/, L5/31 /+1/, L5/33
/+1/ L6 /+3/

Tanitvány: Initium

1/2 /+4/, 1/3 /+1/, 1/5 /+69, 1/10 /+3/, 1/11 /+1/,
2 /+2/, 2/1 /+7/, 2/7 /+3/, 2/9 /+4/, 3 /+8/, 3/2
/+2/, 4 /+8/, 5/6 /+5/, 7/1 /+3/ Med u: 1/2 /+27/,
1/3 /+1/, 1/5 /+2/, 2 /+1/, 3 /+12/, 7/1 /+5/

Mediatio

8c5 /+12/, 8c6 /+35/, 8c10 /+2/, lob /+36/, lob4 /+2/

Terminatio

11/2 /+13/, 11/4 /+1/, 11/5 /+1/, 14/4 /+5/, 14/5 /+1/,
14/6 /+2/, 15/4 /+1/, 15/5 /+25/, 15/6 /+18/, 15/7
/+5/, 15/8 /+2/, 15/9 /+10/, 15/14 /+2/, 15/16 /+2/,
16/1 /+1/, 16/2 /+1/, 19/10 /+3/, 19/11 /+1/, 19/12
/+4/, 19/15 /+1/, 19/28 /+3/

2. NH /Nagyheti/

Evangalista: Initium

c /+2/, c1 /+ált /, d /+1/, e /+1/ Med u: a /+18/,
c1 /+ált/, e /+1/

Mediatio

gy6 /+1/, gy7 /+1/, gyl6 /+20/, gyl7 /+1/, h /+145 xl/,
h2 /+5/, h5 /+82/, i /+4/, i6 /+1/, ilo /+3/, ly /+7/,
m /+1/

Terminatio

p2 /+3/, p2a /+1/, p2/2 /+51/, p2/18 /+21/, p2/21 /+1/,
p3/26 /+20/, p5/32 /+gyak/, sl /+5/, sl/1 /+2/, ul/+1/,
ul/1 /+1/

Krisztus: Initium

A2/4 /+2/, B2/8 /+2/, B2/9 /+3/, B3/18 /+1/, B4/14 /+1/,
C3/1 /+1/, C3/2 /+2/, C3/3 /+1/, C3/4 /+1/, C3/12 /+1/

C3/13 /+1/, C4 /+2/, C4/1 /+1/, C4/19 /+7/, C4/20 /+1/,
C5 /+1/, C5/1 /+5/, C5/2 /+1/, C5/3 /+1/, C5/4 /+1/,
C5/5 /+1/, C5/6 /+1/, C5/7 /+1/, C5/8 /+1/, C5/9 /+13/,
C5/10 /+1/, C6 /+7/, C6/2 /+1/, Med u: A1 /+ált/, A2/4
/+8/, C7 /+2/, C7/2 /+7/

Mediatio

D /+9/, D1 /+4/, D3 /+1/, E1 /+1/, F16 /+2/, F17 /+2/,
I1 /+4/, I1/1 /+1/, J1 /+4/, J1/1 /+24/, J1/2 /+11/,
J3/2 /+1/, J3/3 /+6/, J3/6 /+3/

Terminatio

K /+7/, K1 /+1/, K2 /+1/, L3/6 /+1/, L3/8 /+2/, L3/9
/+1/, L3/10 /+1/, L4/21 /+1/, L5/32 /+3/, L5/35 /+22/,
L6 /+6/

Tanitvány: Initium

1/5 /+21/, 1/6 /+2/, 1/7 /+25/, 1/10 /+1/, 2 /+4/, 2/1
/+5/, 3 /+2/, 3/5 /+1/, 3/9 /+8/, 4 /+6/, Med u: 1
/+2/, 1/2 /+8/, 1/5 /+3/, 1/7 /+8/, 2 /+1/, 3 /+1/,
7/1 /+8/

Mediatio

8b1 /+6/, 8b2 /+4/, 8c6 /+16/, 8c7 /+1/, 8c11 /+1/,
9 /+24/, 9/1 /+14/, 9/2 /+1/, 9/4 /+2/, 10b /+1/

Terminatio

11 /+1/, 15/10 /+19/, 15/11 /+12/, 15/12 /+9/, 15/13
/+11/, 15/17 /+1/, 15/18 /+1/

3. Ba /Batthyány/

Evangelista: Initium

c1 /+áll/ Med u: c1 /+áll/

Mediatio

gy4 /+1/, h5 /+53/, i8 /+1/

Terminatio

p2/18 /+ált/, u2 /+1/, u2/1 /xl/

Krisztus: Initium

B3/1 /+3/, B3/2 /+3/, C4/3 /+1/, C4/5 /+7/, C4/33 /+2/
C4/35 /+1/, C4/36 /+1/, C4/37 /+2/, C5/13 /+21/, C5/15
/+1/, C5/17 /+1/, C5/37 /+1/ Med u: A2/4 /+áll/

Mediatio

E1 /+ált /, E2 /+3/

Terminatio

L5/1 /+35/, L5/34 /+2/, L6 /+2/

Tanitvány: Initium

1/5 /+34/, 1/7 /+2/, 2/1 /+4/, 2/2 /+1/, 2/7 /+1/, 3/6
/+1/, 3/11 /+4/ Med u: 1/5 /+18/, 3 /+11/, 7/1 /+2/

Mediatio

8c6 /+15/, 8c8 /+6/, locl /+30/

Terminatio

11/3 /+1/, 19/12 /+29/, 19/23 /+1/

4.Óv /Óvári/

Evangelista: Initium

cl /+áll/ Med u: cl /+áll/

Mediatio

h5 /+58/, ly /+120/

Terminatio

p2/18 /+ált/, u2/2 /x4/

Krisztus: Initium

B3/16 /+2/, B3/18 /+6/, C4/10 /+3/, C4/12 /+9/, C4/13
+1/, C5/13 /+7/, C5/15 /+1/, C5/31 /+9/, C5/71 /+5/
Med u: A2/4 /+ált/, C7 /+2/

Mediatio

E1 /+áll/

Terminatio

L5/1 /+36/, L5/3 /+1/, L5/23 /+1/, L5/34 /+4/

Tanitvány: Initium

1/5 /+31/, 2/1 /+4/, 2/2 /+1/, 2/7 /+2/, 3/1 /+1/,
3/3 /+1/, 3/9 /+3/, 3/11 /+2/, Med u: 1/5 /+15/, 3
/+4/, 7/1 /+2/

Mediatio

8b1 /+1/, 8c6 /+12/, 8c8 /+1/, 8c20 /+4/, loc1 /+29/,
loc6 /+1/

Terminatio

11/3 /+1/, 19/5 /+1/, 19/12 /+21/, 19/13 /+2/, 19/27 /+1/

5. Csá /Csáti/

Evangelista: Initium

cl /+áll/ Med u: a /+18/, b /+1/, c /+3/, cl /+ált/

Mediatio

gy /+2/, h /+14 /, h4 /+1/, h5 /+73/, hl8 /+1/, i /+1/,
ilo /+3/, il2 /+1/, l /+2/, ly /+27/, m /+1/, m4 /+1/,
m6 /+1/

Terminatio

p1 /xl/, p1/5 /+2/, p1/11 /xl/, p1/12 /+1/, p1/14 /xl/,
p1/18 /xl/, p2/18 /+62 x9/, p2/21 /+1/, p3 /+1/, p3/2
/+2/, p3/23 /+1/, p5/1 /+1/, p6/1 /+1/, p6/19 /+1/, p11
/+2 xl/, p11/1 /+2 x2/, p11/4 /+1 xl/, p11/14 /+1/,
u3/2 /+1/, u3/5 /+1/,

Krisztus: Initium

B3 /+1/, B3/1 /+1/, B3/3 /+1/, B3/7 /+2/, B3/18 /+2/,
B3/34 /+1/, C4/40 /+1/, C5/13 /xl/, C5/21 /xl/, C5/28
/+1 x2/, C5/31 /+3/, C5/49 /+1/, C5/53 /+11/, C5/58
/+1 xl/, C5/64 /+1/, C6/3 /+4 xl/, C6/7 /+1/, C6/18
/+2/, Med u: A2/3 /+1/, A2/4 /+ált/, C6/3 /+1/, C7
/+3/

Mediatio

E /+3/, E1 /+11/, E2 /+19/, E6 /+1/

Terminatio

L4/3 /xl/, L4/4 /+1/, L4/12 /+1/, L4/27 /+1/, L5/1
/+18 x4/, L6 /+7/, L6/1 /+3/, L6/3 /+1/, L6/11 /xl/,
L6/12 /+1/, M3/5 /+1/

Tanitvány: Initium

1/2 /+11/, 1/5 /+6/, 1/7 /+7/, 1/8 /+4/, 2/3 /+2/, 2/11
/+1/, 4 /+2/, 5/2 /+1/, Med u: 1/3 /+1/, 1/5 /+4/, 1/7
/+7/, 1/8 /+4/, 1/9 /+1/, 3/1 /+1/, 7/1 /+6/,

Mediatio

8b2 /+5/, 8c6 /+4/, 8clo /+1/, 8c2o /+1/, 8c21 /+1/,
lob /+11/, lob2 /+2/, loc1 /+4/, loc2 /+2/, loc3 /+4/,
loc4 /+1/, loc6 /+1/

Terminatio

14/1 /xl/, 15 /+7 xl/, 15/5 /+1o x3/, 18 /+1/, 19/16 /+2/

6. Sá /Sárospataki/

Evangalista: Initium

a /+1/, b /+2/, c /+8/, cl /+ált/, c2 /+1/, d /+1/, e2
/+1/, Med u: a /+3/, b /+3/, c +15/, cl /+ált/, d /+1/

Mediatio

gy /+3 x4/, gyl /+1/, gy2 /xl/, gy9 /+6 xl/, h5 /+3 xl/,
hl4 /+4 xl/, il4 /+13 x3/, il9 /+1/, l /+42 xl/, ly /+28/
ly5 /+1/, m /+5o/, n2 /+2/

Terminatio

p2/9 /+1/, p2/18 /+84 x7/, p2/24 /+2/, p2/27 /xl/, p2/29
/xl/, p3/2 /+5/, p3/13 /+1/, p4 /+2/, p5/1 /+1/, p5/3
/+1/, p5/11 /+1 xl/, p6/1 /+4/ , p9/1 /xl/, pl1 /+2 xl/
pl1/1 /xl/, q2/5 /+1/, q4/1o /+4 x2/, q5/1o /+1/, r3/4
/+1/, r3/29 /xl/, r4/1 /+1/, r4/29 /+1/, u3/8 /xl/,
u3/9 /xl/, u4/5 /+1/, u5 /+1/, t3 /xl/

Krisztus: Initium

A2/4 /+1/, B3/16 /+2/, B3/24 /+1/, B3/3o /+1/, B3/31
/+1 xl/, B3/32 /+1/, B4/1 /+1/, B4/2 /+1/, B4/12 /xl/,

C4/4 /x2/, C4/6 /x1/, C5/13 /+1 x2/, C5/15 /+2/, C5/18
+1 x1/, C5/31 /+8/, C5/37 /x1/, C5/39 /x1/, C5/51 /+1/,
C5/55 /+1/, C5/75 /+1/, C6/3 /+2/, C6/5 /+2/, C6/6
/+1/, C6/10 /+1/, C6/18 /+1/ Med u: A2/4 /+ált/, C7
/+1/

Mediatio

E /+3/, E1 /+33 x1/, E2 /+5/, E12 /+3/, F17 /+2/,
I2/3 /+1/

Terminatio

K1 /+1/, L4/6 /x2/, L4/22 /+1/, L5/1 /+3/, L5/4 /+4 x2/,
L5/11 /+1/, L6 /+2/, L6/4 /+4/, L6/7 /+2 x1/, L6/13
/x2/, M2/2 /x1/, M3/2 /+1 x3/, M3/5 /+8 x1/, M4 /+2 x1/,
N1 /x1/

Tanitvány: Initium

1/4 /+2/, 1/10 /+27/, 1/11 /+3/, 1/12 /+2/, 1/16 /+1/,
1/19 /+1/, 1/22 /+1/, 2/7 /+5/, 2/12 /+1/, 3/12 /x1/,
7/2 /+1/ Med u: 1/4 /+1/, 1/10 /+14/, 1/11 /+6/, 1/12
/+1/, 1/15 /+1/, 1/19 /+1/, 7/2 /+2/

Mediatio

8a /+2/, 8a1 /x1/, 8b3 /+3/, 8b5 /+5/, 8c11 /+1/,
8c12 /+1/, 8c13 /+8/, 8c16 /+2/, 8c18 /+1/, 8c41 /x1/,
8c43 /+1/, loc12 /+6/, loc13 /+15/, loc16 /+1/,
lod4 /+1/

Terminatio

13 /x1/, 19/6 /x1/, 19/9 /x1/, 19/12 /+1/, 19/22 /x1/,
19/23 /+2 x11/, 19/27 /x2/, 19/39 /+1/, 19/40 /x2/,
20 /+1/, 20/1 /+2/, 20/3 /x1/, 20/12 /x1/, 27/5 /x1/,
28/4 /x2/

7. Nd /Nagydobszai/

Evangelista: Initium

a /+2/, c /+1/, cl /+ált/, Med u: a /+11/, c /+2/, cl
/+ált/, el /+1/

Mediatio

gy9 /+2/, gylo /+2/, gyll /+1/, gyl2 /+1/, h5 /+7 x5/
hl4 /+23/, hl5 /+1/, hl7 /+14 x4/, l/l /+7/, ly /+94/,
ly7 /+1/, ly9 /+1/, m /+lo/, ml /+1/, m4 /+2/, n2 /+1/,
n3 /+1/

Terminatio

p2 /+2/, p2/15 /+1/, p2/19 /+1/, p3/23 /+1/, p3/32 /+1/,
p3/33 /+1/, p4 /+2/, p4/1 /+1/, p4/3 /+1/, p5/1 /+12 x1/
p5/4 /+2/1, p5/5 /+2/, p5/6 /+1/, p5/7 /+1/, p5/11 /+8 x2/
p5/13 /x1/, p5/24 /+1/, p5/25 /+3/, p5/26 /x1/, p5/28 /+1/,
p5/31 /+1/, p6/1 /+5 x1/, p6/2 /+2 x1/, p6/4 /+4/, p6/7 /+4/,
p6/8 /x1/, p6/lo /+1/, p6/13 /+15 x5/, p6/14 /+2/, p6/15
/+2/, p6/16 /+4 x1/, p6/17 /+4/, p6/19 /+3 x1/, p7 /+1/,
p8/3 /+1/, p8/9 /+1/, p9/4 /+2/, p9/7 /+1/, p9/8 /+1/,
p9/9 /+1/, p9/lo /+2/, p9/12 /+1/, p9/15 /+2 x1/, p9/16
/+1/, p11/7 /+1/, p11/8 /x1/, p11/11 /+1/, p11/16 /+4
x1/, q5/8 /+1/, q5/9 /+1/, q5/11 /+1/, q6/5 /x1/, t2/1
/x1/, u2/4 /x1/, u2/5 /x1/, u3/13 /x1/

Krisztus: Initium

A3/3 /+1/, B3/lo /+1/, B3/17 /+1/, B3/23 /+3/, C1 /x1/,
C3/9 /x1/, C4 /+1/, C4/12 /x1/, C4/34 /x1/, C4/44 /+1x1/,
C5/13 /+2/, C5/18 /+2/, C5/19 /+1/, C5/28 /+4 x2/,
C5/35 /+1/, C5/44 /+1/, C5/46 /+2/, C5/47 /+2/, C5/48
/+2/, C5/63 /+1/, C5/67 /x1/, C6/1 /+1/, C6/6 /+1 x1/,
C6/8 /+1/, C6/14 /+4/, C6/15 /+1/, Med u: A2/4 /+ált/,
C7 /+2/

Mediatio

D /+2/, E /+3/, E1 /+ált/, E2 /+6/, E17 /x1/, I1/4 /+1/

Terminatio

L4/7 /+1/, L4/25 /+1/, L4/26 /+2/, L5/23 /+9/, L5/24
/+1/, L5/26 /+1/, L5/37 /+2/, L5/38 /+1/, L5/39 /+1/,
L6 /+lo/, L6/5 /+4/, L6/12 /+2/, L6/13 /+1/, L6/14
/+1/, L6/15 /+1/, L6/16 /+1/

Tanitvány: Initium

1/5 /+22/, 1/7 /+4/, 1/8 /+3/, 1/10 /+7/, 2/1 /+1/,
2/3 /+1/, 2/5 /+1/, 2/7 /+4/, 3/9 /+1/, 3/15 /+1/,
3/22 /+1/, 7/1 /+1/ Med u: 1/5 /+13/, 1/7 /+3/, 1/8
/+5/, 1/10 /+4/, 1/11 /+1/

Mediatio

8b2 /+1/, 8b5 /+1/, 8b8 /+1/, 8c /+1/, 8c1 /+1/, 8c2
/+2/, 8c3 /+1/, 8c4 /+1/, 8c24 /x1/, 8c26 /+1/, 8c27
/x1/, 8c28 /x1/, 8c29 /+1/, 8c30 /+5/, 8c43 /+1/, 10a
/+5/, 10b /+12/, 10b1 /+2/, 10c1 /+1/, 10c4 /+1/, 10c5
/+1/, 10c9 /+1/, 10c11 /+1/, 10c12 /+5/, 10d /+1/,
10d2 /+1/

Terminatio

18/1 /x3/, 18/2 /x6/, 18/3 /+1/, 19/3 /x1/, 19/12 /+3/,
19/14 /x2/, 19/18 /x3/, 19/39 /x1/, 19/40 /x1/, 19/48
/+1/, 19/49 /x1/, 19/51 /x2/, 20/3 /+1 x1/, 27/1 /x1/,
27/6 /x2/k,28 /+1/, 28/1 /+1/,

8. Spá /Spáczay/

Evangelista: Initium

b /+1/, c1 /+ált/, Med u: a /+4/, c1 /+ált/

Mediatio

h5 /+7 x2/, h12 /+8 x6/, ly /+36/, ly2 /+3/, ly3 /+1/,
m3 /+1/, m4 /+1/

Terminatio

p2 /x3/, p2/8 /+1 x1/, p3 /+1/, p3/2 /+51 x1/

Krisztus: Initium

B3/29 /+1/, B4/4 /+1/, B4/9 /+2/, B4/10 /+3/, C5/13
/+7 x1/, C5/15 /+3/, C5/18 /+1/, C6/3 /+3/, C6/4 /+6/,
C6/6 /+3/, C6/9 /+3/, C6/12 /+1/, C6/13 /+4/, C6/16
/+1/, C6/19 /+1/, Med u: A2/4 /+áll/

Mediatio

E1 /+gyak/, E2 /+2o/

Terminatio

L5/3 /+1/, L6 /+33/, L6/17 /+2 xl/, M4 /+1/

Tanitvány: Initium

1/1o /+ált/, 2/1 /+4/, 3/22 /+1/ Med u: 1/1o /+ált/
7/2 /+1/

Mediatio

8cl2 /+3/, 8c37 /+1/, 8c41 /+3/, 8dl4 /+1/, locl2 /+lo/

Terminatio

18/2 /+1/, 19/39 /+4 x2/

9. Ká /Kálmáncsai/

Evangelista: Initium

b /+1/, ol /+ált/ Med u: a /+4/, cl /+ ált/

Mediatio

h5 /+7 x5/, ly /+28/

Terminatio

p1/13 /+1/, p2/8 /+17 xl/, p2/23 /+1 xl/, p2/27 /+3/,
p3/2 /+1/, p3/8 /+1/, p6/19 /+1/, p8/14 /+1/, p11/1
/+1/, q5/4 /+1/, r4/27 /xl/

Krisztus: Initium

B3/7 /+1/, B3/12 /+1/, B3/18 /+3/, B4/1o /+1/, C5/13
/+11/, C5/19 /+1/, C5/31 /+5/, C5/71 /+2/, C5/74 /+1/
Med u: A2/4 /+áll/

Mediatio

E1 /+29/, E2 /+8/, E12 /+1/, E13 /+1/, F1 /+1/, F17 /+1/,
J2/1 /+1/, J2/2 /+1/

Terminatio

L5/1 /+16/, L5/7 /+1/, L5/17 /+1/, L5/34 /+1/, L6/3
/+1/, M2/2 /+1/, M3/2 /+1/, M3/5 /xl/, N4 /+1/

Tanitvány: Initium

1/5 /+6/, 1/8 /+1/, 1/1o /+1/, 4 /+1/ Med u 1/5 /+3/

Mediatio

8b4 /xl/, 8c6 /+2/, 8c33 /+1/, lob /+4/, locl /+1/

Terminatio

15/5 /xl/, 15/14 /+1/, 15/15 /xl/, 19/12 /xl/, 19/26 /xl/

lo. Ap /Apostagi/

Evangelista: Initium

c/+1/, cl /+ált/ Med u: a /+2/, c /+2/, cl /+ált/

Mediatio

hl4 /+1/, hl7 /+lo/, h2o /+3/, j5 -/xl/, jl4 /+1/, jl6 /+1/, l /+3/, ly /+88 x7/, ly8 /+3/, m /+1/, n /+2/, n3 /+1/, nl6 /+1/, ny /+1/

Terminatio

p2 /+6o x8/, p2/13 /+1/, p2/18 /+lo x2/, p2/29 /xl/, p3 /+9 x3/, p3/2 /+2 x3/, p3/3 /+1/, p3/28 /+1/, p3/32 /xl/, p5/3 /+1 x2/, p5/8 /+1/, p5/23 /+2/, p6/11 /+1/, q4 /+1/, sll/1 /+2/, t4/4 /+1/, u4/2 /+1/

Krisztus: Initium

B3/23 /+5 xl/, C4/12 /+4/, C4/27 /+9 xl/, C4/59 /+2/, C4/6o /+3/, C5/13 /+2/, C5/28 /+2/, C5/31 /+6 xl/, C5/73 /+1/, C6/3 /+1/, Med u: A2/4 /+ált/, C7 /+6/

Mediatio

E /+2/, E1 /+ált/, E2 /+12/, E14 /+1/

Terminatio

L4/11 /+11/, L5/1 /+16 x2/, L5/31 /+4 x2/, L6 /x2/, L6/9 /+1/, M2/2 /+1/, M2/4 /+2/

Tanítvány: Initium

1/lo /+ált/, 1/11 /+3/, 2/9 /+1/, 2/12 /+3/, 2/17 /+1/, 3/lo /+1/, Med u: 1/4 /+1/, 1/lo /+ált/, 1/17 /+1/, 1/18 /+1/, 7/2 /+2/

Mediatio

8b7 /+1/, 8c11 /+2/, 8c38 /+1/, 8d3 /+1/, 8e2 /+1/,
8e5 /+1/, 8e7 /+1/, loc12 /+15/, lod5 /+1/, loe7 /+1/

Terminatio

15/2o /+2/, 19/12 /x2/, 19/16 /x2/, 19/45 /xl/, 2o/12
/+7 x4/, 24/1o /xl/, 24/12 /xl/, 24/14 /xl/, 24/2o /+1/

11.Ög /Öreg/

Evangelista: Initium

c /+1/, cl /+ált/ e6 /+1/ Med u: a /+lo/, al /+1/
cl /+ált/

Mediatio

gl /+1/, gy /+1/, h5 /+66/, hl2 /+1/, i8 /+1/, l /+1/
ly /+96/, ly9 /+1/, nl /+1/

Terminatio

p2a /+1/, p2/8 /+lo8/, p2/17 /+1/, p3/35 /+1/, p5/1
/+1/, p5/11 /+9/, p11/6 /+1/, q3 /+2/, r1/2 /+1/, r4/1
/+2/, u3/3 /+1/, t3/4 /+1/

Krisztus: Initium

A2/4 /+2/, B3/18 /+7/, C5/11 /+1/, C5/12 /+1/, C5/13
/+6/, C5/26 /+5/, C5/31 /+5/, C5/35 /+1/, C5/42 /+1/,
C5/53 /+2/, C5/71 /+4/, C5/75 /+1/, C6/4 /+1/, C7 /+1/
Med u: A2/4 /+ált/, C7 /+1/

Mediatio

E1 /+ált/, E2 /+2/, E15 /+1/, I2 /+1/

Terminatio

L5/1 /+38/, L5/34 /+1/, L6 /+1/

Tanitvány: Initium

1/5 /+31/, 1/7 /+3/, 1/1o /+1/, 2/6 /+1/, 2/7 /+2/,
3/11 /+2/, 4 /+1/, 7/1 /+1/, Med u: 1/5 /+lo/, 1/7
/+1/, 7/1 /+3/

Mediatio

8b2 /+2/, 8c6 /+14/, 8clo /+2/, 8cl2 /+1/, lob /+26/,

lob2 /+1/, locl /+1/

Terminatio

15/5 /+1o/, 15/14 /+2/, 19/17 /+3/, 19/23 /+1o/, 19/25
/+1/, 19/27 /+1/, 19/29 /+1/, 19/31 /+1/

12. Ke /Kecskeméti/

Evangelista: Initium

b1 /+1/, c /+18/, cl /+ált/, c5 /+3/, c6 /+3/, e6 /+3/,
f1 /+2/, f2 /+2/, Med u: a1 /+8/, c /+4o/, cl /+gyak/

Mediatio

g /+1/, h5 /+3/, h7 /+1/, h8 /+1/, h14 /+6/, h2o /+1/,
i /+2/, i4 /+1/, i9 /xl/, il4 /+6 xl/, il5 /+2/, il7
/+1 xl/, j6 /+1/, j9 /+1/, j12 /+1/, l /+6/, ly /+74/,
ly8 /+1/, m /+29/, n /+1/, n1 /+1/, n2 /+1/

Terminatio

p1/13 /+1/, p2 /+3/, p2a /+1/, p2/6 /xl/, p2/8 /+44 x5/,
p3/1 /+1/, p3/2 /+7 x5/, p3/6 /+1/, p3/8 /+4 xl/, p3/1o
/+2/, p3/24 /+2/, p3/32 /+1/, p5/15 /+1/, p11/14 /xl/,
q2 /+1/, q2/1 /+1/, q2/2 /+1/, q2/3 /xl/, q3/1 /+1/,
q4 /+1/, q4/6 /+2 xl/, q4/1o /+3 xl/, q4/11 /+2/, q5/4
/xl/, q7/1 /+1/, q7/2 /xl/, r3/15 /+1/, r3/26 /+1/,
r4/2 /+4 xl/, r4/4 /+1/, r4/15 /+1 x2/, r4/22 /xl/,
r4/24 /+2/, r4/28 /+1/, r4/29 /+4 xl/, r4/3o /+1/, u4/9
/+1/, u5 /xl/, u6 /+1/, u6/1 /+1/, t2 /+1/

Krisztus: Initium

B3/4 /+1/, B3/11 /+1/, B3/16 /+2/, B3/19 /+1/, C3/6
/+1/, C4/12 /+3/, C4/26 /+1/, C4/27 /+5/, C4/47 /+3 xl/,
C4/57 /+1/, C4/58 /+1/, C4/59 /+1/, C4/6o /+7/, C5/31
/+2/, C5/53 /+1 xl/, C6/12 /+1/, C6/21 /+1/ Med u:
A2/4 /+21/, C6/11 /+3/, C7 /+8/

Mediatio

E /+2/, E1 /+11/, E2 /+5/, E9 /+3/, F1 /+1/, F2 /+5/,
F3 /+1/, F5 /+1/, F6 /+2/

Terminatio

L3/16 /+1/, L4/11 /+8/, L4/19 /+1/, L4/23 /+1/, L5/1 /+1/, L5/9 /+1/, L5/27 /+1/, L5/35 /+1/, L6 /+2/, L6/15 /+1/, M1/1 /+1/, M2/2 /+4 xl/, M2/3 /+1/, M2/5 /+1/, M2/6 /+1/, M2/7 /xl/, M2/8 /+1/, M3/2 /+1/, M4 /+1/, N2 /xl/, N2/1 /+2/, N2/2 /+1/, N2/5 /xl/, N2/6 /xl/

Tanitivány: Initium

1/4 /+2/, 1/10 /+21/, 1/11 /+6/, 1/19 /+3/, 2/12 /+2/, 2/15 /+1/, 3/14 /+1/, 3/16 /+1/, 4/4 /+1/ Med u: 1/10 /+9/, 1/11 /+3/, 1/19 /+2/, 3/22 /+1/, 7/2 /+2/

Mediatio

8a /+2/, 8c11 /+1/, 8c12 /+1/, 8c17 /xl/, 8c36 /+1/, 8c41 /+1/, 8c42 /+1/, 8c43 /+2/, 8c44 /xl/, 8c45 /+1/, 8c51 /+1/, 8c54 /+1/, 8d5 /+1/, 8d8 /+1/, 8d10 /xl/, 8d11 /+1/, 8e /+1/, 8e4 /+1/, loc12 /+8/, loc13 /+6/, loe4 /xl/, loe5 /+1/, loe8 /+1/

Terminatio

19/1 /xl/, 19/19 /xl/, 19/34 /xl/, 19/44 /+1 xl/, 21/1 /xl/, 24/9 /+1 xl/, 24/10 /xl/, 24/15 /+1/, 24/16 /x3/, 27/4 /xl/, 27/12 /+1xl/, 27/13 /x2/, 27/14 /xl/, 27/15 /xl/, 27/16 /xl/, 27/17 /xl/

13. Csu /Csurgói/

Evangelista: Initium

c /+1/, cl /+ált/ Med u: b /+1/, cl /+ált/

Mediatio

g /+1/, l /+1/, ly /+ált/

Terminatio

p1 /+2/, p1/5 /+1/, p2 /+1/, p2/18 /+14 xl/, p3 /+1/, p3/2 /+52 x2/, p11/1 /+1/, q3/3 /xl/, q4/1 /+1/, q4/2 /+3 xl/, q4/10 /+2 xl/, r3/12 /xl/, r4/2 /+2/

Krisztus: Initium

B3/18 /x2/, B4/3 /+3 x1/, C4/53 /x1/, C5/50 /x1/,
C5/62 /x1/, C5/63 /+1/, C5/64 /x1/, C6/3 /+11 x3/,
C6/20 /+7 x2/, C6/22 /x1/ Med u: A2/4 /+24/, C6 /11
/+1/, C7 /+1/

Mediatio

D1 /+4/, E2 /+1/, E9 /+31/, E10 /+5/

Terminatio

L5/30 /x2/, L5/31 /+1/, L6 /+23 x12/, M3 /+1/, M4/3 /+1/

Tanítvány: Initium

1/4 /+2/, 1/10 /+13/, 1/11 /+3/, 2/12 /+2/, Med u: 1/4
/+2/, 1/10 /+9/, 1/11 /+5/

Mediatio

8b5 /+2/, 8c35 /+1/, 8c37 /+1/, 8c41 /+4/, 8c50 /+1/,
8c51 /+4/, 8c52 /+1/, 8d19 /+1/, loc12 /+8/, loc14 /+1/

Terminatio

19/7 /x1/, 24/1 /x7/, 24/2 /x1/, 25 /x9/, 28/2 /+1/

14. Bé /Béllyei/

Evangelista: Initium

c /+35/, c1 /+gyak/, Med u: a /+7/, c /+39/, c1 /+gyak/,
c2 /+1/, c6 /+1/

Mediatio

h14 /+1 x7/, h16 /x1/, i14 /+2/, l /+9/, ly /+31/, m
/+55/, m4 /+1/, n4 /+3/, n10 /+1/

Terminatio

p1 /+1/, p1/1 /+2 x4/, p1/5 /+2/, p1/7 /x2/, p1/8 /x1/
p1/13 /+1/, p1/15 /+1/, p1/16 /+1/, p1/19 /+1/, p2/8
/+1/, p2/12 /+1/, p2/18 /+11 x15/, p2/19 /+1/, p2/22
/+1/, p2/25 /x1/, p2/27 /+2 x1/, p3 /+2/, p3/2 /+4
x9/, p3/8 /+2 x2/, p3/9 /+1 x4/, p3/13 /+1 x4/, p3/14
/x1/, p3/17 /+1 x1/, p3/18 /+1/, p3/20 /+1/, p3/23 /+1/

p3/34 /+4/, p4/2 /+1/, p6/6 /+2/, p6/7 /+2/, p6/12 /+1/,
p6/15 /+1/, p6/18 /xl/, p6/19 /+1/, p8/12 /+1/, p9/3
/+1/, plo/6 /+1/, pll /xl/, pll/1 /+3 x4/, pll/lo /+2/,
pll/12 /+1/, q3/3 /xl/, q7 /+1/, r4 /xl/, r4/3 /+1/,
r4/15 /+1/, u3/7 /+1/, u3/lo /xl/, u3/11 /xl/, u3/12
/xl/

Krisztus: Initium

A3 /+7 x3/, B2/3 /+1/, B4/lo /+5 x3/, C2/2 /xl/, C4/21
/x2/, C4/27 /+1 x2/, C4/5o /+1/, C5/13 /+3 x2/, C5/27
/+1 x2/, C5/32 /+1/, C6/17 /+1/ Med u: A2/4 /+26/, A3
/+1/, C7 /+5/, C7/1 /+1/,

Mediatio

D1 /+1/, D4 /+1/, E1 /+21/, E2 /+4/, E9 /+4/, F4 /+1/,
F6 /+2/, J2 /xl/

Terminatio

L4/11 /+2/, L4/13 /xl/, L5/1 /+1/, L5/16 /+1/, L5/17
/+1 xl/, L6 /+16/x3/, L6/15 /+1/

Tanitvány: Initium

1/5 /+9/, 1/7 /+3/, 1/8 /+1/, 1/lo /+16/, 1/11 /+3/,
1/17 /+1/, 2/1 /+1/, 2/2 /+3/, 2/4 /+2/, 2/12 /+1/, 4
/+1/, 7 /+1/ Med u: 1/5 /+2/, 1/7 /+1/, 1/lo /+7/,
1/11 /+6/, 1/19 /+1/

Mediatio

8a /+1/, 8b5 /+1/, 8c8 /+1 xl/, 8cl7 /+2 xl/, 8cl9 /+1/
8c22 /+1 xl/, 8c35 /+3 xl/, 8c49 /+1/, 8dl7 /+1/, loc1
/+4/, loc3 /+2/, loc5 /+1/, loc8 /+2/, loc12 /+3/,
loc13 /+8/, lod4 /+2/

Terminatio

15/2 /xl/, 17 /xl/, 18/2 /+1/, 18/4 /x3/, 18/5 /+1/,
19/35 /+1/, 19/42 /+1 xl/, 19/5o /+1/, 2o/14 /xl/, 22
/xl/, 23/7 /x5/, 23/lo /x5/, 24/21 /xl/, 27/7 /xl/

15. Vany /Vanyolai /

Evangelista: Initium

c /+4/, cl /+ált/, e2 /+1/, e3 /+1/ Med u: c /+2/,
cl /+ált/, e2 /+1/

Mediatio

h5 /+1/, h15 /+1/, h19 /+1/, l /+6/, ly /+125/, ly9
/+1/, m /+11/

Terminatio

p1/13 /+1/, p2 /+4/, p2a /+1/, p2/14 /+1/, p2/18 /+86
x6/, p2/20 /+2/, p2/28 /+1/, p3 /+1/, p3/2 /+1/, p3/11
/+1/, p3/16 /+1/, p3/29 /+1/, p3/34 /+1/, p3/35 /+1/,
p5/14 /+1/, p5/27 /+1/, p6/6 /x1/, p7/2 /x1/, p11 /+1/
p11/1 /+5/, p11/5 /+1/, p11/11 /+1/, p11/13 /+1/,
q4/10 /+1/, r4/2 /+1/, r4/15 /+1/, r4/17 /+1/, u4/3
/+1/, u4/4 /+1/,

Krisztus: Initium

A3/5 /+1/, B3/5 /+1/, B3/6 /+2/, B3/9 /+2/, B3/15 /+1/
B3/25 /+1/, B3/26 /x1/, B3/27 /+1/, B4/15 /x1/, C4/11
/+1/, C4/27 /+3/, C5/14 /+3/, C5/16 /+1/, C5/22 /+1/,
C5/27 /+1/, C5/31 /+5/, C5/56 /+1/, C5/65 /+1/, C5/66
/+2/, C5/73 /+6/, C6/3 /+2/, C6/6 /+1/ Med u: A2/3
/+2/, A2/4 /+26/, C6/3 /+6/, C7 /+7/,

Mediatio

D2 /+1/, E /+2/, E1 /+18/, E2 /+3/, E3 /+1/, E4 /+1/,
E7 /+1/, E9 /+4/

Terminatio

L4/5 /+1/, L5/3 /+17/, L5/14 /+2/, L5/15 /+1/, L5/16
/+6/, L5/23 /+1/, L5/28 /+1/, L6/13 /+1/, M3 /+1/,
M3/1 /+1/, M4/1 /+2/, M4/2 /+1/, M4/6 /+1/, N3/4 /+1/

Tanitvány: Initium

1/10 /+24/, 1/11 /+2/, 1/12 /+1/, 1/14 /+2/, 2/3 /+6/,
2/12 /+1/, 3/4 /+1/, 4 /+1/, 5/8 /x1/, 5/9 /+1/, 6/1
/+1/, 7/2 /+1/, Med u: 1/10 /+13/, 1/11 /+1/, 1/14 /+1/

Mediatio

8b5 /+2/, 8d9 /+1/, 9/8 /+1/, lob3 /+1/, loc7 /+2/,
locl2 /+21/, locl3 /+4/, lod3 /+1/, lod5 /+1/

Terminatio

15/21 /x1/, 18/6 /x3/, 18/7 /x1/, 19/53 /x1/, 19/54
/x3/, 19/55 /x1/, 19/56 /x1/, 19/57 /x3/, 19/58 /x1/,
19/59 /x1/, 19/60 /x1/, 19/61 /x1/, 19/62 /x2/, 19/63
/x1/, 19/64 /x1/, 19/65 /x1/, 19/66 /x1/, 20/15 /x1/,
20/16 /x1/, 20/19 /x4/, 20/25 /x1/, 20/26 /+1/, 20/28
/x1/, 23/8 /x1/, 23/11 /x2/, 27/10 /x1/, 30 /x1/

16. Pó /Pókai/

Evangelista: Initium

c /+ált/, cl /+7/, Med u: a /+20/, c /+ált/, cl /+4/

Mediatio

g /+1/, gy /+1/, gy5 /+1/, gyl5 /+1/, h /+15 x2/, hl
/+4 xl/, h5 /+70/, h8 /+5/, hlo /+4 xl/, i /+21/, il
/+5/, ilo /+17/, i33 /+3/, i37 /+1/, k /+1/, ly /+21/,
m /+61/, ml /+3/, m2 /+2/, ny5 /x1/

Terminatio

p1/1 /+1/, p1/5 /x1/, p2 /+126 x2/, p2a /+13 xl/, p2/11
/+2/, p2/18 /+50 xl/, p2/27 /+6/, p3 /+2/, p3/2 /+4/,
p3/6 /+9/, p5 /+2/, p5/11 /+5/, p5/30 /+1/, p6/9 /+1/
p6/19 /+1/, p6/21 /+1/, p9/5 /+1/, p9/10 /+5/, p11/1
/+1/, p11/6 /+1/, r2 /+1/, r2/1 /+1/, r2/3 /+1/

Krisztus: Initium

A2/2 /+1/, A3/5 /+2/, B2/1 /x1/, B3/19 /+1/, B4/7
/+4 xl/, B4/12 /+1/, B5/3 /+1/, C4/40 /x1/, C4/47 /+2/
C4/54 /x1/, C4/60 /+2/, C5/28 /+4/, C5/36 /x1/, C5/52
/+2/, C5/53 /+14 xl/, C5/57 /+1/, C5/60 /x2/, C5/61
/x6/, C5/63 /+6 x2/, C5/68 /+1/, C6/4 /+10 xl/, C6/5
/x1/, C6/12 /+2/, C6/23 /+7 xl/, Med u: A2/3 /+3/,
A2/4 /+56/, A3/1 /+10/, C7 /+4/

Mediatio

E /+10/, E1 /+33/, E2 /+30/, E9 /+5/, E11 /+1/, F4
/+1/, F6 /+1/, F17 /+1/, F24 /+1/, I1/3 /+1/, I2 /+1/,
I2/7 /+3/, I3/1 /+1 x1/, I3/6 /+1/

Terminatio

L4/11 /+1/, L4/15 /+1/, L4/24 /+3/, L5/1 /+3 x2/,
L5/31 /+17 x1/, L6 /+41 x2/

Tanitvány: Initium

1/5 /+2/, 1/10 /+30/, 1/11 /+25/, 2/3 /+1/, 2/12 /+7/
2/13 /+4/, 5 /+1/, 7/2 /+2/ Med u: 1/10 /+17/, 1/11
/+22/

Mediatio

8c21 /x1/, 8c35 /+7 x2/, 8c37 /+18 x1/, 8d4 /+1/, loc8
/+3/, loc10 /+2/, loc12 /+16/, loc13 /+25/

Terminatio

19/12 /+25 x15/, 23/2 /x1/, 24/3 /+1/, 24/4 /+1/, 26
/+1/, 27/3 /+1/

17. Rá /Ráday/

Evangelista: Initium

c /+ált/, c4 /+1/, c6 /+2/, c7 /+1/ Med u: c /+áll/

Mediatio

i6 /+1/, i27 /+1/, m /+ált/

Terminatio

r2/8 /+4/, r2/9 /+1/, r2/10 /+2/, r2/11 /+7/, r2/12
/+2/, r2/13 /+1/, r2/14 /+1/, r2/15 /+1/, r3/1 /+1/,
r3/8 /+1/, r3/10 /+2/, r3/14 /x1/, r3/16 /+5/, r3/17
/x1/, r3/18 /+2/, r3/19 /+2/, r3/20 /+2/, r3/21 /+1/,
r3/22 /+1/, r3/23 /+1/, r3/24 /+2/, r3/25 /+1/, r3/27
/+1/, r3/28 /x1/, r3/31 /+1/, r4/17 /+2/, u4/6 /+1/,
u4/7 /+1/, u4/8 /+1/, u5 /+1/, u5/1 /+1/, t1/Ī /+1/,
t2/2 /+1/, t2/3 /+2/, t3/2 /+2/

Krisztus: Initium

A3/1 /+1/, C2/3 /+1/, C2/4 /+1/, C3/7 /+1/, C3/8 /+1/
C4/28 /+5/ Med u : A3/1 /+áll/

Mediatio

F6 /+ált/, F12 /+1/, F15 /+1/, F26 /+1/

Terminatio

M1/3 /+1/, M2/1 /x1/, N1/1 /+1/, N2/10 /+1/, N2/11 /x1/,
N3/1 /+1/

Tanitvány: Initium

1/11 /+17/, 1/19 /+2/, 3/7 /+1/, 4/2 /+1/, 5/3 /+1/,
5/4 /+1/, 5/5 /+1/, 5/10 /+1/, 5/11 /+1/, 5/13 /+1/
Med u: 1/11 /+áll/

Mediatio

8b5 /+3/, 8c47 /+1/, 8c48 /+1/, 10c13 /+2/

Terminatio

12 /+3/, 14 /+1/, 14/2 /+1/, 14/3 /+2/, 15/19 /+1/,
16/5 /+1/, 16/6 /+1/, 19/4 /x1/, 19/43 /+1/, 20/10 /+1/,
20/23 /+1/, 20/24 /+1/, 26/2 /+1/, 27/1 /+1/

18. Tor /Torockói/

Evangelista: Initium

c /+4/ Med u: c/+5/, f3 /+1/

Mediatio

h5 /+1/, i /+1/, j2 /+1/, k2 /+1/, l /+3/, ly /+1/

Terminatio

p2 /+4/, p2a /+1/

Krisztus: Initium

C5/53 /+1/ Med u: A2/4 /+2/

Mediatio

E5 /+1/, E18 /+2/

Terminatio

L5/1 /+1/

Tanitvány: Initium

2/12 /+1/ Med u: l/lo /+1/

Mediatio

8el /+1/

Terminatio

23/3 /+1/

19. Erd I /Erdélyi I.sz./

Evangelista: Initium

a /+3/, c /+ált/, cl /+2/ Med u: a /+2/, c /+ált/

Mediatio

h /+4o/, hl /+1/, h6 /+7l/, hl4 /+6/, hl7 /+8/, i /x2/,
ilo /+3/, l3 /+1/, ly /+73/, ly8 /+1/, ny5 /+1/

Terminatio

p2 /+ált l7l/, p3 /+46/, p3/6 +1/, r2/4 /+1/, r3/7 /+1/

Krisztus: Initium

A3 /+3/, A3/1 /+6/, A3/2 /+1/, B3/22 /+1/, B4/8 /+7/,
B5/6, /+6/, C4/6, /+1/, C4/14 /+lo/, C5/2o /+3/, C5/23
/+2o/, C5/24 /+6/, C5/3o /+1l/, C5/41 /xl/ Med u:

A3/1 /+áll/

Mediatio

E18 /+1/, F6 /+5/, F12 /+8/, F14 /+1/, F2o /+69/, F21
/+3/, I1/15 /+1/, I3/7 /+1/, I3/lo /+1/, I3/14 /+1/

Terminatio

L3/14 /+1/, L4/11 /+58/, L5/3 /+1/, L5/lo /+6/, L6/2 /+2/

Tanitvány: Initium

l/lo /+3/, l/11 /+49/, 2/12 /+6/, 4 /+2/, 7/2 /+2/

Med u: l/lo /+2/, l/11 /+19

Mediatio

8c37 /+3/, 8c41 /+27/, locl1 /+1/, locl2 /+45/, locl3
/+5/

Terminatio

14/3 /+1/, 19/17 /+8/, 19/20 /+4/, 19/24 /+1/, 19/32
/+1/, 19/38 /+1/, 20/3 /+7/, 20/4 /+6/, 20/6 /+21/
20/13 /+1/, 20/27 /+1/, 23/5 /+1/

2o. Erd II /Erdélyi II.sz./

Evangelista: Initium

c /+áll/ Med u : a /+8/, c /+ált/

Mediatio

g /+1/, gy5 /+2/, gy9 /+1/, h5 /+8/, h7 /+1/, hlo
/+2/, hll /+1/, h20 /+1/, i /+43/, i4 /+1/, i5 /+1/
i6 /+1/, i8 /+1/, ilo /+1/, il4 /+7 xl/, i30 /+1/,
i31 /+2/, i32 /+2/, i33 /+5 xl/, j1 /+1/, j4 /+1/,
jl8 /+1/, l /+1/, ly /+7/, m /+39/, ml /+2/, m5 /+2/

Terminatio

pl/2 /+1/, pl/9 /+1/, pl/21 /+1/, p2/8 /+42 x3/, p2/lo
/+1/, p2/18 /+8/, p2/27 /+5/, p3 /+1/, p3/6 /+39 x6/,
p3/12 /+8 x2/, p3/15 /+2/, p3/17 /+1/, p5/lo /+1/,
p5/19 /+1/, p5/22 /+1/, p7/1 /+1/, p8/6 /+2/, p8/7
/+1/, pl1/3 /+1/, pl1/lo /+3/, pl1/14 /+4/, q2/1 /+1/,
q4/6 /+3/, q4/8 /+1/, q7/1 /+1/, q7/3 /+1/, r2/5 /+1/,
r4/9 /+1/, r4/13 /+2/

Krisztus: Initium

B1/1 /+1/, B3/8 /+2/, C2/1 /+2/, C3/16 /+1/, C3/17
/+1/, C3/18 /+5/, C3/19 /+8/, C3/22 /+1/, C3/23 /xl/
C3/24 /+1/, C3/25 /+1/, C3/26 /xl/, C3/27 /xl/, C4/39
/+1/, C4/40 /+9/, C4/41 /+1/, C4/48 /+5/, C5/52 /+lo/
Med u: A3/1 /+28/, A5/1 /+1/, C4/51 /+1/

Mediatio

F2 /+2/, F6 /+17 xl/, F11 /+1/, F12 /+12/, F14 /+6/,
F17 /+5/, F20 /+2/, F21 /+3/, F25 /+1/, F27 /+1/, G
/+1/, H3 /+2/, I2/6 /+1/, I2/lo /+1/, I4/2 /+1/, I4/8
/+1/, I6 /+1/

Terminatio

L3/20 /+2/, L4/11 /+1/, L4/20 /+1/, L4/22 /+2/, L4/23 /+2/, L4/24 /+3/, L4/28 /+1/, L4/29 /+4/, L5/2 /+1/, L5/3 /+4/, L5/8 /+2/, L5/18 /+1/k, L5/23 /+1/, L6 /+9/, M1 /+1/

Tanitivány: Initium

1/11/+33, 1/19 /+1/, 1/20 /+3/, 2/13 /+3/, 7/2 /+3/
Med u: 1/11 /+20/, 7/2 /+1/, 7/3 /+6/

Mediatio

8c11 /+1/, 8c12 /+4/, 8c13 /+2/, 8c15 /+1/, 8c24 /+1/
8c31 /+1/, 8c41 /+3/, 8c43 /+4/, 8d /+1/, 8d2 /+1/,
8e3 /+1/, loc12 /+2/, loc13 /+35/

Terminatio

19/2 /+1/, 19/32 /+9/, 19/33 /+1/, 19/37 /+1/, 19/44 /+1/, 19/46 /+2/, 19/47 /+1/, 19/50 /+2/, 20/12 /+1/
20/20 /+1/, 20/21 /+1/, 23 /+1/, 23/4 /+1/, 23/9 /+1/,
24/6 /+2/, 24/7 /+1/, 24/8 /+1/, 24/10 /x2/, 24/13 /+5/, 24/18 /x1/, 27/5 /+2/, 28/7 /+1/

21. Szathm /Szathmári/

Evangalista: Initium

a /+1/, c /+ált/ cl /+1/ Med u: c /+ált/, cl /+3/

Mediatio

g /x2/, h20 /x1/, j13 /x1/, l /+3 x22/, ly /+4 x21/,
ly4 /x2/, ly6 /x1/, ly8 /x1/, m /+6 x22/, m4 /x5/,
mlo /+1/, n1 /x1/, n5 /x34/, n11 /x12/, n13 /+1/, ny2 /x1/, ny3 /x1/, ny4 /x1/

Terminatio

p1 /x1/, p1/1 /x1/, p1/10 /+1/, p2/10 /x1/, p2/16 /x1/,
p2/27 /x1/, p3/5 /x1/, p3/33 /x1/, p9/13 /x1/, p11/2 /x1/,
p11/11 /x1/, p11/14 /x1/, p11/18 /x1/, q4/7 /x1/,
q4/12 /x1/, q5/7 /x1/, q6 /x1/, q6/1 /x1/, q6/2 /x2/,
q6/3 /x1/, q6/4 /x1/, q7/1 /+4/, r2/6 /x1/, r3/5 /x1/

r3/9 /xl/, r3/11 /xl/, r3/17 /xl/, r3/30 /+1 xl/,
r4/10 /x7/, r4/11 /x3/, r4/16 /x3/, r4/12 /x2/, r4/18
/xl/, r4/20 /+1/, r4/21 /xl/, r4/33 /xl/, s4/1 /xl/,
t1 /xl/, t3/3 /+1 xl/, t4 /+1/, t4/1 /+3/, u6/2 /+1/

Krisztus: Initium

A3 /x4/, A5 /xl/, B3/35 /xl/, B5/1 /xl/, C4/16 /xl/,
C4/38 /xl/, C4/45 /x3/, C4/46 /xl/, C4/49 /x3/, C4/56
/xl/, C4/58 /+2 xl/, C5/33 /xl/, C5/52 /x3/, C5/53
/x2/, C5/69 /xl/, C5/72 /xl/, C6/12 /+1 xl/, C6/22 /+1/
/többi nem értelmezhető/ Med u: A2/4 /+6/, A3/1 /+10/,
A3/5 /+9/, A4/1 /+1/, A4/2 /+12/, A5/1 /xl/

Mediatio

G1 /x4/, G3 /x2/, G4 /xl/, E4 /+2 xl/, E8 /xl/, E9
/+3 x2/, E19 /xl/, F23 /+2/, H /xl/ /többi nem értel-
mezhető/

Terminatio

L4/30 /xl/, L5/23 /x2/, L5/40 /xl/, L6 /x4/, M1/2
/xl/, M2 /+1 xl/, M2/9 /+1/, M3/6, /x2/, M4/5 /xl/,
N1/1 /xl/, N1/2 /xl/, N2/4 /xl/, N2/7 /xl/, N2/8 /xl/,
N2/9 /xl/, N3/2 /xl/, N4/1 /xl/ /többi nem értelmez-
hető/

Tanítvány: Initium

1/4 /+1/, 1/10 /+3/, 1/11 /+16 xl/, 1/14 /+3/, 1/15
/+4/, 1/19 /+2 x2/, 1/21 /+1 xl/, 3/17 /xl/, 3/18
/xl/, 3/20 /xl/, 3/21 /xl/, Med u: 1/4 /+3/, 1/10 /+2/
1/15 /+2 xl/, 1/19 /+1/, 1/20 /+1/

Mediatio

8c46 /xl/, 8elo /xl/, 9/5 /+1/, locl2 /+3 xl/, locl3
/+1/, lod5 /xl/, lod6 /+1/, lod7 /xl/, loel /x2/,
loe3 /x2/

Terminatio

/nem értelmezhető/

22. Nagy /Nagyajtai/

Evangelista: Initium

b /+1/, c /+ált/ Med u: c /+áll/

Mediatio

g /+8 x2/, gy /+3 xl/, gy4 /+1 xl/, gyl5 /+1 xl/, h
/+2 x2/, h5 /+7/, i /+53 xl3/, i3 /+1/, i4 /+1 xl/,
i6 /+4/, i7 /+1/, i8 /+3/, ilo /+12 x8/, ill /+1 x4/,
il3 /xl/, il9 /+1/, i21 /+2 xl/, i28 /+1/, i33 /x5/,
j /+1/, j3 /xl/, l /+1/, ly /+4/, ly2 /+1/, m /+62/,
ml /+1/, m7 /+1/, ny6 /xl/

Terminatio

p1/3 /+1/, p2 /+53 xl/, p2a /+5/, p2/4 /+1/, p2/8
/+19 xl2/, p2/9 /+2 x2/, p2/11 /+2/, p2/13 /+51 x2/
p2/18 /+13/, p2/24 /+2 xl/, p2/26 /+1/, p2/29 /+2/,
p3 /+1/, p3/4 /+6/, p3/12 /+1/, p3/36 /+1/, p5/8 /+1/,
p5/20 /+3/, p5/24 /+1/, p6/5 /+1/, p6/9 /+1/, p6/19
/+1/, p8/1 /+1/, p8/2 /+1/, p8/3 /+1/, p8/4 /+1/, p8/5
/+1/, p8/6 /+1/, p8/10 /+1/, p8/13 /+1/, p9/2 /+1/,
p9/17 /+1/, plo /+7 xl/, plo/1 /+1/, plo/2 /+1/, plo/3
/+1/, plo/4 /+1/, plo/5 /+5/, pll/8 /+4/, pll/13 /+6/
pll/14 /+5/, pll/17 /+1/, q4/10 /+1/, q4/11 /x2/, q4/13
/+1/, r1 /xl/, r3 /+2/, r3/2 /+1/, r4/12 /+2/, r4/13
/+8/, r4/17 /+1/, r4/23 /+1/, r4/25 /+1/, u5/3 /xl/

Krisztus: Initium

A3 /+8 xl3/, A3/4 /+1/, B4/6 /xl/, B4/9 /xl/, C3/5 /xl/
C3/10 /xl/, C4/15 /+2/, C4/18 /+2/, C4/22 /xl/, C4/42
/xl/, C4/48 /x11/, C4/55 /xl/, C5/20 /+1/, C5/25 /x4/
C5/27 /xl/, C5/30 /+1 x6/, C5/32 /+2 x2/, C5/34 /x3/,
C5/42 /xl/, C5/59 /x4/, C5/68 /xl/ Med u: A3/1 /+ált/
C7/1 /+8/

Mediatio

F2 /+1/, F6 /+19 xl/, F7 /+1/, F11 /+7/, F12 /+19/, F14
/+10/, F16 /+9/, F17 /+6 xl/, F24 /+3/, I2/5 /+1/, I2/7
/+1/, I4/1 /xl/, I4/7 /+1/, I5 /xl/

Terminatio

L3/17 /+1/, L4/12 /+1 x1/, L4/24 /+1/, L4/26 /x1/, L5/1
/+19 x6/, L5/10 /+1/, L5/12 /+5/, L5/18 /+6 x1/, L5/20
/+6 x7/, L5/21 /+1/, L5/22 /+1/, L5/25 /x1/, L5/26 /+1/,
L5/41 /+1/; L6/2 /+5 x1/, N2/3 /x1/

Tanítvány: Initium

1/4 /+5/, 1/10 /+2/, 1/11 /+38/, 1/19 /+1/, 2/12 /+2/,
2/13 /+1/, 2/14 /+1/, 4/2 /+4/, 4/3 /+1/, 7/2 /+10/
Med u: 1/4 /+2/, 1/11 /+15/, 7/2 /+5/

Mediatio

8b6 /+1 x1/, 8c13 /+1/, 8c23 /+4/, 8c25 /+1/, 8c34 /+4/
8c35 /+2/, 8c37 /+2/, 8c40 /+1/, 8c41 /+1/, 8c42 /+1/,
8c45 /+4/, 8d11 /x1/, 8d12 /+1/, 8d15 /x1/, 8d16 /+1/
loc10 /+1/, loc13 /+38/

Terminatio

19/5 /x6/, 19/12 /x12/, 19/14 /x3/, 19/41 /x9/, 20/12
/x2/, 23/6 /x1/, 24 /x1/, 24/3 /x3/, 24/4 /x1/, 24/10
/x2/

23. Kol Kolozsvári

Evangelista: Initium

c /+ált/, c1 /+1/ Med u: c/+áll/

Mediatio

g /+2 x1/, g2 /+1/, gy /+4 x1/, gy3 /+1/, gyl3 /x4/
gyl4 /+1/, h5 /+3 x1/, h10 /x7/, h12 /+1/, h13 /x1/
i /+47 x14/, il /+1/, ilo /+1 x2/, il1 /+1/, il2 /x1/,
il3 /x2/, il4 /+1/, i21 /x3/, i22 /+1/, i23 /+1/, i24
/+1 x1/, i25 /+2/, i26 /+1/, i29 /+2/, i33 /+1 x26/,
i35 /+1/, i36 /x1/, l /+1/, l3 /+1/, ly /+2/, m /+59/
m1 /+2/, m2 /+8/, n4 /+2/, ny6 /+1/

Terminatio

p2 /+116 x3/, p2a /+6/, p2/8 /+54/, p2/9 /+2 x1/, p2/13
/+10 x1/, p2/18 /+16 x1/, p2/27 /+2/, p2/29 /+2/

p3 /+1/, p3/6 /+8/, p3/35 /+2/, p5 /+2/, p5/11 /+1/
p5/13 /+2/, p5/16 /+1/, p5/20 /+1/, p5/22 /x1/, p6/21
/+1/, p8 /+1/, p8/1 /+2/, p8/8 /+1/, p9/10 /+1/, p9/11
/+1/, p9/14 /+1/, p9/15 /+1/, p10/4 /x1/, p11/1 /+1/,
p11/4 /+1/, p11/9 /+2/, p11/13 /+2/, r1/1 /+1/, r2/5
/+1/, r3/3 /+1/, r4/10 /+1/

Krisztus: Initium

A3 /+1/, A3/1 /+3/, A4 /x2/, B3/21 /+1/, B4/5 /x1/, B4/6
/+ x1/, B4/11 /x1/, C3/20 /+1/, C3/21 /x1/, C3/28 /x1/,
C3/29 /x1/, C3/30 /x1/, C4/12 /x1/, C4/15 /x2/, C4/43
/+3 x1/, C4/48 /+8 x6/, C4/57 /+1/, C4/60 /+1 x1/, C4/62
/x3/, C4/63 /+4 x3/, C5/28 /+4/, C5/40 /x1/, C5/53
/+8 x2/ Med u : A2/4 /+2/, A3 /+1/, A3/1 /+ált/

Mediatio

D4 /+1/, D5 /+1/, E1 /+1/, F2 /+2/, F4 /+3/, F6 /+17/
F8 /+1/, F9 /+1/, F11 /+3/, F12 /+15/, F13 /+4/, F14
/+14/, F16 /+1/, F20 /+5/, F24 /+4/, F28 /+1/, I2/8
/+1/, I3 /x1/, I3/2 /+1/, I3/3 /+1/, I3/12 /+1/, I4/4
/x1/, I5 /+1 x1/

Terminatio

L3/11 /x1/, L4/11 /+2 x2/, L4/12 /x1/, L4/14 /+5 x1/
L4/31 /+1/, L5/1 /+17 x11 /, L5/9 /+1 x1/, L5/19 /+2 x1/
L5/20 /+4 x2/, L6 /+1 x2/, L6/15 /+1/, L7 /+1/

Tanítvány: Initium

1/4 /+4/, 1/10 /+3/, 1/11 /+44/, 1/19 /+1/, 4/2 /+2/,
4/3 /+1/, 7/2 /+14/, Med u: 1/4 /+2/, 1/11 /+35/, 7/2
/+7/

Mediatio

8b6 /+1/, 8b7 /+1/, 8c13 /+1/, 8c14 /+3/, 8c23 /+1/,
8c34 /+9/, 8c35 /+1/, 8c37 /+4/, 8c41 /x1/, 8c53 /x1/
8d6 /+1/, lo12 /+2/, lo13 /+49/, loe2 /+1/

Terminatio

19 /+3 x2/, 19/12 /+2 x10/, 19/41 /+12 x5/, 20/22 /x1/
24/11 /x3/, 25/4 /x1/, 26/1 /x1/, 27 /x2/

24. Lach /Lacházai/

Evangelista: Initium

b /+1/, cl /+ált/ Med u: cl /+áll/

Mediatio

h5 /+43/, hl4 /+1/, i /+2/, l /+1/, l2 /+1/, ly /+88/
ly9 /+1/, m /+1/, nl /+1/

Terminatio

p2 /+2/, p2a /+2/, p2/5 /+1/, p2/7 /+1/, p2/10 /+4/
p2/18 /+82/, p2/27 /+2/, p2/30 /+1/, p3/16 /+1/, p3/35
/+1/, p5/11 /+7/, p5/13 /+1/, p5/18 /+1/, p6/3 /+1/,
p11/6 /+1/, q4/9 /+1/, q5/1 /+1/, q5/6 /+1/, r1/2 /+1/
r4/26 /+1/, u3/6 /+1/, u5/2 /+1/

Krisztus: Initium

B3/16 /+1/, B3/18 /+4/, B3/19 /+1/, B5/2 /+1/, C5/11
/+1/, C5/13 /+7/, C5/20 /+3/, C5/28 /+4/, C5/31 /+6/
C5/35 /+1/, C5/38 /+1/, C5/42 /+1/, C5/47 /+1/, C5/71
/+4/, C5/76 /+1/, C6/3 /+1/, Med u: A2/4 /+áll/

Mediatio

E1 /+43/, E2 /+2/, E11 /+1/, E15 /+4/

Terminatio

L5/1 /+33/, L5/5 /+1/, L5/16 /+1/, L6 /+3/, L6/18 /+1/
M3/3 /+1/, N3 /+1/

Tanitvány: Initium

1/5 /+25/, 1/10 /+2/, 2/6 /+1/, 2/7 /+2/, 3/9 /+1/,
3/11 /+1/, 4 /+2/, 5/1 /+1/, 7/1 /+1/, Med u: 1/3 /+1/
1/5 /+15/, 3/9 /+1/, 7/1 /+7/

Mediatio

8b /+1/, 8b4 /+1/, 8c6 /+13/, 8c9 /+1/, 8c10 /+1/, 8c12
/+2/, lob /+21/, lob2 /+2/, lob3 /+1/, locl /+1/

Terminatio

15/1 /+2/, 15/3 /+1/, 15/5 /+6/, 19/17 /+5/, 19/21 /+1/
19/23 /+6/, 19/25 /+2/, 19/30 /+1/, 23/1 /+1/

25. Vas

Evangelista: Initium

a /+21/, c /+124/, cl /+60/ Med u: a /+7/, b /+1/, c /+109/, cl /+8/

Mediatio

h /+47/, h5 /+104/, i /+1/, ly /+72/, m /+2/, n2 /+1/, n12 /+1/, ny /+1/, nyl /+1/

Terminatio

pl/9 /+1/, p2 /+192/, p2/10 /+1/, p3/12 /+1/, pl1/1 /+1/, ql /+1/, q4/8 /+1/, u3/4 /+1/

Krisztus: Initium

A3 /+2/, A3/1 /+2/, B4/8 /+4/, C4/7 /+1/, C4/17 /x1/, C4/23 /+1/, C4/24 /+17/, C4/25 /+1/, C5/13 /+19/, C5/30 /+1/, C5/32 /+10 x2/, C5/45 /+2/, C6/18 /+1/ Med u: A3/1 /+áll/

Mediatio

F12 /+6/, F16 /+2/, F17 /+2/, F18 /+2/, F20 /+46/, I2/1 /+1/, I2/2 /+1/, I2/11 /+1/, I3/8 /+1/, I3/11 /+1/, I3/13 /+2/, I4 /+1/

Terminatio

L4/12 /+46 x3/, L4/24 /+3/, L5/1 /+9/, L6 /+1/

Tanitvány: Initium

1/4 /+2/, 1/10 /+22/, 1/11 /+20/, 2/7 /+1/, 2/9 /+2/ 2/12 /+9/, 4 /+3/, Med u: 1/11 /+26/

Mediatio

8c7 /+2/, 8c11 /+16/, 8c39 /+5/, 10c12 /+36/

Terminatio

19/32 /+32 x2/, 20/8 /x1/, 23/2 /+ x1/

26. Sp 14 /Sárospataki 14 sz./

Evangelista: Initium

c /+1/, cl /+ált/ f /+1/, Med u: c /+1/, cl /+ált/

Mediatio

gy /+1 xl/, gy9 /+1/, h5 /+2/, hl8 /+1/, h22 /+1/
i8 /+1/, il6 /+2/, il8 /+5/, j15 /+1/, j17 /+1/, l
/+4/, ly /+12 x4/, ly8 /+1/, m /+31/, n2 /+3 xl/, n9
/+1/

Terminatio

pl/1 /+3/, pl/4 /+1/, pl/6 /xl/, pl/17 /+1/, pl/22
/+1/, p2/1 /xl/, p2/9 /+2 x2/, p2/18 /+3 x2/, p2/24
/+3 xl/, p2/27 /xl/, p3/2 /+1 xl/, p3/8 /+10 x5/, p3/22
/+1/, p5/11 /+1/, p5/12 /xl/, p5/29 /xl/, p6/19 /+1/,
p6/20 /+1/, p9 /+1/, pl1/2 /+1/, q3/2 /+2/, q4/10
/+1 xl/, q5/3 /+1/, r4/5 /xl/, r4/6 /xl/, r4/29 /+1/

Krisztus: Initium

A2/4 /+1/, B3/14 /xl/, B4/3 /xl/, B4/10 /+1/, C4/27
/+1/, C4/38 /+1/, C4/40 /+2/, C4/64 /xl/, C5/13 /+4
xl/, C5/18 /xl/, C5/29 /+7 x4/, C5/47 /+1/, C5/52 /+3/
C5/63 /+2/, C5/71 /+3/, C6/3 /+1/, C6/12 /+1/ Med u:
A2/4 /+22 x2/, C6/3 /+2/

Mediatio

E1 /+22 x2/, E2 /+3/, E9 /+3/, Elo /+4/

Terminatio

L4/18 /xl/, L5/1 /+1/, L5/11 /+1/, L5/13 /+1/, L5/23
/+11 x4/, L5/34 /+2/, L6 /+3 x3/, M3 /+1 x2/, M3/4
/+1/, N3/3 /xl/

Tanítvány: Initium

1/10 /+11/, 1/11 /+3/, 2/10 /xl/, 2/12 /+2/, 3/11
/+1 xl/, 5/12 /+1/, Med u: 1/10 /+9/, 1/11 /+2/, 7/2
/+1/

Mediatio

8c35 /+1/, 8c48 /xl/, 8c51 /+1/, 8d/19 /+1 xl/, locl2
/+2/, locl3 /+5/, loel /+1/

Terminatio

21/4 /xl/, 24/19 /xl/, 25/6 /+1 xl/, 25/8 /xl/, 27/8
/+1/, 28/4 /xl/, 28/5 /xl/, 28/6 /x4/, 29/1 /+1/, 31 /+1/

27. Misk /Miskolci/

Evangelista: Initium

b /+1/, c /+6/, cl /+ált/ c3 /+1/, d /+1/, e /+1/, e1 /+1/, e2 /+1/, e5 /+3/ Med u: c /+7/, cl /+ált/, e4 /+2/ e5 /+1/

Mediatio

h2o /+1/, h14 /+2 xl/, h16 /+1/, h23 /x2/, jlo /+1/ l/1 /+1/, ly /+2 xl/, ly7 /+78 x8/, m /+3/, m4 /+9/, m8 /+1/, m9 /+2 xl/, n6 /+2/, n7 /xl/, n8 /xl/, nlo /x2/, n14 /+1/, n15 /+1/, n17 /+1/, ny7 /+1/, ny8 /+1/

Terminatio

p1/2o /+1/, p2/18 /+lo/, p3/28 /xl/, p5/8 /+1 x3/, p5/9 /xl/, p5/11 /+46 x6/, p5/17 /+1/, p5/18 /xl/, p5/21 /xl/, p6 /xl/, p6/1 /+5/, p6/21 /+1/, p8/3 /+3/, p8/11 /xl/, p9/6 /+1/, p9/lo /+2/, p11/5 /+2/, p11/15 /+1/, q2/4 /xl/, q5 /xl/, q5/4 /xl/, q5/5 /xl/, r2/2 /+1/, r3/6 /+1/, r4/1 /+1/, r4/14 /xl/, r4/19 /xl/, t4/2 /xl/

Krisztus: Initium

A2/5 /+1/, A3/5 /+2/, B2/4 /xl/, B3/13 /xl/, B3/2o /+1/ B3/23 /xl/, B3/28 /+3/, B3/29 /+1/, B3/33 /+1/, B4/13 /+1/, B5/4 /+1/, B5/5 /+1/, C5/54 /+1/, C6/3 /+5/, C6/11 /+7 xl/, C6/23 /+6/ Med u: A2/4 /+áll/

Mediatio

E /+4/, E1 /+26/, E2 /+12/, E11 /+1/, E16 /+1/, F /+2/ F5 /+1/

Terminatio

L4/8 /+1/, L6 /+2o/, L6/6 /+1/, L6/7 /+2/, L6/8 /+1/ L6/9 /+8/, L6/lo /+1/, L6/19 /+1/, L7/1 /+1/, M4/4 /xl/

Tanítvány: Initium

1/5 /+1/, 1/lo /+26/, 1/11 /+1/, 2/7 /+1/, 2/8 /+2/ 2/9 /+3/, 3/11 /+1/, 3/13 /+2/, Med u: 1/lo /+16/, 1/11 /+4/

Mediatio

8b5 /+2/, 8c37 /+4/, 8d13 /+1/, 8d18 /+2/, 9/7 /+1/, 9/9 /+1/, locl4 /+2/, lod4 /+21/, loe9 /+1/

Terminatio

16 /+2 x3/, 16/3 /xl/, 16/4 /xl/, 16/7 /+1/, 19/8 /xl/
19/17 /xl/, 20 /+3 x5/, 20/1 /+1/, 20/2 /+3/, 20/3
/+3/, 20/5 /+2/, 20/7 /+1/, 20/11 /+3/, 20/17 /+1/,
20/18 /xl/, 20/20 /xl/, 21 /xl/, 21/2 /+1/

28. Kol M /Kölozsvári Mihály/

Evangelista: Initium

c /+áll/ Med u: c /+áll/

Mediatio

h /+56/, h5 /+117/, i2 /+1/, ly /+65/

Terminatio

p2 /+ált/, pll /+3/, pll/1 /+1/, u4 /+1/, u4/1 /+1/

Krisztus: Initium

B4/8 /+1/, C5/20 /+53 x7/, C5/24 /+1/, C5/27 /+2/

Med u: A3/1 /+áll/

Mediatio

F12 /+19/, F14 /+4/, F20 /+50/, I2/9 /+1/, I3/9 /+1/
I3/11 /+1/

Terminatio

L4/12 /+21/, L5/1 /+46/, L5/9 /+1/

Tanítvány: Initium

1/10 /+1/, 1/11 /+52/, 2/12 /+1/, 4 /+3/, 4/1 /+6/, 5/8
/+1/, Med u: 1/11 /+36/,

Mediatio

8c11 /+33/, loc10 /+4/, loc12 /+55/

Terminatio

19/32 /+44/, 19/36 /x3/

29. Köv /Kövendi/

Evangelista: Initium

a /+2/, c /+ált/, c1 /+5/, f3 /+2/ Med u: a/+5/, c/+ált/,

cl /+3/

Mediatio

gy /+2/, hl /+1/, h4 /+15 x7/, h5 /+31/, h8 /+3/, h9 /+1/, hl4 /+26/, hl5 /+5/, hl6 /+1/, h2o /+1/, h2l /+2/, i /+1o/, i3 /+2/, i4 /+1/, i6 /+2/, il3 /+2/, il4 /+1/, il5 /+1/, il7 /+1/, il8 /+3/, il9 /+2/, i2o /+1/, i34 /+2/, j2 /+1/, j4 /+1/, j7 /+1/, j8 /+2/, jll /+1/, jl6 /+1/, l /+4/, l2 /+1/, ly /+49/, ly7 /+2/ m /+29/, ml /+2/, m4 /+1/, n2 /+3/, n7 /+1/

Terminatio

p1 /+1/, p2 /+22/, p2/8 /+7o x4/, p2/11 /+56/, p3 /+2/ p3/6 /+2/, p3/12 /+3/, p3/35 /+1/, p3/36 /+2/, p5/31 /+4/, pll/8 /+6 xl/, pll/14 /+13/, q3/2 /+1/, q4/1o /+3/, q4/14 /+31/, q7/2 /+1/, r2/7 /xl/, r3/13 /+1/ r4 /+1/, r4/7 /+3/, r4/9 /+1/, r4/1o /+3/, r4/31 /+1/ t3/1 /xl/

Krisztus: Initium

A3/1 /+2/, B4/5 /+2/, B4/8 /+1/, C3/11 /+1 xl/, C4/2 /+4/, C4/6 /+6/, C4/9 /+1/, C4/2o /+2/, C4/28 /+9/, C4/29 /xl/, C4/3o /+7 x2/, C4/31 /xl/, C4/52 /+1/, C5/2o /+6/, C5/32 /+1o x3/, C5/36 /+1 xl/, C5/43 /x3/ C5/45 /+2/, C5/7o /xl/ Med u: A3/1 /+áll/

Mediatio

F /+1/, F2 /+8/, F6 /+6/, Fl1 /+6/, Fl2 /+36/, Fl4 /+3/ Fl7 /+2/, F2o /+1o/, G2 /+1/, H4 /+1/, I2/4 /+1/, I3/4 /+1/, I3/5 /+1/, I4/5 /+1/, I4/6 /+1/

Terminatio

L3/7 /+2/, L3/12 /+2/, L3/13 /+1/, L4/1o /+9/, L4/11 /+13/, L4/14 /+1/, L4/16 /+1/, L4/17 /+1/, L4/23 /+25 xl/ L5/18 /+3/, M2/2 /+2 xl/

Tanitvány: Initium

1/11 /+26/, 1/13 /+1/, 1/15 /+1/, 1/19 /+1/, 2/13 /+1/ 2/15 /+2/, 2/16 /+2/, 3/19 /+1/, 5/8 /+1/, 6/2 /+1/ Med u: 1/11 /+áll/

Mediatio

8c11 /+2/, 8c37 /+16/, 8c43 /x1/, 8d7 /+1/, 8d13 /+3/,
8e8 /+1/, 8e9 /+1/, locl2 /+23/, locl3 /+14/, lod4 /+2/

Terminatio

19/32 /+3/, 19/52 /+2/, 2o/2 /+6/, 2o/9 /x2/, 2o/2o
/+3 x2/, 21/3 /+1/, 24/5 /+1/, 24/17 /+1/, 25/1 /+1 x1/
25/2 /x1/, 25/3 /+1 x1/, 25/5 /+2 x2/, 25/7 /+1/, 27/9
/+1/, 27/12 /x1/, 28/3 /+1 x2/, 29 /+1/

3o. Kisk /Kiskadácsi/

Evangelista: Initium

c /+áll/ Med u: c /+áll/

Mediatio

i /+1/, kl /+1/, l /+1/, ly /+4/, ly2 /+1/, m /+ált/
m4 /+1/

Terminatio

p2 /x5/, p2/8 /+1/, p3 /xált/, p3/7 /x1/, p3/19 /x1/
p3/21/+1 x1/, pll /x1/, pll/lo /x3/, pll/17 /x1/, q1/1
/x1/, q4/3 /x2/, q4/4 /x1/, q4/5 /x1/, q4/8 /x1/, q5/2
/x1/, q4/11 /x2/, r4/8 /x3/, r4/lo /x1/, t4/3 /x1/,
u2/3 /x1/, /többi nem értelmezhető/

Krisztus: Initium

/Nem értelmezhetők/; Med u: A3/1 /+áll/

Mediatio

F6 /+7/, F12 /+5 x1/, F14 /x1/, F16 /x1/, F19 /+1/
F2o /+18 x4/, F22 /+1/, F25 /+2/, G2 /+1/, H1 /+4 x1/,
H2 /+1/, H6 /+1/

Terminatio

L2/1 /x1/, L2/2 /x1/, L3/18 /x1/, L3/19 /x1/ /többi
nem értelmezhető/

Tanítvány: Initium

l/1 /+1/, l/4 /+12/, l/lo /+3/, l/11 /+23/, l/14 /+1/

1/19 /+1/, 2/12 /+2/, 2/15 /+1/, 2/16 /+1/, 3/8 /+1/
3/16 /+1/, 4/2 /+3/, 5/7 /+1/ Med u: 1/4 /+11/, 1/10
/+3/, 1/11 /+14/, 4/2 /+1/

Mediatio

8a /+1/, 8b5 /+2 xl/, 8c11 /x3/, 8c32 /xl/, 8c37 /+1/
8d1 /xl/, 8d10 /xl/, 9/3 /xl/, 9/6 /xl/, loc /xl/,
loc12 /+9/, loc13 /+16/, loc14 /+7/, loc15 /+2 xl/
lod1 /xl/, loe /xl/, loe3 /+1/, loe6 /+1/ /többi
nem értelmezhető/

Terminatio

/Nem értelmezhetők/

A VARIÁNSOK SZÁMA FORRÁSONKINT.

	15. sz. MS178 NH	Ba	Óv.	17. sz. Csú	Sá	Nd	Spá	Ká	Ap.	Ög	Ke	Csú	Bé	Vany	Pó	Rá	Tor.	ErdI	18. sz. ErdI Szathm	Nagy	Kol	Lach	Vas	Sp4	Misk	Kolm	Kör	Kisk	
EVANG. INITIUM	6	4	1	3	7	4	3	3	3	5	9	3	5	4	3	4	(3)	3	2	3	2	2	2	4	3	10	1	4	1
MEDIATIO	13	11	2	13	13	17	4	2	14	9	22	2	9	7	20	3	(6)	12	18	29	35	9	9	15	21	4	38	7	
TERMINATIO	40	11	2	20	27	56	4	11	17	12	41	13	50	29	23	35	(2)	5	42	54	34	22	7	26	28	5	24	20?	
KRISZTUS: INITIUM	25	30	11	21	26	28	16	10	12	14	20	13	14	25	28	6	(2)	13	25	23	24	17	13	18	17	5	20	1?	
MEDIATIO	11	12	1	4	6	6	2	8	4	4	9	4	8	8	15	4	(2)	10	9?	14	23	4	12	4	7	8	15	12	
TERMINATIO	22	11	3	11	15	16	4	9	7	3	24	5	7	14	6	6	(1)	5	17?	16	12	7	4	10	10	3	11	4?	
TANITVÁNY INITIUM	13	12	9	10	12	12	4	4	10	8	12	4	14	12	8	10	(2)	5	12	10	8	10	8	7	8	6	10	13	
MEDIATIO	5	9	3	6	15	27	5	5	10	6	23	10	16	9	8	4	(1)	5	10	17	14	10	4	7	9	3	11	18	
TERMINATIO	21	7	3	5	15	17	2	5	9	8	18	5	14	27	6	14	(1)	12	?	10	7	9	3	10	18	2	17	?	
ÖSSZESEN (KIEGÉSZÍTVE)	156	105	40	42	101	183	44	57	86	69	178	59	137	135	117	86	(20)	70	136?	175	159	90	64	100	128	37	150	76?	100

① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ x ⑧ ? ⑨ ⑩ ⑪ ⑫

RANGSOR: Nd(183), Ke(178), Nagy(175), Kol(159), MS178(156), ErdI(151), Sp4(150), Szathm(150), Köv(150), Bé(137), Vany(137), Sá(136)

⑬ ⑭ ⑮ ⑯ ⑰ x ⑱ ? ⑲ ? ⑳ ㉑ x ㉒ x ㉓ x ㉔ ㉕ ㉖ ㉗ ㉘ ㉙ ㉚ ㉛ ㉜ ㉝ ㉞ ㉟ ㊱ ㊲ ㊳ ㊴ ㊵ ㊶ ㊷ ㊸ ㊹ ㊺ ㊻ ㊼ ㊽ ㊾ ㊿

Misk(128), Pó(117), NH(105), Csú(101), Ká(100), Csú(100), Kisk(100), Lach(90), Ap(86), Rá(86), Spá(80), ErdI(70), Ög(69), Vas(64), Or(42), Ba(40),

⑳ +

Kol M(37), Tor(20).

x = HIÁNYOS FORRÁS, SZÁMA KIEGÉSZÍTVE.

z = ROMLOTT FORRÁS, "

+ = GSAK RÉSZLET.

VII.

Elemzések.

a./ A variánsrendszer áttekintése.

Passióink variánsainak felületes áttekintése alkalmával is feltűnő vonása, hogy a zsoltározás alapformáját lényegében megtartja mindegyik. Nem csapong szabadon, nem távolodik el variálásában olyan messzire, hogy változatait már egészen új dallamokként értelmezhetnénk. Hasonlatképpen szembeállíthatjuk a kötött formájú klasszikus variációt a fantáziává szélesülő karakter variációval. A mi variánsrendszerünket a klasszikus variáció formai kötöttségéhez hasonlíthatjuk. Nem lépi át az adott keretet, de ezen belül viszont színes változatosságban építi ki zenei ötleteit, szinte minden lehetőséget felhasznál. E megoldás a feltűnően hosszú szöveg folyamatában alkalmasabbnak látszik, mert nem tartja vissza, nem állítja le a szöveget széles ívű, szinte öncélú nagy melizmákkal. Egy alleluja felujjongó hangulata sokkal szárnyalóbb melizmás dallamot bír el, hasonlóképpen a pár versszakos népdal is. A liturgia passiójának nem célja csupán a hangulat teremtése, hanem első célja a passió történetének részletes elmondása, egyik eseménynek a másik után való gördülékeny előadása. Az oratórium jellegű passióban természetesen már szubjektívabb szempontok is érvényesülnek. Egyetlen hely adódik, ahol a szöveg is megengedi a hangulati elem érvényesülését, az *Eli Eli lama sabactani* héber és latin ill. magyar fordítású szövege, Krisztus felsóhajtása. Itt a korális passiók hagyományosan elhagyják a zsoltárformát, és mintegy a műforma középpontjában széles ívű melizmában festik meg ennek drámai hangulatát. Ez a szöveg csak a János

passióban nem szerepel. A mi anyagunkban gyakran találkozunk az un. kompilált, azaz a négy evangéliumból szerkesztett szöveggel. Ezek a passiók is tartalmazzák az Eli melizmás dallamait, és színesen variálják.

Rendszerünk zsoltárformájú anyagát az *Initium*, *Mediatio* és *Terminatio* megfelelő helyén először típusokban csoportosítottuk. A típus minden változatában találunk egy olyan vonást, mely egybefogja valamennyit. A típuson belül azután már egymáshoz való hasonlóságuk szerint raktuk sorba őket. A típusokat újabb közös jellegzetesség alapján magasabb szinten osztályokban kapcsoltuk egybe s esetleg előbb alosztályokban. A csoportok jellemző vonására könnyebb áttekinthetőség kedvéért a típus első változata előtt röviden, képletszerűen utalunk minden alkalommal.

Tekintsük át rendszerünk teljes anyagát csoportosításunk sorrendjében. Vizsgáljuk meg, milyen zenei jellegzetességek s variálási elvek figyelhetők meg az egész anyagban első tekintetre is.

Az evangelista dallamainak variálás szempontjából legszegényebb csoportját az *Initium* helyén találjuk. /127-128 l./ A motívumok alulról indulnak fel a tenor irányába. A felállított típusokban az ambitus fokozatos bővülését figyelhetjük meg. Így primen kezdő, majd a tenor alatt szekundon, tercen, kvarton és kvinten induló típusok folyamatos sorozata áll előttünk. A tercen induló c és a kvarton kezdő e típusban alkotnak viszonylag legtöbb változatot oly módon, hogy melódiájuk vonala még a tenor fölé is áthajlik.

A Mediatioban, a zsoltárforma félzáradéka helyén színesebb variálást tapasztalunk. /129-133 l./ Két alapötlet érvényesül itt. Az 1. osztályba tartozók *clivis* módján lefelé hajlással zárnak, ereszkedő zárlatot alkotnak. A 2. osztályba sorolt *clivis* nélküliek pedig ezzel ellentétben emelkedő zárlatot képeznek. A *clivises* zárók aszerint alkotnak típusokat, hogy a *clivis*forma előtt milyen

mélyre szállnak a tenor alá. A tenor alatti kvintig minden hangról indul a clivis felé típus. E tipikussá vált jellegzetességek szerint a típusokon belül változatos fordulatok tárulnak elénk aszerint, hogy a clivisformát a tenor fölött vagy alatt helyezik el. Gazdag csoportot alakít ki az egymástól elhatárolható h és i típus. Az i -ben minden motivum ráugrik az alsó tercre, az f hangra, és innen módosul tovább, a h típusban viszont egységesen átmenő hang közbeékelésével lépésszerűen ér az f hangra, hogy aztán alakítsa tovább melódiáját a clivis felé. E két csoport is már jó példáját nyújtja annak, hogy kevés hangból is milyen sok változat alakítható egy-egy egységes szempont érvényesülése mellett is.

A clivis nélküliek ugyanígy alkotnak típusokat. Itt is az alsó kvint /d hang/ a legmélyebb határ. Minél mélyebbre szállnak, annál inkább válnak gazdagabb dallamokká, és távolodnak el az egyszerű zoltárformától, mely legfeljebb a tercig szokott lekanyarodni.

Rendszerünknek leggazdagabb és variálási technika szempontjából is figyelemre méltó anyagát az evangelista Terminatiójánál , a zoltárforma záradékánál találjuk. /134-148.l./ Itt fellelhető 437 motivumot záróhangjuk szerint öt osztályba soroltuk. A tenor alatti kvint távolságon belül minden hang /d,e,f, g,a/ megjelenik mint záróhang, és a dallamok nagy csoportjaiban válik jellegzetessé. Természetesen legnagyobb az 1. osztály, a d hangon záróké, mert ez a moll hangnem markáns záradéka. /134-135.l./ Am ezek nemcsak nagy számukkal tűnnek ki, de elsősorban a variálási technika módszerében is. Mindegyik motivum belső szerkezetében találunk egy hangközt, dallamlépést, amely a csoport minden tagjában makámszerűen ismétlődik. Majd módosult formában újabb csoportokban tűnik fel minden alkalommal. Gyakran már a motivum elején jelentkezik, s mint a motivumnak magja, befolyásolja a dallam további alakulását. E motivummag szekundtól kvintig módosul, különböző magasságban helyezkedik el, és válik tipikussá

egy-egy csoportban. Ennek alapján 11 típust tudunk megkülönböztetni, melyek egymás közt logikus sorozatot alkotnak:

p1:	tenor	alatt	<u>szekund</u> -ra	épül	<u>szekund</u>	mag:	<u>g-a</u>
p2:	"	"	<u>terc</u> -	re	"	"	<u>f-g</u>
p3:	"	"	"	"	<u>terc</u>	"	<u>f-a</u>
p4:	"	"	<u>kvart</u> -	ra	<u>kvart</u>	"	<u>e-a</u>
p5:	"	"	"	"	<u>terc</u>	"	<u>e-g</u>
p6:	"	"	"	"	<u>szekund</u>	"	<u>e-f</u>
p7:	"	"	<u>kvint</u> -	re	<u>kvint</u>	"	<u>d-a</u>
p8:	"	"	"	"	<u>kvart</u>	"	<u>d-g</u>
p9:	"	"	"	"	<u>terc</u>	"	<u>d-f</u>
p10:	"	"	"	"	<u>szekund</u>	"	<u>d-e</u>

p11: következő logikus lépésként eltűnik a mag, s skálaszerűen alászáll a dallam a záróhangig.

A zárt sorozatban e motívummagos szerkesztési elv minden lehetőségét kihasználta. A motívumok ambitusa általában a tenor és a záróhang közötti kvint távolságot tölti ki. Ebből az ambitus keretből nem gyakran lépnek ki, ekkor is a tenor fölé, de rögtön a motívum elején, még a motívum magja előtt. Kivételképpen öt variánst említhetünk /p1/18- p1/22-ig/, melyekben a mag szintén a tenor fölé hajlik. Tulajdonképpen ezeket külön típusként is kezelhetnénk, mert a tenor alatti szekundon elhelyezkedő, terc nagyságu /g-h/ mag található bennük, s így a sorozat 2. tagjaként szerepelhetnének. Elenyésző számuk miatt azonban csak a p1 típus kiegészítéseként ennek változataihoz csatoltuk őket.

A 2. osztálynak, az e záróhangos csoportnak külön jelentőséget tulajdonítunk rendszerünkben. Már elmondottuk, hogy első variánsgyűjteményünket a valódi és vélt dallamrokonság alapján állítottuk össze. A moll típusu hangnemben a d záróhangot tekintettük a helyes megoldásnak. Az e záróhangot az előbbi elírásának véltük, és az ilyen végződésű változatokat közéjük soroltuk. Újabb rendezésünkben azonban világossá vált a változatosság és a nagy szám

alapján, hogy passióinkban a friges zárás felé is határozott tendencia tapasztalható. Ez a régi rendezés szerint sohasem derült volna ki. Itt is érvényesül a motívummagok szerepe, de nem az egész anyagban. Ezért ezeket először a dallamok ambitusának megfelelően a, b, c osztályokba soroltuk. A c csoporton belül viszont rátaláltunk a motívummagok éppolyan logikus sorozatára, mint a d záróhangok teljes anyagában. Jóval kisebb lévén ezek változatainak száma, praktikus szempontból öt típus oszlopában vontuk őket össze: g, f, e, d hangról induló magok szerint. Egy-egy lépcsőfokról induló magok további módosulását pontosan megjelöltük. Náluk is találkozunk a kiegészítő /5./ tipussal, ahol a mag szerepe eltűnik. (140-141 l.)

A 3. osztályba tartozó, f hangon záró kadenciákat clivis nélkül és clivises zárók a és b osztályába osztottuk. Nagyobb anyagot az előbbi csoportokban találunk. A variálás szembetűnő elve a dallam ambitusának fokozatos szűkítése, a motívumok egyszerűsítése. A típusokat mindkét osztályban a dallamok legmagasabb hangja szerint állítottuk sorba. Típusokon belül, mint általában, igyekeztünk a rokon motívumokat egymásután helyezni. /142-145. l./

Régebben ugyancsak elírásnak minősítettük a g záróhang, mixolidés 4. osztályt. /146. l./ Ha nem is nagy az anyag, de a mixolid zárás csaknem minden kadenciában kidomborodik. A variálás módja ismét a dallam szűkítésében nyilvánul meg. Ezen az alapon osztottuk négy típusba őket.

Sorrendben utolsó, 5. osztályt az a hangon zárók képezik. /147-148. l./ Ez a záradék nem jelent hangnemi kitérést, mert a moll típus tenor hangján zár. A passió végének ünnepélyes záró formulája ez minden időben. A Ba-tól kezdve szokás a protestáns liturgiában, hogy ahol csak Máté ill. kompilált passiót énekelnek, két részben adják elő virágvasárnapra és nagypéntekre elosztva. Az első részt Péter árulásával fejezik be. Befejező mondata tehát:

"Kimenvén Péter keservesen sira." E helyen náluk ugyanez a melizmás kadencia jelenik meg. A típusok fokozatos egyszerűsödését követhetjük nyomon. Jellemző rájuk, hogy a 16.sz-ban élnek a melizmás formák, majd a 17. sz-ban az egyszerűbbek és a 18.sz-ban találkozunk csak a két utolsó, legegyszerűbb típussal.

Krisztus: Initium helyén forrásaink változatosabb anyagot nyújtanak, mint az evangélista megfelelő helyén. /149-156.l./ A variálás módját három alapötlet adja: az emelkedők, ereszkedők és kupolások osztályait találjuk itt. Az első még szegényes, tenorjaik szerint rendeztük a változatokat. Ezek inkább a Med u kedvelt, egyszerű megoldásai. A következő két nagy osztályban a variálás technikája szintén az ismert dallamszükítésben nyilvánul meg. /Részletesebben ezekről majd később szönlünk./ Különösen kitűnnek a kupolások, amelyek között az oktáv ambitustól le a szekundig sorban csaknem minden magasság megtalálható. Ereszkedőkre és kupolásokra is jellemző, hogy még egyszerűbb típusaik is melizmás jellegűek. Erthető, hisz Krisztus ünnepélyes szavait vezetik be.

A Mediatio keretében /157-160.l./ először a zsol-tárformájú, egyszerű félzáradékokat csoportosítottuk. Záróhangjaik alapján öt típust tudunk megkülönböztetni közöttük. Mivel a kérdésformulák felépítése közelebb áll a Mediatiohoz, mint a Terminatio egész záradékaéhoz, egyégesen ide helyeztük őket./2. osztály/. Két alapformát használnak a kérdés zenei kifejezéséhez. Az elsőben a motivumot felfelé ivelő hangközzel fejezik be /emelkedők/. Ez a gyakoribb, természetesebb kifejezése a kérdésnek. De használnak a motivum végén clivises zárást is. Mindkét alosztályban a záróhangok magassága szerint alakultak ki típusaik. Tekintve azt, hogy a kérdések néha csak egy szóból állanak, az ilyenek Initiumként is értelmezhetők lehetnének. Kérdés típusu felépítésük miatt helyesebbnek tartjuk itt elhelyezni őket.

A Terminatio dallamait először záróhangjuk szerint osztályoztuk. /161-166 .l./ Két forrásban találtunk csak alsó terces zárást. /K típus/. Legtöbb esetben d zárást alkalmaznak, de gyakori az e /friges/ és az f /duros/ záradék is. Mindhárom osztályt a záróhang feletti legmagasabb hang alapján rendeztük részletesebben. A széles ambitusu kadenciák gazdag melizmás dallamok. Az ambitusok szükülése fokozatosan követhető típusaikban.

A tanitvány Initium /167-169 .l./ motivumai általában egyszerűek, de a variálási ötletek között találunk újakat is: a kupolásokkal ellentétes völgyeseket, valamint a kettő egyesítését miniatúr formában, kupola+völgy és völgy+kupola formát. Az emelkedőket és ereszkedőket kezdőhangjuk magassága szerint irtuk egymás alá. Előbbiek szeptim ambitusig tágulnak. A kupolásokat és kupola+völgyeseket a kupola csucsának hangja alapján, a völgyeseket és völgy+kupolásokat pedig a legmélyebb hangjuknak megfelelően raktuk sorba. A kupolások között szekszit ambitusu változatok is akadnak. Az egyszerű, primen indító 7. típus a Med u -i hely gyakori megoldása.

A Mediatio /170-174 .l./ 1. osztályát a felfelé ivelő hangközzel záró kérdésformulák alkotják. Logikus sort alakítanak ki mind mélyebbről felfelé ivelő formáikkal. Egy-egy típuson belül viszont fokozatos egyszerűsödés figyelhető meg. A clivises zárók 2. osztálya kevés anyagot tartalmaz ezen a helyen. A clivis nélküli 3. osztálynál is a legmélyebb hangjuk alapján találtunk rá a variálás módjára.

Bár a Terminatio anyaga /175-182 .l./ jóval csökkent azáltal, hogy a kérdésformulákat áttettük a Mediatio-ba, mégis sok dallam maradt benne. Főleg az evangelistához hasonlóan értékes tanulságot nyújtanak variálásuk módszerére vonatkozólag. Két lényegtelen osztály, az ereszkedők és prim kezdésük után a 3. osztály 19 típusában a motivummagos szerkesztés gazdag anyagára

találunk: c'-e -ig minden lépcsőfokról indulnak fokozatosan szűkülő magok. Az evangalista hasonló jellegű záradékaival ellentétben ezek nincsenek bezárva meghatározott ambitus keretébe. Itt egy típuson belül is ugyanazon mag esetén a záróhang fokozatosan mélyül, s vele az ambitus is tágul. Ezáltal mind szélesebb, változatosabb dallamokat láthatunk. Jelentkeznek szekszt nagyságu magok is, míg ott a kvint volt a felső határ. Ennek következtében a logikusan kiépült sorozat ezen a helyen lényegesen több, 11 helyett 19 típusból áll. Érdeemes megfigyelni különösen a 7. típus gazdag anyagát, mind szélesebbé alakuló variánsait.

b./ Variálási elvek az egyes forrásokban.

Vizsgálatunk folyamán a rendszer egészében számos, egymást logikus sorban követő csoportokat találunk, melyekben egy-egy elv folyamatos jelenlétét tapasztalhattuk. Am a rendszer akkor reális, ha az őket létrehozó forrásokban - ha nem is mindegyikben egyenlő arányban - ezek a törvényszerűségek felismerhetők. Az arány természetesen nem lehet egyenlő, mert a variálás foka különbözik forrásonként a közölt statisztikai táblázat szerint /271. l. melléklete/. Elsősorban a variánsból passióktól várjuk el, hogy színes és logikus rendet alkotó változataikkal alapot adjanak a rendszernek. Nem kívánjuk, hogy a sorozatok minden egyes tagját tartalmazzák, de annyit igen, hogy a megfigyelt elvekre ráismerjünk anyagukban. Az sem érdektelen kérdés, vajon a variánsokban szegény forrásokban mindezekből valami megvalósul-e a szűk keretben is?

Az elmondottak vizsgálatához 2. sz. katalógusunk nyújt segítséget. Benne felsoroljuk egy-egy forrás variánsanyagát, s ennek alapján ellenőrizhető, mennyivel járul hozzá az egész rendszer felépítéséhez /237-271.l./.

E katalógus adataiból összeállítottunk néhány

kéziratból példákat egy-egy elv megvalósítására.

Először az evangelista Terminatio p típusai-
ban megfigyelt motivummagra mutatunk be példákat. A
rendszerben ez a mag p-pll-ig lo formában jelent meg,
és a ll. esetben, mint a sor befejező tagjában logikus-
nak érezhető eltűnésére figyeltünk fel. A Nd-ban /281 -
282.l./ és a Nagy-ban /283-284.l./ a ll típusból 9-t
megtalálunk. Jónéhány típusuk változatainak a száma is
figyelemre méltó. Az Erd II-ben /285.l./ és a Sp 14-ben
/286.l./ 8 tipussal, tehát a magnak ugyanennyi formájá-
val találkozunk. E négy kézirat a 17. és 18. sz-ból
nyújtott példákat. De erre a variálási módra az alapot
maga a 15. sz-i MS 178 adta meg, mert 6 típusában nála
is megtaláljuk a magokat logikus sorrendben./287.l./.

Tanítvány Terminatiójában szintén rámutattunk
a mag sorozatos szerepére. A 18. sz-i Köv-ből vesszük
hozzá az illusztrációt./288.l./. A rendszerben látható
típusokból 8-t használ fel követhető következetes sor-
rendben.

Variálási módszernek bizonyult rendszerünkben
az ambitusok szűkítése, a motivumok egyszerűsítése is.
A NH kupolás típusai a 16. sz-ban /289.l./, de még a 18.
sz-i Misk ereszkedő típusai is /290.l./ jó példáit nyujt-
ják a módszer megvalósításának. A Ba-ból vett változatok
/291.l./ viszont azt bizonyítják, hogy a variánsban sze-
gény források is tükrözik egy-egy elv csekély mértékű
megvalósulását. Végül a 17.sz. végéről fennmaradt Rá-ból
mutatunk be 3 típust, mint az ambitus szűkítésnek eseteit.
/292.l./. De ezek a változatok rámutatnak egyúttal a Rá
sajátságos vonására is. Az f zárásnak, a dur jellegű zá-
rásnak ugyanis nála találjuk legtöbb és legmarkánsabb pél-
dáit. Ha nem használná ezekben a változatokban is kivétel
nélkül a moll típus a tenorját / a dur típusé c'!/, és
nem lennének a moll hangnemet bizonyító egyéb adataink
is e passióból, joggal dur típusnak vehetnénk.

NAGYDOBSZAI (ND) TERMINATIO-BÖL. (EVANG.)

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "NAGYDOBSZAI (ND) TERMINATIO-BÖL. (EVANG.)". The score is written on ten staves, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The music is organized into four measures, with time signatures changing at the beginning of each measure. The time signatures are: p2 (first measure), p3/23 (second measure), p4 (third measure), and p5/1 (fourth measure). The notation includes quarter notes, eighth notes, and sixteenth notes, often beamed together. The piece concludes with a double bar line at the end of the fourth measure. The following table lists the time signatures for each measure across the staves:

Staff	Measure 1	Measure 2	Measure 3	Measure 4
1	p2	p3/23	p4	p5/1
2	p2/15	p3/23	p4/1	p5/4
3	p2/19	p3/23	p4/3	p5/5
4				p5/6
5				p5/4
6				p5/11
7				p5/13
8				p5/24
9				p5/25
10				p5/26
11				p5/28
12				p5/31

A handwritten musical score consisting of 12 staves. The notation is in treble clef with a key signature of one flat (Bb). The music is organized into three measures. Above the first measure, the label 'p 7' is written. Above the second measure, the label 'p 8/3' is written. Above the third measure, the label 'p 9/4' is written. Each staff has a chord label above it, indicating the progression of chords across the measures. The labels are as follows:

Staff	Measure 1	Measure 2	Measure 3
1	p 6/1		p 9/4
2	p 6/2	p 8/9	p 9/4
3	p 6/4		p 9/8
4	p 6/7		p 9/9
5	p 6/8		p 9/10
6	p 6/10		p 9/12
7	p 6/13		p 9/15
8	p 6/14		p 9/16
9	p 6/15		p 11/7
10	p 6/16		p 11/8
11	p 6/17		p 11/11
12	p 6/19		p 11/16

NAGYAJTAL(NAGY):EVANG. TERMINATIO-BŐL.

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "NAGYAJTAL(NAGY):EVANG. TERMINATIO-BŐL." The score is organized into four measures, each with a specific time signature: $p 1/3$, $p 2$, $p 3$, and $p 5/8$. Each measure contains musical notation on 12 staves. The notation includes notes, rests, and slurs. The first measure is labeled $p 1/3$. The second measure is labeled $p 2$ and contains sub-measures with time signatures $p 2/2$, $p 2/4$, $p 2R$, $p 2/10$, $p 2/11$, $p 2/13$, $p 2/18$, $p 2/24$, $p 2/26$, and $p 2/29$. The third measure is labeled $p 3$ and contains sub-measures with time signatures $p 3/4$, $p 3/12$, and $p 3/36$. The fourth measure is labeled $p 5/8$ and contains a sub-measure with time signature $p 5/20$. The notation is consistent across all staves, showing a melodic line with various rhythmic values and rests.

A handwritten musical score consisting of ten staves. Each staff begins with a treble clef and a '3' below it. The music is written in a single melodic line across the staves, with various notes, rests, and slurs. Above the staves, there are handwritten figured bass notations in the form of $p \frac{a}{b}$, where 'a' is the numerator and 'b' is the denominator. The figures are: $p \frac{6}{5}$, $p \frac{8}{1}$, $p \frac{9}{2}$, $p \frac{10}{1}$, $p \frac{6}{9}$, $p \frac{8}{2}$, $p \frac{9}{12}$, $p \frac{10}{1}$, $p \frac{6}{19}$, $p \frac{8}{3}$, $p \frac{10}{2}$, $p \frac{8}{4}$, $p \frac{10}{3}$, $p \frac{8}{5}$, $p \frac{10}{4}$, $p \frac{8}{6}$, $p \frac{10}{5}$, $p \frac{8}{10}$, $p \frac{8}{13}$, $p \frac{11}{8}$, $p \frac{11}{13}$, $p \frac{11}{14}$, and $p \frac{11}{17}$. A large arrow points downwards from the right side of the score.

ERDELYI II. (ERD. II): EVANG. TERMINATIO-BÖL.

Handwritten musical score for the first system, consisting of five staves. The notation includes treble clefs, a key signature of one flat, and a common time signature. The music is divided into four measures. Above the first staff are labels: $p1/12$, $p1/21$, $p2/18$, and $p3$. Above the second staff are labels: $p1/9$, $p2/10$, and $p3/6$. Above the third staff are labels: $p2/18$ and $p3/12$. Above the fourth staff are labels: $p2/27$ and $p3/15$. Above the fifth staff is a label: $p3/17$. A downward-pointing arrow is located at the end of the system.

Handwritten musical score for the second system, consisting of three staves. The notation includes treble clefs, a key signature of one flat, and a common time signature. The music is divided into four measures. Above the first staff are labels: $p5/10$, $p7/1$, $p8/6$, and $p11/3$. Above the second staff are labels: $p5/19$, $p8/7$, and $p11/10$. Above the third staff is a label: $p5/22$ and $p11/14$.

SAROSPATAKI 14, (SP. 14); EVANG. TERMINATIO-BÖL.

Handwritten musical score for Sarospatak 14, Evang. Terminatio-Böl. (Measures 1-24). The score is written on five staves, each with a treble clef and a common time signature (C). The notation consists of eighth and sixteenth notes, often beamed together. The measures are divided into four groups of three measures each, with the following measure numbers written above the staves:

- Group 1: p 1/1, p 1/4, p 1/6, p 1/7
- Group 2: p 1/22, p 2/9, p 2/18, p 2/24
- Group 3: p 2/11, p 2/19, p 3/22, p 2/27
- Group 4: p 3/20, p 3/18, p 3/22

Two empty musical staves with a diagonal arrow pointing downwards, indicating a continuation or a break in the score.

Handwritten musical score for Sarospatak 14, Evang. Terminatio-Böl. (Measures 25-32). The score is written on three staves, each with a treble clef and a common time signature (C). The notation consists of eighth and sixteenth notes, often beamed together. The measures are divided into four groups of three measures each, with the following measure numbers written above the staves:

- Group 1: p 5/11, p 5/12, p 5/29
- Group 2: p 5/10, p 6/20
- Group 3: p 9
- Group 4: p 11/2

Two empty musical staves, indicating the end of the score on this page.

MS. 178: EVANG. TERMINATIO-BOL.

The image shows a handwritten musical score on ten staves. The music is written in a single system with ten staves. The notation includes various time signatures and melodic lines. The time signatures are as follows:

- Staff 1: $p 2$
- Staff 2: $p 2/a$
- Staff 3: $p 2/3$
- Staff 4: $p 2/18$
- Staff 5: $p 2/21$
- Staff 6: $p 3/25$
- Staff 7: $p 3/27$
- Staff 8: $p 3/30$
- Staff 9: $p 3/31$
- Staff 10: $p 3/34$
- Staff 11: $p 3/38$
- Staff 12: $p 4/4$
- Staff 13: $p 4/5$
- Staff 14: $p 4/6$
- Staff 15: $p 4/4$
- Staff 16: $p 4/8$
- Staff 17: $p 4/9$
- Staff 18: $p 5/20$
- Staff 19: $p 5/22$
- Staff 20: $p 5/32$
- Staff 21: $p 5/33$

A large checkmark is drawn at the end of the score, indicating the end of the piece.

KÖVENDI(KÖV.)TAN.TERMINATIO-BÖL.

19/32 20/21 21/13 24/15

19/52 20/9 24/17

20/20

25/1 27/9 28/3 29

25/2 27/12

25/3

25/5

25/7

NAGYHETI (NH): KRISZTUS INITIUM-BÖL.

The image shows a handwritten musical score for the hymn "NAGYHETI (NH): KRISZTUS INITIUM-BÖL." The score is organized into four measures, labeled at the top as C3/1, C4, C5, and C6. Each measure contains musical notation on a staff, with various time signatures indicated above the notes. The first measure (C3/1) contains six staves of music with time signatures C3/1, C3/2, C3/3, C3/4, C3/12, and C3/13. The second measure (C4) contains six staves of music with time signatures C4/1, C4/10, C4/10, C4/20, C4/20, and C4/20. The third measure (C5) contains ten staves of music with time signatures C5/1, C5/1, C5/2, C5/3, C5/4, C5/5, C5/6, C5/7, C5/8, and C5/9. The fourth measure (C6) contains one staff of music with the time signature C6/2. The notation includes treble clefs, eighth and sixteenth notes, and rests. The paper shows signs of age and wear.

MISKOLCI (MISK.): KRISZTUS INITIUM-BÖL.

The image shows a handwritten musical score for six staves. The score is divided into four measures by vertical bar lines. The time signatures for each measure are: B2/4, B3/13, B4/13, and B5/4. The notes are written in a simple, handwritten style, often with slurs and accents. The first staff has a treble clef and a 'C' in a circle. The second staff has a treble clef and an '8' below it. The third staff has a treble clef and an '8' below it. The fourth staff has a treble clef and an '8' below it. The fifth staff has a treble clef and an '8' below it. The sixth staff has a treble clef and an '8' below it. The notes are mostly quarter and eighth notes, with some slurs and accents. The time signatures are written above the first staff in each measure. The notes are written on the staves, with some slurs and accents. The overall style is that of a handwritten musical manuscript.

BATTHYÁNY(BA): KRISZTUS INITIUM-BÖL.

The image shows a handwritten musical score for six staves. The notation is in treble clef with a common time signature (C). The score is divided into three measures by vertical bar lines. Above each measure, there are chord symbols: B3/1, C4/3, and C5/13 in the first measure; B3/3, C4/5, and C5/15 in the second measure; and C4/33, C5/14, C4/35, and C5/37 in the third measure. The notes are mostly quarter and eighth notes, often beamed together. The bottom three staves are empty.

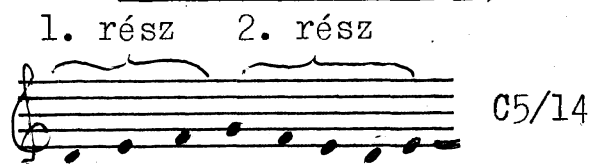
RÁDAY(RÁ):EVANG.TERMINÁCIO-BÖL.

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "RÁDAY(RÁ):EVANG.TERMINÁCIO-BÖL." The score is written on 12 staves, each beginning with a treble clef and a common time signature (C). The music is organized into four measures, with time signatures changing at the beginning of each measure. The time signatures are: $+2/8$, $+3/1$, $+3/24$, and $+4/17$. Each staff contains a sequence of notes, often with slurs and accents, indicating a melodic line. The notation is handwritten and appears to be a sketch or a working draft. The notes are primarily eighth and sixteenth notes, with some rests. The overall structure is a single melodic line across multiple staves.

c./ Népzenei vonatkozások.

Rendszerünk első áttekintése alkalmával a variálás stílusának eddig lényegében két módszerére mutatunk rá. Az egyik a motívummagok sorozatos szerepeltetésében nyilvánult meg, a másik a dallamok ambitusának fokozatos bővítésében ill. szűkítésében. Bár feltehetően sok típus született ez utóbbi módszernek nyomában, mégis úgy tűnik, hogy ez tulajdonképpen külsőséges variánsképző elv, szemben a motívummaggal élő első módszerrel. Ha jobban megvizsgáljuk az egy típusba tartozó dallamfordulatokat, a variálásnak kevésbé külsőségesnek bizonyuló módszereivel is találkozunk.

Mondanivalónk illusztrálására szándékosan szerény példából indulunk ki, hogy rávilágítsunk arra, mindaz, amit megállapítunk, kevés anyagban, kis keretben is megvalósul. /Krisztus: Initium g kupolás típus/:

A 8 hangból álló motívum a moll hangnem alaphangjából kiindulva kupolaformát rajzol, és visszaérve az alaphangra, innen szekund lépéssel lép fel a recitáció e hangjára. A szerény melódia vonala teljesen sima, szekundok folyamatos egymásutánja. Oszuk fel emelkedő 1. részre és a kupolától kezdve ereszkedő 2. részre.

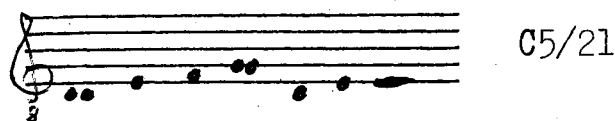
Milyen módszerekkel variálják ezt a motívumot?

1./ A 2. részben kihagy egy hangot: a szekund lépést terc ugrás váltja fel, így a dallam rövidebb lesz. A kezdőhang hangsúlyt kap:

2./ A 2. részben újabb hang elhagyásával kvart ugrás lép a terc helyébe, további belső rövidülés következik

be ennek hatására. Hangsúlyt tesz a kupola csucsára is, nemcsak a kezdő hangra, ezáltal ritmusát is variálja:

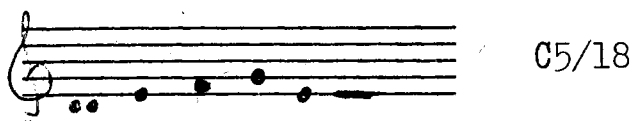
3./ A 2. részben a kvart ugrást terc szekvenciával helyettesíti. A dallam visszanyeri eredeti terjedelmét. A hangsúlyt leveszi a kupoláról, ritmusát a szekvencia lüktetése irányítja:

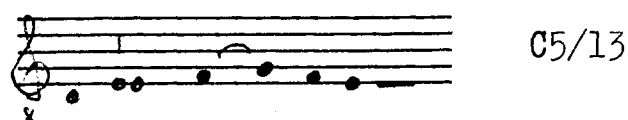
4./ A szekvencia 2. tercét kitölti átmenő hanggal. A motívum majdnem visszanyerte C5/14 formáját, de a szekvencia megmaradt első tagja megtöri középen a 2. rész dallamának vonalát, és belső bővülést eredményez:

5./ A belső bővítés után ellenkezőleg külső rövidítést alkalmaz. A szekvencia megmaradt első tagja után elhagyja a további részt:

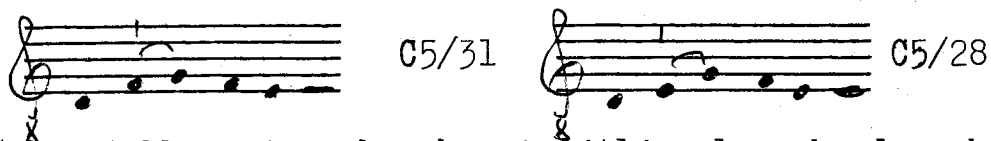

6./ A megrövidített formában kitölti a terc ugrást átmenő hanggal, szekundos menetű, sima dallamivet alkot. Ugyanakkor az első részben áttesz a súlyt a 2. hangra, felütéses jellegűvé válik a motívum:

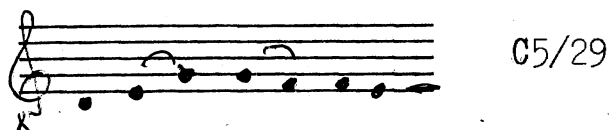

7./ Az 1. részben kihagy egy hangot, így szekund lépést terc ugrás váltja fel. Külső rövidítés után ismét

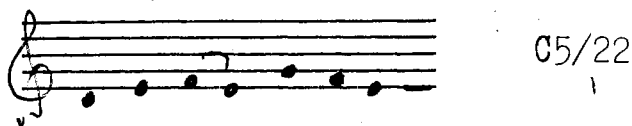
belső rövidítés következik. Súly nélkül megmarad a felütés két megoldásban:

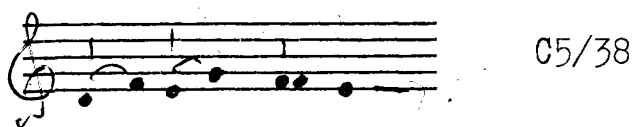
8./ Utóbbi motivumban hangismétléssel szekund szekvencia jön létre, belső bővülést eredményez:

9./ Az 1. rész emelkedő vonalát megtöri, a 2. részt viszont lesimitja. 1. rész bővül, 2. rész rövidül. A felütés megszűnik:

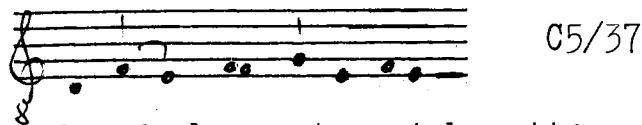
10./ Az 1. részt terc szekvenciával töri meg, újabb belső bővülést eredményez. Súlyt helyez a 2. rész f hangjára:

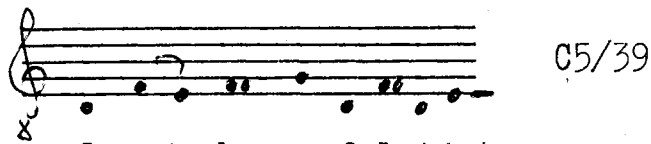
11./ Az 1. részben hangot ismétel, és kitölti a szekvencia 2. tagjának terc ugrását. Eredménye belső bővülés. A 2. rész súlyos helyét megszünteti, a ritmus átalakul:

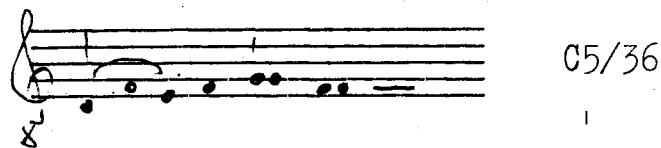
12./ Az 1. részben hangismétlés helyett az f hang kettőzősével erős nyomatékot ad neki, a ritmus sima menetét visszafogja. A 2. részben belső bővítéssel terc ugrást alkalmaz, és megtöri a dallam menetét. Az 1. részben ismét felütés jelentkezik:

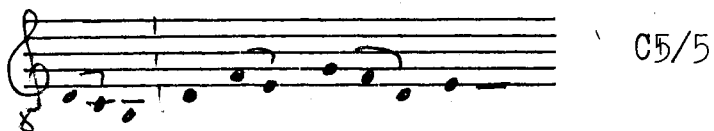
13./ A 2. részben a tercet kvartttá, a szekundot pedig terccé bővíti, a dallam törése fokozódik. Ugyanitt az f hangra súlyt helyez:

14./ Az 1. részben a felütést megszünteti, a súlyt áthelyezi a kupola hangra. A 2. részben belső és külső rövidítéssel leegyszerűsíti a motívumot, és f tenorhoz alkalmazza:

15./ Az 1. részben egy hang elhagyásával terc ugrás következtében belső rövidülés áll be, a 2. részt viszont külsőleg bővíti. Az átalakult motívum legfontosabb változása az elején való külső bővítés:

16./ A 2. részben külső bővítés és alkalmazkodás a d tenorhoz. Az elejének külső bővítését viszont csökkenti. Így ez a bevezető új rész hozzáépül a motívum első részéhez:

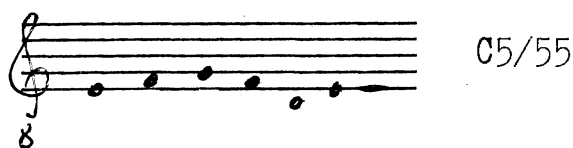

17./ A motívum testét érintetlenül hagyja. Az eleji külső bővítést egészíti ki elől egy mélyebb indító H hanggal, ezáltal ez alulról lendül fel, és így épül szervesen a motívumhoz:

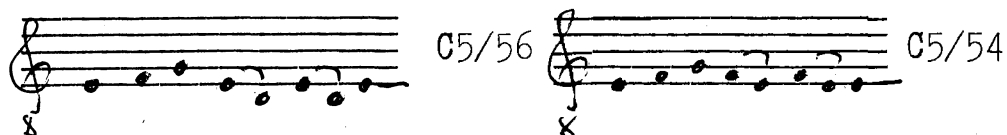

A megfigyelt módszerek kombinációival a kibővített motivumot a variánsrendszer tanúsága szerint a C5 típuson belül még tovább variálják. Új módszer megfigyelése céljából térjünk vissza olyan motivumokhoz, melyekben az elején megjelent bővítés nem szerepel. Ezekben a metódus lényege a motivum egyszerűsítése a g kupola megtartása mellett.

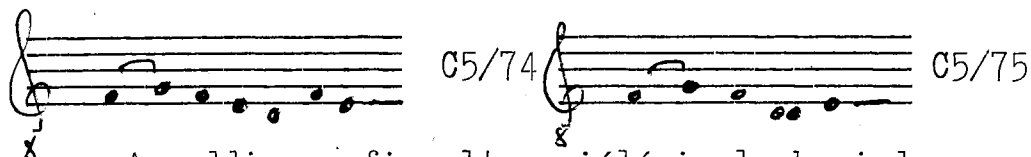
18./ Egyszerüsíti és rövidíti a motivumot úgy, hogy a megszokott d alaphang helyett a 2. fokon, az e hangon indítja el:

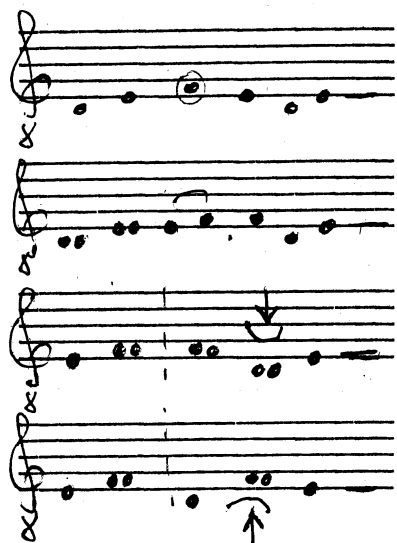
19./ Szekund inditást megtartva a 2. részben szekund hangközt repetál:

20./ Ujabb egyszerűsítő módszere, hogy a hangnemnek a tercén, az f hangon kezdi a motivumot. A dallam 1. része elsatnyul:

Az eddig megfigyelt variálási elvek mind a g kupolás típusban élnek. Ervényesek természetesen a még szerényebb C6, f kupolások között is és az ellenkező, bővülő ambitusu C4, C3, C2, C1 típusokban is. Néhány példát bemutatunk közülük is, s ha feltűnik újabb metódus, arra is rámutatunk.

C6/6 : C5/14 megfelelője.

C6/5 : C5/15 megfelelője /1.sz./

C6/20 } C5/55 megfelelői a szekund
kezdés miatt /18.sz./ De
egy újabb elv miniatúr meg-
valósulásának is példái, a
C6/21 } tükörforma alkalmazásának.

Táguló ambitusu típusokból példák

a./ Az a kupolások, C4 típus:

C4/1 : C5/14 megfelelője.

C4/33 } C5/35, C5/36 és C5/39
átalakult formái.

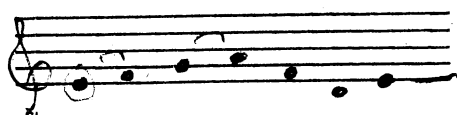
C4/34 }

C4/35 } Előbbi két változatnak
kvartra bővített kezdésű
átalakulásai.

C4/36 }

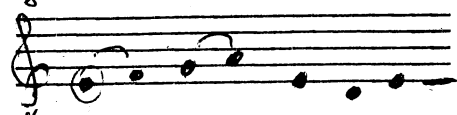
C4/37 }

C4/27 : C5/31 megfelelője /7.sz./

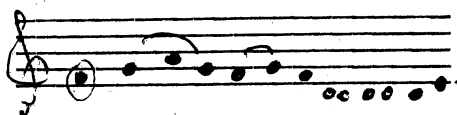

C4/43

Megfelelnek a C5/55 kezdéseinek /18.sz./

C4/44

C4/53

A C5/74 és C5/75 kezdésének megfelelői /20.sz./

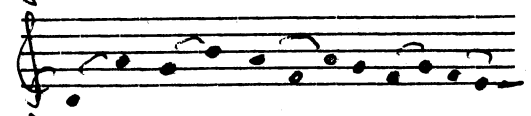
C4/59

b./ A h kupolások, C3 típus:

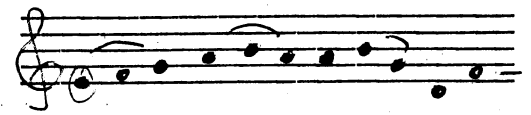

C3

C5/35 tovább fejlesztéséből és átalakításából /11.sz./

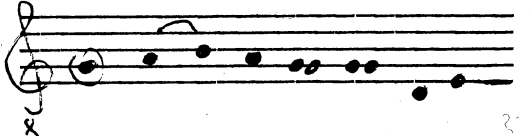
C3/3

C3/27: C5/55 /18.sz./ újabb tovább fejlesztése.

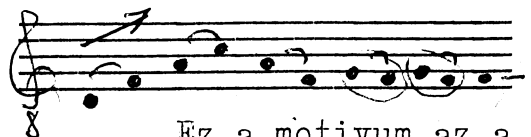

C3/14: C5/74 /20.sz./ újabb tovább fejlesztése

C3/6 : Ebben a típusban a kezdő hang tovább emelésére is van példa!

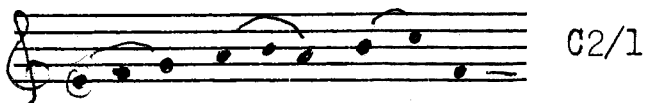
c./ A c' kupolások, C2 típus:

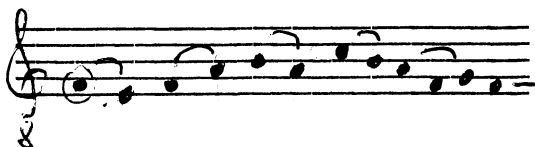
C2/4

Ez a motívum az a kupolások C4/27 változatának közvetlen, merész tovább fejlesztése. A hármashangzat itt szeptimhangzat felbontásává nyulik ki. Visszaér a

tercig, és ott szekundot repetál.

8 E változatunk a szekund kezdésűek tovább-fejlesztése a motívum 1. részében. A kupola után viszont a 2. részt hirtelen megrövidíti.

C2 : A terc kezdésnek újabb tovább-fejlesztése.

d./ Az 'e' kupolás, C1 típus:

Példáink sorozatának utolsó eseteként bemutatjuk a legnagyobb ambitusu típusnak egyetlen, oktáv terjedelmű, melizmás változatát:

8 C5/43 variáns bővülésének végső állomása áll előttünk. A szekundról egyenesen felfelé törő 1. rész hangköz megszakításokkal jut fel a csúcspontra, a 2. rész kvint ugrással hirtelen alászáll, s innen folytatja útját a szokásos módon a recitáló hang felé.

Mindezek után foglaljuk össze leltárszerűen azokat a variálási elveket, amelyeket a jelzett esetekben egy szerény dallamtípus, a C5 keretében miniatűr megvalósulásban, de a források hasonló jellegű variáncsoportjaira is érvényesen megfigyelhettünk:

- 1./ Dallam ambitusának növelése ill. szűkítése.
- 2./ Dallam terjedelmének külső és belső bővítése ill. rövidítése.
- 3./ Dallam vonalának megtörése, a skálaszerű menet megtörése.
- 4./ Dallam vonalának egyszerűsítése.
- 5./ Dallam felfelé és lefelé tartó útján visszaérkezése a kezdő hangig, ill. feljebb vagy lejjebb.

- 6./ Tükör-variálás.
- 7./ Szekvencia alkalmazása.
- 8./ Kezdőhang, záróhang változtatása.
- 9./ Hang ismétlése és ennek elhagyása /repetálás/.
- 10./ Hangköz ismétlése /repetálás/.
- 11./ Hang kihagyása.
- 12./ Hangköz-ugrás lépés helyett.
- 13./ Hangköz betöltése átmenő hanggal vagy hangokkal.
hangköz áthidalása.
- 14./ Hangköz nagyobbitása ill. kisebbitése.
- 15./ Ritmus változtatása hangcsoportok átalakításával.
- 16./ Sulyok alkalmazása hangok kettőzésével és sulyok áthelyezése.
- 17./ Felütéses átalakítás, hangsúlytalan kezdés.

Kérdezhetjük, vajon itt a magyar gregorián egy dallamtípusában adódó törvényszerűségek hasonlítanak-e a népzene variálási elveihez? Válaszunk pozitív lehet, mert Wiora által részletesen kidolgozott népzenei jellegű variálási elvek között csaknem kivétel nélkül valamennyit megtaláltuk.²⁷² Természetesnek tartjuk, hogy ott találtunk még olyanokat is, amelyek nálunk nem figyelhetők meg pl. népdalsorok felcserélése, dallamsorok egybeötvözése s főleg a ritmus variálásának sokféle lehetősége. Érthető, hisz a mi dallamaink formája különbözik a népdalokétól s elsősorban sajátosan gregorián, kötetlenebb ritmusa. De Borsai elvei közül is, melyeket egy mátrai falu dallamaiból szűrt le, néhánynak megfelelőjére rátaláltunk.²⁷³ Ilyenek: áthidalás /2. sz. példája/, skálamenet megtörése /25./, hangismétlés /27./, szekvencia /36./, tükör-variálás /37./.

Mindezek arra utalnak, hogy a gregorián és a népzene természetéből adódó különbségek ellenére is a két variálási stílusban sok egyezési pont található. "A változatok sokasága és sokfélesége a népzene kultúrellettani fokmérője, s rendszerint a népi zene virágzását jelenti."²⁷⁴ A mi anyagunkat is éppen az erős foku

variálása közelíti a népzenehez az említett különbségek ellenére is, A kérdésnek még részletesebb tisztázása, egyezések és különbségek megvizsgálása lesz egyik későbbi feladatunk a passiók anyagának ismerete alapján.

d./A típusok időbeli elosztása.

Rendszerünk mindegyik csoportjában találtunk egy olyan jellegzetességet, mely tagjait egységbe, mint típusba fogta össze. Kérdésünk, vajon az így létrejött típusok hogyan terjedtek el időbelileg a három évszázadon belül? Melyek töltik ki az egész időtartamot, melyek csak egy részét? Vizsgálatunkban az Initium, Mediatio és Terminatio sorrendjét követjük szereplőnkint, s közben rámutatunk arra is, hogy a típusok mely forrásokra jellemzők. Könnyebb áttekintés kedvéért a típus első változatának kottáját is közöljük.

Evang. Initium:

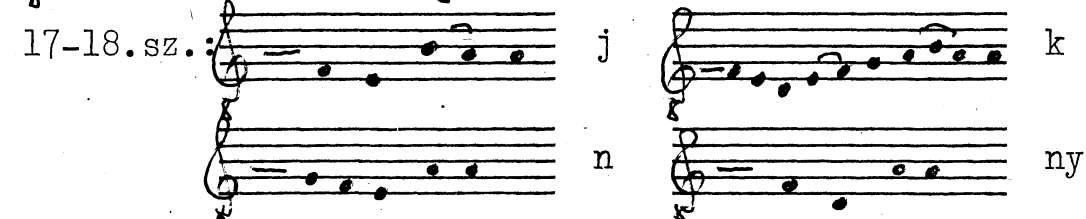
15-18.sz.: a b
c e
16-18.sz.: d
17-18.sz.: f

A fokozatosan bővülő ambitusu a, b, c, e 15. sz-i típusokhoz szervesen illeszkedik a 17. sz-ban megjelenő kvint ambitusu f, melyet a Ke indít el, s még a 18. sz-ban a Köv is használja. Ettől a logikus sortól elütő d tipust a NH alakítja ki a 16. sz-ban. Bár a 18. sz-ban is feltűnik a Misk-ban, mégsem válik kedveltté. Az a, b, c egyszerű típusok alkotják a moll hangnem évszázadokon

át élő közös hagyományát, a többi ritkábban használt variánsaiban él tovább.

Evang. Mediatio:

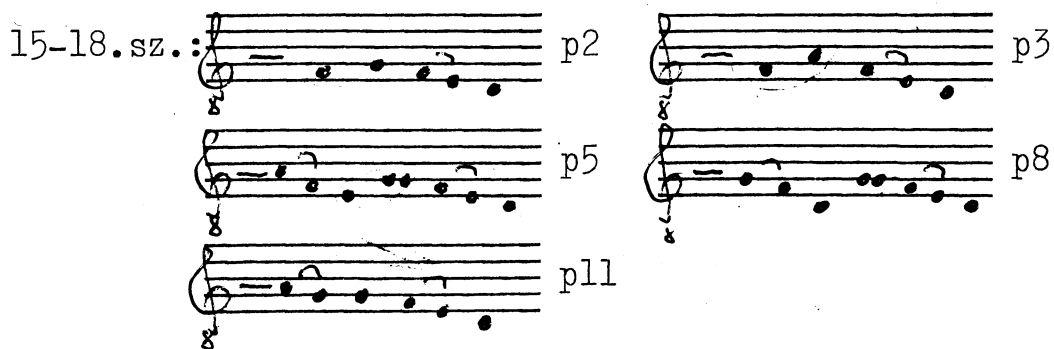
15-18.sz.:

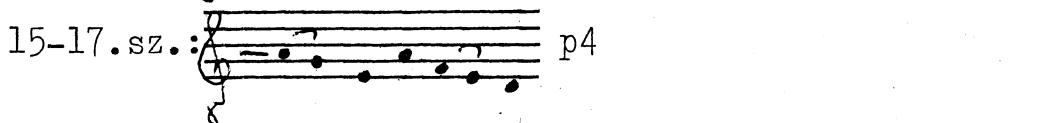
17-18.sz.:

A 17. sz-ban a korábbi g, gy, h, i típusok folyton bővülő sorát j kvartos és k kvintes bővüléssel fejlesztik tovább /clivisesek/, az l, ly, m hasonló sorát pedig ugyanigy az n és ny -el egészítik ki /clivis nélküliek/. A 15. sz-i clivisesek közül a h és különösen az i a legelterjedtebb, a clivis nélküliekből főként az ly és m gyakoriak. A 17. sz-ból valók közül a j és az n népszerű.

Evang. Terminatio:

1. osztály: moll hangnemnek megfelelő d záróhangu p típusok:

15-18.sz.:

15-17.sz.:

17.sz.: p7

17-18.sz.: p1 p9

 p6 plo

A motivummagok alászálló sora lényegében már a 15.sz.-tól kialakult. A 17.sz. a kvint ambitust már nem növeli a d záróhang alatt, hanem a logikus sor "hiányait" egészíti ki, s a kvint ambituson belül a magot minden lehetőségben alkalmazza. A 18. sz.-ban csak kettőt hagynak el ebből a zárt sorból, a p4-t és a p7-t. Épp a két merészebb, kvart és kvint mellőzésével a dallamvonal hajlékonyságát, egyszerűsítését segítik elő.

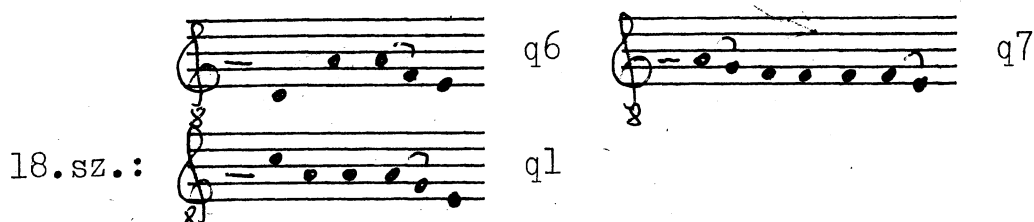
Legelterjedtebb a p2 és p3, érthetően mint a moll záradék két legegyszerűbb és természetes dallamalakja. A p2 típus mint variáns az Ap, majd az unitáriusok kedvelt fordulata, p2a pedig az MS 178 leggyakoribb záradéka. A p2/18 az MS 178 után az Ög és vele rokon Lach, és a 17. sz.-i ev. Vany sűrűn használt változata.

A p5 típusnak sok módosulása él idők folyamán, közülük a p5/32 a NH -ben megszokott, a p5/11-t pedig a késői Misk szereti elsősorban. A p1 a Csá-ból indul a 17.sz.-ban. Nála és Bé-ben találjuk főleg változatait. A p4 az MS 178-ban tűnik fel, a 17.sz.-ban már ritkán élnek variánsaival. A p6 a Nd, a p8 és p10 pedig az unitáriusok kedvelt típusa. A p11 ugyan él a 3 századon át, de ez is az unit. Nagy-nál és Köv-nél válik gyakorivá. A p9 -t kevesen éneklék a 17. és 18. sz.-ban.

2. osztály: e záróhangú, friges q típusok:

17-18.sz.: q2 q4

 q3 q5

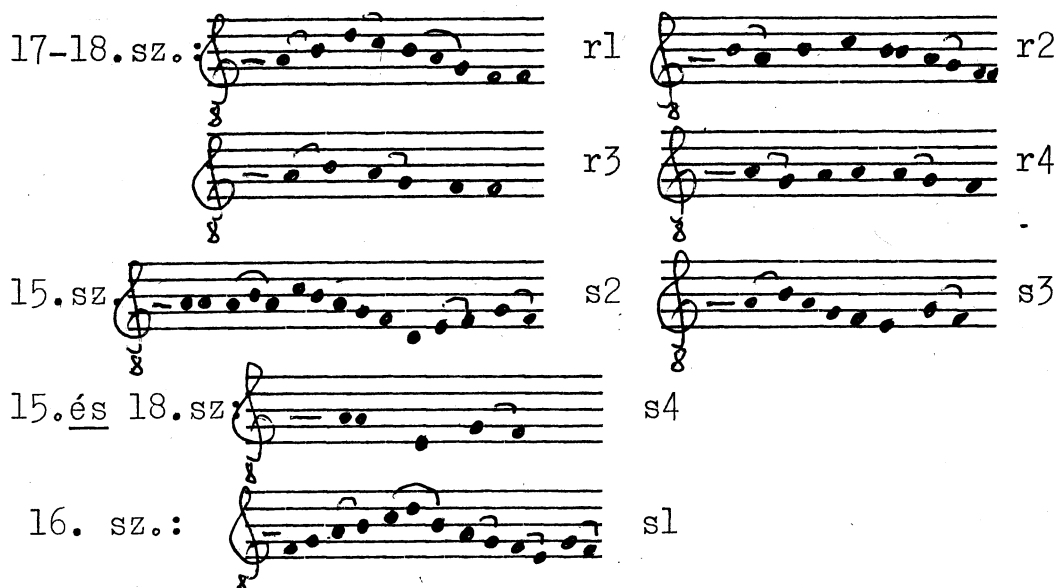

18.sz.: q6 q7 q1

A 18. sz-ban a q1-t illesztik a sorozat élére a korábbi típusok kvart és kvint ambitusát szeksztre növelve. A q1-t csak az unitáriusok használják.

A friges zárást tehát a 15.és 16. sz-ban még nem alkalmazzák. Tekintve, hogy a nyomtatott Ög-ben is találkozunk frig zárással, nem lehet elírásnak minősíteniük őket. Bár élnek velük a reformátusok is, mégis ez az erdélyi unitáriusokra jellemző elsősorban. Köv pl. a q4/14 változatot 31-szer ismétli.

3.osztály: f záróhangu, duros: clivis nélkül záró r és clivises s típusok:

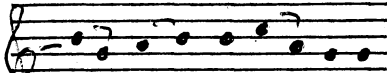
17-18.sz.: r1 r2 r3 r4
15.sz.: s2 s3
15. és 18.sz.: s4
16. sz.: s1

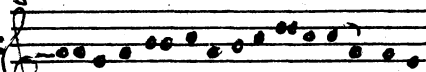
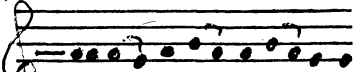
Feltűnő az r és s típusok éles elkülönülése a 15-16. és 17-18. sz-ban. Tulajdonképpen az s4 is 15. sz-inak vehető, mert csupán a Szathm él vele egyszer a 18.sz-ban. E korai típusok az MS 178 variánsait foglalják magukba. A záróhang feletti kvint, kvart és terc ambitusu megoldásokat nem veszik át a magyar nyelvű források. Az s1-t záróhang feletti szeksz bővítéssel, még diszesebb formában a 16. sz-ban csak a NH énekli két változatban. Ez az értékes moll típusu evangélikus kéz-

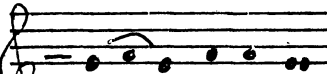
iratunk egyébként is diszesebb formáiról nevezetes szemben a 16. sz-i Ba-val elinduló református kéziratok egyszerűsítő tendenciájával.

A 17. sz-tól kezdve az r típusok elhagyják a clivises zárást, és a dallammenetet is egyszerűsítik. A legnagyobb ambitusu r1-t az Ög alakítja ki megmaradt forrásaink tanúsága szerint. Csak a 18. sz-ban veszik át tőle a vele rokon Lach és két unitárius, a Kol és a Nagy. Jóllehet az r2, r3 a két században él másutt is, mégis számos változatával elsősorban a Rá jellemző típusa olyannyira, hogy- mint már utaltunk rá- dur zárásu törekvését bizonyítja. Az egyszerűbb r4 tartalmaz legtöbb variánst. Ennek használatában viszont az unitárius kéziratok tűnnek ki.

4. osztály: g záróhangu, mixolidos t típusok:

17.sz.: t2

17-18.sz.: t1 t3

 t4

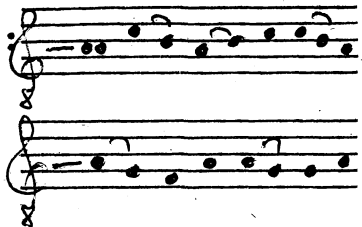
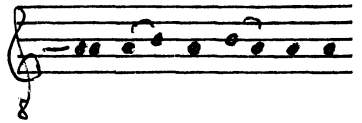
A mixolidos zárás is csak a 17. sz-tól kezdve tűnik fel. Bár a 17. sz-ban 7 forrás -köztük az Ög- és a 18. sz-ban 4 kézirat alkalmazza változataikat, jelentőségük mégis elhalványul ugyanabban az időben a friges zárások mögött.

5. osztály: a záróhangu u típusok:

15-18.sz.: u3

16.sz.: u1

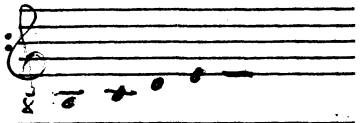
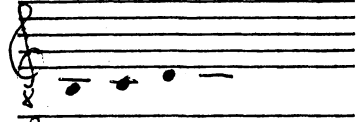
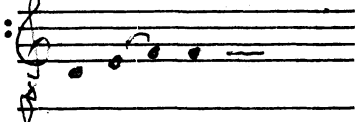
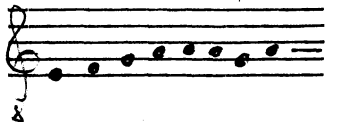
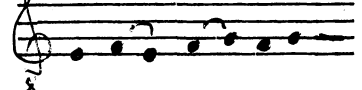
16-17.sz.: u2

17-18.sz.: u4 u5
u6

Az u típusok mint a passiók két részének ünnepélyes záradékai szerepüknel fogva nem gyakoriak. A legdiszesebb, az ul a NH sajátja. Ba, Óv és Nd inkább az Ms 178 egyszerűbb u3 típusát veszi mintának egy hanggal növelve ambitusát. Maga az u3 majd a 17. sz-ban tűnik fel újra, de a 18. sz-ban is megtaláljuk a Lach és a Vas használatában. A 17. sz-ban a Csá és Ke-ből kiinduló egyszerűsített u4, u5, u6 a két században ref. és unit. kéziratokban vegyesen otthonos.

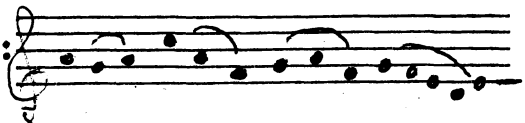
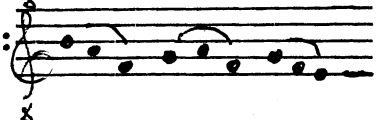

Krisztus: Initium:

1.osztály: emelkedők A típusai:

15-18.sz.: A2
16.sz.: A1
17-18.sz.: A3 A5
18.sz.: A4

Az emelkedők főként a Med u hely formulái. A 17. sz-tól magasabb tenort alkalmaznak. A2 a leggyakoribb, A1 csak a NH tulajdona. A3-t a Pó-tól kezdve az unitáriusok, A4-t és A5-t pedig a Szathm kedveli.

2. osztály: ereszkedők B típusai:

15-17.sz.: B1
15-18.sz.: B2 B4

16-18.sz.: B5
B3

The image shows two musical staves. The top staff is labeled 'B5' and contains a sequence of notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. The bottom staff is labeled 'B3' and contains a sequence of notes: G3, A3, B3, C4, B3, A3, G3.

A folyton szűkülő és egyszerűsödő típusok zárt sora lényegében már kész a 15. sz-ban, a 16. sz-ban Ba a B3-al az egyetlen üres helyet is betölti. Ez a legelterjedtebb, 35 variánsában él országszerte a 17-18. sz-ban. Kedvelt típus a B4 is. Ennek keretében főleg az unitáriusok alkotnak egymásnak hagyományozott változatokat. A sor elején álló B1, B2 és az egyszerű B5 nem lesz olyan népszerű, mint a másik kettő.

3. osztály: kupolások C típusai:

15-17.sz.: C2
15-18.sz.: C3 C4
C5 C7
16-18.sz.: C6
17.sz.: C1

The image shows seven musical staves, each representing a different 'C' type. C2 (15-17.sz.) has notes G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. C3 (15-18.sz.) has notes G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. C4 (15-18.sz.) has notes G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. C5 (15-18.sz.) has notes G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. C6 (16-18.sz.) has notes G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. C7 (15-18.sz.) has notes G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. C1 (17.sz.) has notes G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.

A 15. sz-ban kialakul már a kupolás formák fokozatosan alacsonyodó ambitusu sorozata. A 16. sz. kiegészíti még a sort a hiányzó utolsó lehetőséggel. A 17. sz-ban meglepően jelentkezik a nagyméretű C1, igaz, hogy csak a Nd-nál, tehát nem válik hagyományossá. A C2 az MS 178 után még néhány 17. sz-i kéziratban él tovább. A C3 már népszerűbb, NH veszi át, majd főleg két unit. forrás, az Erd II és Kol alkot belőle számos változatot. A C4 sok változatával együtt igen elterjedt mindenfelé 3 századon át. Még népszerűbb a C5 típus 77 variánsával.

NH egymaga 11 fordulatot hoz létre ennek keretében, de feltűnő, hogy motívumait később nem éneklik. Legtöbben az MS 178 C5/13, C5/31 és C5/71 változatát veszik át. A Ba és Csá is egy-egy variánsával gazdag hagyományt alakít ki. Akad viszont néhány, amely folyamatosan csak az unitáriusoknál szerepel ill. ott népszerű, mint pl. C5/20, C5/24, C5/30, C5/36 és C5/45. Az Ög is e típusból meríti jórészt anyagát, de a Lach most nem követi gépiesen, mert néhány esetben tőle függetlenül másoktól vesz át, ill. alkot maga is variánst a típuson belül. C6 a NH-ben jelentkezik először, de a 17. sz-i Csá, Ke és Spá fordulatai terjednek el. Az Ög kivételével a 17. sz. első feléből származó passiókban népszerű ez a típus sok változatával együtt. Az egyszerű C7 A Med u megoldása mindenfelé.

Krisztus: Mediatio:

1. osztály: záróhang magassága szerint kialakult D-H típusok:

15-18.sz.	E	F
16-18.sz.	D	
17-18.sz.	G	H

A magasabb zárásuak a 17. sz-ban jelentkeznek először. Az E és F a legelterjedtebb. Előbbi keretében az MS 178 és Ke változatait használják leginkább. Utóbbiban pedig az unitáriusok saját fordulatait kell kiemelniük. A G és H ugyan ritkábbak, de ezek is az unitáriusoké-
nak mondhatók, mert rajtuk kívül csak a ref. Szathm él velük. A D a NH-ből indul el, később azonban már csak néhány forrásban találjuk változatait.

2. osztály: kérdésformulák emelkedő I és clivises J típusai:

15-17.sz.: I1

15-18.sz.: I2

17.sz.: I6

17-18.sz.: I3 I4

I5

15-16.sz.: J1 J3

17.sz.: J2

Az emelkedők 15. sz-i típusait fokozatosan építik tovább a 17. sz-ban. Az I1-t elsősorban a NH kedveli a 16. sz-ban. A következő században már csak kevesen élnek vele. I2 megtalálható ugyan a 17. sz-i ref. kéziratokban is, de otthonosabb az unitáriusoknál. Az I3, I4, I5 és I6 összes változatukkal együtt kizárólag az unitáriusok tulajdona. A clivises formákat viszont éppen az unitáriusok nem használják. J1 és J3 csak az MS 178-ban és NH-ben él, J2 pedig kizárólag a 17. sz-i reformátusoknál.

Krisztus:Terminatio:

1. osztály: h/b/ hangon záró K típus:

16-17.sz.: K

Nem alakít ki hosszabb hagyományt, mert a NH után csak a Sá veszi át a 17. sz első felében.

2. osztály: a moll hangnem alaphangján, d hangon záró L típusok:

15.sz.: L1

15-18.sz.: L2

L3

L4 L5

L6

18.sz.: L7

A fokozatosan szűkülő ambitusu és egyszerűsödő hat típust már a 15. sz-ban az MS 178 kialakítja. A teljesen leegyszerűsített L7-t a 18. sz-ban két unitárius forrás illeszti a sorozathoz. A legnagyobb ambitusu L1 és L2 nem terjed tovább, csupán az L2 jelenik meg a legkésőbbi Kisk-ban. L3 már szélesebb körben ismert, NH után főként az unitáriusok kedvelik. A mindjobban egyszerűsödő L4, L5, L6 sok változatban él a 15-18. sz. folyamán országszerte.

3. osztály: e zárásu, friges M típusok:

17-18.sz.: M1 M2

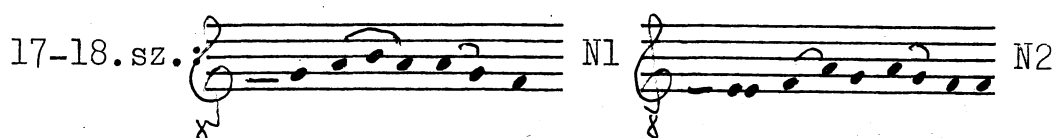
M3 M4

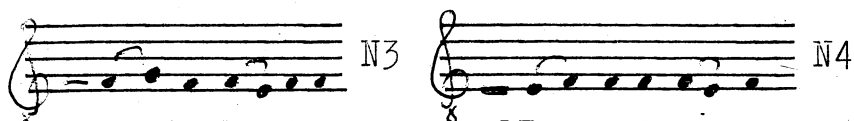

Ujabb adatokat kapunk arra vonatkozólag, hogy a friges zárást csak a 17. sz-tól kezdve ismerik passióink. Itt azonban nincs olyan nagy szerepe, mint az Evang. Terminációban. Ref. és unit. források egyaránt élnek vele.

4. osztály: f hangon záró N típusok:

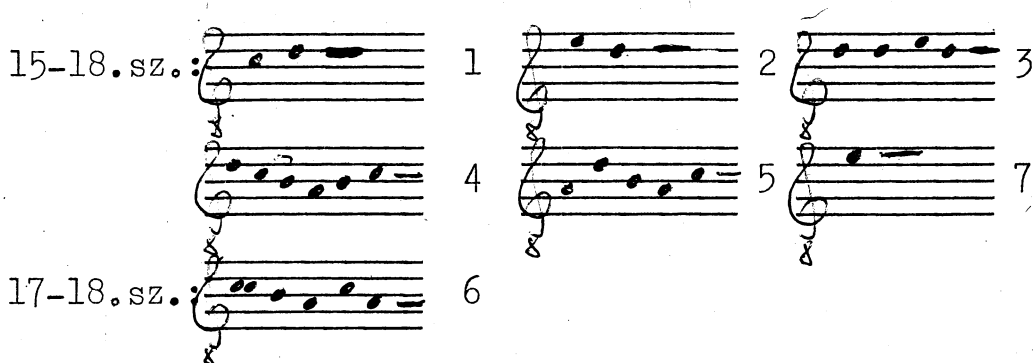
17-18.sz.: N1 N2

Ezt a zárást szintén csak a 17- sz-től kezdve találjuk, de nagyrészt ref. anyagban. Jelentősége azonban jóval kisebb, mint a d zárású típusokénak.

Tanítvány: Initium: 1-7 típusok. A típusokon belül az ambitusok fokozatosan változnak:

Az emelkedő 1. típus széles körben ismert. Altlában az MS 178 -nak 1/5 kvart, és 1/10, 1/11 terc ambitusu változatait használják. Am szivesen átveszik a NH-nek 1/7 kvint, és Sá-nak 1/4 szekund ambitusu motívumait is.

Az ereszkedő 2.-ban az ambitusok változtatásával a 17. sz-i kéziratok tűnnek ki, de akad egy, a 2/13 terces fordulat, amely csak az unitáriusoknál otthonos.

A kupolás 3.-ban az MS 178-on kívül a NH és Ba egy-egy változatának közkedveltsége figyelemre méltó.

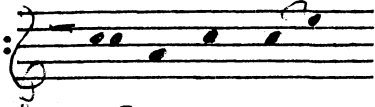
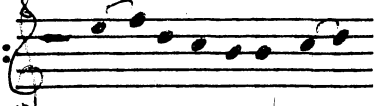
A völgyes 4. típusban maga a 4. variáns öröklődik már folyamatosan a 18. sz-ig, 4/2 és 4/3 viszont az unitáriusok sajátjának mondható, mert rajtuk kívül csak a Rá-ban tűnik fel az előbbi.

Az 5. és 6.-ban, a kupola+ völgy és völgy+ kupola típusban sok egyéni ötlet is látható. Utóbbi a 15-16. sz-ban még nem jelentkezik.

Az egyszerű 7. típus a Med u helyen gyakori, de ugyanitt az előző típusokat is felhasználják.

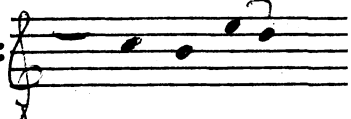
Tanítvány: Mediatio:

1. osztály: kérdésformulák 8. típusai:

15-18.sz.: 8c
16-18.sz.: 8b
17-18.sz.: 8a 8d 8e

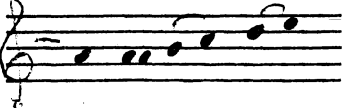
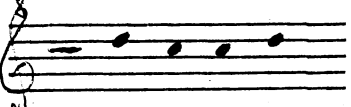
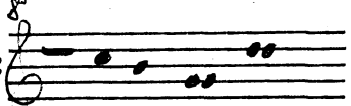
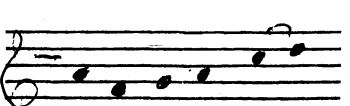
Ezeket igazában a 17. sz-i források építik ki logikus sorozattá az ambitusok szűkítésével ill. bővítésével. Az egyszerű 8a nem válik népszerűvé. Két módosulását a Sá alkotja. A 8b a NH-ből származik, és variánsából az Ög-ig tartó hagyomány alakul ki. Nd-ban öt egyéni változat születik, de még a 18. sz-ban az unit. Nagy és Kol együtt is hoz új ötleteket. Leggazdagabb anyagot a 8c keretében találunk. MS 178 8c6 motivuma terjed el leginkább, s egy-egy forrás gyakran ismétli. A 8d és 8e típusokban számos egyéni, hagyomány nélküli változat szerepel. Am még az unitáriusok is jelentkeznek újabb ötletekkel.

2. osztály: clivises 9. típus fokozatosan ereszkedő záróhangu variánsaival:

16-18.sz.: 9

A NH hozza létre, és nála jelentős a szerepe. Majd a 17. sz. végétől kezdve egyéni változatokban él tovább reformátusoknál is, unitáriusoknál is.

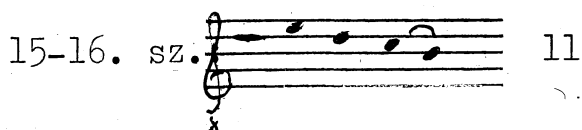
3. osztály: clivis nélküli 10. típusok:

15-18.sz.: 10b 10c
17. sz.: 10a
17-18.sz.: 10d 10e

A 8. típusokhoz hasonlóan itt is a 17. sz. építi ki a típusokat sorozattá az ambitusok hasonló jellegű szűkítésével ill. bővítésével. A loa a Nd sajátja, másutt már nem található. A lob típusnak az MS 178 -ban található lob nevű variánsa alakít ki nagyobb hagyományt. Feltűnően sokszor él vele az Ög és Lach. A loc tartalmazza a legtöbb változatot. MS 178 loc1 fordulatót sokszor ismétli Ba és Óv. Sá motívumai is gyakran szerepelnek később az unitáriusoknál is. A lod-t a Sá, loe-t Ap hozza először, de nem válnak olyan kedvelté, mint az előző két típus.

Tanítvány: Terminatio:

1. osztály: ereszkedők 11. típusa:

Ereszkedő jellegű zárást csak a korai passiókban találunk: MS 178, NH, Ba és Óv változataik záróhangja a a és h között oszlik meg.

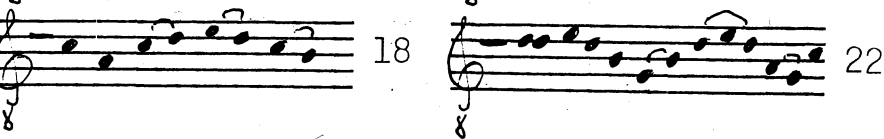
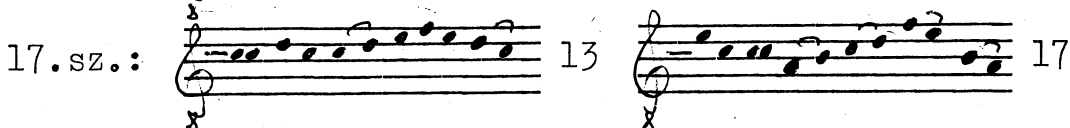
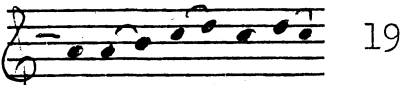
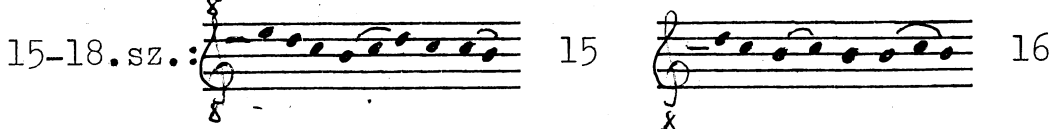
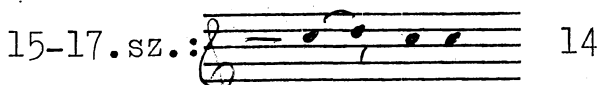
2. osztály: prim zárású 12. típus:

Ezt az egyszerű megoldású záradékokat csak a 17. sz-i Rá alkalmazza.

3. osztály: motívummagokat tartalmazó 13-31.

típusok:

17-18.sz.: 20 21
23 24
25 26
27 28
18.sz.: 29 31

A 15. sz-ban elinduló négy, szerényebb típusban a motivummagok már logikus sorrendben követik egymást. A 17. sz-i források azután kialakítják a passiók leghosszabb motivummagos sorozatát. A 18. sz-i kéziratok elhagynak hat típust, de hozzáadják még a sort kiegészítő ill. lezáró két típust.

Időrendi sorrendben vizsgáljuk szerepüket:

14: még nem tartozik a népszerűek közé, mert az MS 178-on kívül csak a 17. sz-ban Csá, Rá és Erd I-ben található változatai.

15: már gazdagabb anyagot tartalmaz. Az MS 178 és NH gyakran él fordulataival, később pedig az Ög és Lach kedveli.

16: az MS 178 után a 17. sz. végétől kezdve tűnik fel újra néhány formában a Rá-ban és Misk-ban. Az unitáriusok sem ezt, sem az előző típust nem használják.

19: ez a legelterjedtebb, mert 66 variáns alakul ki keretében. Egyedül a NH nem él vele. Igen sok az egyéni, csak egy-egy forrásban található fordulat, mint pl. a Vany megoldásai. Bár az unitáriusok a reformátusoktól is átvesznek dallamokat, de maguk is alakítanak ki újabbakat a típuson belül.

13. és 17.: nem alakít ki hagyományt a 17. sz-ban. Az előbbi a Sá-ban, utóbbi a Bé-ben található.

18: Csá-ból indul, és Vany-t leszámítva csak reformátusok éneklik.

22 és 30: ismét egy-egy kézirat sajátja. Előbbi a Bé , utóbbi a Vany tulajdona.

20: széles körben ismert a 17-18. sz-ban, 22 változatban éneklik reformátusok és unitáriusok. Bár a Sá-ban jelenik meg először, mégis inkább a század 2. felében válik népszerűvé. Az ev. Vany-ban 6 egyéni variánst találunk.

21 és 23: bár a 17. sz. elejéről és közepéről származnak, mégis csak a század végén és a 18. sz-ban hoznak létre bennük újabb variánsokat. A kvint nagyságu maggal rendelkező 23. az ismertebb, főleg unitáriusoknál gyakori.

24 és 25: Ap ill. Csu hozza őket először. Az előbbi többségben, az utóbbi kizárólag az unitáriusoknál él.

26: Rá után az unit. Pó és Kol alkalmazza.

27: Nd indítja el, Ke többféle megoldásban énekli, majd folyamatosan átkerül az unitáriusokhoz is.

28: Sá után a Nd-ban és Csu-ban találkozunk vele, később kizárólag az unitáriusok veszik át új változatokban.

29 és 31: a sorozatot kiegészítő két késői típus ismét csak az unitáriusoknál található.

Rendszerünk típusainak időrendi áttekintése után táblázatban foglaljuk össze időbeli elosztásukat: /köv. lap/

	15. Δ2	15-16. Δ2	15-17. Δ2	15-18. Δ2	16. Δ2	16-17. Δ2	16-18. Δ2	17. Δ2	17-18. Δ2	18. Δ2
<u>EVANG:</u> INITIUM				w, v, c, d			d		f	
MEDIATIO				g, gg, k, i, l, ly, m					j, k, n, ny	
TERMINATIO	s2, s3		β4	p2, p3, p5, p8, p11 s4, u3	s1, u1	w2		p7 t2	p1, p6, p9, p10, q2, q3, i4, q5, q6, r7, r1, r2, r3, r4, t1, t3, t4, w4, w5, w6	q1
<u>KRISTVUS:</u> INITIUM			B1, C2	A2, B2, B4, B5, C3, C4, C5, C7	A1		B3, C6	C1	A3, A5	A4
MEDIATIO		β1, β3	I1	E, F, I2			D	I6, J2	G, H, I3, IY, I5	
TERMINATIO	L1			L2, L3, L4, L5, L6					M1, M2, M3, MY, N1, N2, N3, N4	L7
<u>TAN:</u> INITIUM				1, 2, 3, 4, 5, 7					6	
MEDIATIO				8c, 10b, 10c			8b, 9	10a	8a, 8d, 8e, 10d, 10e	
TERMINATIO	11		14	15, 16, 19				12, 13, 17, 18, 22, 30	20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28	29, 31

e./ Tartós változatok.

A variálás lényege a folytonos újraalkotás. Amikor az előző vizsgálatunkban típusok történetével és forrásokon belüli szerepével foglalkoztunk, azt tapasztaltuk, hogy egy-egy zenei jellegzetesség folytonosan tovább alakuló variánsok kisebb-nagyobb csoportjára jellemző előbb-utóbb, hosszabb-rövidebb ideig, vagy végig a 15-18. sz-ig, sőt esetleg meghatározott forrásokra nézve is. A típusokon belüli változatoknak csak kis része öröklődött változatlanul, nagyobb részük a tipikus vonás megőrzésével folyamatosan újabb és újabb dallamköntösben jelent meg. A szerkesztő variáló készségének fokát éppen az jelzi, hogy hányfajta típust alkalmaz, és ezeken belül milyen sokszínű változatokat hoz létre. Az utóbbiak értékét nem csökkenti, sőt inkább növeli, hogy a típusokon belül átalakulnak, vagy a másik szerkesztő elváltoztatott alakban veszi át. Felfigyeltünk pl. a friges zárású típusok fontos szerepére a késői unitárius kéziratokban. Ezek a záradékok tehát tipikussá váltak a 17. sz. végétől kezdve a moll jellegű kadenciák mellett. Am a friges típusok nem sematikusán, szószerint átvett motivumokban képeztek hagyományt, hanem többségben újra és újra variált dallamfordulatokban. Tanulmányos azonban szemügyre vennünk azokat változatokat is, amelyek egy-egy típuson belül eredeti formában öröklődnek hosszabb időn keresztül. Ezek a kisebb számu, de igen szivós motivumok biztosítják a változatosságban is az egységet a hangnem és melódia szerkesztésének szempontjából. Arra mutatnak rá, hogy forrásaink a variálás közben is hosszú időn át egységes dallamhagyomány őrzői.

Csoportosítjuk tehát a 15-18. sz. közepéig élő legszivósabb variánsokat. Rajtuk kívül a 15-17-ig, 16-18-ig és a 17. sz. elejétől a 18. sz. közepéig terjedőket állítjuk össze.

Evang. Initium:

15-18.sz.: a b
c cl
e el

15-17.sz.: Nem található.

16-18.sz.: d

17-18.sz.: e2

A moll hangnem markáns c és cl terces indításu motivumai csaknem összes forrásunkban igen gyakran élnek. A primen kezdő, egyszerű a pedig a Med u tipikus megoldása sok passióban. Főleg az unitáriusok veszik át egymástól, és gyakran találjuk egy-egy kéziratban. Az e és el az MS 178-ból, az e2 a Sá-ból indul. Nem válnak népszerűvé, de mindhárom még a 18. sz-ban is megtalálható a Misk-ban. A b a 17. sz-i reformátusoknál gyakori. A NH-ből származó rendkívüli d gyér hagyományt alakít ki, de szintén feltűnik később a Misk-ban is.

Evang. Mediatio:

15-18.sz.: g h
h5 i
l ly
ly7 ly8
m m7

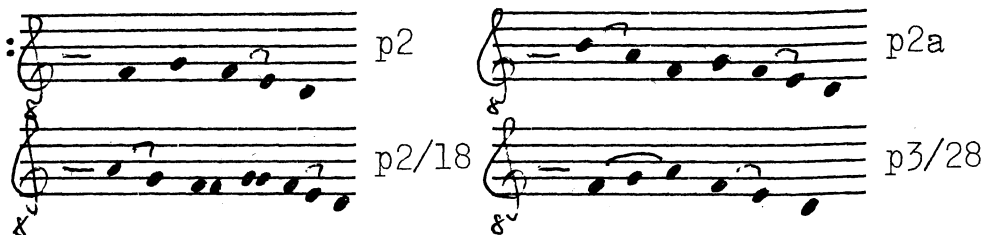
15-17.sz.: Nem található

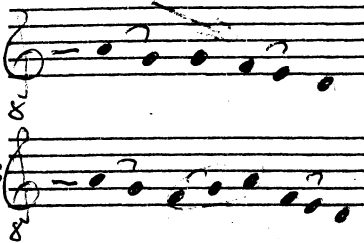
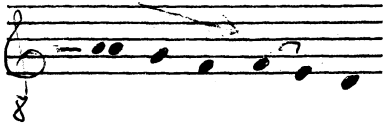
16-18.sz.:

17-18.sz.:

Az első csoportban levők közül az egyszerű clivis-forma g az unitáriusoknál, a diszesebb h a NH-ben leggyakoribb, majd újra az unitáriusoknál talál otthonra. A h5 az egyik legelterjedtebb formula, 21 forrásban található számos esetben. Ez a kedvelt formája a Ba, Óv, Ög és Lach reformátusoknak és a Vas és Kol M unitáriusoknak is. A clivis nélküli típusokból az l, ly és m általánosan népszerű változatok mindenütt passióinkban, az i, ly7, ly8 és m7 szintén elterjedtek, de nem oly gyakran használatosak, mint az előzőek. A 16. sz.-ból valók közül az i6 és ilo a NH-ből, az i8 a Ba-ból származik. Mindhárom majd az unitáriusok hagyományában él kitartóan. Szintén Ba variánsa a gy4, de csak egy unitárius, a Nagy veszi át majd a 18. sz.-ban. A 17. századiak közül a h14, i14 és n2 kiinduló helye a Sá, h20 az Ap-ből, ml pedig a Nd-ből való. Az ml a hagyományban unitárius jellegűvé válik, a többi közös használatu marad.

Evang. Terminatio:

15-18.sz.:

15-17.sz.: p11 p3/29 p11/1

16-18.sz.: Nem található.

17-18.sz.: p1 p2/27 p3/2 p6/19 q4/10 p2/9 p3 p5/11 p11/14

A p2 és p2/18 a legelterjedtebb záróformula az évszázadok folyamán. Az előbbit a reformátusok, az utóbbit az unitáriusok passzióiban találjuk csaknem mindenütt és számos esetben. A többi 15-18. sz-i változat hagyománya is követhető végig megszakítás nélkül, de nem válnak tipikussá egyik forrásban sem. A p3/29, MS 178-ból való variáns csak annyiban figyelemre méltó, hogy a 17. sz. végén a Vany-ban újra jelentkezik.

A 17. sz. elején a Csá öt változatot indít el utjára. A p1-t és p3/2-t nagyrészt reformátusok veszik át szívesen, utóbbit a Spá és Csu kedveli feltűnően. A p3-t sokan öröklék egymástól, különösen az Erd II él vele sokszor. A p6/19 és p11/14 szintén gyakori mindenfelé. Sá változatai közül a p2/9-t kizárólag az unitáriusok veszik majd át. Bár a reformátusoknál is előfordul a q4/10, de természetesen ez a frigő záradék az unitáriusoknál otthonosabb. A p2/27 és p5/11 folyamatosan

követhető a közös hagyományban, az utóbbit a Misk kultiválja különösen.

Végigtekintve a Terminatio 13 változatán feltűnik, hogy a szerényebb ambitusu, de változatos elhelyezkedésű motivummagokkal rendelkező variánsok élnek legtovább eredeti alakjukban.

Krisztus:Initium:

15-18.sz.:	A2/4	C4/57
	C5/13	C5/31
	C5/35	C5/71
15-17.sz.:	A2/3	
16-18.sz.:	B3/16	B3/18
	C4/12	
17-18.sz.:	B4/10	C4/27
	C4/40	C5/28
	C5/53	C6/3

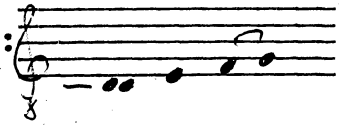
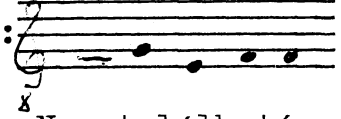
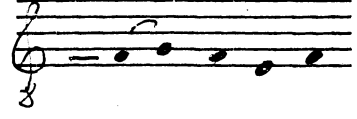
A 15-18.sz-ig a Med u-i hely tipikussá vált motívuma az A2/4. Megtaláljuk az unitáriusoknál is, de a Batól kezdve a reformátusok mindannyian legtöbbször ezt a formulát veszik át egymástól, még a 18. sz. közepén a Misk is. A hasonló jellegű A2/3 nem vált ilyen általánossá, bár még a Pó is használja a 17. sz. végén.

A C4/57 jelentkezik ugyan a 17. és 18. sz-ban, de nem lesz sok forrás közös kincse. A C5/31 és C5/35 kizárólag a reformátusok hagyományát képezi. A C5/13-t ugyan az unitárius forrás, Vas is átveszi, de mégis a reformátusoknál található sorozatosan.

A 16. sz-i csoportban feltűnő, hogy a Ba-val rokon Óv tőle függetlenül két változatot is alkot. B3/16 variánsa, miként a NH B3/18 motivuma is, egészen a Lach-ig tartó kizárólagos református hagyományt jelent. C4/12 formuláját pedig a reformátusokon kívül csak a Kol alkalmazza egy esetben.

A 17. sz. elejiek közül a Spá B4/10-s és Ap C4/27-s motivuma szintén a református liturgiában él, az utóbbi azonban az ev. Vany variánsaként is megjelenik. A Csá C5/28, C5/53 és C6/3 változata a reformátusoktól átkerül az unitáriusokhoz is, és ott is megszokottá válik, de C4/40 variánsát inkább az utóbbiak adják át kéziratból kéziratba. Figyelemre méltó még, hogy a Csá-nak a kupolások egymást követő három típusában, az a, g és f kupolásokban alkotott változata vált maradandóvá.

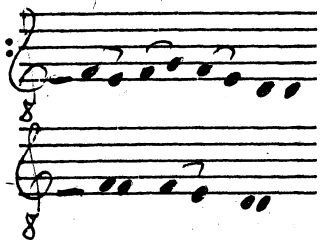
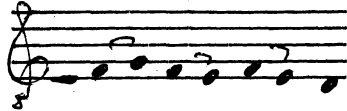
Krisztus: Mediatio:

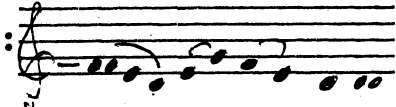
15-18.sz.:		E		E1	F
15-17.sz.:		I2			
16-18.sz.:		F16		F17	
17-18.sz.:	Nem található.				

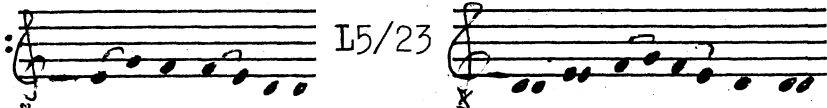
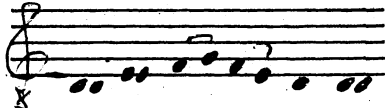
Az E, E1 és E2 közül az E a kevésbé népszerű. Bár az E1-t NH és Kol is, mindhármát pedig Vany és Pó énekli sokszor, mégis a három változat országszerte a reformátusok tulajdonának mondható. Az F jelentéktelen, mert

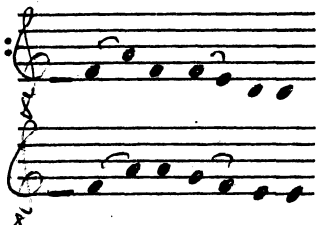
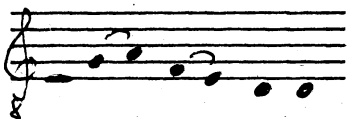
az MS 178 után csak a 18. sz-ban tűnik fel újra a Misk-
ban és Köv-ben. Nem népszerű az I2 sem, mivel az MS 178
mellett csak az Ög-ben és Pó-ban szerepel később. F16 és
F17 a NH-ben alakul ki. Az elsőt majd kizárólag az unitá-
riusok, az utóbbit a Sá és Ká után szintén az unitáriusok
éneklék.

Krisztus: Terminatio:

15-18.sz.: L5/1 L5/5

15-17.sz.: L5/31

16-18.sz.: L5/23 L5/34

17-18.sz.: L4/11 L4/12

M2/2

Az L5/5 az MS 178 után a 18. sz-ban Lach-nál
tűnik fel újra. Példa arra, hogy a vele szoros kapcsol-
latban álló Ög-től függetlenül is énekel változatokat.
Az L5/1 és L6 a protestánsok népszerű, közös hagyományát
alkotja. Az L6-t Ba az MS 178-től NH közvetítésével veszi
át, az L5/1 -t pedig ennek kihagyásával, s rajta keresztül
folytatódik aztán mindkét változat messzenyuló, széleskörű
hagyománya. Az L5/31 csak a 17. sz-ban jelenik meg újra,
s utoljára a század végén találkozunk vele a Pó-ban.

Az L5/23 az Öv-ban szerepel először - ismét Ba-
tól függetlenül - majd közösen használják a protestánsok.
Különösen Nd és Sp 14 kedveli. L5/34 viszont már a Ba-ból
kerül át az Öv-ba. Továbbra is általában reformátusoknál

folytatja utját, az unitáriusok közül egyik sem ismeri. Bár a Csá variánsa az L4/12, de kizárólag az unitáriusoknál találjuk, főleg Vas és Kol M ismétli sokszor. A frig zárású M2/2 a Sá-ból származik, de ez a változat nem válik tipikusan unitáriussá.

Tan. Initium:

15-18.sz.:		1/3		1/5
		1/10		1/11
		2/7		2/9
		4		7/1
15-17.sz.:		2/1		
16-18.sz.:		3/9		3/11
17-18.sz.:		1/4		1/19
		2/12		7/2

A korai 1/3 változat később ritkán tűnik fel, ismét inkább azért figyelemre méltó, mert a Lach az Ög-től függetlenül beépíti anyagába. Az 1/5 és 1/10 két igen elterjedt motívum, és egy-egy passióban gyakran megtaláljuk őket. Az előbbit ^{NH és} Pó kivételével csupán a reformátusok, utóbbit az unitáriusok is sokszor énekelik éppugy, mint a szintén népszerű 1/11-t is. Vas kivételével a 2/7 is a reformátusokra jellemző. A 2/9 ritkábban használt dallam, Misk-ig tart története. A 4-t mindenféle énekelik reformátusok is, unitáriusok is.

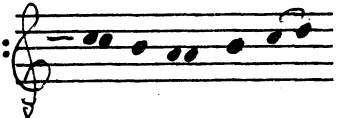
A NH-ből induló 7/1-t kiegészíti a 17. sz-ban a Sá-ból való 7/2 változat. A 7/1-t Ba-tól kezdve azok a református passiók veszik át, melyek d' tenort használnak, c' tenoron recitáló reformátusok és az unitáriusok valamenynyien a 7/2 megoldást alkalmazzák primen való kezdés esetén. A 2/1-t először a NH örökli, majd a Ba-tól kezdve Bé-ig bezárólag csak reformátusoknál található.

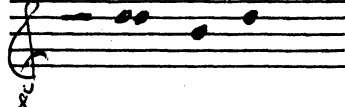
A 16. sz-ban kezdődő két formula kizárólag csak a reformátusoké lesz. A 3/9 ugyan az evangélikus NH-ben jön létre, utána azonban a Ba kihagyásával az Óv terjeszti el, és hasonlóképpen az Ög mellőzésével a Lach veszi át utoljára. A 3/11 a Ba-ban kezdi el a 18. sz. közepéig tartó történetét. Itt azonban Ba és Óv, majd Ög és Lach együtt szerepelnek.

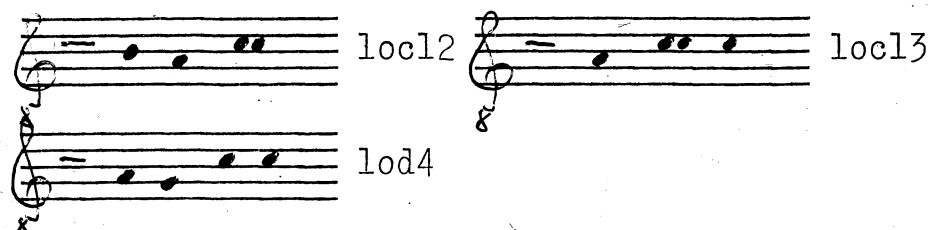
A 17. sz. elejéről való négy motivum a Sá-ból indul el. Reformátusoknál, unitáriusoknál egyaránt megtaláljuk őket. Utóbbiak közül az Sp 14 az 1/4-t, Magy és Kol pedig a 7/2-t feltűnő módon kedveli.

Tan.Mediatio:

15-18.sz.: 8c6 8clo
lob locl
15-17.sz.: Nem található.

16-18.sz.: 8c11

17-18.sz.: 8a 8b5
8c12 8c13
8c37 8c41
8c43 lob2

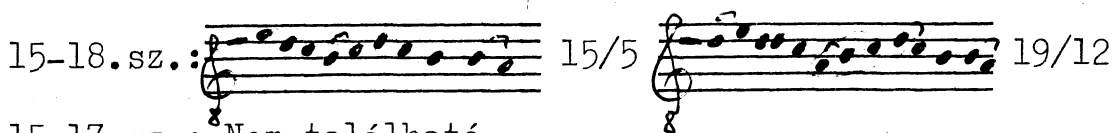

A 15. sz.-ban már jelentkező négy motívum egyike sem kerül át az unitáriusokhoz. A 8c6-t és lob-t először a NH veszi át, majd az előbbit a Ba, utóbbit a Csá terjeszti el a reformátusok között. A 8clo az MS 178-ból a 16. sz. kihagyásával szintén a Csá-ba jut át, de csak az Ög és Lach énekli később. A locl a Ba által lesz ismertté. Ennek története is a Lach-ig tart. Ba és Óv ezt a fordulatot használja legtöbbször.

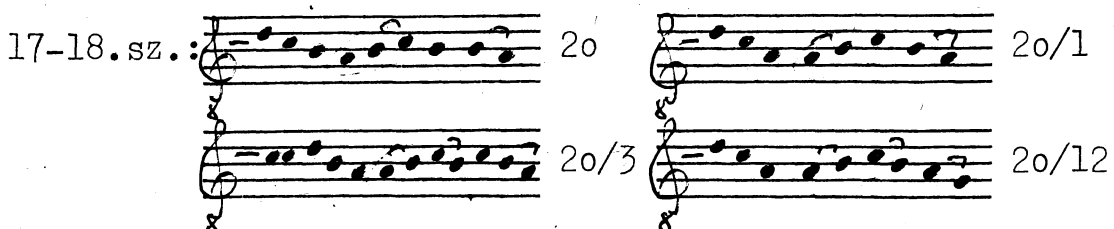
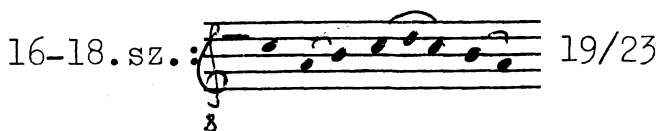
A 16. sz.-i 8cl1 a NH-ből közvetlenül a Sá-ba kerül. Ezt azonban az unitáriusok kedvelik, különösen Vas és Kol.

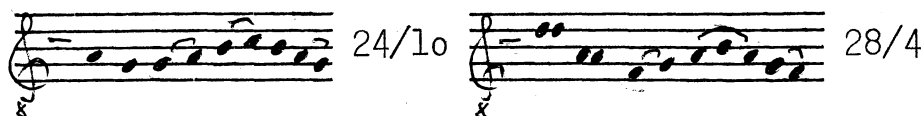
A 17. sz.-i motívumokból a lob2 -t Csá hozza először, s később is a reformátusoké marad. Spá 8c37 fordulatát az unitáriusok éneklik többségben. A többi változat a Sá-ban kezdi történetét. A 8b5 és 8cl2 inkább a reformátusokra jellemző, 8cl3 viszont csak az unitáriusoknál talál otthonra. A locl2 és locl3 is az unitáriusoknál jelenik meg nagyobb számban. Közös protestáns hagyományt alakít ki a 8a, 8c41, 8c43 és lod4, az utolsót sokszor használja a Misk.

Tan.Terminatio:

15-17.sz.: Nem található.

A változatok mindegyike motivummaggal rendelkezik. A korábbiak a moll típusnak megfelelő a hangon zárnak, a későbbiek között két mixolidos /g/és egy durós /f/ záradék is jelentkezik mint tartós variáns. A korai 15/15 motivum a 16. sz. kihagyásával Csá-ban folytatja további életét egészen a Lach-ig kizárólag csak református forrásokban. A 19/12 már a Ba-ba kerül át, s aztán vegyesen találjuk ref. és unit. kéziratokban. Különösen sokszor él vele Ba, Óv, majd Pó.

A 16. sz-i variáns a Ba-ban található először. Csak reformátusok éneklik egészen a Lach-ig.

Az egyik 17. sz-i záradék, a mixolidos 24/10 az Ap alkotása, közös protestáns használatban él mindvégig. A többit Sá hozza először. Misk-ban található csak a 20 és 20/1, a másik három reformátusoknál és unitáriusoknál egyaránt. Mint eddig is, itt is feltűnő, hogy a Sá a 17. sz. elején milyen nagy számban képez variánsokat, melyek hosszú életűeknek bizonyultak.

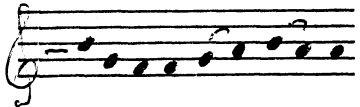
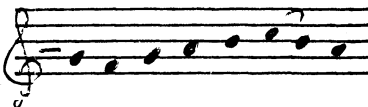
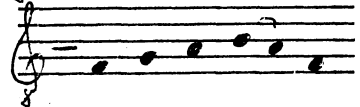
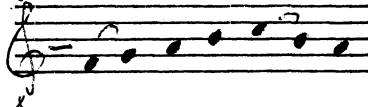
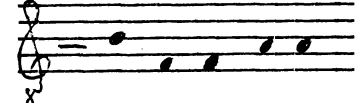
Áttekintve forrásaink leghosszabb életű, eredeti formában örökölt változatait, világosan kitűnik, hogy éppen a moll hangnemet markánsan képviselő formulák bizonyultak maradandóknak, hisz csupán Krisztus Terminációban egy friges /M2/2/ és Tanitvány Terminációban két mixolidos / 20/12, 24/10/ s egy durós záradékkal /28/4 / találkoztunk. A hangnem egysége tehát a friges, durós, és mixolidos kilengések ellenére is szilárd általában forrásainkban. Alkalmunk volt sokszor rámutatni egy-egy motivum református ill. unitárius hagyományára vagy éppen a kettő közös használatára. Beszélhetünk tehát jogosan a nagy moll hagyomány keretében e két, megkülönböztethető hagyományról is, ha a dallamanyag nagyjában közössé is vált a 17. sz. 2. felétől kezdve, az unitárius passiók megjelenésétől fogva. Evangélikus hagyományról sajnos nincs alkalmunk meggyőződni, mert csak két moll típusu

forrás maradt fenn, a 16. sz-i NH és a 17. sz. végi Vany. A közbeeső, elveszett ev. kéziratok hiányában nem dönthető el, vajon milyen mértékben merítette variánsait a Vany az ev. ill. ref. forrásokból.

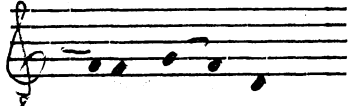
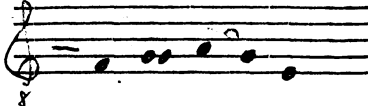
f./ Unitárius hagyomány.

Mivel a tartós változatok közül előzőleg csak azokat mutattuk be, amelyek legalább két századon át éltek változatlanul, ezért éppen azokat nélkülöztük, melyeket az unitáriusok hoztak létre, és náluk éltek a 17. sz. 2. felétől kezdve legtovább. Tekintve, hogy éppen náluk lehet szó egyedül lokális hagyományról, mivel valamenyien Erdélyben tömörültek, e hagyomány további alátámasztására ezeknek legmaradandóbb változatait is közöljük. Az ő anyagukban is találunk sok egyéni, azaz csak egy forrásban szereplő variánst, melyeket ők alkottak az ismert típusokon belül. A speciális unitárius hagyományt természetesen ezek is növelik. Számunkra azonban azok a döntőek, melyek a megjelölt időben közössé váltak gyakorlatukban. Ezért csak azokat mutatjuk be, melyek kitöltik a jelzett időt, s legalább három forrásban megtalálhatók.

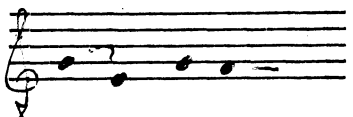
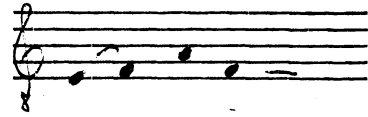
Evang. Mediatio:

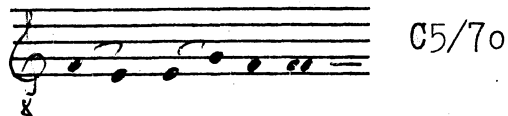
	hl		hlo
	il3		i33
	m2		

Evang. Terminatio:

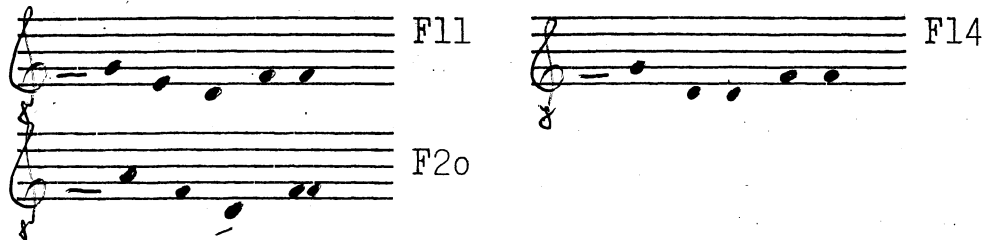
	p2/11		q4/8
---	-------	--	------

Krisztus: Initium:

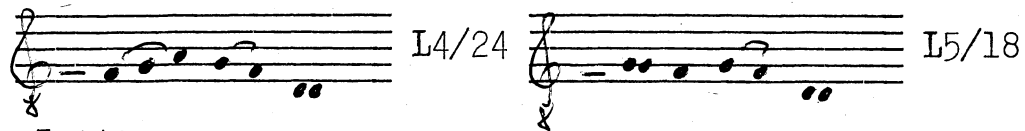
	B4/8		C4/48
---	------	--	-------

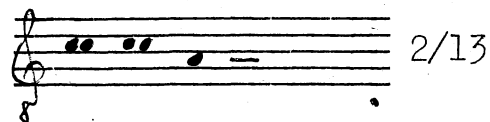
Krisztus:Mediatio:

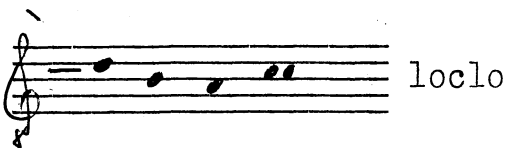
Krisztus:Terminatio:

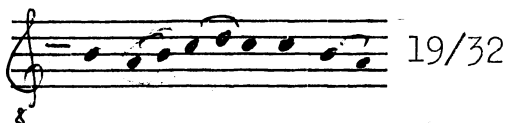
Tan.Initium:

Tan.Mediatio:

Tan.Terminatio:

A 17. sz. közepétől kezdve hagyományt alakító itt bemutatott változatok q4/8 kivételével mind a moll tipust határozottan kifejező fordulatok. E csoport önmagában is jelzi, hogy az unitáriusok a régi moll hangnem világába szervesen belekapcsolódnak vizsgálódásunk utolsó szakaszában is. A q4/8 viszont egymagában is szivós hagyományával kiegészíti megfigyeléseinket arra vonatkozólag, hogy a friges zárás éppen náluk vált tipikussá.

Összefoglalólag visszagondolva arra, hogy hét típus /q1,I3,I4,I5,I6,29,31/ variánsaival együtt kizárólag az ő alkotásuknak és tulajdonuknak bizonyult, sok típus különböző változatainak használatában az ő döntő szerepükre figyelhettünk fel, és végül a típusokon belül maguk is igen sok /4o6/ olyan változatot hoznak létre, amely csak náluk található egy forrásban vagy közös unitárius gyakorlatban / 9 forráshoz viszonyítva ez nagy szám!/, mindezek az erdélyi lokális hagyomány feltételezésének kellő alapját bizonyítják.

g./ Pentatonizmusok.

A nagy moll hagyomány keretében a 17. sz. 2. felétől kezdve a frigés, duros és mixolidos kadenciák jelentőségére is rámutattunk éppen abban az időben, amikor a variálás mértéke is a legnagyobb. Tekintve, hogy anyagunkban rajtuk kívül még kb. 70 határozottan pentaton fordulatot is találtunk, szóljunk néhány szót ezek szerepéről is.

Mivel zsoltárformájú dallamaink nagy részében a moll hangnem tipikus záradékát, d zárást alkalmazták, érthető, hogy ezek között akad legtöbb, mintegy 4o,la-végű pentaton fordulat. Néhány példa:

p1/1 p1/17
p2/8 p2/27
p3/8 p11/10
p8/6 p8/8
p1/9 p2/28

Three musical staves showing pentatonic scales. The first staff is labeled p3/12, the second L4/23, and the third 8e. Each staff contains a sequence of five notes on a treble clef staff.

Two musical staves showing pentatonic scales. The first staff is labeled L5/22 and the second L5/40. Each staff contains a sequence of five notes on a treble clef staff.

Frigből is kilépnek mi-végü pentatonok. Pl.:

Four musical staves showing pentatonic scales. The first two are labeled q1 and q5/1, and the last two are labeled q3 and q6/1. Each staff contains a sequence of five notes on a treble clef staff.

Dur jellegü záradékok között do-végü pentatonokat is alkotnak. Pl.:

Five musical staves showing pentatonic scales. The first is labeled r2/7, the second F12, the third F15, the fourth 26/2, and the fifth F14. Each staff contains a sequence of five notes on a treble clef staff.

Akad eset arra is, hogy a mixolidos zárlatok közt pentaton fordulattal élnek:

One musical staff showing a pentatonic scale labeled t1/1. The staff contains a sequence of five notes on a treble clef staff.

Pentatonizmussal csak a 17. sz-ban találkozunk először. A század első felében jelenléte még jelentéktelen, mert a ref. Csá, Sá, Nd, Ap, Ög és Ke csupán néhány változatot használ egyszer-egyszer. A század 2. felében a ref. Bé-nél már 15 motivumot találtunk, de szintén csak néhányszor ismételt egy-egy fordulattal. Tipikussá ellenben újra az unitáriusoknál válik használatuk. Kiválóan különösen a Pó, Erd II, Nagy, Kol, Vas,

Kol M, Köv és Kisk, mert mindegyik általában 10-20 motívumot alkalmaz igen gyakran. Kedvelt formulájuk pl. a p2/8: Erd II 42-szer, Nagy 19-szer, Kol 54-szer, Köv 70-szer ismétli. Köv 26-szor éneklí az L4/26-t. Szeretik az F12-t is. Pó és Vas kivételével mindegyikben általában 15-20-szor előfordul.

Miként a friges, duros és mixolidos kitérések elsősorban az erdélyi unitáriusoknál voltak figyelemre méltók, éppugy a pentaton fordulatok is rájuk jellemzők. Ezek is az ő lokális hagyományukat bővítik újabb vonással. De ezeket is ugy értékeljük, mint a többi hangnemi kitérést: színezését a moll hagyománynak.

• h./ Eli dallamok.

A melizmás Eli dallamokban - mint már utaltunk rá - nem él a zsoltárforma, ezért külön foglalkozunk velük. Mivel a passió végén jelennek meg, azokban a kéziratokban, melyeknek utolsó része hiányzik, nem találjuk meg őket. A 17. sz-i Spá, Ká, Ap, Csu, Rá, To, Erd II és a 18. sz-i Sp 14 Eli-jét nélkülöznünk kell. Tehát 22 moll típusu forrás dallamát közöljük időrendben. / A dallamok tanulmányunk végén mellékletként található meg /. A sorozat élére összehasonlítás céljából a dur típusu passió egyik 15. sz-i, magyar területen használt forrásából vett példát helyeztük el. A dur típusban számos, egymástól élesen elütő Eli dallamformák élnek a hazai és a külföldi anyagban egyaránt. Ez a kiválasztott példa hasonlít dallamvonalára szerint legjobban a moll típusban hagyományt alakított dallamhoz.

A teljes dallamban 4 megkülönböztethető részt figyelhetünk meg mindenütt a héber és a magyar /latin/ szöveg mindkét sorában:

- 1./ Heli /Eli/
- 2./ Heli /Eli/ ismétlése
- 3./ Lama Sabactani

4./ Kiegészítő "az az" /hoc est/ szövegü motivum, mely a forrásoknak csak egy részében jelentkezik, és a dallam első sorához tapad hozzá bővítésként.

Mell forrásaink dallamait 4 csoportba oszthatjuk:

1. típus: kvintre /a hangra/ épülők: MS 178-tól Ke-ig és Lach.
2. típus: alaphangra /d hangra/ épülők: Bé, Vany, Pó, Erd I, Nagy, Kol, Vas, Kol M és Köv.
3. típus: tercre /f hangra/ épülők /durosítottak/: Szathm és Misk.
4. típus: szekundra /e hangra/ épülő /frigesített/: Kisk.

1./ Kvintre épülők:

Jelezzük kezdő-, záróhangjaikat, "az az" motivum záróhangját, valamint a dallamok ambitusát. /Az ambitust ebben a típusban praktikus szempontból a kvintről számítjuk/.

FORRÁSOK	KEZDŐHANG	ZÁRÓHANG	"AZ AZ" ZÁRÓHANG	AMBITUS
MS 178	KVINT	KVINT	KVINT	SZEKSZT (f')
NH	KVINT	KVINT	KVINT	SZEKSZT
Ba	KVINT	KVINT	—	KVINT (e')
Öv	KVINT	KVINT	ALAPHANG (d)	KVINT
Csa	KVINT	SZEPTIM	—	KVINT
Sa	KVINT	KVINT és TERC	SZEKUND	KVART (d')
Nd	KVINT	KVINT és SZEKUND	TERC	KVINT
Ög	KVINT	KVINT	SZEKUND	SZEKSZT
Ke	KVINT	TERC és KVINT	SZEKUND	KVART és TERC
Lach	KVINT	KVINT	SZEKUND	SZEKSZT

A típus tagjaiban a kvint hang a dallam legalsó hangjaként mindenütt jelentkezik. Csá-ban felcsuszlik ugyan a szeptimre, de mint kezdőhang itt is szerepel. A típuson belül további csoportosításra az ambitus nagysága ad lehetőséget:

a./ Szeksztés /kvint hangtól számítva/: MS 178 és NH, majd Ög és Lach.

b./ Kvintés: Ba, Óv, Csá és Nd.

c./ Kvartós: Sá.

d./ Kvartós és terces: Ke.

a./ Szeksztések:

MS 178 dallamainak felépítése hasonlít a dur típusbelihez. Lényeges különbségek:

1./ A dur típusu hangnemének alaphangjára épül, és a 3. részt a kvinten, a tenor hangján zárja, MS 178 viszont kvintre épülő dallamát kvinten kezdi és zárja is.

2./ MS 178 az 1. és 3. részben plagális aláhajlást is alkalmaz.

NH az MS 178-t követi, de elhagyja az 1. részben a plagális részletet, és 2. sorát hozzáigazítja az első sorhoz.

Ög ambitusa alapján úgy látszik, hogy mellőzi a Ba-tól Nd-ig terjedő dallamokat, és újra az MS 178-hoz, vagy valamelyik elveszett társához fordul vissza. Ugy tűnik, hogy a NH-t sem veszi tekintetbe, mert újra beiktatja az 1. részben a plagális motivumot, és arra énekli a 2. résznek megfelelő magyar szöveget. A 3. részben viszont ő hagyja el a plagális megoldást.

Lach, az Ög-gel rokon későbbi forrás csaknem szószerint átveszi tőle a dallamokat, ám a 2. részben újabb egyszerűsítést figyelhetünk meg.

b./ Kvintések:

Ba nem csupán a kvint ambitus bevezetésével tűnik ki, hanem egyszerűsítő törekvésével is. Első sorának nagy részében csak a szöveget írja ki.

Óv tanulságul szolgál ismét arra, hogy közös

leiró feltételezésével is nem másolata, csak közeli rokona a Ba-nak. Ez főleg a 3. részben tapasztalható.

Csá a héber szöveget mellőzi. Egyetlen sorának 3. részében egyéni uton jár.

Nd a 2. résztől feltűnően kvart ambitussal él, majd 2. sorában plagális mélységben zárja dallamát.

c./ Kvartos:

Sá ambitusához ragaszkodik, és a 3. részben a variálás mértéke is figyelemre méltó.

d./ Kvartos és terces:

Ke-ben a középkori szeksztes ambitus fokozatos szűkülésének utolsó állomását látjuk a 17. sz. közepén. Kvart ambitust már csak sulytalan helyen szerepeltet, terces a jellegzetes. Első sorának zárásában is függetleníti magát a korábbi forrásoktól.

2./ Alaphangra épülők:

/ Az ambitust ezután már az alaphangtól számítjuk/

FORRÁSOK	KEZDŐHANG	ZÁRÓHANG	"AZ AZ" ZÁRÓHANG	AMBITUS
Bé	TERC	KVART és ALAP	KVART	OKTAV és NONA
Vagy	ALAP	ALAP	TERC	OKTAV
Pó	ALAP	KVINT és ALAP	TERC	SZEPTIM
Érű I	ALAP	KVINT és ALAP	TERC	SZEPTIM
Nagy	SZEKUND és TERC	SZEPTIM és ALAP	ALAP	SZEPTIM
Kol	SZEKUND és TERC	SZEPTIM és ALAP	ALAP	OKTAV
Vas	ALAP	TERC és ALAP	ALAP	SZEPTIM
Kol M	ALAP és TERC	KVINT és ALAP	TERC	SZEPTIM
KÖV	ALAP és TERC	KVINT és ALAP	SZEKUND	SZEPTIM

A típus fő jellegzetessége, hogy a hangnem alaphangjára épül, és általában nagyobb ambitusu dallamokat használ, mint az előző csoport. Megtartják ugyan a régi hagyományos formai tagolást, de kötetlenebbnek tűnik variálásuk. Az Elik is tükrözik a 17. sz. 2. felének jellemző vonását: a variálás nagyobb mértékét. Éppen e kötetlenebb stílusuk miatt nehezebb is csoportosításuk. Az első két kéziratunk, a Bé és Vany ragaszkodik az oktáv ambitushoz. Utána azonban Pó-tól kezdve a típus többi tagja, Erd I, Nagy, Kol, Vas, Kol M és Köv - valamennyien unitáriusok - szeptimes ambitusban alakítgatják dallamukat. Csak a Kol lép ki ebből a keretből az elején, Köv pedig már inkább szekst ambitus felé hajlik. Eléggé követhető a Pó hatása a későbbiekre a dallam részleteiben is. Észrevehető a Nagy és Kol dallamrokonsága is. A típuson belül legproblematicusabb a Vany dallama. Kottaképei között értelmezhetetlen dallamformák találhatók. Mivel a szöveg és megfelelő dallama teljes, feltehető, hogy ezek a furcsa kották rögtönzött cifrázásra, dallamdiszítésre utalnak.

3./ Tercre épülők / durositottak/:

FORRÁSOK	KEZDŐHANG	ZÁRÓHANG	"AZ AZ" ZÁRÓHANG	AMBITUS
<u>Szathm</u>	TERC	SEKUND és KVINT	TERC	OKTAV
<u>Misk</u>	KVART és TERC	TERC	TERC	OKTAV

Lényegében mindkét forrásnak dallama a 2. típus durositott változatának tekinthető, amennyiben a kezdő és záróhangok nagyjában az alaphangról felcsusztak a terc hangra. Ezt annál inkább is érezzük, mert a terc hang már az előző típusban is többször megjelent mint kezdő és záróhang, de ott az alaphang is szerepelt valamennyiben. Szathm-ban és Misk-ban ez utóbbi már nem található, ezért uralkodik bennük a dur jelleg. Előző típusból

való származásukra vall az is, hogy a dallam csucshangjai d' és c' maradtak, tehát a régi ambitus felső határát megőrzik, csak a dallam alsó részét emelik fel jellegzetesen a tercre, a dur szintjére. Mindkét ref. kéziratban a variálásnak erős fokával találkozunk. A hagyományos dallamformának már csak körvonalai élnek ezekben az egyszerűvé vált dallamokban. Mégis a részletekben inkább a ref. Bé hatása érződik és nem az unit. Pó-é.

4./ Szekundra épülő / frigesített/.

FORRÁS	KEZDŐHANG	ZÁRÓHANG	"AZAZ" ZÁRÓHANG	AMBITUS
Kisk	SZEKUND és KVART	TERC és SZEKUND	TERC	NONA

Csak egy forrás tartozik ide, a 18. sz-i Kisk. Szintén a 2. típus újabb átalakulását érezzük benne. Frigessé teszi a szekund /e/ megjelenése a kezdés és zárás helyén is, elsősorban azonban az, hogy a nona hang /e'/ itt jellegzetessé válik. /2. típusban csak a Bé-ben tűnt fel egyszer/. Hogy éppen a Kisk-ban tűnik fel friges dallam, nem csodálkozunk, hisz az unitáriusoknál gyakoribb volt ezek használata, mint a reformátusoknál. Elégé szabadon kezelt melódiájában is az unit. Pó hatása mutatható ki, ha nem is nagy mértékben.

A felvázolt négy típus tehát időrendben helyezhető el egymás után, mert az első a korábbi, a 2. a későbbi megoldás. A 3. és 4. típus már a 2. típus későbbi átalakításából jött létre, mégpedig a duros ref. környezetben, a friges pedig az unitáriusoknál. Az unitáriusok elkülöníthető hagyománya már a 2. típusban is észrevehető, mert a ref. Bé és Vany, majd a Pó és vele a többi erdélyi unitárius alkotnak zenei szempontból is elválasztható csoportokat.

Maga az Eli dallamszerkezet, ahogy feltűnik az első középkori moll típusu forrásunkban, nem újdonságával jellegzetes, hanem a moll hangnemhez való alkalma-

zásával. Míg azonban a dur típusban a 16. sz-tól kezdve már csekély mértékben variálják, sőt gyakran egyszerűbb dallamtipusokat is használnak, a moll típus keretében még erős mértékű variálással találkozunk a 18. sz-ban is.

Ha moll típusú passióink ebben a dallamban is variálási készségükről tesznek tanúságot, mégsem itt térnek el leginkább az európai passiózás stílusától, hanem a recitációs dallamanyag erősebb variálásában, s abban alakítanak Európában egyedülálló, sajátosan magyar területre korlátozott zenei hagyományt.

VIII.

Eredmények.

Értekezésünkben egy jellegzetes magyar, 15-18. sz-i zenei hagyomány: a moll típusu korális passió anyagát dolgoztuk fel, azt rendszereztük és jellemeztük.

A hagyomány a 16. sz-ban már magyar nyelvű, és a nemzeti nyelvű gregorián egyik ágát képviseli. Ettől az időtől kezdve folyamatosan a 18. sz. közepéig a protestantizmusnak a reneszánsz fénykorába és a barokk korba eső magyar nyelvű irodalmához tartozik. Igen elterjedt volt, és a fennmaradt források jóval felülmulják a korabeli megmaradt egyéb zenei emlékeink számát.

A benne kialakult zenei stílus sajátosan magyar területre korlátozódik. Független a környező és távolabbi országoktól abból a szempontból is, hogy a mi középkori zenei hagyományunkból indul ki, annak alkotó stílusát fejleszti tovább. Önálló abban is, hogy jellegzetességeit mindvégig megőrzi, holott teológiai, művelődési, sőt zenei kapcsolataink a külső országokkal egyébként élénkek.

A hagyomány a korabeli monodikus stílus egyik ága. Ez időben külföldön általában a többszólamuságnak nagyobb szerep jut, mint hazánkban. Távolléte mégsem jelent kimondottan hiányt, mert helyette nálunk a monodikus alkotó stílus a 18. sz-ig mindvégig megőrizte frissességét, termékenységét mind a népdal, mind a gregorián vonalán. Külföldön sokfelé magában a passióban is a gregorián a továbbfejlesztés igénye nélkül, mellékszereplőként van jelen. Különben a többszólamuság uralkodik, és a klasszikus polifónia nem egy nagy értéke születik meg a passió keretében. Nálunk viszont a monodikus alkotó készség talál sok lehetőséget. Hogy éppen a liturgiában találta meg

egyik fő területét, az a reformáció vallásos jellegű irodalmának uralkodás idején nem meglepő.

Az élő hagyomány írásos formában is fennmaradt. A jellegzetes zenei írásmód is a magyar középkorhoz kapcsolódik, és annak egyik elterjedt stílusát alakítja tovább. A forrásainkban tükröződő zenei íráskészség alapján szerzőik zenei műveltségének figyelemre méltó nivójára következtettünk. Az alaposabb vizsgálat még az időnkint feltűnően felületesnek látszó írásmódról is kiderítette, hogy egy sajátos, a dallamokat ily módon is logikus következtességgel rögzíteni tudó írásstílussal állunk szemben, nem pedig a zenei műveltség híján lévő írók kísérleteivel.

E hagyománynak Európában - írásos formában - kevés rokona maradt fenn; a magyar anyagra jellemző változatgazdagságnak pedig sehol sem találjuk párját.

A hagyomány lényeges vonásait a következőkben foglaljuk össze:

A moll típust megszakítás nélkül örökölték át egymásnak a 15. sz.-ból kiindulva evangélikusok, reformátusok, majd unitáriusok is. Markáns záróhangjaihoz az esetek többségében ragaszkodnak; változataikkal nem hagyják el a típust, csak módosítják. Friges, duros, mixolidos és pentatonos kadenciákban keresnek változatosságot, ujszerűséget. E hangnemi kitérések inkább csak a 17. sz. 2. felében jelentkeznek épp abban az időben, amikor a variálás is nagyobb arányú. A friges és pentatonos kitérés a reformátusoknál is, unitáriusoknál is gyakori, mégis az unitáriusoknál otthonosabbnak látszik. A duros kitérés különösen egy 17. sz.-i forrásban, a ref. Rá-ban tipikus. Ezek a fordulatok és záradékok nem változtatják meg a hangnemet véglegesen, hanem csak mint variálási tényezők jelentkeznek.

Passióinkban két dallamszerkezettel találkoztunk: az Eli dallamok melizmás, kötött formájával és a kötetlenebb zsoltárformával. Az előbbieket természetesen csak elenyészően kicsi, de formailag is és önálló alakítás

szempontjából is megkülönböztethető része dallamvilágunknak. Ezek zárt formájában is a variálásnak nagyobb foka él, mint a dur típusban. S ha megfigyelhető hasonló vonásaik szerint csoportosíthatjuk is őket, mégis mindegyik forrásban az önálló variáló készség tevékeny szerepéről győződhattunk meg.

Az Eli dallamok kivételével passióink mindvégig megőrzik a kötetlenebb zsolttárformát. Ezt azonban csak laza keretként kezelik, és a kezdő jellegű Initium, a félzáró Mediatio és záró Terminatio dallamfordulatait variálják. A változtatás foka szerepenként, koronként és források szerint változó, de mértéke minden esetben messze felülmulja a dur típusnak szinte sematikusan ismétlődő dallamképzését.

30 forrásunk mintegy 1700 dallamváltozatának zenei rendezése után rendszerbe foglalva vizsgáltuk az anyagot, és benne nemcsak formai, melódiai hasonlóságokat és különbségeket vettünk észre, de a variálási módszereknek különböző fajtáját is megfigyelhettük a teljes anyagban és egy-egy forrásban külön-külön is.

E metódusok közül feltűnő és gyakori az, amelyet a dallam belső szerkezetében megnyilvánuló szerepe alapján motívummagos módszernek neveztünk el. Azt figyelhettük meg, hogy e pontosan kivehető, sok változatban felbukkanó, a skálamenet irányában logikus sorozatot alkotó motívumelemek benne élnek a dallamokban, s mint a motívum belső éltető ereje, a dallam alakulásának irányító elvei. Szerepüket végigkísértük akkor is, amikor a dallam ambitusa és záróhangja változatlan keretbe zárta őket. Ennek ellenére is színes változatosságot teremtettek maguk körül. Még több térhez jutottak azoknak az eseteknek sorozatában, ahol viszont se az ambitus, se a záróhang nem volt rögzítve. Fokozatosan alászálló, de önmagában is folyton alakuló formájukkal így még jobban befolyásolták a melódia további módosulását. Akármelyik megoldásban is vizsgáltuk őket, azt kell megállapítanunk, hogy itt a zenei

szerkesztésnek - ha nem is tudatos - de az élő gyakorlatban törvényszerűvé vált, figyelemre méltó módszerével találkozottunk még akkor is, ha nem mindenegyes lehetőségét használja ki egy-egy forrás.

A variálásnak a népzeneben is használatos gyakori módja az ambitusok fokozatos bővítése és szűkítése, a melizmás fordulatok egyszerűsítése illetőleg gazdagítása és a dallam irányának változtatása. Ezeknek az elveknek többféle alkalmazását mutatja a teljes anyag és forrásaink külön-külön is. A rokon motivumok sorozatának elején álló, szélesebb ambitusu dallamok és a sor végén található egészen leegyszerűsödött, de még így is hasonló fordulatok között széles skálában helyezkednek el a fokozatosan szűkülő motivumok. Ugyanazon ambitusu típus keretén belül is gyakori változtatási lehetőséget nyújt a záróhangok feljebb-lejjebb való elhelyezése, mert ez a dallam irányát is befolyásolhatja.

Ugyancsak egy-egy típuson belül /ahol gyakran 70-80 változatot is találunk/, a népzene variálási elveivel teljesen egyező módszereket volt alkalmunk kielemezni nem kis számban. Ezek azt bizonyítják, hogy a népdal zárt és a mi anyagunk kötetlenebb formájában a variálást egyaránt hasonló elvek irányítják. Arról is meggyőzőnek bennünket, hogy abban a korban a magyar népdalok és passiók énekesei egyazon töről valók, akiknek monodikus alkotói stílusa hasonlít egymáshoz, csak az előbbiek a népdal világában, a mieink pedig a liturgikus keretben érvényesítik variáló készségüket.

A rendszerünkben megkülönböztethető valamennyi dallamtípus időbeli elosztását végigkísértük, és ezzel kapcsolatban a forrásokból történelmi szerepükre is rámutathattunk. Akadtak típusok, melyek sajátos vonásuk megőrzésével ugyan, de folyton tovább alakuló változatokban éltek hosszabb-rövidebb ideig. De előfordult sok olyan típus is, melyekben egy-egy változat azonos formában élt hosszabb időn át, és tipikusnak mondható a 15-18. sz.

valamelyik szakaszában ill. mind a három évszázadon át. Ezek a dallamhagyomány egységét biztosították a változathatóság közepette. Végül találtunk igen sok, csak egy forrásban fellépő változatot, melyeket jelen ismeretünk szerint a kézirat keletkezési helyéhez kell fűznünk. Ezek közé sorolhatjuk azokat a változatokat is, melyek egy bizonyos forrásban jelennek meg először, s feltételezhetően éppen onnan indul ki hagyományuk.

Mindezek részletes vizsgálata alapján megkülönböztethetjük az Erdélyben tömörült unitáriusok lokális hagyományától a reformátusoknak hely szerint ugyan nem rögzíthető, de rájuk jellemző dallamhagyományát még a 18. sz-ban is. Kimutatható azután egy-egy forrás között szorosabb kapcsolat is ugyanazon valláson belül, mint Ba-Óv, Ög-Lach vagy Nagy-Kol között. Am szó sem lehet arról -még Ba-Óv közös leírójának feltételezése esetén sem,- hogy ezeket zenei anyag dolgában is egymás másolatának tekintsük, mint erre az írásmód és egyéb külső hasonlóságok alapján a graduálokat ismertető szerzők gyakran hivatkoznak. Ezt maguk az Eli dallamok is cáfolják.

A graduálokonság problémájához kaptunk már (kaptunk már) passióinkból is részletes adatokat, de erről többet majd a graduálok teljes feldolgozása után szólhatunk. Véglegesen azonban - úgy érezzük - a passió kérdésében azután sem mondhatunk, mert fennmaradt anyagunk a kéziratok nagy száma ellenére is csak kis része a korabeli forrásoknak. Ma már passióinkban is csupán regisztrálni tudjuk, hogy egy-egy dallamtypus ill. egyedi variáns hol jelentkezik először vagy később. Azt azonban már nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy a forrásban először feltűnő ill. csak ott található változatot az író maga jegyezte-e fel, vagy már elveszett forrásból vette át. Sőt azt sem tudhatjuk biztosan, hogy a hagyományban tovább élő variánsát ő adta-e át a fennmaradt következő kéziratnak, vagy az közvetlenül szintén ma már számunkra ismeretforrásból vette-e át. Az Ög szerzőjéről ugyan tudjuk, hogy

40 forrást kért be, és azok alapján eklektikus módszerrel állította össze saját anyagát, s adott hozzá új fordulatokat is. Amde melyek voltak ezek már nem tudjuk, mert nagyrészt már elvesztek. Dallamvándorlásról, graduálrokon-ságról jelen ismeretünk szerint csak feltételesen dönthetünk, mert ma már sok összekötő láncszem hiányzik forrásaink között.

Variánsrendszerünk minden tagja tehát olyan élő zenei gyakorlatról tanuskodik, amelyben komoly szerepe van a hagyományhoz való konkrét ragaszkodásnak, de ugyanakkor a helyi énekesek egyénisége is alkalmat talál a hagyomány gazdagítására, színezésére és frissítésére. A régihez való ragaszkodás nem merül ki dallamok átvételében, azoknak lemásolásában. A szerkesztő kezét lényegében külső erő nem köti meg, sem liturgiai törvény, sem zenei cenzura. A hagyomány tartásának mértékét saját maga belső zenei tudata határozza meg, mert annyit vesz át a régiből, amennyit élő gyakorlatában jónak lát. A változtatást, színezést egyéni ízlése, zenei készsége és vidékének, iskolájának zenei stílusa határozza meg. Ebben a változtatásban felfedezhetjük az élő gyakorlatban működő elemeket, és rámutathatunk ezek funkciójára még a kicsiny, miniatűr dallamfordulatokban is. Kettős arc jellemző tehát erre a zenei gyakorlatra: szívesen őrizi a megszokott, megszeretett hagyományt, és ugyanakkor klasszikus mértéktartással, szolid keretben újjá színezi, elevenné, változatosá teszi azt, nem takarékoskodva a zenei fantázia sok ötletével. Ebben hasonlít a mai népdalénekesek variálós eljárására, viszont különbözik tőle abban, hogy a variált formát teljes egészében le is rögzíti, míg amaz csak az emlékezetére támaszkodik.

A mi szempontunkból nagyobb nyereség, hogy írásban rögzítve, évszázadok távolából megőrizve előttünk áll a teljes dallamkészlet minden változatával együtt. Persze azt már nem tudjuk, hogy ebben a zenei gyakorlatban mennyire változtatták tovább a leírt variánsokat az

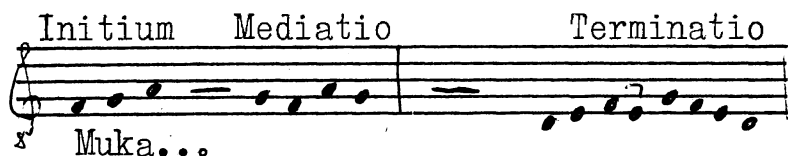
egyed előadók, még a Vany-ban észlelhető, rögtönzésre utaló kottaképek alapján is csak feltevésekre hagyatkozhatunk.

Anyagunk feldolgozása után munkánk következő fázisául a népdal és passió anyag részletesebb összehasonlítását jelöltük meg az eddigi egyezésekből kiindulva.

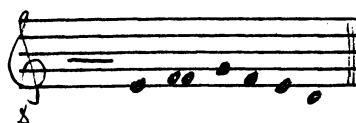
A népzene élő hagyománya felé való alaposabb kitekintés fontosságát azért is kell hangsúlyoznunk, mert a legutóbbi jugoszláviai tanulmányutunk váratlan eredményei szintén az élő hagyomány és írásos emlékek közötti szorosabb összefüggések vizsgálatára hívják fel figyelmünket.

Eddig ugyanis anyagunkat az elmúlt idők zenei gyakorlatának emlékeiként értékeltük. Dalmáciában kutatva azonban Zára környékén magam is hallottam horvát nyelven ezt a régi moll típusú passiót Ugljan szigetén Suto Misica és Preko nevű faluban; mint mondják, a közeli Sali / Dugi Otok/ nevű faluban szintén éneklük.

Zsoltárformájának sémája:

A hangnem egyezik, a dallam vonala pedig hasonlít a mienkhez. Részletesen: Initiuma megegyezik a mi cl változatunkkal, Mediatioja a hl5-el, Terminatioja pedig - bár szó szerint ilyen alakban nálunk sehol sem található - a p8 típusba tartozik. Dallamának iránya hasonlít viszont az MS 178 és NH p5/32 variánsához:

Ott - mint Dalmáciában általában - ma is csak szövegből éneklük ezt a tónust. Egy szereplő adja elő az egész passiót. Nincs benne Krisztus és Tanítvány dallam-típus. Az Eli-t is erre a sémára éneklük. Mint tudjuk, a

legősibb passiózási stílus is egy szereplőt alkalmazott. Az ambróziánus liturgia kitartott e szokás mellett. Előtünk ismerős régi, milánói emlékei ezt a stílust őrzik; a jelenlegi liturgikus gyakorlatban is így adják elő. Bizonyára itt is ambróziánus hatásra gondolhatunk.

Számunkra mindez azért jelentős, mert az élő hagyománnyal bizonyítja, hogy a moll típus régen is megvolt, s forrásainkban szó sem lehet esetleges kulcs elírásból adódó félreértésről.

Időm megszabott kerete miatt nem kutathattam tovább Dalmácia falvaiban e típus után, pedig valószínűleg még másutt is megtalálhatjuk. Sőt lehetséges, hogy Velence közelében is éneklik. 1964-ben a velencei St. Giorgio sziget zeneműtárában kutatva megmutattam az egyik zeneműtárosnak moll típusunk dallamát. Azt mondta, hogy emlékezete szerint ilyen dallamokat énekelnek Udine környékén ma is. A dalmáciai adatok birtokában - gondolva a két terület történelmi kapcsolataira - úgy véljük, hogy véleményére építhetünk.

A moll típust, ahol én hallottam, variánsok nélkül énekeltek, hasonlóképpen azt a mixolid tónust is, amelyet Sibenyik környékén Bettina nevű faluban hallgattam meg. Spalatóban ugyancsak kotta nélkül, csak szövegből énekeltek egy dur típust, melyet egy másik előadó a Hvar szigetén szokásos módon, a záradékok bőséges, változatos diszitéseivel énekelt rögtönzésszerűen. Ebből az utóbbi, számunkra is fontos adatból két következtetést vonhatunk le:

1. Esetleg adódnak helyek, ahol a moll típust is variálják a dalmáciai élő hagyományban.

2. E rögtönzésszerű cifrázatok megerősítik azt a véleményünket, hogy a mi régi írásos anyagunk előadásában is szerephez juthatott az egyéni variálás is.

Mindenesetre megéri, hogy Dalmácia, sőt Velence környékét is egyszer alaposabban átvizsgáljuk. Az eddigi adatok is azt sürgetik, hogy az írásos emlékek

és az élő hagyomány közötti összefüggéseket részletesebben szemügyre vegyük, és a régi írásos emlékek zenetörténeti szerepére vonatkozólag a végleges választ éppen a mai élő népi hagyományban keressük meg.

A magyarországi prot. passiózás elterjedésére és előadásának körülményeire vonatkozólag a levéltári kutatások is fényt derítettek. Meglepő, hogy más énekes hagyományokkal szemben a passiózás a 19. sz-ig is folytatta a középkori népi liturgiai hagyományokat annak ellenére, hogy a puritánizmus és racionalizmus hivatalos egyházi részről is állandó szivós harcot folytatott ellene. A helyi énekeseknek és a népnek ragaszkodása a régi hagyományhoz az előadásmód megőrzésével is együttjár. A közösség és azon belül egy-egy kiemelkedő egyéniség szerepe, mely a dallamvizsgálat alapján csak sejthető volt, ezekből a kutatásokból nyert konkrét rajzot.

A passiók jelen feldolgozásával az MTA Zene-tudományi Bizottságának megbízatását részben teljesítettem, de a graduális-anyag nagy része még feldolgozásra vár. Teljes képet a kor ezirányu zenei gyakorlatáról majd csak az egész anyag részletes tanulmányozása után kaphatunk, de ezzel a részlettel is sikerült talán rámutatnunk néhány fontos vonására. A régmúlt zenéje és a ma népzenejének összehasonlító vizsgálata ma világszerte előtérben áll a zenetudományban. Kodály vezetésével ez a munka nálunk már 30 éve közismerten értékes eredményeket ért el, melyet a külföldi zenetudomány is értékelt. E széleskörű munkához igyekeztünk mi is néhány hasznos adatot szolgáltatni.

Jegyzetek.

A korális passió kialakulásának rövid összefoglalása.

A passió éneklése nyugati eredetű. Előadásmódjának kialakulásában 3 lényeges fejlődési fokot különböztethetünk meg:

1./ Eleinte egy szereplő, a diákonus énekli az egészet a lectio tónusában. Augustinus idejében /400 körül/ annyit tudunk, hogy már ünnepélyesen "solemniter" recitálják. Ő értesít arról is, hogy abban az időben még csak virágvasárnap éneklék Máté szövege szerint. Coosemans szerint a 7. században rögzítődik mind a négy /Máté, Márk, Lukács és János/ passió éneklése.

2./ A 9. és 10. sz-i kéziratok már különböző jelzésekkel látják el az evangelista, Krisztus és tanítvány /mellékszereplők/ szövegeit. E jelzések történetével Bannister foglalkozik részletesen. Általában c=celeriter, élénkebb, folyékonyabb előadói stílust jeleznek az evangelistánál, t=tenere, ünnepélyesebb módot Krisztus szövegeinél és s=sursum, feljebb, hevesebb éneklési módot a tanítványnál. Ugyancsak Krisztusnak az Eli Eli ill. Deus Deus felkiáltásánál melizmás dallamokat írnak be neumákkal. Johner szerint ez időben egy énekes adja elő az egész passiót, de a 3 szerepnek megfelelően 3 magasságban és különböző tempóban.

3./ A passió szövegeiben élő párbeszédes jellegnek megfelelően bizonyos dramatizáló tendencia mutatkozik ekkor már a passió előadásában. Ennek hatására hamarosan 3 előadóra bizzák az éneklését, a tömeg szerepeit pedig a kórusra. Vajon pontosan mikor tértek át erre a mindmáig elő előadásmódra, ebben nem egységes a szerzők véleménye.

Coosemans P. Thurstonra hivatkozva úgy tartja, hogy 1000 körül már 3 diákonus énekli, bár Róma még kitart ekkor a régi hagyomány mellett, mások pl. Wagner, Johner, Stäblein, véleménye szerint a 13-14. sz-ban alakul ki ez az előadásmód. - A kéziratok ebben az időben is még csak az Eli-dallamot írják be, nem egyszer már vonalakra. A recitált szövegek felett - ha időnkint egy-egy neuma is feltűnik - csak a szereplőkre vonatkozó szokásos betűjelzéseket találjuk. A teljes dallamanyagot tartalmazó források - jelenlegi tudásunk szerint - a 15. sz-ból maradtak fenn legkorábbról.

A legősibb előadásmód mellett / egy szereplő, egy dallamtípus/ - ha nem is a lectio tónus szerint - az ambróziánus liturgia tartott ki a milánói kéziratok tanúsága szerint. Mindmáig így éneklik a passiót Milánóban, sőt valószínűen ambróziánus hatásra adják elő ma is így Dalmáciában.

A korális passió dramatikus előadásmódja befolyásolta a középkori liturgikus drámák közt megjelenő passiójátékot is. Coussemaker szerint a liturgikus drámák drámai előadásmódjában - így a passió játékban is - fontos szerephez jutott a gregoriánus. Maróthy viszont rávilágított kutatásaiban arra, hogy a liturgikus drámákra a népies elemek is komoly hatást gyakoroltak.

/A vázolt problémához l. részl.: BöckelerPass 197 kk.; WagnerMel I.k. 32.1., II.k. 91.1., III.k. 243 kk.; Bannister-Mon 191 kk.; FerrettiPass 69 kk.; CoosemansPass 49 kk.; GombosiPass /1935-ös kiad./ II.k. 320.1., /1965-ös kiad./ III.k. 81-82.1.; JohnerWort 261 kk.; StäbleinPass 887 kk.; CoussemakerDram Bev. XIV. kk.; MaróthyKöz 468 kk. /

- 1 KodályNép 48.1.
- 2 SzabolcsiMagy 12.1.
- 3 RajeczkyPraef 233.1.
- 4 L. BárdosEp és CsTóthEp.
- 5 L. CsTóthDall.
- 6 A magyar graduálokban található passiók dallamait Cs.Tóth Kálmánnal közösen gyűjtöttük össze.

A feldolgozott és összehasonlításra felhasznált passiókat a IV. fej.-ben soroljuk fel /91-113.1./.

Kiegészítő adatok kiadványokból a passiók hangnemének megállapításához:

BöckelerPass 26 dur típusu passiót sorol fel, ugyan- csak ezek variánsait közli BöckelerVar.

WagnerMel III. 247-249. lapokon dur típusu passiókból mutat be szemelvényeket.

HaasAuf a 66. lapon a Missale Pataviense két dur típusu Eli dallamát közli.

KadePass a passiók B csoportjában 19 passió turbájának részleteit közli, a Guerrero /153.1./ és Anonym /218.1./ bizonytalan hangnemén kívül mind dur típusra utal.

LatilSpig egy dur típusu passióból ad részletet.

PozniakPasja a lengyel passiók felsorolása alkalmával csak dur típusu szemelvényeket közöl.

BraunChor a délnémet passiók hosszú sorából idéz, dur típusra utal.

BrandschPass 326 kk dur típusra utal.

BroddeEv 535-539. lapokon dur típusuakat idéz,

BlankenburgPass és StäbleinPass az MGG 10. kötetében általában szintén dur típusra utal. Utóbbinál a táblázatokban /891-894.1./ 3 moll tipust és néhány frig

- és mixolid tipust is találunk.
- 7 L. SzabolcsiFin, SzabolcsiHist, SzabolcsiFő és SzabolcsiKoll.
 - 8 L. CsTóthDall.
 - 9 L. BárdosVar.
 - 10 I.m. 52.l.
 - 11 L. Irodtört.
 - 12 V.ö. KlaniczayMRen és KlaniczayRen.
 - 13 L. TolnaiBar.
 - 14 Irodtört I. 203.l.
 - 15 HorváthRef 48.l., 266-267.l., 335.l.; CsTóthDall 27-29.l., 80-83.l. Gálszécsi-ről ujabban: M^vestanGál 255.l. és BredárGál 256-266.l.
 - 16 ErdélyiÉnek /258.l./ a 17. sz. elejére helyezi ezt a forrást, de azt tartja, hogy ez már másolati példánya egy 16. sz-i kéziratnak. A szövegben megfigyelhető tipikusan 16. sz-i írásstílus alapján gondol erre. Maga részéről a dallamanyag és a variánsok alapján a 16. sz-ba helyezem. Zenei szempontból nem tartozik a Batthyánytól /16. sz. 2. fele/ elinduló passiók családjába, közelebb áll viszont a 15. sz-i MS 178 jelzésű, számunkra fontos esztergomi kéziratunkhoz. Evangélikus használatúnak tartom, mert Máté és János passiót rajta kívül a magyarországi protestánsoknál csak az evangélikusoknál találunk a 16-18. sz-ban pl. az Eperjesi Graduálban /1635/, míg a reformátusok a Batthyánytól kezdve és később az unitáriusok is mellőzik a János passiót.
 - 17 SchremsGreg 12-20.l., 26-27.l., 105-115.l.
 - 18 HorváthKezd 105.l.; MezeyKezd 7 kk.; Irodtört I. 105.l.
 - 19 SzabolcsiÓm 46 kk.
 - 20 MezeyKezd i.m. 36.l. - A cantio latin nyelvű szövegét - Flanctus ante nescia - a nagycsütörtöki magyar nyelvű lamentáció végén tartalmazza KajoniCant is. /1719. kiad. 160.l./. Évszázadokkal később is ott énekelték, ahol Mezey feltételezte a 13. sz-ban.
 - 21 RajeczkyAd 280.l.; flagellánsokról MezeyKezd i.m.21.l.

- 22 RévészEgyh 37.1.; SzékelyHusz 135 kk.; Irodtört I. 105.1.
23 Irodtört I. 121.1.; v.ö. KardosBibl.
24 MezeyKezd i.m. 91.1.
25 KardosBibl 6-7.1.
26 Kardos Bibl uo.; KardosLaik 13-16.1.; SzékelyHusz-ban
Kardos hozzászólása 166.1.
27 KardosCant 82.1.
28 Kardos Laik i.m. 12-13.1.
29 KardosBibl i.m. 7.1.
30 Uo. 6.1.
31 Uo. 5.1. - Ugyanitt a 11. jegyzetben Domokos Pál Pé-
terre utal, aki a Codex Bandinus magyar fordítását ki-
adta: Moldvai Magyarság. Függelék. Domokos i.m. 431.1.:
"Ennek a kornak a kovásza volt, hogy a husziak mind-
máig magyarul végezték a szentmisét és a vecsernyét.
Ezt mi a nép beleegyezésével odamérsékeltek, hogy mind-
az, ami a szentmiséhez tartozik, latinul történjék, a
mise előtt és után azonban a nép néhány jámbor éneket
énekelhessen ájtatosságának emelésére." - A husziták
későbbi sorsáról 1808-ban TóthMagy /121.1./ is megemlé-
kezik: Mivel Zsigmond parancsa szerint el kellett tá-
voznok "sokan inkább Hazájuktól kívánván meg-válni,
mint Vallásoktól, Moldvába vették megokat, kiknek ma-
radéki 1674-ben az Erdélyi Reformatusoknál magoknak való
Predikátor eránt tudakozódtak."
32 RajeczkyPraef i.m. 234.1.
33 TóthHusz 149.1.; WinterTaus 151.1.
34 StragacicAleks 165.1. - A horvát nyelvű liturgiára még:
JelicGlag.
35 PetróEml 1-5.1.; PappKezd 6.1.
36 HorváthBatth 5.1.
37 RajeczkyAd i.m. 280.1.
38 Idézi többek között HorváthBatth i.m. 6.1.
39 PappKezd i.m. 6.1.
40 SzelepcsényiCant /1703-as kiad./ 132.1. Ugyanez megtalál-
ható KajoniCant 1676-os kiad. 189.1-on, később pedig

az 1719-es kiad. 145. l-ján.

41 ToldyPass Bev. IV. 1.

42 KezeyKezd i.m. 91.1.

43 Uo.

44 Uo.

45 HorváthKezd 155.1.

46 A középkorban ugyanis az interpunctiót tilos volt alkalmazni, mert a másolásnál olyan változások történhettek, melyek a jogi értelmet megváltoztatták. Az interpunctio hiánya viszont szükségessé tette a kadencia bevezetését. Ezért a szöveg olvasása hangos vagy félhangos lehetett. Ezeknek a kadenciáknak állandó ismétlődése okozta, hogy éneklő stílus, lectio-tonus alakult ki a felolvasás alkalmával. /A hangos olvasás kérdéséről részletesen lásd BaloghVoc 25.1./ Mészáros is utal arra az Esztergomi iskoláskönyvvel kapcsolatban, hogy a középkori prózódia egyszerre volt prózai és zenei is. /MészárosIsk 380.1./ Tudunk arról, hogy a középkorban a szerzetesek a magánmisét is éneklő hangon mondták. Egyszerre többen végezték magánmiséjüket, ezért csak arra figyelmezteti az előírás őket, ne túl hangosan énekeljenek, hogy ne zavarják a többieket: "Qui autam cantant privatas missas, moderentur ita voces suas, tam ipsi quam adiutores eorum ne alii impedimentum patiantur." /SejalonNom p. 137./ Szó sem lehet alapítványi, mai értelemben vett szabályos énekesmiséről, mert ezt nem fogadhattak el. Egyszerűen a magánmiséjüket hangosan, recitáló hangon énekelték. Ez természetesen nemcsak a cisztercieknél, más rendekben is szokás volt.

47 RaffayPass 244.1.; IrodTört I. 163-164.1.; v.ö. RMDE I.; DömötörNapt.

48 "Aki pedig akár napjainkban is résztvesz a ,kánai menyekző'-szertartáson és végighallgatja annak többórás énekprogramját, az egész természetesnek tartja; hogy a misztériumjátékok századaiban a magyarnyelvű ének ugyancsak nem ment ritka kivételszámba." /RajeczkyAd i.m.280.1./

- 49 L. SchramBev.
50 SzabóKéz 1. rész 179. sz.
51 BékefiKápt 364.l.
52 KlaniczayRen i.m. 368.l.
53 Formula Missae, Von Ordnung gottesdienst in der gemeinde /1523/, Deutsche Messe /1526/. Ezekről részletesen lásd SchremsGreg i.m. 4 kk. és JánossyLit 75 kk.
54 HarsányiCsep 111-112.l.; PayrDun 788.l.
55 ErdélyiGrad 323-325.l.
56 Vajon az unitáriusok mikor váltottak át a jelenleg használatos passió tónusára, a dur típusra, ennek nyomára még egyelőre nem találtunk rá.
57 HarsányiCsep i.h. Utal rá PayrNemes 43.l.; FriedrichMagy 86.l. és KissDun 3.l. - PayrNemes szerint a lövői származású Vajda György "szép képzettségű, az egyházi zenében is jártas lelkész volt." /42.l./ Elmondja továbbá, hogy 1650-ben hívják meg Lövőre lelkésznek - előbb kőszegi rektor volt - de csak a várkastélyba udvari lelkésznek, mert 1646-ban az ev. egyház nyilvános gyakorlata megszűnt Lövön. A kastély ura az ev. vallású gr. Erdődy Bálintné báró Révay Zsófia, a hitehagyott Nádasdy nagynénje. - A Lövő-i egyháznak az 1631-es egyházlátogatásról szóló feljegyzések szerint volt egy "nyomtatott tót graduálja" is. /uo. 32.l./
58 FalvyDiff 160 kk.; FalvyAnt 9 kk.
59 RadóNyomt 58.l.
60 BárdosEp i.m. 199.l. kottamelléklete.
61 HarsányiRád 232.l.; CzeglédDebr 265.l. - A kéziratosságra vonatkozó véleményünket CzeglédDebr is megerősíti: "Ennek egyik oka bizonyára az volt, hogy a könyvnyomtató számára az aránylag kisebb kereslet miatt kevésbé kifizető vállalkozás volt a graduál-nyomtatás, mert hiszen abból csak egy példány kellett a gyülekezetnek, a másik ok pedig az, hogy a graduál szövegét és hangjegyeit álló helyzetben és egyszerre többen is olvasták, esetleg diákkórus összes tagjai, és így azt tipo-

grafiaiilag csak nehezen előállitható rendkívül nagy be-
tűs irással kellett készíteni." /uo./

62 HarsányiCsep i.h.

63 A nótáriusok effajta zenei műveltségén nem lepődünk meg
ebben a korban, mert a 15. sz. végéről is van ilyen ada-
tunk. AbelBárt /46.l./ közli Boldizsár scriptornak Eper-
jesen 1494-ben latinul írt levelét Bártfa tanácsához.
Ebben hivatkozik Anfra András jegyzőre és Paulus Cipszer
polgárra, mint a zenében annyira jártas egyénekre, akik
meg tudják állapítani, hogy a bártfai antifonáriumok
hibásak. Magyar fordítása: "...Kegyelmetek egyházának
másolható példányai, az antifonáriumok ugyanis hibásak,
és nem kifogástalanok, amint láttam és tudom is. De tud-
ja Anfra András jegyző ur és Paulus Cipszer ur is, hogy
azok a könyvek javítva nincsenek..." /MezeyKéz 99.l./

64 MezeyKéz i.m. 55.l.

65 E kérdésről részletesebben lásd SzigetiDenk 148.l.

66 A váradi statutumok előírása szerint /BunyitayVár 96.l./
a váradi káptalani iskola növendékeinek a 14. sz-ban
rendszeresen le kellett írni a következő officiumok éne-
keit, Mezey és Falvy véleménye szerint nemcsak a szöve-
geiket, de a dallamokat is, hogy gyakorlottságra tegye-
nek szert. /MezeyPal 101.l.; FalvyCod Bev. 8.l./. "Ha
ennyit kellett írni és viszonylag gyorsan, szöveget és
hangjegyet érthető, hogy a notatio is követte a szöveg-
írást valamiféle kurziválódás felé." Ezek az iskolások
"sokan a hazai világi értelmiség, a deákság számát gya-
rapították. Az ő zenei műveltségük is a középkori ars
musicae sajátágaival egyezett, de elméletben és gyakor-
latban egyaránt biztosan megalapozott íráshagyományt kép-
viselt." /MezeyPal i.h./

67 CzeglédyBatth 247 kk.

68 L. BarthaSzalk ; GyöngyösyDecl 104-105, 154-155. 160.l.

69 ApáczaiEnc 7. rész, 10. fej. 173-175.l.

70 L. részletesen CsTóthDall i.m. 72-73.l.

71 CsTóthEp i.m. 205.l.

- 72 Az átvizsgált levéltári anyagot fejezetünk végén 84-90. lapig 1-108 sorszám alatt részletesen közöljük. A továbbiakban jegyzeteinkben Lt. jelzéssel csak a megfelelő sorszámra utalunk.
- 73 Geleji Kánon Függelék XI. végzés, 90.1.
- 74 Zoványi Purit 365.1.
- 75 Uo. 1. sz. jegyzet. Csaholczi Jánossal kapcsolatban Zoványi a Történeti Lapok III. 687.1-ra utal. Itt Lorántffy Zsuzsannának 1656 aug. 10-én kelt levelében a következő adat szerepel: "Csaholczy uram, értjük, Vizaknára megyen." - A Barcsay féle esetről az unitáriusok puritánus jellegű állásfoglalását nem tartjuk tipikusnak, mert csak ezt az egy ilyenfajta megnyilatkozást ismerjük tőlük. - Barcsayval kapcsolatban Pokoly is megemlékezik. A szatmárnémeti zsinat után "alig egy évtizeddel később már azt tapasztaljuk, hogy a papság a szertartásos énekeket nem szereti. A Szebenbe bezárt és II. Rákóczy Györgytől ostromolt Barcsay fejedelem környezetében levő egyháziak között nem akadt, a ki a passiót tudná vagy akarná énekelni. A világiak ugyan még óhajtják a régi szertartásos énekeket hallani, de azok használata lassankint kivész, úgyhogy csak nagy ritkasággyanánt maradt fenn egy-egy graduálbéli éneknek p.o. a nagypénteki passiónak éneklése napjainkig is." /Pokoly-Erd IV. k. 244.1./ Következtetéseit elhamarkodottnak tartjuk. Pokolyra hivatkozva Réz átveszi a véleményt: "Azonban a XVII sz. második felében... az u.n. szertartásos énekek kimentek a használatból, úgy hogy alig akadt már, aki a passiót tudná vagy akarná énekelni. A világiak ugyan még óhajtják a régi szertartásos énekeket hallani, de azok használata lassankint kivész'." /Réz Vall 118.1./ Benedek - helyesen - már kritikával fogadja e véleményt: "És hiába írja Réz László, hogy a 17. és 18. század határán, az u.n. szertartási énekek kimentek a használatból, úgy hogy alig akadt már, aki a passiót tudná vagy akarná énekelni', mert... a határozatok ellenére

- tovább éltek...a katolikus hagyományok." /BenedekMagy 34.1./
- 76 L. KabaiTrad 5 kk. Részletes ismertetése: CzeglédyOst.
- 77 BodMagy 125.1.
- 78 NagyHel fol. 19-20./
- 79 SzabolcsiKoll /1961-es kiad./ 34.1.
- 80 Czeglédy fordítása, CzeglédyOst 61.1. Az eredeti latin szöveg: "Dices:Lamentationum decantationes mirum in modum placere plebi, paratamque eam esse pro iis retinendis etiam gladio decertare. Verum est. Sed multum hic tribuamus Pastoribus plebis, qui plebem de ista vanitate non erudiunt." /KabaiTrad 23.1./
- 81 "Res bonae sunt Lamentationes Jeremiae, sed consueta earum modulatio pessima, utpote Gregoriana meraeque superstitionis filiae." /Uo. 21.1./
- 82 "Quoniam tamen initio in Lamentationum intermissione posset furere populus, debent ministri diligenter ea de re informare greges suos. Deinde debent etiam ministri pro meliori esse, publica Generalis Synodi autoritate muniri, ut furenti populo semper habeant in re bona quod in defensionem sui opponant." /Uo. 26.1./
- 83 Lt. 55. sz. 70.1., Cs. Tóth Kálmán szivességéből.
- 84 Ezt a magyar fordítást Révész Imre közli az eredeti jegyzőkönyvhöz készített tárgymutatójában a 123. lapon. Utalnak rá: TóthAd 92.1.; BarcsaTisz I.k. 88.1.; BenedekMagy 34 és 69.1. - Az eredeti szöveg: "Decantatio Passionis Dni tollitur." /Lt. 1. sz. 222.1./
- 85 BenedekMagy 69.1. E két határozatnak eredeti szövegét nem találtuk meg a hozzáférhető levéltári anyagban. Benedek az 1711.évi határozatnál ThuryAd II. k. 1-16. l-ra, az 1712. évi határozatnál uo. 18. lapra utal. Benedek levéلبeli közléséből tudjuk, hogy ezt a kéziratot kötetet 1940-41-ben használta, de 1945-ben a pápai levéltár kiritése alkalmával nyoma veszett.
- 86 Lt. 29.sz. 23.1.; Lt. 32. sz. a 92. lapon csaknem szószerint hozza ezt a szöveget: "Nem tilalmas a Passionak eléneklése az Egyházi szolgáktul. De mivel nem Tisztithoz

tartozik, jutalma leszzen flor I. A Mejterek pedigh decantallyák." ThuryDun II. 27o. lapon előttünk ismeretlen kéziratból veszi szövegváltozatát, melyet tőle BenedekMagy 69.l. is idéz: "Nem tilalmas a Passiónak eléneklése az egyházi szolgaktul is, ahol kántor nincsen, de mivel nem tisztükhöz tartozik, jutalma leszzen 1 forint. Az iskola mesterek pedig minthogy illeti, bátran elénekelhetik."

87 BenedekMagy uo.

88 Uo.

89 Lt. 39.sz.

90 BenedekMagy 7o.l.BarcsaTisz I. 85.l.-ra hivatkozik az 176o-as dátumra vonatkozólag.

91 Lt. 48. sz.-ban Constitutiones Venerabilis Super Intendentiae Trans Tibicinae...1762 diebus 8 et 9 Juny Debreczini celebrata...B.6. pont alatt. - Ugyanezen gyűlés rendelkezéseinek másolatát megtaláltuk a pápai levéltár Lt. 41. sz. anyagában is.

92 Lt. 32. sz. 375.l. 6. pont. Idézi BenedekMagy 7o.l. is.

93 Lt. 29. sz. 118.l.

94 Lt. 46.sz: "1763 jun 8. Constitutum et Determinatum...

2. Mivel a Passiónak énekszoval valo el mondásában sikertelenség tapasztaltatik azértis jobb és épületesebb leszzen, ha az Halgatoknak kedveért az oskola Mejterek a szent Máthé Evangeliumának XXVI^{dik} és XXVII^{dik} részzeit Nagy Pénteken Dellyest fel szoval el olvassák. A 'Jeremias síralmának éneklése pedig tellyességgel el hagyatassék, mint hogy annak a Kristus Urunk szenvedésével semmi konnexioja nintsen; az Isten Atyának szomorú sorsarul pedig egyebkoris elég tanítások lehetnek vagynak is." - Ugyanitt a 2. fogalmazás: "6to Mivel á Passiónak decantatioja sikertelen, azértis ad Normam reliqarum Ven. Superintendentiarum tollaltassék, épületesebb leszzen, ha az Oskola Mejterek nagy felszoval el olvassák az együgyübb és tudatlanabb Halgatók kedveért szent Mate Evangeliumának XXVI és XXVII Réjzeit. A 'Jérémiás síralmá-

mának is el-éneklése Nagy Pénteken Dél után el hagyat-
tajfék, mivel annak connexioja nintsen á Jesus Xh [Krisz-
tus] Szent Testének el-temettetésével, melyről á kerejsz-
tyén ember azon délelőti órákban tartozik elmélkedni, á
predikatio is a szerint alkalmaztatni; egyéb-aránt az
Isten Házának szomorúsorsáról, mellyre azon Profetiaban
allusio lehet, esztendő által eleg Tanitasok lehetnek,
de vagynak is. 7mo Mivel á régi Ritusokhoz szokott s'
ragaszkodó kösséget egyszersmind megejhető visszsa ki-
altások nélkül nem lehet minden á féle Ceremoniatól án-
vealni: azértis á Karátson ejtszakai Predikallás eránt
valo determinatio más időre halasztatott."

95 Lt. 44. sz. 61.1.

96 Lt. 45. sz. 91. számú levél. - A három perőcsényi leve-
let Cs. Tóth Kálmán szivességéből kaptuk.

97 Lt. 45. sz. , a levél számozás nélkül szerepel itt.

98 Lt. 45. sz.

99 Lt. 45. sz.; a levél jelzése 12-766.

100 Vitringa Campegius /1659-1722/ hires holland ref. exe-
geta, lásd részl. RGG 3. kiad. Tübingen 1962. VI. k.
1415.1.

101 Lt. 45. sz. jelzet nélkül.

102 "Curator Ecclāe N. Bányaiensis D. Sam. Marti petit, ut
morem veterem in ista Ecclesia observari solitum, ut
nempe Hist. cantitando recitetur, Histor. Passionis
Dni abolere velit haec Superintendentialis Deputatio.
Resolutum est, faciat Eccla ipsa de hac re dispositio-
nem. Superintend. hoc adprobatura erit, si aboleatur."
Lt. 4. sz. 27.1. 8.pont. - Lt. 2. sz-hoz készített
tárgymutatóban /IV.k. 18.1./ Tóth Sámuel szövegkivona-
ta nem tükrözi a döntés lényegét: "Az egyházkerület nem
helyesli a' nagybányai egyházban azon szokást, hogy az
Ur szenvedésének története énekléssel adatik elő."
Ugyanezt a szöveget megismétli TóthAd 140.1. Tóth e
kivonatos szövegét használja fel BarcsaTisz II. k. 150.
1. és idézi BenedekMagy 70.1.

103 "2do Decantatio Paſſionis Domini Noſtri Jeſu X̄ti in die Paraſceves ſicubi Locorum adhuc obtineret abrogetur, et Loco ejus Lectio Historiae Evangelicae Paſſionis cum explanatione Homiletica habeatur 3^{io} Haud ſecus Nocturnarum in Feſto Nativitatis Congregationum ad Contiones habendas hinc inde adhuc proſtantes reliquiae penitus tollantur." /Lt. 52.sz. 212.1./ - A rendelkezést Virág Mihály ſuperintendens adta ki, és Dallos Iſtván generalis notarius jegyezte be Fülöpszálláſon a Liber Matricularisba 1773 jun. 25-én. - Cs. Tóth Kálmántól kaptam ſzivességéből az adatot.

104 Lt. 53. sz. 143.1.

105 Lt. 54. sz. 2. rész 24.1.

106 Lt. uo. 25.1.

107 Lt. uo. 29.1. - Az 1776 máj. 2-án kelt helytartónácsi leirat ſzövegének nehezen olvasható kivonata: "Mandati Regii Extractus per Comitatum exhibitus, talis erat: ,Extractus Intimati Die 2^a May Ao 1776 emanati. Quatenus Diſtrictualem Helv. Confessionis Superintendentem ſuper eo: Quando videlicet, cujus authoritate, quemve in finem..[?] ſupremum Conſiſtorium Politico Eccleſiaſticum introductum fuerit? Quoties per Annum ac ubi, cujusve ſumptib. convenier[?] celebrari ſoleat? quott et quibus nominanter indiordnis[?] idem conſiſtat? Quae ſignanter Negotia inibi aſſumi, pertractari, decidique conſueverint? Cur denique Paſſionis in Paraſceve Decantatio nec non Congregatio ad Conciones in Nocte Nativitatis Domini, ante hac fieri ſolita inhibita exſtiterit? Conſtituere ac circumſtantialem eatenus Informatiorem ab eodem exigere, eandem que horſum repraeſentare noverint.'" /Lt. uo. 26.1./

108 "NB. Occaſionem huic Cenſurae praebuere Circulares Vened. Superintendentis Litterae, e ſeſſione Superintendentiali Ao 1773 die 31 Marty in Poſſeſſione Dömsöd habita, emanatae, quarum tenor in Punctis 2° et 3° talis erat: ,Decantatio Paſſionis Dni Jeſu, in die Paraſceves ſicubi Locor. adhuc obtineret, abrogetur, et loco ejus

Lectio Historiae Evangelicae Passionis cum explanatione Homiletica habeatur. Haud secus Nocturnar. in Festo Nativitatis Congregōnu ad Coōnes habendas, hinc inde adhuc prostantes reliquiae penitus tollantur. /Vide Systema Punctor. Circularis supra Pag.24./." /Lt. uo./

109 Lt. uo. 27.1.

110 "10. Cur Contiones Sacrae nocte, Festum Nattis Nativitatis Jesu precedente fieri solitae in illa Congregatione abrogatae? Resp. 1. Quod tota fere eadem nocte, magna auditorum pars, computationibus, ac helluationibus indulgere solear. Unde 2. Ipsamet Nativitatis Jesu Festa die, tales, uti ad audiendos, cum fructu Sacras Conciones inidonei, itaque ad Sacras Caenae salutarem usum indigni redduntur. 3. Quod variis Superstitionum generibus suescant, imprimis mulierculae, noctem tam Sanctam pfanare [profanare], iisque in et [?] circa Aedem Sacram practicari solitis." /Lt. uo. 28.1./

111 "11. Cur Passionis Jesu decantatio perinde abolita? Resp. 1. Quod, si quibus Cantorum aliqualis esset vocalitatis ad decantandum svavitatis, eorum multi melodiam ejus non callent; multi vero tali svavitate destituti, auditoribus tædium non leve, quin non nullis risum etiam creare soleant potius, quam zelum incendere. Historia tamen Passionis Dominicae per V.D. Ministrum perlegi solet, cum brevi explanatione Homiletica. 2. Utrobique Scopus et intentio etiam erat Venerando Superintendenti, Ecclesias omnes inspectioni suae subjectas in hoc etiam Passu, ad uniformitatem redigendae. Quippe cum maxima Ecclesiarum nostrarum pars utrasque tales actiones jam ante memoriam nostram abolitas habet. 3. Ipsemet Venerandus Superintendens, plures etiam tales nostris addere potest rationes." /Lt. uo./

112 "10. Decantationis Passionis Domini et Nocturnarum in festo Nativitatis Christi Domini Concionum, pro uniformitate in Ecclis servanda, semel pro semper prohibitus usus in Tractu Vertesalljienſi reasſumptus

rurfus interdicitur." /Lt. 53. sz. 179.1./

113 Lt. 32. sz. 482.1. Csak a passióra vonatkozó rendelkezést idézi BenedekMagy 70.1. is. - Szövegvariánsok:

"14° A Hidvégi Oskola Mesternek Jobban Istvánnak ezen excessusa, hogy a Passiot Nagy Pénteken a Ven: Consistoriumnak determinatioja ellen el merete énekelni a Tiszt. Senior Ur által severe reprehendaltassék sub poena amissionis officii ne merefzelje meg intessék. Ugyan ezt kell observalni v. tselekedni a Karatsony éjjeli predikallafra neze is." /Lt. 29. sz. 151.1./ - "13° A Hidvégi Osk Mesternek Jobban Istvánnak ezen excessusa, hogy a passiot Nagy Pénteken a V. Consistorium Determinatioja ellen el merete énekelni a' T. Senior Ur által reprehendaltassék az Elöljaroknak jelenletekben, és hogy többet azt tselekedni sub poena amissionis officii ne merefzellye, ugyan ezen büntetés ala foglaltatnak az Karatsony ejtszaka Papolók is." /Lt 45. sz. lapszám nélkül./ - Ezt az utóbbi szövegvariánst - néhány helyesírási változtatással - hozza Lt. 43. sz. 64.1. is.

114 BenedekMagy 31. lapon és a 75. jegyzetben említett a legutóbbi időkig tartó szokolyai passióéneklés hagyományátéves információ alapszik. MakárSzok nem szól róla. Szabó Sándor jelenlegi lelkész - kérésünkre - érdeklődött a falu öregjeinél erről, de semmit sem tudnak róla, sőt maga Makár János is levélben közölte Szabó Sándorral, hogy ő nem passiózásról, csupán Luca-napi, karácsonyi és mindenszenteki kántálásról tett annak idején említést.

115 L. ZsilinszkyForr 30.1.; Zsilinszky szerint Rákóczi és Bercsényi bizalmatlansággal nézték a zsinatot. Rákóczi éppen Erdélyben volt, Kolozsvárról is Bercsényinek 1707 ápr. 24-én e zsinattal kapcsolatban, ugy látszik nagy-pénteken: "Ezen szent napokon nem hijában olvastatik az passióban: convenerunt principes sacerdotum et seniores populi in unum; az mely, ugy látom, az mostan magyarázat szerint az revóczi /?/ gyűlést jelentette;

és annak ugyanis rossz consequentiai lehetnek, mellyeknek violentis mediis nem is occurrat az ember, hanemha erumpálni találnának..." Zsilinszky szerint a tévesen irt revóczyi gyűlés a Rózsahegyi-re vonatkozik. /Uo. 32-33.1./

116 Uo. 68.1. - Latin szövege: "Laudetur et illa consuetudo, ubi quadragesimali tempore, diebus Mercurii et Veneris conciones de passione Domini nostri Jesu Christi instituebantur; haec itaque ubique est introducenda, hoc dumtaxat pro declaratione adiecto, ne conciones hae ultra horam extrahantur, populusque laboribus deditus per hoc a devotione sua deterreatur." /SzeberinyiCorp 75.1./ - Megtaláltam a latin szöveget Lt. 75.sz. 35. lapon is. Ugyanebben a forrásban a zsinati napló a márc. 3-án tartott délelőtti gyűlés 19. pontjaként újra megemlékezik a passió predikáció ügyéről: "Sacris, quae dicuntur Rorate (ublatis, in Adventu Domini preces dumtaxat celebrandas constitutum est. Item in Quadragesima Concio hebdomadalis de Passione (solo die Veneris." /Uo. 51.1./ Érdekes, hogy itt szerdát nem említ, csak kizárólag pénteket.

117 L. ZsilinszkyForr 130.1.

118 "Dies Parasceves, et si secundum Statuta publica Dies sit profestus, Feriatioq. a Laboribus Populo praescribi non posset, tamen Xtianis [Christianis] cum primis Evangelicis semper fuit, esseq. debet Dies magnus et venerabilis, quo Nobis sine dubio Memoriam Passionis dominicae Ritu nostro celebrare aeq. licebit, prouti et id Romana Ecclā More suo facit. Haec autem Die ego quidem statuentum putarem 1°. Ut haec Dies sit Dies Universalis in Ecclā Jejunii siq. antecedenti Dominica Palmarum publice semper ex Cathedra promulgetur. 2do Ut hac Die, ubique Sacri ante et postmeridiem passionalis Sermones ad Populum habeantur. 3° Ut Passio dominica non quidem amplius theatriali Modo per Pueros, uti in plerisq' Ecclīs fiebat decantetur; id tamen per Pastorem ad Aram Populo interdum ad conservandam Attentionem Devotionemq'

- intercinnente recitetur 4to Ut theatrales illae et ridiculae Lamentationum Decantationes quae adhuc multis Locis vigent hac Occaſione abrogetur aliaequae potius piae paſſionales Cantiones per universum Coetum decantentur." /Lt. 67. sz. 6/b fol./
- 119 L. MályuszTür 571 kk.
- 120 "Cum benigna autem mens caesareo regia eo directa sit, ut pro Augustanae confessioni addictis uniformis et communis liturgia in cunctis haereditariis caesareo regiis provinciis elaboretur ac ita elaborata ubivis quo proximus inducatur et stabiliatur..." /Uo. 592.1., Lt. 79.sz./
- 121 L. MályuszIrat 382.1:
- 122 "13° Nocturno Conciones seu Rorate ac aliae ante Festa Anniverſaria dici ſolitae, prout et Theatralis Decantatio Paſſionis et Lamentationum ſufferuntur, Lectione dumtaxat illius per Miniſtrum obſervanda." /Lt 78. sz., idézi MályuszTür 590.1./
- 123 Lt. 76. sz. függelék; idézi MályuszTür 588.1. 38. sz. jegyzetben.
- 124 Lt. uo.; idézi MályuszTür 588-589.1.
- 125 L. Lt. 77.sz.; a főszöveget közli MályuszIrat 382-385. l.
- 126 MályuszTür 584.1.
- 127 Uo. 592.1.
- 128 L. SzeberinyiCorp 74 kk.
- 129 L. KissDun 11.1.
- 130 L. pl. Zengedöző Mennyei Kar c. énekeskönyv 1760-as kiadása /Ács Mihály: Arany Lánicz c. imakönyv 2. részeként egybekötve/, Új Zengedöző Mennyei Kar 1743-as és 1770-es Frankofurtum /titkos kiad./, 1778-as Pozsony Landerer kiadás és 1784-es Sopron Szietz kiadás. - Schulek Tibor énekeskönyv-gyűjteménye alapján, sziveségéből.
- 131 "4. Hiſtoria paſſionis et excudii Hyeroſolymitarum emamere non debet, offenderet enim populum nec imerito." /Lt. 83.sz.; utal rá KissDun 7.1. is./

- 132 Lt. 82. sz.
- 133 "...solita hucdum decantatio Paſſionis Dñi noſtri antiquetur et inducatur loco ejusdem praelectio." /Lt. 94. sz. 2.1./
- 134 "Idem etiam Decantationem Paſſionis, cum praelectione ejusdem permutare juſſi, exponebant, ac utriusque abrogationem male interpretari et pro diminutione laborum Miniſterialium, habere videbantur. Nam inter alia, id etiam: quales labores Docentum ſuorum futuros, talem ſe duros remunerationem, reponebant." /Lt. uo. 12.1./
- 135 "Ad abrogationem Conciones nocturnae Natalis, item permutationem decantationis Paſſionis Domini noſtri, cum praelectione a Reverendiſſimo Domino Superintendente argumentis et rationibus ducti, primum quidem utrumque ſibi relinqui petebant, poſtea ſe conſulturos cum filialiſtis de eo, declarabant." /Lt. uo. 19.1./
- 136 "Cultus antelucanus, decantatio item Paſſionis comica, hac in Ecclā non obtinet, proin hoc neque abroganda erant." /Lt. uo. 31.1./
- 137 "Decantatio Paſſionis Domini noſtri in praelectionem mutata." /Lt. uo. 67, 112, 122, 130, 178, 184, 204, 231, 241, 249, 272, 287, 348. 1./
- 138 "Decantatio Paſſionis comica, in praelectionem mutata." /Lt. uo. 264, 281, 308.1./
- 139 "Decantatio Paſſionis comica, antiquata, et loco ejus praelectio ſuaſa." /Lt. uo. 39.1./
- 140 "Paſſio Domini noſtri non decantetur comice, ſed praelegitur ex cathedra." /Lt. uo. 43.1./
- 141 "Paſſiones Decantationes...et alia huiusmodi datae eadem, qua in Matre, ut mox ſequitur." /Lt. uo. 45.1./
- 142 "Decantatio Paſſionis Domini noſtri comica, et hic ceſſare debet, loco cujus praelectio ejusdem de Cathedra induenda veniet." /Lt. uo. 53.1./
- 143 "Paſſionem comice decantatam non audient, verum praelectam." /Lt. uo. 62.1./
- 144 "Decantationem Paſſionis comicam in lectionem mutari

- juſſimus." /Lt. uo. 75.1./
- 145 "Decantatio Paſſionis in praelectionem, conſentientibus membris, mutata." /Lt. uo. 104.1./
- 146 "Decantatio Paſſionis abolitur, abrogata etiam vigiliae natales." /Lt. uo. 143.1./
- 147 "Constitutiones et Ordinationes ſalutares...decantationem Paſſionis et reliqua attinentes, coetus huius membris in Matre Gezelfalva praefentibus, promulgata, ſunt." /Lt. uo. 145.1./
- 148 "Hiſtoriam Paſſionis Domini noſtri, comice non decantabunt, verum praelectam audient." /Lt. uo. 154.1./
- 149 "Paſſionem amplius non canent, ſed lectam audient." /Lt. uo. 182.1./
- 150 "Paſſionem non decantabunt, verum lectum audient." /Lt. uo. 191.1./
- 151 "Hiſtoriam Paſſionis Domini noſtri, die Paraſceves non decantent, ſed praelectam audient." /Lt. uo. 212.1./
- 152 "Paſſionis decantatio in praelectionem, non contradicentibus, mutata." /Lt. uo. 221.1./
- 153 "Quae in Suvette, relate ad...Paſſionem et reliqua, conſtituta aut antiquata ſunt, ut Perlatzenſes quoque ſibi dictata meminerint." /Lt. uo. 246.1./
- 154 "De...decantatione Paſſionisⁱⁿ praelectionem mutanda... quo alibi inſtituta." /Lt. uo. 267.1./
- 155 "De Paſſione Domini noſtri et reliquis, quo alibi, aut conſtituta aut abrogata ſunt, hii (?) quoque diducentur in effectum." /Lt. uo. 275.1.
- 156 "Paſſionem Domini non decantatam, ſed praelectam audient." /Lt. uo. 248.1./
- 157 "Quod in Matre, quoad...Paſſionem etc ordinationes factae, hunc etiam coetum ſtrictiſſime obligant." /Lt. uo. 283.1./
- 158 "Paſſio Domini non amplius canetur, ſed praelegetur ex cathedra." /Lt. uo. 290.1./
- 159 "De...Decantatione Paſſionis in praelectionem mutanda...quae alibi, ſancita fuere." /Lt. uo. 306.1./
- 160 "Decantatio Paſſionis Comica ſublata, inſtituta vero

- in ejus locum ejusdem praelectio." /Lt. uo. 318.1./
- 161 "Decantatio Paſſionis conſentiente Eccl̄a, in lectionem mutata." /Lt. uo. 322.1./
- 162 "Ordinationes ſalutares in Matre Szirk promulgatae, hic denuo inculcatae, illos etiam ſanctiſſime obligabunt." /Lt. uo. 324.1./
- 163 "Decantationem Paſſionis cum praelectione commutabunt." /Lt. uo. 334.1./
- 164 "Cantio Paſſionis abrogata, atque haec cum praelectione permutari juſſa." /Lt. uo. 350.1./
- 165 "Cantationem Paſſionis Comicam, jam hoc anno ipſi intermiſerunt. Loco ejus Historia haec Domini noſtri, iis praelecta fuit." /Lt. uo. 361.1./
- 166 "Decantatione Paſſionis D. noſtri comica, jam praeviceſſante et praelectione ejus loco inducta exiſtente Rev. D. Superintendens ad conſtantiam in hoc propoſito Eccleſianos exhortatus eſt." /Lt. uo. 365.1./
- 167 "Cantatio Paſſionis Comica...jam ceſſarunt." /Lt. uo. 370.1./
- 168 "Decantationem Paſſionis comicam jam hoc anno intermiſerunt, in quo collaudati ſunt." /Lt. uo. 374.1./
- 169 "Intermiſſa hoc anno Decantatio Paſſionis ejuſque loco adhibita et ſubſtituta lectio." /Lt. uo. 377.1./
- 170 "...Vigiliae Natales abrogatae, ſublata etiam Paſſionis decantatio et cum lectione permutata." /Lt. uo. 386.1./
- 171 "Paſſiones abrogandae." /Lt. 95. ſz. 4.1./
- 172 "Ratihabitu eſt per Rev. Dominum...quod Historia Paſſionis X̄ſti ſuo tempore legatur dumtaxat, et non canatur: quemadmodum haec ita et alibi ubique eidem Reverendiſſimo Dno diſponere viſum eſt." /Lt. uo. 14.1./
- 173 "Praevia decantationis Paſſionis Chriſti abrogatio approbabatur: non item, quod in locum illius praelectionem non ſubſtituiſſent;- quod ut fieret quemadmodum alibi pro gravitate rei, inculcabatur." /Lt. uo. 23.1./
- 174 "More Paſſionis Chriſti Historiam Dn̄ica Palmarum et Feria Paraſceves decantandi ſufferri per nos commendato.

- {vafiores simul fuimus, ut ab hinc memoria haec praelectione publica celebretur, recolaturque." /Lt. uo. 30.1./
- 175 "Ad haec historiam Pafionis Christi, tragico-more decantari folitam aboleri, et praelectionem duntaxat in locum eius fubftitui, Matri et filialibus pariter {vafiores fuimus, nec ad fequendum confilium difficiles fenfimus." /Lt. uo. 46.1./
- 176 "Abusus, in eo confiftens, quod Ecclefia memoriam Pafionis Christi canendo recolere, more aliarum Ecclefiarum confveverit, hac vice cafatus eft: Caeterum ne huius tam momentofi in vita Salvatoris Xfti cafus fama pereat, legendo duntaxat rem practicari iufimus." /Lt. uo. 60.1./
- 177 "Memoriam Pafionis Christi non cantando, ut hactenus in ufu fuit, fed clara et diftincta praelectione per Miniftrum Ecclefiae, fuo tempore inftituenda celebrari iufimus." /Lt. uo. 76.1./
- 178 "...quemadmodum celebrationem Pafionis Salvatoris Christi, canendo practicari folitam, miffam facere iufimus: ita ex oppofito eandem piam confvetudinem, praelectione duntaxat confervari...incolcavimus." /Lt. uo. 91.1./
- 179 "Praeter id, quam quod Pafionis Salvatoris Christi celebrationem cantu perfici folitam exmittendam, ac in locum eius praelectionem duntaxat fubftituendam ordinaverimus, fub hac rubrica nihil amplius ad agendum habuimus." /Lt. uo. 102.1./
- 180 "Decantationem Pafionis Christi, fuo tempore inftitui folitam - jam fublata et in locum eius Praelectionem fubftitutam reperimus: et fic, quod hoc refpectu moneamus, nihil fuppetebat." /Lt. uo. 116.1./
- 181 "Theatralem decantationem Pafionis Salvatoris Domini - Dominica Palmarum inftitui folitam, ad normam aliarum Ecclefiarum, quas hactenus inuifimus, abrogavimus, ac in locum eius fubftituimus folam duntaxat praelectionem eiusdem Hiftoriae idonea praelectio, fuo tempore inftituenda, ac piis meditationibus et adhortationibus ftipanda." /Lt. uo. 147.1./

- 182 "Decantatione Passionis Salvatoris Christi exulari iussa, substituta est in locum eius eiusdem Historiae idonea praelectio, suo tempore instituenda, ac piis meditationibus et adhortationibus stipanda." /Lt. uo. 147.1./
- 183 "Passionis Christi decantationem jam in praelectionem praevis commutatam reperimus, huic, quod hoc respectu monere debuissimus, nil nobis suppetebat." /Lt. uo. 199.1./
- 184 "Intuitu recordationibus Passionis Salvatoris Domini Jesu Christi, ad Normann reliquarum Ecclesiarum constituimus, ut historia eiusdem, prout hactenus fieri solebat, non cantetur, sed legatur ac didascalica piarum meditationum aedificationi auditorum adaptetur." /Lt. uo. 214.1./
- 185 "Decantatio Passionis eo immutata est, ut per Ministrum praelegatur." /Lt. 96. sz. 75.1./
- 186 "Post ea Passionis decantatio una cum Sacris nocturnis, quae hic hactenus obtinebant, abrogata sunt." /Lt. uo. 160.1./
- 187 "Post ea, monuit Reverendissimus D. Praesul, ut Historiam passionis, quae hactenus neglecta fuit, legatur in Ecclesia." /Lt. uo. 41.1./
- 188 "Passio nec antea decantaretur, imposterum quoque ne id eveniat, sed ut praelegatur impositum est." /Lt. uo. 89.1./
- 189 "...constitutum est, ut Passio Dñi Palmarum et Festo Parasceves per Reverendum Ministrum legatur." /Lt. uo. 120.1./
- 190 "In reliquo constitutis annuis devotionibus et iniuncta Passionis praelectione, sessioni huius diei finis impositus est." /Lt. uo. 132.1./
- 191 "Passionis decantatio abrogata, huiusque loco praelectio ejusdem ordinata..." /Lt. 97. sz./
- 192 "...passionis decantatio aequè abrogata et praelectio ejus iniuncta..." /Lt. uo. /
- 193 "...passionis decantatio abrogata..." /Lt. uo./
- 194 "Sub finem sessionis Passionis praelectio loco consueve decantationis iniuncta..." /Lt. uo./

- 195 "...decantatio passionis et plura huiusmodi sunt utcumque abrogata..." /Lt. 98. sz. 19.1./
- 196 "Proventus Rectoris:...5. A Decantatione Passionis Vflnos[Vulgares florenos] 2, quae, ut ut a modo pro abroganda habenda: haec tamen pars Salarii ejus non cessat." /Lt. uo. 150.1./
- 197 "Proventus cantoribus:...7. Pro decantatione Passionis Christi Rflnum[Renum florenum] 1. Ista cassatur quidem: sed haec salarii ejus pars non cessat." /Lt. uo. 194.1./
- 198 "Pariformiter: hoc anno primum cassata est Decantatio Passionis Christi..." /Lt. uo. 163. 1./
- 199 L. Lt. 99. sz.
- 200 A Tiszáninneri ev. kerület azaz a Felvidék nyugati része 1800-as éveinek levéltári anyagát nem vizsgálhattuk meg, mert értesülésünk szerint az anyag Pozsonyban vagy Modoron ömlesztett, hozzáférhetetlen állapotban van. Az 1900-as évek anyagának egy részét Budapesten átnéztük, s mint látni fogjuk nem eredménytelenül épp a késői adatok szempontjából. A Bányai kerület 1848 előtti anyaga viszont elveszett, nagyrésztben, a megmaradt rendezetlen, csupán az Lt. 100. sz. hozzáférhető.
- 201 Lt. 84. sz.
- 202 L. uo.
- 203 Uo.
- 204 L. Lt. 87. sz.
- 205 Lt. 91. sz.
- 206 L. Lt. 90. sz.
- 207 "Tempore quadragesimali explicatne Historiam Passionis J. C. in templo?" /Lt. 85. sz./
- 208 "In Festo omnium Santor. diebus profestis mane explicantur Pensa Biblica usque Dnicam Invocavit; tempore Quadragesimali vero Historia Passionis J. Christi: Liceat observari in Parenthesi: antiquo more in Ecclesia hac Dnica Judica Litanias; Dnica Palmarum ante et post merid. Lamentatio Jeremiae; Festo Parasceves ante meridiem Integra Passio, postmeridiem Lamentatio Adami

decantatur." /Lt. uo. /

209 Lt. 89. sz.

210 L. Lt. 101-108. sz.

211 Lt. 102. sz.

212 L. HaanCith 41.1.

213 Lt. 105. sz. 21.1., Linder László fordítása. Az eredeti szöveg: "...v nedel'u kvetnu: Nebeský Pán so sprievo-
dom organa; -prvá čiastka passii z Ev. Mat. 26 a 27 po
v.50. - Jezukriste Pane milý bez organa;- knáz spieva
z pred oltára Otče naš a povie príležitostnú reč. -dru-
há čiastka passii v 50-66. - Poděkujmež Kristu Panu
-kazeň; - ostatné obyčajným spôsobom. -Veľko - piatko-
vý poriadok a spôsob je ten istý. Lenže piesne sú iné
...Passie však z evangjeliium Jána.-"

214 L. DrobnyPam 67-69.1.; LinderNépi 1. 1.

215 A 19. sz. végi és 20. sz. eleji vizitációk sematikus
kérdései nem térnek ki erre az ügyre, ugy látszik zavar-
talanul élt itt a hagyomány. /L. Lt. 93, 94 és 103. sz./

216 L. BrandschPass 366 kk.

217 Adataink a németországi evangélikusok későbbi passiozá-
sáról:

KadePass /176.1./ adatot közöl, amely szerint 1806-ig
Nürnbergben és 1886-ban "Wippra in Harz..." nevü falu-
ban élt a passiozás hagyománya.

SchneiderChor /490 kk./ ugyancsak utal a Wippra-i szo-
kásra. További adatai: Carl Loewe 1870-ben megjelent
önéletrajzában elmondja, hogy a "Löbejüner Kirche"-ben
édesapja vezetésével passiót énekeltek. - Majd Schneider
beszámol arról, hogy ez évben /1905!/ egy ujsághir alap-
ján nagypénteken Bornstedt nevü faluban "bei Eisleben"
meglepetésére szintén hallott korális passiót. Ennek
egyik evangelista motivumát közli is a Máté passióból.
Hangneme az általánosan szokásos dur típusu. Jelzi is,
hogy a Walther-féle passióval rokon. Továbbá beszámol
arról is, hogy Blankenheimben és Holdenstedtben szintén
énekelnek ez időben passiót.

LottPass /320.1./ utal Schneider előbbi adataira, 'sajnálattal írja vizsont, a korális passióról, hogy "Eine Wiederbelebung der Passionsmusiken in gottesdienstlichen Rahmen ist nicht mehr gelungen."

BlumeEv /95.1./ elmondja, hogy a 19. sz-ban náluk még énekelnek korális passiót.

- 218 "Populi finis est sola aurium titillatio et voluptas carnis, non aedificatio, ut quae in earum auditione supponi non possit." /KabaiTrad 20.1./
- 219 "Quod etiam, quae cantantur...ita per inconvenientem comicamque; modulationem detorquentur et corrumpantur, ut nihil genii divini maneat reliquum." /Uo. 18.1./
- 220 "Quod tota decantationum istarum actio comica sit et histrionica sanctissimum Dei verbum dehonestans. Considera, cordate Lector, quid illud sit, quod sicut in Actibus Comicis antequam Persona aliqua in medium prod-eat, cantus aliquis Musicus premittitur, quo paululum interrupto prodit Persona negotiumque sibi impositum peragit, ut potest; ita hic antea quam persona Lamentatura prodeat in medium, praemittitur cantus Ecclesiae de Passionibus Christi, quo etiam paululum interrupto, prodit illa cum sua flebili cantilena et canit horribiliter de excidio Hierosolymitano. Postea iterum incipit Musica, cantus scilicet de Passionibus Christi Ecclesiae, quo iterum interrupto, prodit persona altera priori, non quoad materiam, sed quoad modulationem aliquantulum dissimilis, utpote crassioris toni, peragitque personam de excidio itidem Hierosolymitano. Haec sedet et cantus Ecclesie de iisdem Passionibus Christi iterum incipit /sicut Musica in Comoediis post quamlibet personam/ quo etiam paululum interrupto, tertia persona prodit, canitque etiam illa, tenui quantum potest Sono, de eodem excidio Hierosolymitano. Atque ita absoluitur unius diei actio." /Uo. 20-21.1./
- 221 Pokoly és Brassay szerint ez a reformátusoknál inkább a későbbi időkben, a 18. sz-ban volt szokás. /L. PokolyErd V. k. 89.1.; BrassayGel 15.1./

222 L. JohnerWort 261.1.

223 BarcsaTisz I.k. 72.1.

224 L. KissSzathm 814.1.; SzabolcsiKoll 25.1.

225 L. SzKissMon 160.1.

226 Lt. 45. sz.

227 Lt. 49. sz. 306.1.

228 Lt. 46. sz. - Egyéb adatok: az 1788-as vizitáció szerint az ev. Pusztavámon /Fejér m/ a tanító egyuttal Notárius is: "Ludi Rectorem et simul Notarium esse Danielelem Taus." /Lt. 82.sz./. Ugyanez a helyzet a Fejér m-i Tordácson /Tordas/ is: "Rector atque simul Notarius est H. Michael Derentsényi." /Lt. uo./. Rochfalván /Gömör egyházmegye/ 1803-ban jövedelme a notáriusi hivatalért: "A notáriusi hivatalért - melyet a biró házában kell végeznie - jár neki 1 mérő rozs és 1/2 mérő buza." /"Ab Officiis Notarii, quae in domo Judicis exsequi debet, metretum unam siliginis, 1/2 metretum triticis." Lt. 92. sz./211.1./. Bátyokon /Hegyaljai egyházmegye/ a jövedelem: "A notáriusi hivatalért a falu rétjéről egy kocsi szénát, egy kocsi sarju-szénát, vagy ha bőségesebb a termés, még többet is kap." /"Pro officio Notariatus, ex prato Possessionis, foeni currum et cordi cūrum, vel plus etiam, si procreatio sit largior, percipit." Lt. 94. sz 152.1./. Szákon /Fejér-Komáromi egyházm./ kiemeli a vizitációs jegyzőkönyv 1814-ben, hogy az iskolamester a "Notáriusságot nem viseli." /Lt. 85.sz./. Ugyanekkor a következő helyen, Velegen, más a helyzet: "Egyszermind a helység Nótáriusa. Ezen hivatal igen kárára van a' Mesteri hivatalnak." /Lt. uo./. Tóth Sámuel a serkei ev. egyházzól közöl adatot: "4. Nótáriáért - mikor azt a Mester viseli - az egész házhelyes gazdák fizetnek egy kéve, a félházhelyesek pedig fél kéve penna buzát." /TóthSerkei 60.1./. - További adatokra vonatkozólag lásd FináczyKöz I. k. 240-241.1., középkoriakra pedig MakMezLev 240.1. és MezeyPécsi.

229 SzabolcsiKoll 22.1.

- 230 "Etenim Ludimagistri et Cantores non raro mercede conducunt alios, qui locum ipsorum suppleant in orationis Jeremiae Passionisque Dominicae decantatione, cum ipsi non possint." /KabaiTrad 18.1./
- 231 L. BenedekMagy 70.1.
- 232 "Salarium Cantoris:...A Cantatione Passionis Domini nostri J. Chr. Xr. 50." /Lt. 94. sz. 163.1./
- 233 KissHelv 3.k. 12-13.1.; idézi BarcsaTisz I.k. 85.1. és BenedekMagy 70.1. is.
- 234 A kakas és bor szolgáltatásáról Pokoly ír részletesebben: "A lelkész mellett szerepel már a XVI. században a legtöbb egyházközségben a tanító is, ki egyszersmind a kántor is, kinek neve rendszerint 'mester'. A nőtlen tanító a lelkésztől asztalt kapott, azonkívül ő is nyert képét, mely a papi kepe fele szokott lenni; kapott didactrumot, kakast is és ha egyszersmind ő volt a harangozó is, ezért pénzt." /PokolyErd 4.k. 117.1./. A borról is ad felvilágosítást, amikor a keperől szól részletesebben: "A hivek szolgáltatása rendszerint csak a vidéken, falusi gyülekezetekben fordul elő s legnagyobb szerepet a székelyföldön játszott, hol a föld mellett épen ez képezte a lelkész jövedelmét. A fő szolgáltatás a párbér természetű kepe, mely úgy látszik, ősi alakjában áll fenn még ma is, mikor mindenki, kinek lo kalongyája terem, ebből kettőt a papnak és egyet a mesternek tartozik adni. A kepe-rendszer mindig tekintettel volt a szegényebb és elaggott hivekre, kikkel szemben a kepekövetelés is alacsonyabb volt. A különböző területeken a kepe különbözőleg alakult, de a párbér természetét megtartotta. A termény-kepen kívül fa-és bor-kepe is szerepel..." /Uo. 116.1./. - Payr ismerteti az ev. csepregi rektor díjlevelét az 1585-ös évekből. Itt is találkozunk a bor és kakas járandósággal: "Es az szegenj emberek tartoznak az Scholamesternek szolgáltatiaert Penna bort adnj, az eő io akarattiok szerent, kj teőbbet, ki keuesebbet, de nem ereóltetesbeól, sem

- szabas szerent." /PayrEgyh I.k. 40.1./." Ismegh minden
giermek az melj fizet zegeotsegh szerent, azok nagj
Polgár fia, uagi Nemes fia, de nem az Nemetek, azok
zent Gál napian egi egi kakással tartoznak, melliett
zent Gál kakassanak hinak, nem kappannal, arra nem
ereöltetthety eő kegme, hanem az kj io akarattiabul
olljant akar adny, szabad uele." /Uo. 41.1./
- 235 BarcsaTisz II,k. 150.1.; id. BenedekMagy 67.1.
- 236 BrassayGel 15.1.
- 237 Incze Jánosnak 1966. febr. 20-án Désről irt leveléből.
- Cs. Tóth ujjabb levélben érdeklődött Imreh halálának
idejéről is, de erre vonatkozólag válasz még nem jött. ^(*)
- 238 Öreg Graduál gyöngyösi példánya Rákóczi György dediká-
ciójával a gyöngyösi gyülekezet részére, jelenleg az
MTA kéziratárában található. A szöveg a restaurált
példány utolsó lapján található.- A magyar szöveget
idézi: BartalusMagy 182.1.; BrassayGel 15.1., SörösMagy
302.1. és PayrDun 790.1. A világosan olvasható "tis-
titto" szót Bartalus helytelenül "rikitto"-nak olvassa,
s ugy látszik tőle veszi át ugyanigy Brassay és Payr is,
viszont Sörös -szerintünk - helyesen "tisztittó"-nak
értelmezi. Igy van csak értelme, mert borra vagy más
italra vonatkozik. - A latin szöveget igy értelmezzük:
"Ha nem ejtene hibát énekében néha a kántor, a paraszt
azt mondaná, ez könnyü mesterség."
- 239 BrassayGel 15.1.
- 240 Lt. 29. sz. 13.1.- Idézi ThuryDun II,k. 263.1. is.
- 241 L. KálmánDebr 37 és 51.1.
- 242 KálmánNagy 150.1.
- 243 PayrDun 100.1.
- 244 Uo. 789.1.
- 245 Soproni ev. gyülekezet levéltára: 212.I. 25.
- 246 BrassayGel 15.1.
- 247 ZsilinszkyMagy 303.1.
- 248 MályuszTür 665.1.
- 249 Hasonlóképpen nem nevezhető passiójátéknak pl. az a
. passió sem, melyet IttzésSzenv tartalmaz. Ezt 1940

táján többfelé előadták szavalókórusokkal, szólókkal, énekkari és orgona betétekkel. Enek nélkül elmondott passiószövege kizárólag a bibliai szövegeket adja. Lényegében az evangélikusok 19. és 20. sz-i passiófelolvasásával egyezik, melyet az éneklés helyébe iktattak. E felolvasások szerepekre bontott szövegeit nem csupán a 18. sz-i énekeskönyvek és az 1805-ös Új énekeskönyv, hanem jónéhány 19. sz-i énekeskönyv és külön kiadott passiószövegcske is tartalmazza, melyeket Schulek Tibor gyűjteményéből és énekeskönyv-katalogusából ismerünk.

- 250 L. FülöpCsik; a problémáról továbbá l. PosonyiLiszt, DömötörPass és BálintNép.
- 251 "...a reformáció vetett véget a késő-középkori passióvirágzásának. A protestáns felfogás helytelenítette Jézus szenvedésének és általában a Megváltó alakjának színpadra vitelét /66. jegyzet: Geschichte des neuren Dramas II. 319-20. l./ . Luther ugyan pártolta és pedagógiai szempontból igen hasznosnak tartotta a vallásos tárgyú színjáték előadását, a passióval szemben azonban határozottan állást foglalt és helyette inkább ótestamentumi történetek feldolgozását ajánlotta. Hasonló állásponton volt Melanchton is." /DömötörPass 33. l./
- 252 HaanCith 41. l., Linder László fordítása.
- 253 DrovnyPam 67-68. l., Linder László fordítása.
- 254 LinderNépi 1. l.
- 255 Linder László kérésünkre levélben érdeklődött szintén a Stara Pazova-i passiózásról. A 15 éve ott működő jelenlegi lelkész, Vladimir Veres 1966. ápr. 29-én kelt levele szerint nem hallott a 30 év előtti szokásról. Beszámol viszont arról, hogy jelenleg nagypénteken este a lamentációt éneklék mintegy 30 énekes közreműködésével.
- 256 L. KálmánDebr 19. l.
- 257 SzabolcsiKoll 22. l. hozza a latin szöveget, a 88. jegyzetben pedig a magyar fordítást.- Szabolcsi BékefiSáros 64. l-ra utal. - A latin szöveget idézi még: SzombathiSár

Hist 136.1., KissSár 310.1., valamint a magyar fordításban SzombathiSár 180.1.

- 258 "Scholar̄ Rectores {olemniter admonui in fine Synodi /admoniti sunt in Synodi...fine[?]/ ut...Cantiones ad melodias antiquitus receptos decantent, neque in inuſitates depravēt melodias: quod ut melius praeſtari poſſint, in Schola unamquamque cantionem prius decantent, quā in templo rurſus canant." /Lt. 15. sz. 153.1./
- 259 "...canantque non ſponte et liberali Spiritu, ſed coacte /coguntur enim Lamentantes pueri/ imo ſaepe pro precio." /KabaiTrad 2.1./
- 260 "Tales enim ſunt pueruli Lamentantes, qui vix aliquod intelligunt eorum, quae magnā cum trepidatione ne confundantur, canunt e ſuggeſto non ſuo, ſed miniſtrorum verbi..." /Uo. 19.1./
- 261 "Si puer Lamentans aliquomodo deficiat, populus ſolvitur in riſus." /Uo. 24.1./
- 262 "Si canit puer in cathedra, canat cum ipſo Eccleſia tota, quia canere eſt totius Eccleſiae, vel eorum ſaltem omnium, qui donum habent canendi..." /Uo. 29.1./
- 263 MadocsaiGöndör /11 kk./ foglalkozik röviden a kézirat-tal, de nem zenei szempontból. - HrabowszkyPresb /167-168.1./ szerint Göndör Gergely Vanyolán rektor volt, majd a csótiak Vanyoláról predikátornak hívták meg és lelkésszé ordinálták Selmetzen 1706 máj. 8-án, 1711 körül Téthen predikátor és S. Synodi Notárius, végül Bödögén lelkész. - Hrabowszkynek kéziratban levő művére Sólyom Jenő levéltáros volt szives felhívni a figyelmet.
- 264 L. KadePass 2.1.
- 265 StäbleinPass a 891-894. lapokon közli 16 passió Terminatioja között; a források pontos jelzéséről és hangneméről a 895. lapon szól.
- 266 BárdosVar 302. lapján említett passiók hangneméről még nincs részletes adatunk.
- BlankenburgHist /472.1./ az Osterhistorie-vel kapcsolat-

ban szól az I. Tonus, a moll típus használatáról.

BraunChor /222.l./ közöl egy részletet Scandellus:

Auferstehung Historie-ből /17.sz./, amelyben szintén

ugyanazt a hangnemet sejtjük. Bővebbet se erről, se az előbbiről még nem tudunk.

- 267 GerberPass /131 kk./ is a choral passió zsoltározó jellegét hangsúlyozza. - BöckelerPass /97 kk./ a passió formáját a lectio és evangélium tonusából származtatja. BöckelerVar /27 kk./ ezen elvek alapján közli 26 passió motivumait. Erveinek alapját nem vonjuk kétségbe, mégis alkalmasabbnak véljük a variánsok vizsgálatában a zsoltárforma alkalmazását. A lectio és evangéliumtonusában a pont, doppelpont, comma dallambeli motivum változást okoz. Ezt a finom megkülönböztetést e helyeken a magyar passiókban egyáltalán nem tapasztaljuk. A zsoltárforma - szerintünk - áttekinthetőbbé teszi a passió formáját. E forma alkalmazásával csupán a kérdés formulánál akad probléma, mert a Mediatio és Terminatio helyén is megjelenik. Vizsgálatainkban e formulát egységesen a Mediatio helyére tettük.
- 268 A továbbiakban a Krisztus dallamcsoportnál elhagyjuk az "a" és "b" jelzést, mert az Eli dallamokról ugyanis külön lesz szó.
- 269 Forrásaink tenor c-kulcsot alkalmaznak, tehát férfi hangokról van szó. Átirásainkban ezért c kulcsot jelzünk.
- 270 SzabóKéz és StollKéz adatain kívül Cs. Tóth Kálmán szíves közlései voltak itt segítségemre.- Forrásainkat ezután mindig a 91-96. l-kon jelzett rövidítésekkel jelöljük.
- 271 L. KodályNép 52.l.; RajeczkyPar 26. és 27. sz. /346-347.l./
- 272 L. WioraSyst 133-193.l.
- 273 L. BorsaiDisz 270-289.l.
- 274 DincsérVált 131.l.

Irodalom.

- Ameln, K., Die ältesten Passionsmusiken.
Musik und Kirche, XI, 1939.
- Ameln, K - Gerhardt, C, Johann Walter und die ältesten deutschen Passionshistorien.
Mschrif Gk K, 44, 1939.
- Ameln, K, Die Anfänge der deutschen Passionshistorie. Kongress-Bericht IGMW, Basel, 1949.
- ApáczaiEnc Apáczai Csere J, Magyar Encyclopedia.
Modern kiadás, Bpest, 1959.
- AbelBárt Abel J, A bártfai Szent Egyed-templom könyvtárának története. Bpest, 1885.
- Babik J, A magyar katolikus egyházi ének története rövid előadásban. Eger, 1890.
- BaloghVoc Balogh J, "Voces paginarum." Adalékok a hangos olvasás és írás kérdéséhez. Bpest, 1921. Német nyelvű bővített kiadás, Leipzig, 1927.
- BannisterMon Bannister, H.M, Monumenti Vaticani di Paleografia Musicale Latina. Leipzig, 1913.
/Harrassowitz 191 kk./
- BarcsaTisz Barcsa J, A Tiszántuli ev. ref. egyházkerület történelme. Debrecen, 1906.
- Barla J, Irott gyűjtemények /kodexek/ a XVII. században. Prot. Szemle, 1900.

- BartalusMagy Bartalus I, Magyar Egyházak Szertartásos Énekei a XVI-XVII. sz-ban. 1869. Ért. a nyelv és széptud. köréből, I/9.
- Bartha J, A magyar katolikus énekköltészet a XVIII. századig. Bpest, 1901.
- BarthaSzalk Bartha D, Szalkai érsek zenei jegyzetei monostor iskolai diák korából /1490/. Bpest, 1934.
- Bartha D, A newyorki zenetudományi kongresszusról. Magyar Zene, 1961.
- Bartonek E, Codices manu scripti latini. /Catalogus Bibliothecae Musei Nationalis Hungarici XII./, Tom. I., Codices latini medii aevi, Bpest, 1940.
- BálintNép Bálint S, Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza. Bpest, 1938.
- BárdosEp Bárdos K, Az Eperjesi Graduál, I. Gregorián kapcsolatok. Ztud. Tanulm. VI, 1957.
- BárdosVar Bárdos K, Variation in den ungarischen Passionen des 16-18. Jahrhunderts. Studia Musicologica, Tomus IV. fasc. 3-4, 1963.
- BenedekMagy Benedek S, Magyarországi református agendairodalom a reformáció első három századában. Pápa, 1949. /Kézirat/
- BékefiSáros Békefi R, A sárospataki ev. ref. főiskola 1621-iki törvényei. Bpest, 1899.
- Békefi R, A debreczeni ev. ref. főiskola XVII és XVIII. századi törvényei. Bpest, 1899.
- Békefi R, A marosvásárhelyi ev. ref. iskola XVII. századi törvényei. Bpest, 1900.
- BékefiKápt Békefi R, A káptalani iskolák története

- Magyarországon 1540-ig. Bpest, 1910.
- BlankenburgHist Blankenburg, W, Historia címszó az MGG 6. kötetében, 1957.
- BlankenburgPass Blankenburg, W, Die protestantische Passion. /Passio címszó alatt./ MGG 10. k., 1962.
- BlumeEv Blume, Fr, Die evangelische Kirchenmusik. Potsdam, 1931. /HMW/.
- BodMagy Bod P, Magyar Athenas. Nagyszeben, 1766.
Bod P, Smirnai Szent Polikarpus. Nagyenyed, 1766.
- Bodonhelyi J, Az angol puritánizmus lelki élete és magyar hatásai. Bpest, 1942.
- Bogisich M, Cationale et Passionale Hungaricum. Bpest, 1882. /Ért, a nyelv és széptud. köréből X/8./
- Bogisich M, Magyar egyházi népénekek a XVIII. századból. Bpest, 1880. /Ért, a nyelv és széptud. köréből IX/11./
- Borbély I, A legrégebb unitárius templomi énekeskönyvek. EPhK, 1913.
- Boros Gy, Imádságok és énekek a XVII. évszázadból. Keresztény Magvető, 1932.
- Boros Gy, Szertartások és szokások az unitárius egyházban. Keresztény Magvető, 1932.
- BorsaiDisz Borsai I, Diszités és variálás egy mátrai falu dalaiban. Klnyomat Ethnographia, 1959, 1-3. sz.
- Böckeler, H, Der Passions-Evangelien u. Epistel-Gesang in der Stiftskirche zu Aachen. Gr. Bl. /Aachen/ IV., 1879.
- BöckelerPass Böckeler, H, Über den Passionsgesang.

- Gr. Bl. 1880.
- BöckelerVar Böckeler, H, Uebersicht der in Passion vorkommenden Varianten von Gesangsformeln nebst einer Kritik derselben. Gr. Bl. 1881.
- BrandschPass Brandsch, G, Kirchliche Passionsmusik in Siebenbürgen. Beiträge zur Geschichte der ev. Kirche A.B. in Siebenbürgen. Hermannstadt, 1922.
- BrassayGel Brassay K, Geleji Katona István élete és munkái. A hajdunánási ref. főgimn. értesítője, 2. közlemény, 1902/03.
- Braun, W, Zur Passionspflege in Delitzsch unter Chph. Schultze. Archiv für Musikwissenschaft, X., 1953.
- BraunChor Braun, W, Die mitteldeutsche Choralpassion in achtzehnten Jahrhundert. Berlin, 1960.
- BredárGál Bredár Gy, Gálszécsi énekeskönyvének Prágában előkerült töredéke. Magyar Könyvszemle 81. évf./1965/, 3. sz.
- BroddeEv Brodde, O, Evangelische Choralkunde. Liturgia IV. Handbuch des evang. Gottesdienstes, Kassel, 1961.
- BunyitayVár Bunyitay V, A váradi káptalan legrégebbi statutumai. Nagyvárad, 1886.
- CoosemansPass Coosemans, D.V, Il Canto del "Passio". Rivista Liturgica VI., 1919.
- Cousse-makerDram Cousse-maker, E, Drame liturgiques du Moyen Age. Paris, 1861.
- Csomasz Tóth K, A református gyülekezeti éneklés. Bpest, 1950.
- CsTóthEp Csomasz Tóth K, Az Eperjesi Graduál, II. Kórusok és népének dallamok. Ztud. Tanulm.

VI, 1957.

- CsTóthDall Csomasz Tóth K, A XVI. század magyar dal-
lamai. Bpest, 1958.
- Csontos J, A sárospataki református col-
legium könyvtárának kéziratai. MKSz, 1881.
- CzeglédDebr Czegléd S, A debreceni kollégiumi Nagy-
könyvtár írott graduáljai. Református
Egyház, 1957.
- CzeglédBatth Czegléd S, A Batthyány-codex és az Óvári
graduál közös leírója. MKSz, 1961.
- CzeglédOst Czegléd S, "Emberi hagyományok ostromozá-
sa". Református Egyház, 1964.
- Dankó J, Vetus Hymnarium ecclesiasticum
Hungariae. Bpest, 1893.
- Dibelius, F, Zur Geschichte der lutheri-
schen Gesangbücher Sachsens seit der Re-
formation. Beiträge zu sächsischen Kir-
chengeschichte I., Leipzig, 1882.
- DincsérVált Dincsér O, A változat a magyar népzenei
kutatásban. Emlékkönyv Kodály Zoltán 60.
születésnapjára, 1943.
- DömötörPass Dömötör T, A passiójáték. Bpest, 1936.
- DömötörNapt Dömötör T, Naptári ünnepek - népi szin-
játás. Bpest, 1964.
- DrobnyPam Drobny J, Pamätnica cirkve ev. av. art
Velkó-Prietržskej. Myjava, 1908.
- Eggebrecht, H, Die Matthäuspassion des M
Vulpus. Die Musikforschung III., 1950.
- Epstein, P, Zur Geschichte der deutschen
Choralpassion. Jahrbuch der Musikbiblio-
thek Peters, 1929.

- ErdélyiGrad Erdélyi P, Egy régi graduál. ItK, 1891.
- ErdélyiÉnek Erdélyi P, Énekeskönyveink a XVI-XVII. században. MKSz, 1899.
- FalvyDiff Falvy Z, Zur Frage von Differenzen der Psalmodie. Studien zur Musikwissenschaft XXV. Band, Graz-Wien-Köln, 1962.
- FalvyCod Falvy Z,- Mezey L, Codex Albensis. Bpest, 1963.
- FalvyAnt Falvy Z, Über Antiphonvarianten aus dem Österreichisch-Ungarisch-Tschechoslowakischen Raum. Studien zur Musikwissenschaft XXVI. Band, Graz-Wien-Köln, 1964.
- FerrettiPass Ferretti, P, Il Canto Della "Passione" nella Settimana Santa. Rivista Liturgica V., 1918.
Ferretti, P, Estetica gregoriana. Roma, 1934.
- FináczyKöz Fináczy E, A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. I-II.k., Bpest, 1899.
Fischer, A - Tümpel, W, Das Deutsche evangelische Kirchenlied des 17. Jahrhunderts. Gütersloh, 1902.
v. Fischer, K, Zur Geschichte der Passionskomposition des 16. Jahrhunderts in Italien. Archiv für Musikwissenschaft XI., 1954.
v. Fischer, K, Neues zur Passionskomposition des 16. Jahrhunderts. Bericht über den 7. internationalen Musikwissenschaftlichen Kongress Köln 1958. Bärenreiter Kassel u. Basel, 1959.

- Földváry L, Adalékok a dunamelléki ev. ref. egyházkerület történetéhez. I-II; Bpest, 1898.
- FriedrichMagy Friedrich K, A magyar evangélikus templomi ének történetének vázlatja. Bpest, 1944.
- FülöpCsik Fülöp A, Csiksomlyói nagypénteki misztériumok. Bpest, 1897.
- GelejiKánon Geleji Katona I, Egyházi kánonok 1649. Függ: A Szatmár-Németiben 1646. évben tartott Nemzeti Zsinat végzései. Ford: Kiss Áron, Kecskemét, 1875. Összeállította: Kiss Kálmán.
- GerberPass Gerber, R, Die deutsche Passion von Luther bis Bach. Luther-Jahrbuch XIII., 1931.
- GóbiJegy Góbi I, A magyarországi ág. hitv. ev. egyetemes egyházi levéltárának jegyzéke. Bpest, I.k. 1912, II.k. 1915.
- GombosiPass Gombosi O, Passió címszó alatti cikke. Szabolcsi-Tóth, Zenei lexikon II., 2. kiad. Bpest, 1935. Atdolg. új kiad. III., Bpest, 1965.
- Graff, P, Geschichte der Auflösung der alten gottesdienstlichen Formen in der evangelischen Kirche Deutschlands. Göttingen, 1937.
- GyöngyösyDecl Gyöngyösy Gr, Declarationes cōstitutio- num ordinis fratrum heremitarum Sancti Pauli heremite. /16. sz./ Bpest, Egyet. Ktár RMK III. 193. Incunabulum. A mű a kötet 63. lapján kezdődik.
- HaanCith Haan, L, Cithara Sanctorum jeji historia, jeji püwodce. Pest, 1873.

- Haas,R, Zur Walthers Choralpassion nach Matthäus. Archiv für Musikwissenschaft IV., 1922.
- HaasAuf Haas,R, Aufführungpraxis der Musik. Wildpark-Potsdam, 1931. /HMW/.
- HarsányiCsep Harsányi I, A csepregi graduál. It, 1895.
- HarsányiRád Harsányi I, A Ráday graduál. ItK, 1926.
v.Heydt,D, Geschichte der evangelischen Kirchenmusik. Berlin, 1926.
- Horkay L, A háromszázéves Oreg Graduál. Prot. Szemle XLV., 1936; Századok LXXI., 1937.
- Horváth C, Két pataki graduál. Sárospataki Füzetek, 1905.
- Horváth C, Két pataki énekeskönyv. Református Zeneközlöny, 1906.
- HorváthBatth Horváth C, A Batthyány-codexről. ItK, 1905; Kinyomat Bpest, 1906.
- Horváth J, Barokk izlés irodalmunkban. Napkelet, 1924. Ujra kiadva: H.J: Tanulmányok, Bpest, 1956.
- HorváthKezd Horváth J, A magyar irodalmi műveltség kezdetei. Bpest, 1931; 1944.
- HorváthRef Horváth J, A reformáció jegyében. Bpest, 1953; 1957.
- HrabowszkyPresb Hrabowszky Gy, Presbyterologia Trans Danubiana.I.k.,/19. sz. eleje/, kéziratban. Sopron, Ev. Ekg. Ltár 1394. sz; régi szám: Lc 153.
- Irodtört A magyar irodalom története I-II., Szerk: Klaniczay T, Bpest, 1964.
- IttzésSzenv Ittzés M, A mi Urunk Jézus Krisztus szen-

- vedése és halála. Győr, 1940.
- Ivánka S, A Graduál. Magy. Prot. Egyh. és Isk. Figyelmező V., 1974.
- Jakab E, Adatok énekeskönyveink bibliográfiájához. MKSz, 1882.
- JánossyLit Jánossy L, Az evangélikus liturgia megújodása történeti és elvi alapon. Bpest, 1932.
- JelicGlag Jelic, L, Fontes historici liturgiae glagolito romanae. Krk /Veglae/, 1903.
- JohnerWort Johner, D, Wort und Ton im Choral. Leipzig, 1953.
- KabaiTrad Kabai B.G, Traditionum humanarum flagellatio. Debrecen, 1677. Debreceni ref. egyházkerület könyvtára RMK 325.
- KadePass Kade, O, Die ältere Passionskomposition bis zum Jahre 1631. Gütersloh, 1893.
- KajoniCant Kajoni /Kájoni/ J, Cationale Catholicum. Csiksomlyó, 1676. Uj kiad: 1719.
- Kanyaró F, A legrégebb unitárius énekeskönyvekről. MKSz, 1895.
- Kanyaró F, Unitárius énekeskönyv a XVI. sz-ban. Keresztény Magvető, 1898.
- Kanyaró F, Az unitárius passió eredetéről. Keresztény Magvető, 1905.
- Kardos A, A régi protestáns graduálokról. ItK, 1891.
- KardosLaik Kardos T, A laikus mozgalom magyar bibliája. Minerva, 1931.
- Kardos T, Deák-műveltség és magyar renaissance. Századok, 1939.

- KardosBibl Kardos T, A huszita biblia keletkezése. Magy. Nyelvtud. Társ. kiad. Bpest, 1953.
- KardosCant Kardos T, Huszita típusu Cantilénáink. ItK, 1953.
- Kardos T, A magyarországi humanizmus kora. Bpest, 1955.
- Kathona G, Samorjai János gyakorlati theologiája. Debrecen, 1929. Kinyomat a Theologiai Szemle XVI. évf. pótfüzetéből.
- Kathona G, A csákberényi református egyház története. Pápa, 1937.
- Kálmán F, A Kálmáncai énekeskönyv. Magyar Prot. Egyh. és Isk. Figyelő, 1879.
- Kálmán F, Az új-régi énekeskönyv. Figyelő, 1879.
- KálmánNagy Kálmán F, A nagydobozai énekeskönyv. Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1881.
- KálmánDebr Kálmán F, Debreceni graduálok. Debreceni Prot. Lap, 1882.
- Kálmán F, A Batthyány-Codex; A kecskeméti Codex. Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1883.
- Kálmán F, A sárospataki codex. EphK, 1884.
- Kálmán F, Cationale et Passionale Hung. EphK, 1884.
- Kálmán F, Adalékok a XVI-XVII. század irodalomtörténetéhez. Figyelő, 1886.
- Kiss Á, A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései. Bpest, 1882.
- KissHelv Kiss B, A Helv. hitvallásu Békésbányai Egyház Vidék földje-lakosai-Vallástudomány és polgári történetének emléke. Szentest, 1836. Kéziratban /Debrecen, Egyház-

- kerületi könyvtár R 567./
- KissDun Kiss J, A dunántuli ev. egyházkerület énekeskönyvei. Sopron-Tapolca, 1952. Kéziratban /Bpest. Ev. Egyet. Ltár jelzet nélkül/.
- KissSár Kiss K, A sárospataki ref. főiskola énekarának multja és jelene. Sárospataki Füzetek, 1866.
- Kiss K, A vetési reform. egyház története. Kecskemét, 1875.
- KissSzathm Kiss K, A szathmári reform. egyházmegye története. Kecskemét, 1878.
- SzKissMon Sz.Kiss K, Monografiai vázlatok a barsi ref. esperesség multja és jelenéből. Pápa, 1879.
- KlaniczayMRen Klaniczay T, A magyar irodalom reneszánsz korszaka. It, 1961.
- KlaniczayRen Klaniczay T, Reneszánsz és barokk. Bpest, 1961.
- Klaniczay T, Marxizmus és irodalomtudomány. Bpest, 1964.
- Klaniczay T, A magyar reneszánsz kutatás újabb eredményei. MTA I. OK XXI., 1964.
- Knauz N, A pozsonyi káptalan kéziratai. Magyar Sion, 1866.
- Kniewald D, Iluminacija i notacija zagrebackih liturgijskih rukopisa. Zagreb, 1944.
- Kniewald D, Hierarchie und Kultus bosnischer Christen. Accademia Nazionale dei Lincei, Quaderno N. 62., 1964.
- KodályNép Kodály Z, A magyar népzene. Bpest, 1937.

- Kreps, J, Le chant de la passion. Quest. Lit. Par. 8., 1923.
- LatilSpig Latil, A, Spigolature Cassionesi Cantilene monastiche. Rassegna Greg.V., 1906.
- Leopold, U, Die Liturgischen Gesänge der evangelischen Kirche im Zeitalter der Aufklärung und Romantik. Kassel, 1933.
- LinderNépi Linder L, Népi passió. Bpest, 1955. Kéziratban.
- LottPass Lott, W, Zur Geschichte der Passionskomposition von 1650-1800. Archiv für Musikwissenschaft, 1920.
- MadocsaiGöndör Madocsai M, Göndör Gergely predikációs kötetének kézírata. Bpest, 1956. Kéziratban. Feldolgozta Sólyom J. irányítása mellett és adatai alapján. Mellékelve Sólyom J. jegyzetei is. /Bpest Egyet. Ev. Itár jelzet nélkül/.
- MakárSzok Makár J, A szokolyai református egyház története, néprajza. New Brunswick, 1965.
- Makkai L, A magyar puritánusok harca a feudálisok ellen. Bpest, 1952.
- MakMezLev Makkai L-Mezey L, Arpád-kori és Anjou-kori levelek XI-XIV. század. Bpest, 1960.
- MaróthyKöz Maróthy J, A középkori tömegzene alkalmi és formái. Ztud. Tanulm. I., 1953.
- Mályusz E, Magyar renaissance, magyar barokk. Budapesti Szemle CCXLI és CCXLII., 1936.
- MályuszTür Mályusz E, A türelmi rendelet. II. József és a magyar protestantizmus. Bpest, 1939.
- MályuszIrat Mályusz E, Iratok a türelmi rendelet tör-

- ténetéhez. Bpest, 1940.
- MestánGál Měšťan, A, A Gálszécsi-töredék felfedezése. MKSz, 1965. 3.sz.
- MezeyKezd Mezey L, Irodalmi anyanyelvűségünk kezdetei az Árpádkor végén. Bpest, 1955.
- Mezey L, A "Báthory-biblia" körül. - A mű és szerzője. MTA I. OK VIII., 1956.
- MezeyPal Mezey L, Paleográfia. A latin írás története. Bpest, 1962. /Rotaprint./
- MezeyKéz Mezey L, A kéziratosság századai. A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében c. kötetben, 1963.
- MezeyPécsi Mezey L, A pécsi egyetem-alapítás előzményei. Kézirat, megjelenés alatt a pécsi egyetem jubileumi évkönyvében.
- MészárosIsk Mészáros I, Magyarországi iskoláskönyv a XII. század első feléből. Kinyomat a MKSz 1961, 4. számából.
- Molly K, A két pataki graduál. SpFüz, 1905.
- MurányiMisk Murányi R.Á, A miskolci Máté passió. Borsodi Szemle VI., 1962.
- NagyHel Nagy I, Ketskeméti Helikon, vagy A' Helvétziai Vallástételt követő Ketskeméti Oskola nevezetesebb Történeteinek, az abban forgott Tanítóknak és belüle került, s' idővel jelesebb Hazafiakká vált Tanulóknak előadása. Ketskemét, 1823. Kéziratban /OSZK Quart. Hung. 3./.
- Nagy S, A debreceni református főiskolai énekkar /Kántus/ 1739-1938. Hajduhadház, 1938.
- PappKezd Papp G, A magyar katolikus egyházi nép-

- ének kezdetei. Bpest, 1942.
- PayrEgyh Payr S, Egyháztörténeti emlékek. Forrásgyűjtemény a dunántuli ág. hitv. evang. egyházkerület történetéhez I.k. Sopron, 1910.
- Payr S, A soproni evangélikus egyházközség története I.k. Sopron, 1917.
- PayrDun Payr S, A dunántuli evangélikus egyházkerület története I.k. Sopron, 1924.
- PayrNemes Payr S, A nemeskéri artikuláris evangélikus egyházközség története. Sopron, 1932.
- PetróEml Petró S, A magyarnyelvű egyházi ének középkori emlékei. Klnyomat EPhK 1941. III. füz-ből.
- Pirnát A, Die Ideologie der Siebenbürger Antitrinitarier in den 1570-er Jahren. 1961.
- PokolyErd Pokoly J, Az erdélyi református egyház története. Bpest, I-III.k: 1904, IV-V.k: 1905.
- PosonyiLiszt K.Posonyi E, A "lisztlopó" anekdota és a passió-játék. Ethnographia, 1929.
- PozniakPasja Pozniak, W, Pasja choralowa w Polsce. Nasza przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce, Tom. III., Krakow, 1947.
- Frónay D- Strompf L, Magyar evangélikus egyháztörténelmi emlékek. Bpest, 1905.
- RadóEsz Radó P, Esztergomi könyvtárak liturgikus kódexei. Klnyomat a Pannonhalmi Főap. Főisk. 1940-41. Évkönyvből, Pannonhalma, 1941.

- RadóInd Radó P, Index codicum liturgicorum manu scriptorum Regni Hungariae. Bpest, 1941. /OSZK kiadv. XIV./
- RadóNyomt Radó P, Nyomtatott liturgikus könyveink kézírásos bejegyzései. Bpest, 1944.
Radó P; Libri liturgici manu scripti bibliothecarum Hungariae Tom.I., Libri liturgici manu scripti ad missam pertinentes. Bpest, 1947. /OSZK kiadv. XXVI; /
- RaffayPass Raffay S, A passió játékok. Prot. Szemle, 1901.
Rajeczky B, Népdaltörténet és gregorián-kutatás. Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára, 1943.
- RajeczkyPraef Rajeczky B, Középkori missaléink Praefatio-dallamai. Magyar Zenei Szemle, 1948.
- RajeczkyAd Rajeczky B, Adatok a magyar gregoriánhoz. Ztud. Tanulm. I., 1953.
- RajeczkyPar Rajeczky B, Parallelen Spätgregorianischer Verzierungen im ungarischen Volkslied. Sep. "Studia Memoriae Belae Bartók Sacra." Bpest, 1956.
- RMDE I. Régi Magyar Drámai Emlékek I. Kiad. Kardos T. és Szilvás Gy., bev.Kardos T., Bpest, 1960./Ism. Pirnát A., ItK, 1961./
- RévészEgyh Révész I, Magyar református egyháztörténet I. /1508-1608./. Debrecen, 1938.
- RézVall Réz L, Vallás és művészet. Rimaszombat, 1909.
Richter, B.T, Gottesdienstliche Passionsaufführungen in Leipzig. Monatschrift für Gottesdienst und kirchliche Kunst IX., 1904.

- Richter, B.T., Zur Geschichte der Passions-
aufführungen in Leipzig. Bach-Jahrbuch,
1911.
- Rietzsch, F., Eine deutsche Passions-Hand-
schrift /Johannes-Passion/ der Kirche zu
Löbau /Sa./. Jbfl I., Kassel, 1955.
- Schmidt, G., Die Handschrift Ansbach VI g.
der Matthäus-Passion von J. Walter. JbfH
I., Kassel, 1955.
- Schmidt, G., Zur Quellenlage der Passionen
J. Meilands /1542-1577/. JbfH III., 1957.
- Schmidt, G., Grundsätzliche Bemerkungen
zur Geschichte der Passionshistorie. Ar-
chiv für Musikwissenschaft XVII., 1960.
- Schmitz, A., /Mainz/, Zur motettischen Pas-
sion des 16. Jahrhunderts. Archiv für Mu-
sikwissenschaft, 1959.
- SchneiderChor Schneider, M., Die alte Choralpassion in
der Gegenwart. Zeitschrift der interna-
tionalen Musikgesellschaft VI., 1905.
- SchramBev Schram F., Bevezető népekeinkhez. Bpest
1958. /Rotaprint/.
- SchremsGreg Schrems, Th., Die Geschichte des gregoriani-
schen Gesanges in der protestantischen
Gottesdiensten. Freiburg, 1930.
- SejalonNom Sejalon, H., Nomasticon Cisterciense, p.
137-138: Consuetudines Ordinis Cistercien-
sis Cap. 59. de privatis Missis. Solemnes,
1892.
- SörösMagy Sörös B., A magyar liturgia története.
Bpest, 1904.
- StäbleinPass Stäblein, Br., Die einstimmige lateinische

- Passion. MGG lo.k., 1962. /Passio címszó alatt./
- StollKéz Stoll B, A magyar kéziratok énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája /1565-1840./. Bpest, 1963.
- StragacicAleks Stragacić, A.M, Papa Aleksander III. u Zadru. Posebni otisak iz knjige Radovi instituta Jugoslavenske akademije u Zadru Sv. I. / dátum nélkül./
- Szabó K, Huszár Gál életéről és nyomdájáról. Századok, 1867.
- Szabó K, Régi magyar könyvtár. I. Bpest, 1879.
- SzabóKéz Szabó T.A, Kéziratok énekeskönyveink és verses kézírataink a XVI-XIX. században. Zilah, 1934.
- SzabolcsiÓm Szabolcsi B, Ó magyar Mária-siralom dala. Argonauták, 1937.
- SzabolcsiMagy Szabolcsi B, A magyar zenetörténet kézikönyve. Bpest, 1947., 1955.
- SzabolcsiTin Szabolcsi B, Tinódi zenéje./1929/, újabb kiad: A magyar zene évszázadai I., 1959.
- SzabolcsiHist Szabolcsi B, A XVI. század magyar történelmi zenéje./1931/, újabb kiad: uo.
- SzabolcsiFő Szabolcsi B, A XVII. század magyar főúri zenéje./1928/, újabb kiad: uo.
- SzabolcsiKoll Szabolcsi B, A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje./1930/, újabb kiad: uo. II., 1961.
- Szathmáry J, A református templomi énekeskönyv története. Prot. Szemle, 1892.
- SzeberinyiCorp Szeberinyi J, Corpus maxime memorabilium

- Synodorum evangelicarum. Pesthini, 1848.
- SzékelyHusz Székely Gy, A huszítizmus visszhangja Magyarországnépeiben. Kinyomat MTA II. OK., 1954.
- Székely Gy, A huszítizmus és a magyar nép. Századok, 1956.
- SzelepcsényiCant Szelepcsényi Gy, Cantus Catholici...Nagy-szombat, 1675, 1703.
- SzigetiDenk Szigeti, K, Denkmäler des Gregorianischen Chorals aus dem ungarischen Mittelalter. Studia Musicologica Tom. IV. fasc. 1-2., 1963.
- SzombathiHist Szombathi J, Historia Scholae seu Collegii ref. Sárospatakiensis. Sárospatak, 1860.
- SzombathiSár Szombathi J, A sárospataki főiskola története. Sárospatak, 1919., ford: Gulyás József.
- Thury E, A veszprémi ref. egyház története. Bpest, 1893.
- Thury E, Az evangéliom szerint reformált magyarországi keresztyén egyház története tekintettel az ágost. hitv. evang. egyházra. Pápa, 1898.
- Thury E, A dunántuli református egyházkerület története I. Pápa, 1908.
- ThuryDunII. Thury E, A dunántuli ref. egyházkerület története II. Pápa, 1914. /Kéziratban/.
- Thury E, Adatok a Dunántuli ref. egyház történetéhez. Magy. Prot. egyháztörténeti adattár VIII., 1910.
- ThuryAd Thury E, Adatok a dunántuli ref. egyház-

kerület történetéhez I. Kéziratban a pápai ref, egyházkerületi könyvtárban, jelzet nélkül./II. k. elveszett./.

Thury E, Adatok a Felső-dunamelléki ref. egyház történetéhez. Kéziratban uo.

Timár K, A moldvai husziták és csángók magyar miséje. Kalocsa, 1931.

ToldyPass

Toldy F, Régi magyar passió rajzokkal. Pest, 1856.

Tolnai G, Régi magyar főurak. Eletforma és műveltség az ujkorban. Bpest, /1939./

TolnaiBar

Tolnai G, Barokk problémák. MTA I. OK XXII. 1-4.sz., 1965.

Tóth E, A tápi református egyház története. Pápa, 1925.

Tóth E, Az urvacSORaosztás Dunántul a reformáció kezdetétől a 18. sz. végéig. Debrecen, 1934.

Tóth E, A pápai református egyház története. Pápa, 1941.

Tóth E, A magyar református egyház története. Bpest, 1949.

TóthMagy

Tóth F, A magyar és erdély-országi protestáns ekklesiák historiája. Komárom, 1808.

Tóth F, A pápai reformata szent ekklesiának rövid historiája. Komárom, 1808.

Tóth J, A Ráday Kodex. ItK, 1926.

TóthAd

Tóth S, Adalékok a tiszántuli ev. reformált egyházkerület történetéhez. Debrecen, 1894.

- TóthSerkei Tóth S, A serkei ev. ref. egyház története. Rimaszombat, 1888.
- TóthHusz Tóth Szabó P, A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. Bpest, 1917.
Turóczi-Trostler J, Az ismeretlen XVII. század. Magyar Nyelvőr, 1953.
Ursprung, C, Die katholische Kirchenmusik. Potsdam, 1931. /HMW/.
Varasdy L, Kéziratos énekeskönyveink. Figyelő, 1896.
Wackernagel, Ph, Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zu Anfang des 17. Jahrhunderts. Leipzig, 1964.
- WagnerMel Wagner, P, Einführung in die gregorianischen Melodien. Leipzig, I-II.:1911; III.: 1921.
- WargaKer Warga L, A keresztyén egyház történelme. Sárospatak, I.:1880; II.: 1887.
- WinterTaus Winter, E, Tausend Jahre Geisteskampf im Sudetenraum. Salzburg-Leipzig, 1938.
- WioraSyst Wiora, W, Systematik der musikalischen Erscheinungen des Umsingens. Jahrbuch für Volksliedforschung, 1941.
Wiora, W, Europäischer Volksgesang. Köln, 1952.
- ZoványiPurit Zoványi J, Puritánus mozgalmak a magyar ref. egyházban. Bpest, 1911.
- ZsilinszkyForr Zsilinszky M, Egy forradalmi zsinat története /1707-1715/. Bpest, 1889.
- ZsilinszkyMagy Zsilinszky M, A magyarhoni protestáns egyház története. Bpest, 1907.

ELI-DALLAMOK.

DŪR TIPUSRA PÉLDA:

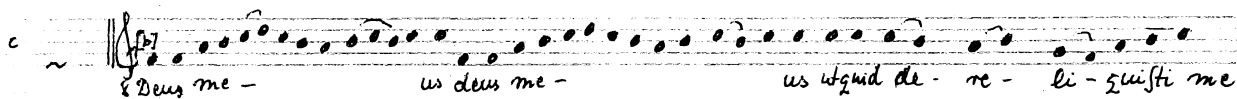
1. rész

2. rész

3. rész

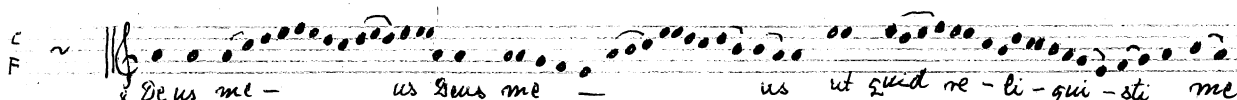
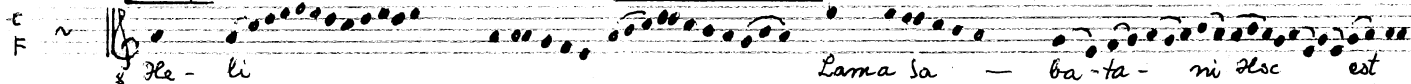
4. rész

15. sz. OSZK: Cl m al 398. sz.

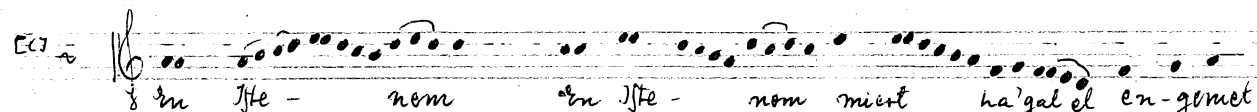
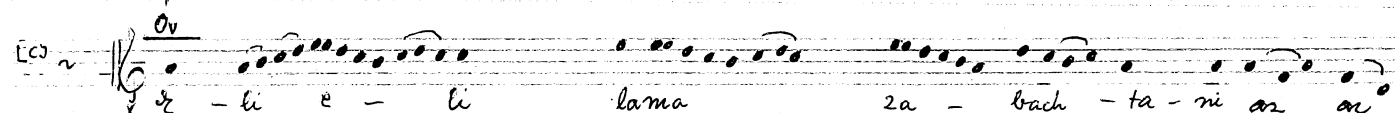
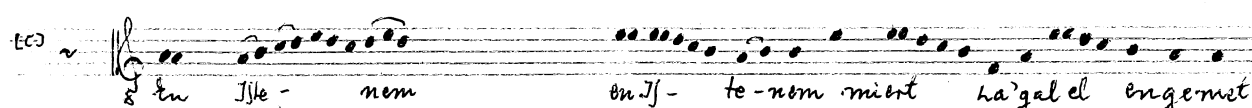
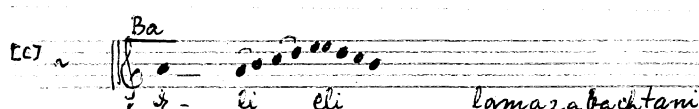
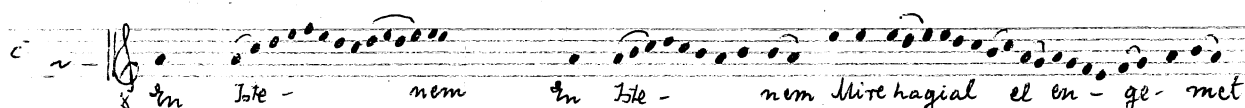
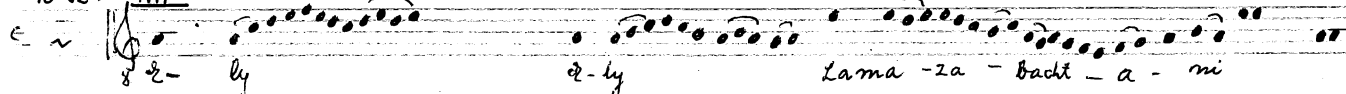
MS 178

MOLL TIPUSOK:

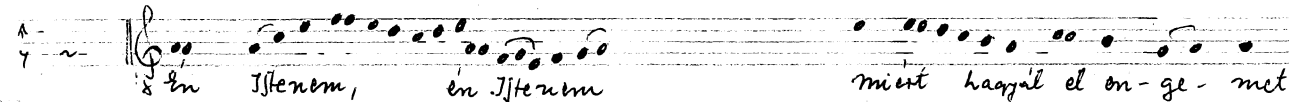
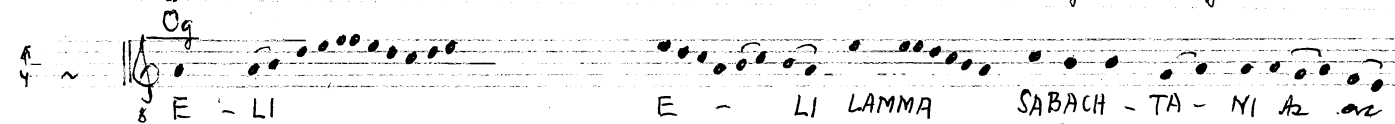
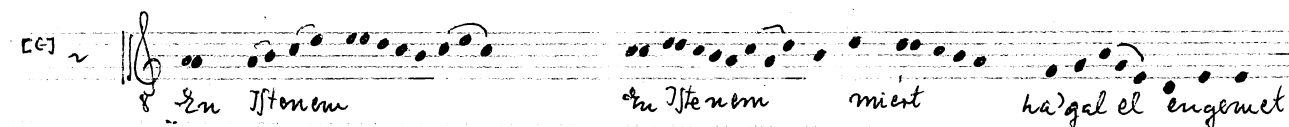
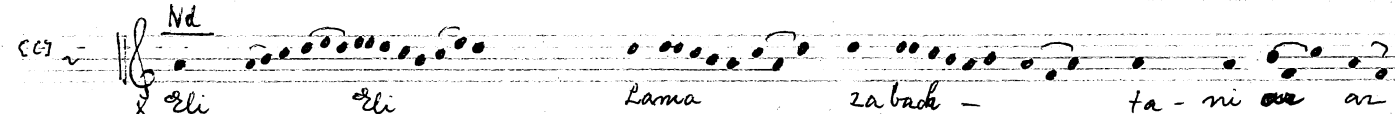
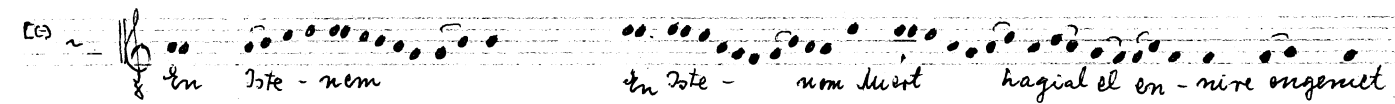
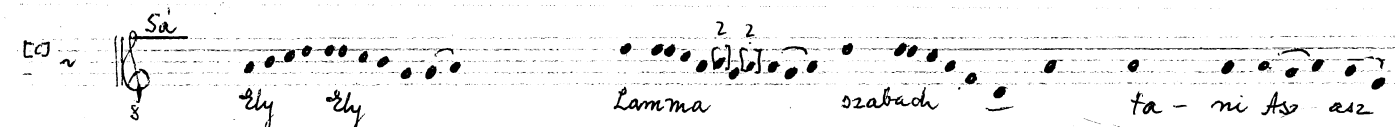
16. sz.

NH

17. sz.

Gsa

Ke

Handwritten musical score for a hymn, featuring 18 staves of music with lyrics in multiple languages. The lyrics are: *eli eli lama zabach-ta-mi* (Aramaic), *in istenem mire haagal el engemet* (Hungarian), *eli eli lama zabach-ta-mi az az* (Czech/Slovak), *eli eli lamma zabactami az az* (Polish), and *eli eli lamma zabactami az az* (Slovak).

The score includes various musical notations such as treble clefs, 8/8 time signatures, and dynamic markings like *Be*, *Vony*, *Po*, *Erd I*, *Kathon*, *Nagy*, *Kol*, *Lach*, and *Vas*. It also features numerical markings like *18. sz.* and *4*.

Lyrics for each staff (from top to bottom):

- Staff 1: *eli eli lama zabach-ta-mi*
- Staff 2: *in istenem in istenem mire haagal el engemet*
- Staff 3: *eli eli lama zabach-ta-mi az az*
- Staff 4: *in istenem in istenem mire haagal el engemet*
- Staff 5: *ELI ELI LAMA ZABACH-TANI AZ AZ*
- Staff 6: *in istenem in istenem mire haagal el engemet*
- Staff 7: *E-LI E-LI lama zabach-ta-mi az az*
- Staff 8: *in istenem in istenem mire haagal el engemet*
- Staff 9: *eli eli lamma-zabach-tani az az*
- Staff 10: *in istenem in istenem mire haagal el engemet*
- Staff 11: *18. sz. ELI ELI LAMMA ZABACH-TANI AZ AZ*
- Staff 12: *in istenem in istenem mire haagal el engemet*
- Staff 13: *eli eli lamma zabach-ta-mi az az*
- Staff 14: *in istenem in istenem mire haagal el engemet*
- Staff 15: *eli eli lamma zabactami az az*
- Staff 16: *in istenem in istenem mire haagal el engemet*
- Staff 17: *ELI E-LI LAMMA ZABACH-TANI AZ AZ*
- Staff 18: *in istenem in istenem mire haagal el engemet*
- Staff 19: *eli eli lamma zabach-ta-mi az az*

Handwritten musical score for a choir, featuring eight staves with vocal lines and lyrics in Latin. The lyrics are: *en istenem en istenem mise haggal el engemet ELI ELI LAMMA SABACHTANI ar ar lamma sabach-tani ar ar en istenem en istenem mise haggal el engemet ELI ELI LAMMA SA-BAC-TA-MI ar ar en istenem en istenem mise haggal el engemet.*

en istenem en istenem mise haggal el engemet

Mise

ELI ELI LAMMA SABACHTANI ar ar

en istenem

Kol M

ELI ELI lamma sabach-tani ar ar

en istenem en istenem mise haggal el engemet

Köv

ELI ELI Lamma Sa-bach-ta-mi ar ar

en istenem en istenem mise haggal el engemet

Kisk

ELI ELI LAMMA SABAC-TA-MI ar ar

en istenem en istenem mise haggal el engemet.